

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

(Til det oprindelige skrift er føjet en indholdsfortegnelse for 1.Del, ligeledes er slutningen af 1.Del kopieret og brugt som indledning).

Da jeg 27 September 1937 fyldte 80 Aar, saa har jeg bestemt mig til at slutte denne Mindebog, som jeg nærmest har tænkt at overlade til Familie, særlig Børn og Børnebørn, ligesom den ikke er en lukket Bog for andre Interesserede.

Jeg har fra mine yngre Dage haft Lyst og Interesse af at forme og skrive Vers, og jeg har ogsaa skrevet en Del Lejlighedssange. Ved Kendskab til disse og til Breve, som jeg og Else vexlede med vore Præstevener, "Thyra og Frede Jensen" efter deres Afrejse fra Skallerup, saa har Fru Thyra, som er Forfatterinde, faaet den Ide, at jeg burde nedskrive mine Livserindringer, og det skyldes udelukkende hendes vedholdende Opfordringer, at jeg, her paa Vildkærhus, kom til at sysle med dette Arbejde, og jeg er meget taknemlig derfor. Jeg har, foruden disse Livsskildringer, skrevet flere bøger om Forholdene og Udviklingen her i Skallerup Sogn, og dels ogsaa om de Mænd, som særlig har haft Indflydelse og baaret Udviklingen frem til nuværende Stade.

Jeg har derved altid haft min Tid optaget, og at sysle med min Mindeverden har været som en fredelig Hvilestund. Jeg havde det da saa stille roligt og fredfyldt, var udenfor verslig Tummel og Larm, ene med mine egne Tanker og lukket ind i de Begivenheder, som jeg syslede med, og som jeg søgte at forme paa Papiret saa ærlig og sandru, som jeg evnede at formaa det. Siden har jeg ogsaa ved Lejlighed haft glæde af at tage det skrevne frem og friske Tankerne op paany. Til de mange Goder, som er tildelt mig her i Livet, er ogsaa dette, at jeg har faaet Lov til, endogsaa i en høj Alder, at kunne bruge min Pen og stadig har kunnet klare Tankerne til et Trip ind i den for mig saa interessante Mindeverden.

Indholdsfortegnelse.

1.Del

Side.

1. Vildkærgaard.
3. Farfars Slægt
4. Mors Slægt.
5. Familie Forhold.
6. Natterød.
7. Aarets Gang.
8. Fiskeliv Lønstrup.
9. Arbejdstid.
10. Den Daglige Husholding.
11. Gæster og Gilder.
12. Juleminder.
15. Vintertid.
16. Tærskning.
17. Sommerarbejde.
19. Hyrdelivet.
20. En Ven fra min Drengalder.
22. Skoleforholdene.
24. Hjallerup Marked.

26. Hjørring Marked og Grundlovsfest.
28. Efteraarsmarked og Sommermarked. Jernbanen Aabner 15. august 1871.
29. Kongens Udflugt til Lønstrup 16. august 1871.
32. Pastor Peter Ulrik Frederik Schjøtt.
34. Konfirmander.
35. Pastor Schjøtt. Konfirmation.
38. Far og Mor.
40. Overgangsalder.
41. Julebal.
42. Højskoleophold.
43. Ungdomsmøder i Skallerup.
44. Et Besøg paa Stenum Højskole.
45. Ungdomsaar.
46. Gudsforhold. Soldaterlivet.
47. De Aandelige Strømninger i Aarene 1870-1880erne.
48. Den Grundtviske Aandsretning.
50. Bækkatastrofen i Lønstrup.
53. Forlovelsestiden.
59. Kommunale Forhold i Skallerup-Vennebjerg Sogne efter 1862.
61. Krigsaaret 1864.
62. Dynere til Preussiske Soldater.
64. De kommunale Forhold fra Krigsaaret til Begyndelsen af 1880erne. Vejene, Skolerne, Fattigvæsnet.
65. Egne Erindringer om den Fattige Befolkning. I Tiden 1865-1880erne. 2 Fattighuse.
66. Karen Glimtholt.
67. De gamle mandlige Fattiglemmer.
68. "Virre Volle og Bergejsen" og "Gammel Steffen".
69. De farende og tildels hjemløse. Fattiggaarde.
72. Som Nygifte.
73. Aftægtsyelsen.
74. 1. Aars Regnskab.
75. Husholdingen.
76. De økonomiske Vilkaar.
77. Den hjemlige Økonomi.
78. Dagligt Liv.
79. Arbejde og Arbejdsglæde.
80. Inden for Hjemmets Enemærker
81. Opbyggelse og Aandeligt Liv.
82. En Tur til Stenum Højskole. Forsamlinghuset 20. september 1889.
83. Foreninger.
85. Et Minde.
86. familien forøget.
87. Pastor Frede Jensen og Hustru Thyra Jensen.
88. Pastor emer N.J. Jensen.
90. Fars og Mors sidste Levetid.
93. Økonomiske Andelsforeninger.
94. Lokale Andelsforeninger.
95. Vanskeligheder ved Andelsforeninger Start.
96. Byggeforetagende i Sommeren 1903.
97. Driftsoplægning.
98. Jordkøb.
99. Børnenes Skoleaar og Ungdomstid.
100. Maskinerne i Landbrugets Tjeneste.
102. Denne Tids landbrug Sammenlignet med Nutidsforhold.
104. Førselsforholdenes Udvikling.
106. Hjørring, Lønstrup, Løkken og Aabybro-Banen.
108. Krigsaarene (1914-1918).
112. Forholdene i Hjemmet i Krigsaarene.
115. Pastor Svend Trøst Rambusch og Hustru Charlotte.
119. Efterkrigstiden.

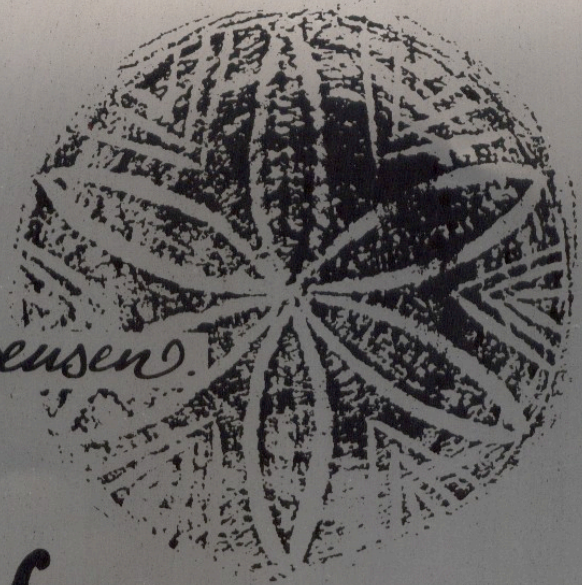
120. Liver Mølles Elektricitetsværk (det hvide Lys 1920).
121. Forholdene i Hjemmet efter Krigens Ophør.
122. Nybygning og Omforandring.
123. De forandrede Forhold.
124. Med Henblik paa Elses Helbred.
125. Bedrift og Personlig Sysse.
126. Borgerforening. Indtrufne Begivenheder angaaende Familieophold.
127. Guldbryllup.
128. Elses sidste Leveaar.
132. Slutning.

2. Del

Side.

1. Kirken.
3. Hovedtræk af senere Forklaringer vedrørende Kirken.
7. Præster ansatte i Skallerup – Vennebjerg Pastorat.
9. Præstegaardens Brand.
10. Pastor Peter Ulrik Frederik Schjøtt.
19. Pastor Niels Bo Vilhelm Schrader.
19. Pastor Frede Engelhardt Jensen og Hustru Fru Thyra Jensen.
21. Gamle Pastor emer N. J. Jensen.
22. Thyra og Pastor Frede B. Jensens. Forflyttelese.
24. Pastor Svend Trøst Rambusch og Hustru Charlotte.
28. Pastor Lars Larsen Schougaard.
30. Pastor Niels Thomsen og Hustru, Bennedikte.
33. Skoleforholdene i Skallerup..
33. Skolens Lærere. Skoleholder Kobro, Lærer Gaarrestrup samt Madsen – Mygdal.
34. Lærer Lars Møller Lund.
35. Forholdene og Hyggeegne i Skallerup Skole fra 1858 til 1891.
36. Lunds Lærergærning og kirkelig. Betjening.
39. Lunds Virke udadtil.
40. Lunds Familieforhold og sidste Leveaar.
43. Pastor Jensens Tale ved Lunds Begravelse.
47. Sønnen Thorvald Lunds Tak ved Graven.
47. Besættelse af det ledige Lærerembede i Sønderlev Skole.
48. Lærer Christen Adolf Christensen.
51. Ægteparrets Sølvbryllup.
52. Lærer Christensens 25 Aars Juvilæum.
54. Lærer Christen Adolf Christensens Død.
54. Sammes Begravelse.

Niels Jensen Jørgensen.

Glimt

- fra Skallerup og Vennedjerg Sogne
i 1800-tallet.

1. Del.

Udgivet af Skallerup-Vennebjerg Bibliotek
med tilladelse af
sognefoged Chr. Jørgensen,
Skallerup.

1

Vildkær og dens Besiddere fra Aar 1797.

Ejendommen har før 1797 været Fæstegaard til Villerup Hovedgaard. Ifølge Skjøde af 15de Juni 1797 har Hr. Bruun til Villerup ved Udstykning overdraget Gaarden med 5 Td. Hartkorn til iboende Peder Pedersen.

11te September 1798 har Peder Pedersen tilskødet Skoleholder, Ole Kobro i Nørum en Gadelod, uden at der medfulgte Hartkorn, men til Gaardens Ejer svarede 8 Skilling i aarlig Afgift.

1ste Juni 1799 har Peder Pedersen solgt Gaarden til Laura Christensen fra Gaarbo i Raabjerg Sogn, benævnt som Selve Selvejergaard med al Ret og Rettighed at Ejendom og Bygninger samt den i Jorden nedlagte Vinter og Vaarsæd for den Sum 800 Rdl.

7ende Juli 1801 sælger Laurs Christensen, med hans og Hustrus gode Villie og Samtykke, til Jens Pedersen fra Lyngby hans at Fællesskabet udskiftede Gaard at Hartkorn 5 Td. Købesummen 106 Rdl. Fra Gaarden undtages fornævnte Gadelod ifølge Skjøde af 11/9 – 1798, solgt til Skoleholder Kobro, jevnfør den aarlige Udgift 8 Skilling at svare til Gaardens Ejer.

1801 begynder Gaarden som Familiegaard, og i Aaret 1836 dør Jens Pedersen.

Dennes Enke Mariane Jensdatter samt Jens Pedersens Børn: Jens Christian, Peder, Maren Kirstine, Johanne, Karen Margrethe, hvoraf de fire er i Ægteskab med Peder Jensen, Sønderlev, Laurs Pedersen og Paul Nielsen sammesteds, samt Jens Nielsen, Vrensted, hvilke i Forening med de to Sønner og en tredie Søn, Niel Jensen, skøder og overdrager sin nysnævnte Søn Niels Jensen den hendes afdøde Mand under 7 Juli 1801 tilskødede Gaard med Bemærkning om den afhændede Gadelod og de 8 Skillings ydelse til Gaarden Købesummen 800 Rdl. i Sedler.

Underskrift: Mariane Jensdatter, Lanværgen Peder Thirup, Jens Chr. Jensen, Peder Jensen, Laurs Pedersen, Poul Nielsen, Jens Nielsen

Samtidig udstedt Aftægtskontrakt mellem Niels Jensen og Mariane Jensdatter, hvori hun tilsiges, Beboelse i vestre Ende Stuehuset, 2 a 3 Gulve. Aarlig 2 Td Rug, 2 Tønder Byg malet, 8 Læs Knubtørv a 30 Snese, 6 Læs Sandtørv, Græs til to Faar med Lam, 1 Lpu godt Flæsk, 1 fed slagtet Gaas, 1 Skp Salt, 1/2 Td Kartoffler, 50 Stk. Grønkaal, 1 Tdk. Ærter, Afgrøden efter 1/2 Hørfrø, lagt i god Jord, 1/2 Lpu Talg, 1/2 Lpu tørret Torsk, 2 u. Sæbe, 9 Potter dansk Brændevin, 3 Snese Æg, 1/2 Lpu Ost. – Fra Maj til 1ste November 5 Potter sød Mælk daglig. Resten af Aaret 3 Potter. Den nødvendige Opvartning af Pleje. Fire ture aarlig til Kirke-

2.

ke, og en gang aarlig til Hjørring. Adgang til Gaard og Brønd. En anstændig Begravelse.

Niels Jensen var ved Gaardens Overdragelse kun 22 1/2 aar gammel, og hans første Hustru Else Sørensdatter døde 23 Aar gammel, efterladende en Datter, Mariane Nielsdatter.

Niels Jensen giftede sig anden Gang først i Fyrrerne med Ane Kirstine Nielsdatter fra Tornby Bjerg. Han døde som forholdsvis ung Mand kun 41 Aar den 23 Juni 1855.

Den 25 Juli 1855 holdt Enken Ane Kirstine Skifte, Peder Thirup hendes Lovværgen, med Børnene, Mariane, Datter fra Niels Jensens første Ægteskab og Else Johanne, Maren, Jensine, og Marie, Børn af eget Ægteskab. Som Værgen for Børnene var beskikket Farbroderen, Jens Chr Jensen Sønderlev.

Gaardene Værdi blev anslaaet til 1877 Rdl. Af disse blev Børnenes Arv efter Faderen ansat til 1550 Rdl., som forblev inde staaende i Ejendommen med Prioritet næst efter Aftægten til Mariane Jensdatter og skulde der henstaa rentefrit indtil Børnene kunde forsørge dem selv. Paa disse Betingelser blev Boet overdraget Enken til Ejendom som Mtr. 6a i Nørum og 24 i Skallerup Klit, staaende for Hartkorn 2 Td 6 Skp 1/4 Album, gammelskat 23 Rdl 35 Skilling.

Efter det anførte, har Gaarden faaet Afdrag paa Hartkorn af 2 Td 1 Skp 3 Fdk. og 3/4 Alb, hvilket Hartkornsafdrag maa være afskrevet sammen med, Salget af et Jordstykke paa sirka 13 Td Land, beliggende øst for Ejendommens nuværende østre Skjel.

Om dette jordsalg er ikke oplyst ved tilstedeværende Dokument. Fra 1857 er Ejendommen ved Ane Kirstines andet Giftemaal overgaaet til hendes Mand Niels Christian Jørgensen fra Vidstrup.

Fra 1ste November 1885 overdrager Niels Chr. Jørgensen og Hustru, Ane Kirstine

Nielsdatter, Ejendommen 6a og 23 med samlet Hartkorn 2 Td. 6 Sk 2 Fdk 2 Alb. til Sønnen, Niels Jensen Jørgensen. Købesummen: Arveudlæg til Søsken 7,800 Kr. Aftægtsydelse beregnet i Kapitalværdi 3,200 kr. og Løsøret 5000 Kroner. Aar 1909 udstykker og skøder Anders Eriksen fra Villerup cirka 15 1/2 Td Land af Villerupgaards Jorder til Niels Jensen Jørgensen. Parsellen benævnes Matr.: 2b, skyldsæt til Hartkorn 6 Skp 2 Alb, og den tillægges som Part til Vildkærgaard. Købesummen er 350 Kr. pr Td. Land, tilsammen 5,425 Kroner.

3

Fars Slægt.

Farfar, hvis Navn var Jørgen Rasmussen, boede som Gaardejer i Vidstrup. Han er formodentlig født i Vidstrup, men da Kirkebøgerne fra Aarene 1798 til 1814 mangler, kan intet bestemt derom opgives. Han havde en Broder Rasmus Rasmussen, som boede i Hjørring. Farfar blev gift den 26 Oktober 1821. med Maren Christerisdatter, født 1797 og døde i Vidstrup 27 Januar 1827. Farmor var, saavidt det er oplyst, Søster til Ejer af store Ejstrup i Tornby, Christisp Ejstrup, samt Søster til Jørgen Sørensens Moder fra Toft i Vidstrup. Farfar blev gift anden Gang med Kirsten Marie Hejlesdatter, og de havde i deres Ægteskab tre Børn, hvoraf det første Barn Ane Marie er født i Vidstrup den 3 Marts 1831. Familien er umiddelbart derefter flyttet fra Vidstrup og har boet flere Steder i Midtvevdsyssel og sidst paa Gaarden Bjerget i Hallund, Farfar overlod som Enkemand i sin Alderdom denne Gaard til sin yngstfødte Søn Poul Jørgensen, hos hvem han fik Ophold og Pleje til sin Død, da han var cirka 96 Aar gammel.

Fader, som var døbt Niels Christian Jørgensen, var ældste Barn i første Ægteskab, og han havde to Hælsøsken Jens Jørgensen gift og boede i Hjallerup og Kirstine gift med Christen Budolfsen i N. Harritslev. Halvsøsteren Ane Marie var gift og boede i et Husmandssted i Hallund, og en yngre Søster Maren var gift med Gaardejer Christen Jensen Folden i Volstrup.

Fader var fem Aar, da hans Moder døde, og cirke ti Aar gammel flyttede han med sin Fader og Plejemoder fra Vidstrup. Efter sin Konfirmation kom han som ung Karl i Tjeneste hos sin Morbroder Christen Estrup i Tornby, hvor han var i fem Aar. Efter Trearskrigen 1848 – 49 – 50, hvori han tog Del, havde han Plads hos Købmand Hans Højrup i Hjørring som Kørekarl, idet han kørte Butiksvarer og Trælaster fra Aalborg til Forretningen i Hjørring. Fra Hjørring flyttede han 1855 og overtog Bestyrerpladsen hos sin Moder, som da var Enke.

Mors Slægt

Mors Farfar, Anders Nielsen Nygaard Gaardejer i Sønder Tornby, senere Husmand i Nørre Tornby, var født 1757 og død i Nørre Tornby 23 Maj 1829.

4

Hans Søn Niels Andersen Nygaard – Mors Far – var født i Tornby 1787. Han var gift før 1814 med Mormor, Maren Jensdatter, født i Østergaard i Tornby 1793, og hun var Datter af Sognefoged Jens Thomsen og Hustru Ane Nielsdatter.

Morfar og Mormor havde i deres Ægteskab 9 Børn, hvoraf nogle døde i Barnealderen. Af Voksne huskes, Peder fra Tornby Bjerg, Jens Tømrer i Hjørring, Anders, Telegrafleder fra Aalborg, Ane, gift med Vejer og Maaler Jørgen Thomsen fra Frederikshavn. Morfar var Gaardejer og Sognefoged og beboede Gaarden Bjerget i Tornby, hvor han døde 9/12 1833.

Mormoder giftede sig anden gang med Ungkarl, Jens Søren Jensen, født 1812, Søn af Gaardejer Niels Sørensen. Hesthaven af Asdal Sogn.

I dette Mormors andet Ægteskab var der to Børn, nemlig Elise gift med Ole Christian Sørensen og Søren gift med Karen Marie Villadsdatter af Ravndrup i Tornby.

Jens Søren Jensen, som var Mormors anden Mand, og sammen med hende overtog Gaarden Bjerget, fik i daglig Sprogbrug Navnet Jens Bjerget. De vedblev i en høj alder at bo paa Gaarden, idet de, efter at den yngste Datter og hendes Mand Ole Sørensen, ogsaa

kaldt Ole Bjerg havde overtaget Gaarden, vedblev at være der som Aftægtsnydende. Jens Bjerg, der fremdeles var arbejdsdygtig og ikke særlig gammel, tog sit tidligere vante Snedkerhaandværk op paany, og han var i flere Aar en søgt og skattet Snedkermester. Mormor døde paa Gaarden 92 1/2 Åer gammel. Hendes efterlevende Mand flyttede derefter til sin Familie i Nørre Tornby, hvor han blev plejet til sin Død.

Moder kom i sin Ungpigealder ud at tjene hos sin Moster, som var gift med Peder Thirup i Nørum. Der tjente hun den gang da Niels Jensen paa min Fødegaard var bleven Enkemand, Aar 1840, og hun, der var tyve Aar gammel, flyttede saa ind hos ham som Husholderske og overtog sidenhen Husmoderpladsen som gift Kone med Niels Jensen. Niels Jensen, altsaa min Mors første Mand, var født 10 April 1814 og var gift med Else Sørensdaughter, der var født 1817 og døde 15 Marts 1840, kun 23 Aar gammel, formodenlig efter en Barnefødsel.

De Moder ægtede Niels Jensen, overtog hun Plejegerningen til den lille moderløse Pige Mariane Nielsen af Niels Jensens første Ægteskab, og desuden havde Niels Jensens gamle Moder Mariane, som Aftægtskone, sit Opholdsted paa Gaarden. Hun døde formentlig 1858, altsaa 18 Aar efter Mors Indflytning. Niels Jensen døde den 23 Juni 1855. Han blev kun 41 Aar gammel. Ved sin Død var han Medlem af Forstanderskabet. I Moders første Ægteskab var der fire Døtre, en Søn var død.

5

Familieforhold.

Efter at Fader havde været Bestyrer paa Gaarden i Moders Enkestand, blev han og moder ægteviet Aar 1856. En Datter af Niels Jensens første Ægteskab Mariane var da fraflyttet Hjemmet og havde faaet sin Arvelod. Hun var bleven gift med Anders Bent fra Vennebjerg, og de havde købt et Husmandssted i Tømmerby og stiftet Hjem der. Marianes Farmor, altsaa Niels Jensens Mor, fik Aftægt fra Gaarden og havde egen Stue til Raadighed. Hun var efter Mors Sigende en rar gammel Kone, der særlig, ved Niels Jensens Død og den Trængselstid, der fulgte efter, var Moder til Hjælp og Støtte. Ogsaa overfor Steddatteren Mariana, der var en meget begavet Pige, men tillige letsindig og vanskelig at holde Styr paa, var den gamle Kone min Moder til Hjælp med Vejledning. Hun døde 1858.

Min Halvsøster Jensine.

Den tredie ældste af mine Halvsøstre, Jensine døde, da hun var 16 Aar. Lægen kaldte den gang hendes Sygdom for Brystsyge. Man har siden skumlet over, om det mulig var den nu saa kendte Tuberkulose, men der ingen siden i Familien, der har haft denne Sygdom. Hun skal have været den mest begavede af mine Halvsøstre og fik Ros af Læreren og Præsten for sin Lærevillighed og Lærenemhed. Hun var saa vidt jeg husker, syg i et par Aar. Den sidste Sommer, hun levede maatte hun ligge til Sengs, og hun blev sikkert godt plejet, for Moder var en god Plejerske. Jeg mindes en varm Sommerdag, at hun ved Moders Hjælp blev ledet ud og anbragt i en Stol ved Vestenden af Stuehuset, og vi Børn legede omkring hende paa Græsskraaningen til megen glæde baade for hende og for os, og det var nok sidste gang, at hun var ude i Guds fri Natur. For at faa den bedste Pleje blev hun anbragt i Fars og min Seng i Sovekammeret, og vi havde saa Sengeleje oppe i Gæsteværelset. Vi havde en i Kristelig Henseende rar, god og kær gammel Mormor fra Tornby Bjerg, som var en Tid hos os og sad inde ved Sygesengen en Tid om Dagen, og hun var sikkert for Jensine som en i Engledragt, der talte som Ven med Ven, om hvor de snart skulde ses igen hinsides i det ventende Hjem oventil. Jeg var den Gang cirka 9 Aar og var ualmindelig mørkerød, som vist de fleste Børn var den Gang, vel nok fordi, at der i vort Paahørt blev fortalt mange Spøgelseshistorier. Naar jeg saa blev søvnig, og Far ikke kunde komme med i Seng, saa var det næsten en Rædsel

6.

for mig, at jeg skulde være alene oppe i Gæstekammeret. En aften fulgte Mormor mig derop og blev der til jeg kom i Seng og sagde saa til, mig: Nu skal jeg give dig et Raad min Dreng, for at du ikke skal være bange i Mørke: Du skal folde dine Hænder og

bede til Vorherre det lille Vers: "Nu lukker jeg mit Øje. Gud Fader i det Høje i Varetøgt mig tag o.s.v." Det hjalp mig virkelig til, at jeg blev tryk og faldt i Søvn, og den gamle Mormors Raad blev mig til Trøst og hjalp sidenhen En Morgen mærkede jeg paa Mor og dem som var omkring Jensine, at det stod alvorligt til, hun havde ogsaa de sidste Dage haft det ringere. Jeg listede mig ind i Sygeværelset, men jeg var der kun nogle faa Minutter, jeg kunde ikke udholde at se paa hendes Døds Kamp. Hun døde henimod Middag samme Dag.

Hjemlige Forhold.

I Fars og Mors Ægteskab var vi tre Søskende, jeg den ældste og to Søstre. Mine to ældste Halvsøstre husker jeg kun som voksne, og de blev begge gifte, da jeg var 12 Aar. Else den ældste, hvis Mand var Jens Nielsen fra Nordentoft i Sønderlev, købte Gaarden Lophave i Vennebjerg, og han fik derved Navnet Jens Lophave. Min næstældste Søster, Maren blev gift med Niels Peter Larsen, Møllerkarl i Liver Mølle, og de havde i Begyndelsen deres Hjem i et Hus tæt vest for Møllen, og han vedblev imens at forestaa Mølleriet, siden købte de Ejendom og boede forskellige Steder. Jeg kan ikke huske at Mor holdt Tjenestepige for ved den Tid, at de to ældste Søstres giftemaal fandt Sted, var Marie, min yngste Halvsøster, 15 Aar, og hun overtog saa Pigegerningen. Vi havde heller ingen fremmede Hyrde havt til den Tid om Sommeren. Jeg overtog den Bestilling fra mit 10ende Aar, og der forud havde mine ældre Søstre besørget dette Arbejde. Da jeg i 15 Aars Alderen afløste Tjeneste karlen, fik vi en Hyrde, saa mine yngre Søstre blev fri for denne Bestilling.

Det gamle Stuehus.

Aar 1860 byggedes Stuehuset. Da jeg den gang kun var i mit tredie Aar, har jeg kun dunkelt et eneste Minde fra det gamle Stuehus. Det var en Tildragelse fra Sovekammeret, hvorfra en Dør førte ind i Spisekammeret, og naar Mor skar Mellemmad ved Vinteraftenstid,

7

stod vi Børn og rykkede hende i Skjørterne for at faa vor beskikede Del deraf. Mor fortalte, at der var meget lavloftet, og der var Lergulve, kun i Sovekammeret, som var bleven indrettet efter Moders Indflytning, var der Brædegulv. I Begyndelsen af Mors og Niels Jensens Ægteskab var der en stor Dagligstue, hvor der var Ægteseng med Omhæng i den ene Side, samt Karl og Pigealkove ved forskellige Anbringelser i samme Stue.

I Plejehjem.

Jeg var den Sommer, vi byggede Stuehus, bragt i Plejehjem hos min Faster, Stine Budolfsen i Nørre Harritslev. Efter det Kendskab som jeg har til hende sidenhen, har hun paa mange maader sikkert været god mod mig, men hun havde nogle særegne Metoder at straffe mig for mine Forseelser. Saaledes puttede hun mig ned i en gammel Klædekiste og smækkede Laaget i over mig. Jeg har endnu et dunkelt minde om den forfærdelige Vaande, det voldte sig, da jeg laa i den lukkede Kiste. Jeg skal have været en livlig Dreng, før jeg blev anbragt hos Faster, men fra den Tid jeg kom tilbage til Hjemmet, var jeg stille og mere alvorlig. Jeg har nok hørt at mine Forældre har talt om, at jeg nok blev for strengt behandlet i Plejehjemmet, det kan jeg nu ikke dømme om, men jeg er sikker paa, at jeg længtes uhyre meget, og det var nok særlig dette der gav Udslag i Forandringen. Gaardens Besætning, Redskaber og Levevis. Gaardens Besætning bestod af 3 Heste, 8 a 9 Malkekøer, 4 Kvier og 2 Kalve. Svinehold var meget forskellige, varierende med 2 a 3 Fedegrise om Aaret og sommetider en Griseso. Dertil holdes 8 Faar og en Vædder, samt Gæs, Ænder og Høns. Denne Besætning i Forening med Kornavl udgjorde altsaa Gaardens Indtægtskilder. Hør, Sennep, Kaal, Kaalrabi, Gullerødder og Ærter avledes til eget Brug.

Af Redskaber fandtes 2 stk Fjællevogne, en Kassevogn, hvorpaa der kunde anbringes to tilpassede Agestole, en Kane, en Plov to Harver, en Hakkelseskjærer, Tærsklepjeler og Rensesolde, samt Smaaredskaber. Endvidere til indvendig Brug: Redskaber til Hørtilberedning til Brygning, Bagning, Mejeribehandling, samt Husholdningsrekvisitter, og endelig Væv, Spinderok og Karter. Hestene kunde om Efteraaret være halvmagre, men henad Foraaret fandtes de velfodrede. Kvæget var i middelstand og gav os Sommeren

8

ret god Mælkeydelse. Der blev om Efteraaret slagtet indtil 6 stk Lam til egen Husholdning, den øvrige Del af Lammene blev enten solgte eller brugt til at forny Faareflokken med. Mor slagtede selv Grisen, som besørget ind mod Jul, af og til slagtedes ogsaa en Salgsgris, der blev afhændet til Købmanden i Lønstrup. De fleste Gæs og Ællinger blev ogsaa solgte. Det var store Mængder, der til Aarets Husholdning blev lagt i Saltkarret om Efteraaret. Foruden egne Produkter købtes ogsaa et Læs Flynder, som paa denne Tid af Aaret blev fanget i Vaad, der droges mod Strandkanten ind mod Land.

Det var store gode Fisk, der tørret paa Tørrestel "Hjel," var en umærket Spise, og den kunde opbevares til Brug hen paa Sommeren. Torskefisk kunde ofte købes til den billige Pris 4 ører Pundet. Den spistes baade fersk og saltet, og tidlig Foraar blev den ogsaa tørret paa Hjel og opbevarede til Lejlighedsbrug.

Fiskerliv.

Fiskekøb foregik for det meste fra Lønstrup Stand, naar Baadene havde gjort Landgang. Hvis Køberne indvilligede i at give en Flaske Brændevin i Lidkøb, blev Handlen gerne til deres Fordel, thi Brændevin var dengang meget attraaet i disse Kredse. Fiskene blev af Fiskerne med Trillebøre kørt op til Kroen for at vejes, og her samledes efter Fangstens Aflevering Fiskerne i en skummel og uhyggelig Stue, kaldet Snaken, omkring nogle Smaaborde og med kun faa Siddepladser. Her stod saa Fiskerne og drak Brændevin, saa at de blev hel eller halvfulde og brovtede og kævledes om deres Fiskefangst, og de kom til paa Kant med et mellemvær, som blev afgjort med en Knytnæve vedans eller en Henfart ind under et af Bordene. Undertiden maatte Konerne hente mændene hjem, fordi de ikke magtede at kunne gaa alene. Saadan gentoges vist omtrent hver Fiskedag, men næste Dag hjalp de hinanden i al Fordragelighed at skyde Baadene ud i Vandet og ro eller sejle ud til deres farefulde Dont. Dette skete med Følelse for fælles Ansvar og i al Venskabelighed.

Sommertid og dagligt Arbejde.

Sommerdagene var sikkert mere med Solskin og Varme, end de et nutildags. I det mindste bissede Kvæget anderledes, end de gør nu. De maatte som Regel tages paa Stald inden Klokken 9 og kom

9

først ud igen ved 6 Tiden, ellers resikerede man at komme til at løbe efter dem i Kornmarkerne. Arbejdstiden var for Mandfolkene fra 4 til 9 og om Vinteren fra 6 til Dagslyset gled over i mørkningen og for Kvinderne var Arbejdstiden til Sengetid hele Aaret. Far var altid først oppe om Morgnen. Han fodrede, striglede samt dæknede Hestene og kom saa ind og kaldte Mor og Pigen op, og knap efter kom vi Børn ogsaa paa Benene. Om Sommeren skulde vi møde i Skolen Klokken 6, og som Hyrde skulde man ogsaa have Køerne ude i marken til den Tid. I flere Somre kørtes Mergel, og man var da nøjeregnende med at inddele Arbejdsdagen i Kvartdele, nemlig: Davretid 5 1/2 til 8 1/2, Formiddagsmellemmad, 9 til 12, Middagsmad, efter middag og Middagshvil 2 til 5, Eftermiddagsmellemmad 5 1/2 til 8 1/2 Aften. Kvindernes arbejde i Hjemmet var hovedsagelig Køernes malkning, Mælkebehandling Smørrets Kærning, Ostelavning, Madlavning, Opvartning ved Spisebordet, Opvask og Rengøring i Stuerne. De hjalp tillige med Tørvebjergning, Høets og Kornets Bjergning og med Gødningsspredning. Særlig om Vinteren forarbejdede de alt, hvad der skulde bruges af Gangklæder, linned,

Sengetøj og Dækketøj, idet der kartes, spandtes og vævedes saavel Uld, Hør og Blaar, og til Vævning forarbejdes tillige Tvist. Bestillinger, som Vask, Bugning og Brygning, besørgeades mellem visse Ugers mellemrum, og for at disse kunde blive tilendebragt inden middag, stodes tidligere op om morgenen, saa at Forberedelserne var lagt til Rette før morgenmalkningen.

Den daglige Husholdning.

Som Dreng kan jeg huske, at Køerne kælvende om Forsaret paa 2 nær. Foraarskalvene stod saa golde om Vinteren, og de fodres kun med Halm, som tildels var skaaret i Hakkelse. De to Efteraarskælvere fik en eller to gifter Hø og, som extra Tilskud af Kraftfoder fik de ikke, saa de blev meget lidt de malkede. Om Sommeren havde vi fem Spisetider daglig, nemlig: Davre Formiddagsmellemmad, middagsmad, eftermiddagsmellemmad og Aftensmad. Om Vinteren indskrænkedes Spisetiderne til fire, idet Formiddagsmellemmaden var strøget. Til Davre fik vi i Almindelighed Skummetmælk, koldt eller varmt, efter Aarstiden. Denne blev serveret i et Fad, hvortil vi alle rakte med vore Hornskeer og spiste dertil en tyk Skive Rugbrød. I Bordskuffen under Spisestuebordet, der gemte vore Spiseskeer, hvoraf vi kunde forsyne os efter

10

Behag, hvis den smurte Skive ikke var tilstrækkelig til at stille Sulden. Naar mælken ikke kunde slaa til, fik vi varmt øl istedet for men den blev ikke sødet med Sukker. Sukker var altsaa for kostbar en Artikkel den gang til at kunne bruges synderligt i Husholdningen.

Øllet var en stor Artikkel, den blev serveret ret ofte til Middagsmad, som tillavet øllebrød, og især blev den brugt som Læskedrik. Paa Dagligstuebordet stod stadig en ølkovs til fælles Forsyning, og den blev ofte tømt og paafyldt paany af Pigen. Under Arbejdet i Mergelgrav, i Tørveskjær og under Høslet og Høstarbejde, havdes der altid med paa Pladserne en stor Stenkrukke, rummende cirka fire Potter øl som ikke altid kunde slaa til en Halvdag, men der maatte Bud efter ny Forsyning. Hvorfor, der blev drukket saa meget øl, havde vel nok sin grund tildels i, at det var haardt Slidearbejde, der udførtes som især i varme Sommerdage foraarsagede megen Sved, men for mange var det vist ogsaa en Vane, idet Smagsorganerne forvænnedes og fristedes til at kræve mere. Altsaa var Øllet, skønt det naturligvis var hjemmelavet med samt Malt, Gær og eget Mølletavl, dog en stor Post i Husholdningen. I det daglige blev der ikke budt Brændevin. Kun naar vi havde Daglejer, blev denne budt et par Snapse til Mellemmaden og spiste han i Marken var en Halvflaske med det antydede Kvantum Brændevin altid ilagt hans Mellemmadspakke. Far drak af og til en Snaps til sin Mellemmad, der blev aldrig sat Snaps frem til ham, men han gik selv i Spisekammeret og tog den. Var der gæster, kom Brændevineflasken paa Bordet, og der blev budt et par Snapse og klinket. Kvinderne blev som Regel ikke budt Brændevin. Fader var maadeholdende med Nydelse af Spiritus, jeg saa ham aldrig beskænket.

Stuehusets Indretning.

Stuehuset var som Gaardlængde beliggende mod syd og var indrettet med to Udgange ind mod Gaardspladsen til nord. Fra den vestre "Hovedindgang" førte Dør til Dagligstuen og Gjæsteværelse. Fra den østre, Dagliggangens, førte Dør til Køkken, mælkekammer og Opgang til loftet. Bryggerset hvor Bagerovnen fandtes var en Fortsættelse at Gangen med Vinduer mod 8yd. Foruden de nævnte Værelser, var der Vævestue, Sovekammer og Spisekammer. Disse sidste nævnte tre samt Bryggers og Stor- stue laa mod syd, og de øvrige Rum iberegnet Gangene laa mod nord.

11

Gjæster og Glider.

I enkelte Tilfælde, for eksempel Bryllup Begravelse og Ungdomsbal blev Storetuen brugt til Gæster, ellers blev den kun brugt til Oplagsrum, hvoriblandt Klædekister og Skabe. Vist en gang om Aaret blev Naboer og Skolelærerens indbudt som Gæster. Sovekammeret blev de indrettet til Fremmedsstue med fritstaaende Bord og Stole

omkring. Der blev jo derved noget indskrænket Plads, men det fandt Folk sig godt tilrette med. Dagligstuen med Langbord og fast Bænk langs Indersiden og ved Enderne, samt med Forsætsbunk foran benyttedes kun, naar gæsterne ikke kunde rummes i Sovekammeret. En saadan Gildesaften var Fader med Mændene en Rundtur ude i Staldene, og Moder var med Konerne inde i Storstuen at bese hendes hjemmevævede Boleter Vadmel og Lærred, baade usyet eg syet. Ved Samtalebordet var Læreren den ledende, ligesom han ogsaa var Forskjærer ved Anretningen, naar Anden eller Gaasen parteredes. Jeg husker ikke, at der var indbudt unge Fremmede, uden naar de dansede i Storstuen. Derimod var der Børneselskab, og der dansedes og legedes i Dagligstuen. Børnenes Leg var ikke meget forskjelligt fra Børnelegen nu, der dansedes: Skjon Jomfru hun drager, Skjære skjære Havre, Munken gaar i Enge, vel omtrent lignende, som det foregaar nu. En egen slags Guder var Kartegilder. Skjættegilder foregik gjerne i Bryggerset eller i et Rum i Udhuset, da det gav megen Støv, naar Hørren blev skjættet ren. Kartningen af Ulden foregik i Dagligstuen. Ved disse Lejligheder mødte nogle Nabopiger med Skjætte eller Karter, og sammen med Gaardens Pige forrettede de det paagældende Arbejde samtidig med, at de vexlede Smaasnak og Skjemt, og som oftest ogsaa med en Vise sunget ind imellem. Naar Arbejdet ved Sengetid holdt op, og de smukke Uldtrillinger og Resten af Uldpakken var flyttet ind i Storstuen, tog Pigerne sig ofte en Runddans paa Dagligstuens Murstensgulv i et par Timer, inden de skildtes. Paa noget lignende Maade gik det med Hørrens Brydning. Dertil mødte Nabokarlene en Oktober eller Novemberaften, og hver med en Bryde brød Herren, som blev taget ud fra Bagerovnen, hvor den efter en almindelig Bagning var bleven anbragt og havde staaet i tre Dage for at gennemtørres. Herrens Brydning foregik ogsaa ved Grav, som det kaldtes. Dette foregik ude paa aaben Mark, helst ved en Brink, hvori der gravedes en Aabning ind, og i Bunden lavedes et Fyrsted, hvor der fyredes med Tørv og forskjellige Brændsel. Derover lagdes Hørren til Tørring. Dette Arbejde pas-

12

sedes af en paalidelig Mand, som uddelte Herren videre til Bryderene. Efter Behandlingen der, gik den videre til Skjættepigerne, som var anbragt i en Afdeling for sig, og Herren blev saaledes omtrent færdigbehandlet samme Dag. Arbejdsstyrken bestod af indbudte unge Karle og Piger, og det var almindeligt, at disse tilligemed andre indbudte, samledes i Værtsgaarden samme Aften til nogle Timers Dans. I mit Hjem kom der ikke sjælden Familiefremmede. Det var især Moders Slægt fra Tornby og Hjørring, der aflagde Besøg. Disse Familier havde en Del Drengbørn paa min Alder, som da var med, og for mig var det derfor til Oplevelse med Besøgene. Om Højtiderne Jul og Paaske, hvor de gerne opholdt sig flere Dage hos os, var mine Søstre ikke begejstrede derved, fordi det gik ud over deres Fritid, og Hjørringdrengene var dertil uregjerlige, naar de blev sluppet ud paa Landet. Jeg mærkede ogsaa, at Far og Mor helst vilde have været dem fritaget, men det kunde vel ikke lade sig gøre. Jeg husker Familiefremmede, der om Sommeren kom kørende ved Middagstid, hvor Moder da i største Hast bagte og anrettede en Æggekage med – Flæsk og paastrøede Sukker, som var ualmindelig lækker og velmagende. En saadan Æggekage var almindelig til Borddækning ved Fremmedbesøg.

Juleminder.

Til Højtiderne blev der af Kvinderne gjort store Forberedelser til Julen. Storvasken og Slagtning af Fedegrisen skulde først tilside, dernæst en stor extra Brygning og ditto Bagning, og endelig Rengøring. Dagen før Bagningen foregik Timsningen. Møllerne havde dengang ingen Sigte, og Bagermelet, der bestod af sirka 1/2 Td. Hvede, 1 Td Rug og et par Skp byg, blev timaaet paa nær lidt af Rugmelet i en Haandtimse, for derved at fremskaffe Sigtemel til de forskjellige Bagværk. Samme Dags Aften lavedes ogsaa Pebernødder, og derved var hele Husstanden medvirkende, og det var en stor Fornøjelse for vi Børn at faa Lov at være med dertil. Dagen da Bagningen foregik, var Kvinderne oppe Klokken fire, og allerede i Dagningen var Sigtebrødkagerne færdige til Bagning, og Ovnene var afhedet til at tage mod disse. Der foretoges tre a fire Bagninger samme Dag, den sidste Bagning gjalt Pebernødderne, som blev i Ovnen Natten over. Det var en meget anstrengende Dag for Kvinderne, ikke a-

lene med det rastløse Arbejde, men ogsaa med at huske, paa, se, passe og planlægge, saaledes at alt blev som de skulde. Var Bagningen saa lykkedes tilfulde, var det ogsaa en stor Tilfredsstillelse for Husmoderen at beskue sit Bagværk, og i Taknemlighed glædede hun sig tilligemed ogsaa vi andre os over de mange Goder, som Julen bød paa.

I Stald og Lade blev der fejtet ned og gjort rent, og alt blev lagt til Rette til at modtage Helligdagene. Allerede Lillejuledag var en Halvhelligdag. Middagsmaden var den Dag særegen og bestod af Grønlangkaal, varmt øl og smurt Sigtebrød. Suppegryden til at modtage det færdigbehandlede Fjerkræ var sat over paa Komfuret, og alt var klar i Juleaftens Forventning. Klokken fire fodres Dyrene med noget lækkert Extrafoder, Kørerne for Exempel fik en Gift Havrekærve. Mandfolkene mødte knap paa Aftenen inde i Dagligstuen, renvaskede og i Søndagepuds, hvor vi Børn, som ogsaa var i Søndagstøjet, mødte frem. Som Underholdning fortalte Fader gerne Sagn og Fortællinger, som var gaaet i Overlevering vedrørende Juleaften. En enkelt huskes tydeligt, fordi det gjorde Indtryk paa mig som lille Dreng. Gengivelsen er saaledes: Julenat, da Jesus blev født, da stod alle Dyrene i Staldene og ude paa Marken i oprejst Stilling, og i midnatstimen, præcis Klokken 12, sank de alle i knælende Stilling i Tilbedelse over Verdens Frelasers Fødsel.

Naar maden var færdig, kom Mor og Pigen ind, og Fader læste Juleevangeliet. Derpaa blev der bredt Dug paa Bordet, og Suppen, samt Kød og Peberodsovs og god Øl blev serveret, og som Slutningsret fik vi risengrød. Efter Bordaftagning kom Moder med Pebernødder og delte med en Kop ud paa Bordet en afmaalt Dynge til hver enkelt. Imens lukkede Fader Døren op til Hængeskabet og fandt Spillekortene frem som havde ligget der siden forrige Jul. Vi spillede Trekort med Beter, som vi kaldte Krylespil, og skrev Beterne med Kridt midt paa Bordet. Blev en vel meget hjerteklemt, ved at se sin Pebernøddynge svinde i Retning af Tilintegørelse, kom Moder, som ikke spillede med, men var øjenvidne, gerne den betrængte til Hjælp

i Tide med en lille Extraforsyning, og saa friskedes Humøret atter op. Klokken ni hørte Kortspillet op, og Pigen og Karlen gik ud for at malke og fodre Hestene. Vi Børn opfriskede imens fra forrige Jul andre Kortspil og Kortkunster, som tildels var halvglemte. Julegaver var ikke kendte. Aftenen sluttede med Kaffebord, hvor den nybagte Julekage atter vakte Appetit til et ret kraftigt indhug, og

Klokken elve kom vi Barn ind i vor Fællesseng og blev der baaret ind i Julens glade Drømmerige.

Juledag var en Hjemmets Festdag. Saa mange, som muligt, skulde til Kirke, hvor man med glade Ansigter hilsende hinanden: "Glædelig Jul". I de paafølgende Dage begyndtes der med Julebesøg, i mit Hjem gjaldt dette hovedsagelig Slægtebesøg. Baade i Juleugen og efter Nytaar var det i et Tidsafsnit meget paa mode med Juleballer. Disse udartede til, at de varede ved fra Aften og til næste Dags Aften, altsaa et helt Døgn. Det vakte dog snart Mishag, og de blev maa indordnet efter andre Former.

Streng Vintervejr.

Ligesom jeg erindrer Sommerdagene som meget varme, saaledes staar ogsaa Vinteren for mig med megen mere Frost og Sne end nutildags. Jeg mindes, at Snefaldet var saa stærkt og hvirvledes saa voldsomt, at man ikke fra Ladens Glughuller kunde se Stuehuset, og ingen, uden at det var højst nødvendigt, vovede sig udenfor Hjemmets Enemærker. Et saadant Vejr, som man kaldte himmelbetændt Rendfog, kunde vare ved en hel Uge. Det var en egenartet Livsfølelse, som Hjemmene var underkastet under disse Forhold, hvor hvert Hjem, i det mindste dem, som laa spredt ude paa Landet, aldeles var lukket ude fra Omverdenen. Der blev fortalt mange Anekdoter, om hvordan det artede sig naar Brødet blev spist op, og Husstanden da af gamle Melrester nærrede sig med deraf tillavede Melvælling istedet for, og hvordan denne hos samme voldte ubehagelige Mavekneb. Det gik ogsaa æventyrligt til ved flere Lejligheder for Exempel, hvor der i et saadant Uvejr maatte hentes Jordemoder, og hvordan der masedes i Snedriverne med Hestekøretøjer, saa at Madammen sommetider ved Væltning blev helt væk i Driverne. Sneen hobede sig i mægtige Driver ind mod Husene, saa at der

undertiden maatte laves Løngange under Sneen fra Stuehuset til Stalddøren og jævntlig ogsaa ind til Vandpumpen. En Del af Vinduerne blev tilføgede, hvor Stuen maa stadig var i Halvmørke. Forøvrigt var Vinduerne belagte med et tykt Isdække, saa der var sparsomt med Lys overalt. Paa møddingen laa Sneen favntykt og hobede sig op og stængede Døren derudtil. Engang kan jeg huske, at Gødningen ikke blev kørt ud i ni Dage. Vi havde tilfældig en tom Svinesti, og der blev den ophobet. Den gang havde

15

Sneen ogsaa lagt sig op helt til Tagrygningen af Staldbygningen, og da Snestormen havde lagt sig, fik jeg mangen Kilkefart derfra og helt ned i Engen. Efter et Uvejrs Ophør var det et interessant Skue at komme ud og orientere sig i det næsten ukendte Landskab med de store uformelige Snedriver. Der paafulgte herpaa mange Dages Arbejde med Snekastning for at faa Vejene farbare, og naturligvis kunde der i længere Tid kun køres ud med Slædekøretøj.

Vinterarbejde.

Mandfolkene begyndte som Regel Vinterarbejdet fra 1ste November, og dette foregik meget ensartet hele Vinteren igennem. Fader havde om morgenen fodret og plejet Hestene, indtil Karlen kom i Tøjet. Denne gik strax igang med at feje ned under Heste og Kvæg med Riskosten og saa køre Gødningen ud paa Møddingen, hvor den med det samme blev tildækket med et lag Jord. Efter yderlige Rengøring i Ko og Hestestald med Fejekosten, og efter Hestenes Vanding, var Fader færdig med at fodre Kvæget, og de fulgtes ind til Davrebordet. Umiddelbart derpaa begyndte Tærskearbejdet i Laden og fortsattes til Klokken elleve, da Kreaturene skulde vandes. Kreaturerne blev løsnede, og de førtes som Regel to og to ud til Vandtruget i Gaar—den. I streng Vintervejr bæres dog Drikkevandet i Spande ind til dem i Baasene. Siden blev der i Forbindelse med Kostalden indret en Vandbaas med opstillet Vandtrug, hvortil Vandet lededes fra Pumpen i en Trærende, og der kunde vandes to Kreaturer ad gangen. Endvidere vandedes Hestene, og alle Dyrene fodredes, inden man gik ind til Middagsspise. Efter Spisningen tog Fader sig en halv Times Middagssøvn. Karlen forberedte imens til fortsat Tærskning, som foregik til Mørkningen indtraadte. Kvæg og Svin fik saa Aftensfoder, og hermed var Dagsgerningen endt, kun Hesten fodres og vandedes ved Sengetid. Et Arbejde, der ofte afbrød Tærskningen, var Hakkelseskjæren til Hestene og Kvæget. Køerne fik som oftes to Gifter Hakkelse daglig. Man havde den opfattelse, at Hakkelse var værdifuldere end Langhalm. Tærskningen foregik paa en Tærskelo og efter to meget forskellige Metoder, eftersom Foderet skulde bindes i Broeddinge og skjæres i Hakkelse, eller den skulde rystes ud i Halm. Ved den første metode lagdes 1/4 Trave ud mod Loens Ydersider, med Toppen

16

indad mod midten og efter en gennemgang med Plejlen, som faldt Slag i monoton Orden, vendtes Negene med Hænderne, og de fik derpaa en ny Omgang med Plejlerne. Foderet rystedes saa lige ledes med Hænderne og bandtes i Braadinger, som saa sattes paa Plads, medens Kærner og Avne blev liggende paa Loen og først efter flere Tærskninger gentagelse blev skudt i en Dyng. Naar Foderet skulde tærskes til Halm, blev der paa den ene Ende af Loen anbragt en Trave Neg, deraf blev tre a fire ad gangen lagt tæt til Enden af hverandre tværs over Loen og fik en Omgang med Plejlsving, først fra højre og derpaa fra venstre. Negene vendtes da ved, at Plejlhaandtagene blev stukket ind derunder og væltet omkring, og de fik da samme, Omgang igen med Plejlerne. Tærskerne var anbragt paa hver sin Loende, og den, som stod modsat den ophobede Negmasse, tog en Fork hvormed han rystede Kærnerne af de tærskede Neg og anbragte Halmen paa hans Loende. Imens havde den anden Tærsker anbragt ny Forsyning til fortsat Tærskning. Naar traven var færdigtærsket, anbragtes Halmen paa Plads, og Kornet blandet med Avner skedes i Dyng. Naar denne Dyng naaede en vis Størrelse, eller Tærskningen af en bestemt Sædart var tilendebragt, da blev den kastet. En Mand, siddende eller staaende paa samme Sted ind mod Dyngen, smed da med Kasteskovl Kast paa Kast Dyngen ud mod modsat Loende, og naar Kasteren havde godt Haandlag og var agtpaagivende laa Kærner og Avner godt skildte hver for sig ud over Loen. Avnene blev

da iblandet Køernes Hakkelse, og Kærnerne blev delt i fremmest og agters og rensed med et rundt Rensesol. Den fremmeste Part, som var de vægtigste og fyldigste Korn, blev brugt henholdsvis til Sød, Brød, Gryn og Malt, medens den anden Part anvendtes til Svin og Fjerkræ, samt til Hestefoder under Foraarsarbejdet og tildels ogsaa til at fremme disses Fedning til Hjallerup Markeds salget.

Sommerarbejdet.

Det første Foraarsarbejde var at blande den i Vinterens Frostperiode fra Staldene udkorte Gødning med Jord. Blandingen var en Del Gødning og en Del Jord. Øverst blev naturligvis dækket med Jord der blev godt tilklappet, for at Foraarssolen ikke skulde foraarsage Udtørring. Sidst i April saaedes Havre og toradet Byg. Gødningen hvoraf Halvparten jo var Jord, blev saa kørt ud paa en Mark,

17

hvor Grønsværen var forarbejdet, til seksradet Byg. Denne saaedes først, naar Gjøgen kukkede, mest omkring den ottende Maj. Halvdelen af Gødningen blev først kørt ud til Rugsæden efter Kornhøsten.

I Løbet af Forsommeren foretog man Tørvebjergning, Hjemkørsel af Blandjord til Møddingen, baade til Sommer og Vinterbrug, endvidere oprensning af grøfter og forskellige Vejskifteistandsættelser Vejene vare delte i Skifter, og hver Mand havde sine bestemte Skifter. I den Periode, da der kørtes Mergel, lagde Mergelarbejdet Beslag paa den meste Arbejdstid. Af Agerhø avledes aarlig mellem to til ti Læs, eftersom Vejret var gunstig for græsmarkernes Trivsel, og Arbejdet dermed gav kun lidt Beskjæftigelse. Af Enghø avledes om ved ti Læs aarlig, og Bjergningen deraf besværliggjordes ved, at Tredieparten af Arealet bestod af Væld og gamle Tørvegrave, hvorfra den nyslagne Hø enten bæres eller paa Dragbøre køres op paa Brinker og højtliggende Steder. I rigtig varme Sommerdage kunde denne Bjergning være en nogenlunde til Behag, thi Vandet var da næsten lunket, men i koldt Vejr var den ubehagelig. Høet var jo vaadt og Vandet naaede sædvanlig til Knæerne, og man kunde let træffe, at blive dyppet til Bæltstedet i Tørvehullerne. Inden man blev færdig med dette Arbejde, var man som Regel godt forkølet. Høstarealerne var en Del større, end de er nutildags, der var ingen Rodfrugtmarker. Markerne var sædvanlig delt i otte Skifter, hvoraf de fire var tilsaaet med Korn, og den anden Halvdel var saa Græs og Brak.

Høsten var den livligste Aarstid, hvor alle var interesseret i Kornets Bjergning. Vi havde i mange Aar en ældre Høstmand. Han var livlig og var, om en han bandte noget slemt. Han var stor Ynder af Brændevin, og de regelmenterede to Drammer til Formiddags og to til Eftermiddagsmellermad, var ikke altid tilstrækkelige. Han havde desforuden sommertider en extra Lærke i lommen, som han i Smug forlystede sig med, og saa traf det nok, at han blev usædvanlig livlig, og begik da mange Morsomheder, som baade han selv, og særlig vi unge forlystede os ved. Vi var i Reglen to eller tre Mejere og naturligvis et lignende antal Opbindere. Arbejdsdagen var lang, og Arbejdet ikke helt let, især skete der kvinderne en Del Uret, idet de baade Middag og Aften skulde besørge Malkearbejdet og indvendig Husgerning, medens Mandfolkene tildels var fri og kunde søge Hvile. De travleste Dage var, naar Sæden kørtes

18

ind. Man raadete kun over et Hestespand, og Vognene var korte og smalsporede, den ene med Træksler var leddeløs i Sammenføjningerne og med træge Vendinger, som ofte foraarsagede Væltning paa de bakkede Arealer. Det var altsaa smaa Kornlæs, man kørte med, og der maatte paa alle maader hænges i med Travlhed for at naa det ønskede Resultat. Der blev ikke taget synderlig Hensyn til Klokkeslet. Middagsmaden indtages i største Skynding, og sin Mellemmad fik man i Haanden og spiste den under Kørslen ud til Høstmarken. Hestene fodres med ren Havre og nogle Skiver Rugbrød. Naar der var Maanedlyst, og Duggen ikke fugtede for meget, foregik Indkørselen sommetider til Klokken elleve. Efter en saadan anstrengende Dag serverede Mor altid et solidt Aftensmaaltid, som oftest Kartoffler med Flommesild og varmt øl med Sigtebrød. Den Dag da den sidste Sød blev skaaren, havde vi Suppegilde om Aftenen, og til

Indhøstningsdagen forberedes en hel Festaften. Af Hvede dyrkedes kun faa Traver, og naar Indkørslen af denne fandt Sted blev Affaldskærnerne meget omhyggeligt samlet og rensat og formalet i Møllen. Efter Finmelets Fratimsning bagte Moder Indhøstningsdagen en dejlig Hvedebrøds-kage, som allerede om Eftermiddagen blev serveret sammen med Kaffen. Denne varme Hvedebrøds-kage, tildelt i ret store Portioner var yders velsmagende og appetitlig, vel sagtens, fordi at det ellers kun var om Højtiderne, at saadant blev os budt. En Pige havde Mor til raadighed denne Dag, og samme med Tilbredning af den næsten overdaadige Aftensmad skulde de ogsaa ordne Stodderen. (Høstmanden). Saa mange som muligt skulde køre med paa sidste læs, og Stodderen blev anbragt overskrævs paa Læsestangens Bagende og surredes fast med Reb. Kørslen hjemad gik i rask Trav, medens alle paa Læsset raabte Hurra af fulde Lunger, og der viftedes med Tørklæder og svingedes med Huer. Det skulde helst høres i saa vid omkreds som muligt, at nu havde vi indhøstet. Der var altid Kapperi mellem Naboerne om at blive først færdig med Høsten. Aftensmaden bestod for de meste af Hønsekødsuppe med Kød og Peberodssovs, og Rødgrød eller andet Lækkert til Efterret. Under Maaltidet sad Stodderen som Fremmedherre ved nederste Bordende, og denne var stadig genstand for spydige Bemærkninger. Saavel Ansigteformerne som Personens Holdning og Klæderdragt blev altsammen drøftet og kritiseret. En Tid gik med Samtale om Høstens Oplevelser og ved forskellige Morskab. Pigerne sledes om Stodderen

19

og dansede med ham, og der blev lagt Plan om at faa ham anbragt i Nabopigens Seng o.a.f. Til Slut serveredes Kaffe med Resten af den nybagte Hvedebrødekage som Tilbehør. Den var vedblivende appetitlig, men den smagte Knap nok saa delikat, som den gjorde om Eftermiddagen, da den nylig var kommen af Ovnen. Efter Indhøstningen tages energisk fat paa at faa Vintersæden lagt i Jorden, og ogsaa tildels med Skrællepløjning. Siden for gik Dybpløjning, som helst skulde være afsluttet til første November.

Hyrdelivet.

Det var almindeligt at Drengene og undertiden ogsaa Pigerbørn fra Indsieder og Husmandshjem kom ud til fremmede og fik Plads som Hyrde, naar de havde fyldt ti Aar, og de var rykket op i Skolens øverste Klasse og derfor kun havde en halv Skoledag om Ugen i Sommertiden. Nogle af disse Børn havde i ordentlige og gode Hjem ret gode Pladser, om end de havde meget at skulle udrette og næsten ingen Fritid. Andre havde ogsaa daarligere Pladser i mindre rare Hjem. Der krævedes, at samme Arbejde skulde udføres baade Søgne og Helligdage, og hvis Husbon og Husmoder eller Medtjenende ikke havde Sans eller Villie for at hjælpe dem til en Halv eller Hel fridag, saa var de til Stadighed bundne ved Arbejdet. Dette var svært for en lille Pige, naar de i Uger eller Maaneder ikke kunde komme hjem til Mor. De var som regel i Virksomhed fra Klokken fem om Morgenen til efter Solnedgang, maaltiderne naturligvis undtaget, endogsaa Middagshvilen blev dem tit frataget, idet der da var et eller andet Svikærinde som de skulde besørge. Ofte var Arbejdet for svært for dem, saa de havde stor Døje dermed. Kræfterne var dels for ringe, og Behandlingen som de gav Dyrene, var uheldig saa disse blev tvære og genstridige og det voldte Børnene Fortrædelighed og Modløshed og Harme der endogsaa ofte fremkaldte Taarer i den lilles øjne inden han evnede at komme til Rette med Tingene. Et meget uheldigt Forhold var det at Hyrdedrengene skulde dele Værelse sammen med Tjenestekarlene, og i det hele være henvist til at søge Omgang med disse, endogaaa Sengeleje delte de sammen, Der er efterhaanden sket Fremgang paa disse Omraader. For mig personlig var Hyrdelivet jo meget forskjelligt fra det foran skildrede idet jeg udrettede Bestillingen i mit Hjem, hvilket

20

gav mange Fordele. Ikke desmindre husker jeg nok Besværlighederne fra den Tid. Navnlig dette at ase med Faarene, naar de fire ad fem Kobbelt, Foraar og Efteraar skulde trækkes ud i Marken eller hjem fra Marken. Nogle var for villige, andre for stædige, og så länkedes de som Regel, og det voldte ofte stor møje med at faa en

saadan sammenfiltret Faarelækning ordnet. Om Midsommer var Faarene ude hele Tiden og de var da anbragt tre forekjellige Steder, i Østmarken, Vestmarken og i Heden, der kunde derved gaa et par lam løse ved hver Afdeling, og de gjorde da ikke saa meget Skade i Kornet, som naar de gik i samlet Flok. Denne Spredthed besværliggjorde pasningen, idet Afstanden mellem Flokkene var ret store, og de skulde mindst flyttes tre gange daglig, og i tørt og varmt Vejr blev de tillige vandet hver Middag. Af og til sled de dem ogsaa løse, og det gav en svedig Krop at løbe dem ind. Kreaturerne, synes jeg næsten var værere at tumle, skønt de sikkert var meget mere onskabsfulde og genstridige, end de er nutildags. Da skulde altid anbringes i Koblet saaledes, at hver enkelt fik sin Plads i Forhold til den Styrke, de besaa for ellers mishandlede de den forangaende med Hornene, endogsaa sædvanlig med stor Volsomhed. Nutildags behøves det vist meget sjældent, at der tages hensyn til disse Forhold. Mærkværdigt foregaar der Udvikling, ogsaa paa disse Omraader.

En Ven fra min Drengalder.

Som Dreng kom jeg sammen med flere jævnaldrende Kammerater, men en Karl, som tjente i mit Hjem i fire Aar fra mit niende til sit fyldte trettende Aar, var egentlig min mest fortrolige med Hensyn til mine Drengesaaer. Skønt han var voxen Karl, var han dog ikke saa lidt barnlig, maaske ogsaa noget barnagtig. Han kunde hjælpe mig tilrette med min Flitsbue, min Vindmølle, min Kælk eller andet Smaateri, som man havde for. Det Legetøj man ejede lavede man næsten altid selv. Vi kunde altid godt udnytte Tiden sammen, og jeg tilbragte mange Tider hos ham i hans lille Kammer, der lige akkurat optog Pladsen for en Kobaas og ned Indgang fra Hestestalden. Et Vindue vendte ud mod Gaarden, og i modsat side var opslaaet et gammeldags rødmalet Sengested, indrettet til Forhæng, som ikke brugtes her, men paa Rammen oppe mod Loftet stod med smukke Bogstaver i sirlige Sving: hvidmalet: "I Jesu Navn gaa vi til Seng", og derunder to Navne paa kendte hedengangne Mand og Hustru. Sengestedet havde

21

gjort Brug i det gamle Stuehus til Ægteseng, og det var ved Nedbrydningen af dette flyttet ud og anbragt, hvor det nu stod. Ved modsat Side af Indgangedøren stod en Klædeskiste, som husede Karlene Tøj og Smaapillerier. Af saadanne kunde han jævntlig fremvise nogle Nyheder, for han var Pranger og Gøgler, sagdes der om ham, og dette kan passende henføres til hans Barnagtigheder, for han blev som oftest narret ved disse Byttehandeler. Naar han lukkede Laaget paa Kisten op, var jeg meget nysgjerrig efter at se hvad Nyt, han nu kunde vise frem. Han handlede blandt andet ogsaa med Musikinstrumenter, snart en Violin, snart en Spilledaase eller en Fløjte. Han sled svært med disse for at faa en Tone frem, men blot med Spilledaasen naaede han saa vidt, at han kunde finde Takten i: "Ak du liber Augustin." Han var en vældig Slider og gjorde god Fyldest i Mergelgraven og ved Tørveæltningen. Han følte sig ogsaa hævd over sine Medkolegar, fordi han ansaa sig for at være dem overlegen i Arbejdsevne. Han var meget søgt af Husmændene, der lejede ham som Tørvealter om Søndagene, medens han samtidig udførte det strenge Mergellæssearbejde om Hverdagene. Den surt tjente Søndagsløn, som var om ved tre Mark samt hans Aarsløn, cirka halvtreds Rigsdaler, tuskede han for største Parten væk ved hans Handler, saa der blev kun lidet til Paaklædning, som derfor var yderst mangelfuld. Fra anden Side viste han ogsaa Barnagtighed frem. Ligesom han følte sig hævd over Medkolegaer, saaledes følte han ogsaa over for Kvindfolkene. Han var i Almindelighed hjælpsom og velvillig over for disse, men naar han var i daarlig Lune, saa kunde han fornærmes ved en Ubetydelighed. Kom han i et saadan Lune anfald f. E. ind for at spise, og saa Maden tilfældig ikke stod pas Bordet, de kunde han i samme Minut gaa ud igen til sit Arbejde, enten det var i Laden eller paa Marken, og det var ikke mulig for nogen, selv for Moder, at nøde ham til at spise, selv det paafølgende Maaltid kunde han ogsaa sommetider nægte at være til, men til tredie Maaltid var han naturligvis skrupsulten, og da var Sindsstemningen falden til Ro, og han viste igen samme Venlighed og Medgørlighed som før. Mærkeligt nok viste disse Griller sig ikke naar Fader var nærværende. Jeg tror, det var en slags Overmod i Forbindelse med en forkert Selvvurdering, der æggede ham dertil. Han blev siden en kendt Mand i Sognet som Murer om Sommeren og som

Pjaltekræmmer om Vinteren. Der fortælles, at han som Pjaltekræmmer med sin Kræmmerkasse

22

paa en Trillebør korte løbsk ned ad Aldershøj Bakke. En Vogn kom nemlig tilfældig og kørte forbi, og dette æggede ham, saa at han i Kurese, som en ung Hest, spjættede ud med Benene og satte i Løb bag efter for at følge med og mulig køre forbi igen.

Imidlertid blev Farten saa stærk, at Trillebøren ligesom tog Styret fra ham og tvang baade den selv med Kræmmerkassen og ham ved et rask Dump ned i Bunden af Vejgrøften, hvorfra han atter med Besvær fik det hele stablet op paany og fortsatte Hjemturen i mere almindelig Gangart.

Han var meget skattet som Spillemand ved Børneballer. Han havde Tid efter anden lært at kunne udrede Takten i fem a sex af de almindeligste Dansemelodier, og baade han og Børnene morede sig fortræffentligt sammen. Naar det gik mest lystigt, dansede han selv med i Springforkert, medens han vedblivende spillede Melodien og anslog Takten med vældige Støvletramp. Ved hans Pjaltekræmmer bestilling kom det barnlige hos ham smukt til Skue. Naar han f.E. lukkede sine Skuffer op for at vise Børnene sine Smaagenstande, da kunde hans øjne straale ved at se disse Henrykkelse.

Jeg og mange med mig mindes Mads Knudsen, baade med Tak og Glæde for hans gode, ægte Barnesind, men man mindes ham ogsaa med Vemod, fordi han, med de givne Kræfter og Naturanlæg ikke evnede at indordne sine egne private Forhold, men maatte paa sine gamle Dage nøjes med en kummelig Tilværelse paa Kommunens Bekostning.

Skoleforholdene.

Mine Forældre, særlig Fader, var paaholden med, at vi Børn ikke forsømte vor Skolegang. Da jeg kom i øverste Kasse, og vi der om Vinteren havde fire Skoledage om Ugen, skulde jeg helst gå sammen med nederste Klasse ogsaa de andre to Dage, og Lærer Lund ønskede gerne, som han sagde, at nogle af de flinkeste Elever mødte frem der ogsaa. Jeg var ikke begejstret for at gaa i Skole, og jeg vilde helst være hjemme, og disse reserve Skoledage unddrog jeg mig saa meget, som muligt. Vi havde megen Udenadlæsning, og dette havde jeg svært ved at komme over, ikke just fordi jeg havde Ulyst til Skoleregningen, men fordi, jeg manglede Evne til dette, at lære udenad. Denne kedelige Udenadlæsning i Forbindelse med en tonegivende Strenghed, som Læreren praktiserede, bar nok Skylden for,

23

at Ferierne var mig overmaade glædelige. Det meste Skolearbejde var jeg i Grunden glad ved, og jeg var blandt de Elever, som meget sjælden fik Straf, men de var særlig to Timer: "Lærebogsundervisnings og Hovedregningsundervisnings" som jeg altid ønskede mig vel overstaaet og det fordi at overhøringen af Skriftsteder og Tabellen medførte, at der i disse jævnlige uddeltes øretæver og andet meget slet. Her var Lund, som Lærer, sikkert noget uheldig. Paa mange andre omraader var han baade dygtig og energisk, og hans Skole var anerkendt for den bedste i vid Omkreds.

Som menneske var det, som det noget overmodige stridbare og anmassende i hans Væsen kun var en Skal, der tildels overdækkede det inderlige barnlige, gudhengivne og kærlige Sind, som inderst inde var hans egentlige selv. Man kender ham, som saadan, fra hans Morgenbøn, hvor han foruden et Salmevers, Troesbekendelsen og Fadervor, som oftest indflettede ogsaa sine personlige ønsker om at faa Styrke til at øve sin Dagsgerning ind under Guds Villie og udrette den til hans Ære. Man husker ham ogsaa fra hans Bibelhistoriefortællinger, hvor han ledede disse hen til ret Forstaaelse af godt og Ondt og til at se Guds Skabermagt og Almagtsvælde, og i nytestementlige Fortællinger beredte ham os til at modtage Frelse ved Tro paa Daabspagtens Sandheder. Man mindes ogsaa maaske allerbedst en Skoledag, da der var foregaaet noget alvorligt slemt, og hans hidsige Sind maaske havde taget Magten fra ham, hvordan han da, efter at være falden til Ro, under Slutningstimen kunde staa frem og beklage, at dette eller hint var sket i Klassen, beklage, at han ikke selv ved sine Fejlgreb fandtes værdig til den Gerning, der var betroet ham, og hvordan han saa, med Taarer trillende ned ad Kinderne, kunde bede om Guds Tilgivelse og om hans Bistand til fortsat Virke,

og naar han sluttede af med at bede Børnene om, at vilde tage ham og hans Skole i Forbøn, da var der faa af Børnene, som ikke fældte Taarer. Vi blev meget mere beriget ved en saadan Time, end i mange Lærebogstimer med Overhøring, thi Kristendomsunder visning er intet Lærefag, men den kan være medvirkende til at benaande og gennemagre, saa at den faar Betydning i daglig Omgængelse, og den kan befordre Næring og Vækst for Troesliv og Kristendoms tilegnelse. Dette sker ikke saa meget ved tillærte Læresætninger, som ved det personlige Vidnesbyrd.

24

Hjallerup Marked.

En særlig Indtægt havde Fader ved at opkøbe unge to eller treaars Heste og beholde dem til fire eller femårs. Derved havde vi jævnlig unge Heste til Brug i Bedriften, hvilket ikke altid var behageligt. Den skiften Heste gav Anledning til, at han næsten aarlig besøgte Hjallerup Marked, hvor der solgtes og købtes igen. Fra jeg var 12 Aar, var jeg som Regel med paa denne Markedstur. Salgsdyrene blev en Maanedstid forud for Markedet fodret efter alle Kunstens Regler. Dertil blev de vasket i Sæbevand, striglet, børstet og pudset, saa de var baade fede og blanke, naar Afrejsen til Markedet fandt Sted. Dagen forud for denne blev der skaaret Hakkelse i store Sække, som blev læsset paa Rejsevognen. Knust Havre og en Rugbrødskege, bestemt til Extrafoder, særlig til Udturen samt mellemmadsæske og Ølforsyning blev ogsaa anbragt. Der var altid en kendt mand som rejste med os, for det meste en af Naboerne, der medbragte en Salgshest.

Klokken fire om Morgenen startede vi hjemmefra. Jeg var anbragt varmt og blødt oveni i mange Sække og ledede som oftest to Heste bag efter Vognen. Hestene maatte ikke anstreges, og der kørtes Fodgang hele Vejen paa Udturen. Ved Sextiden var vi ved Vrejlev Kro og bedede, og vi var ved Farfar og Farbroer Paul paa Gaarden Bjerget i Hallund ved Titiden. (Farfar var en lille lys, rank og fed Mand, han var 96 Aar da han døde. Da jeg sidst saa ham, var han nærmest som et Barn, han var ikke syg, men glad og lystig, men uden nævneværdig Forstaaelse af hvad der foregik omkring ham. Han kunde dog kende Fader, mig vilde han nærmest lege med.) Klokken omkring fire var vi paa Hjallerup Marked. Den Eftermiddag kom der kun fede Exportheste til marked, og da var der gerne Kapløb mellem uden og indenlandske Opkøbere om at erhverve Heste, særlig hvis der paa forhaand var Anelse om, at der kunde faaes god Afsætning igen. Denne Eftermiddag, som var Dagen før det egentlige todages Almanakmarked, var for det meste det gunstigste til Salg, og tit kunde Buddene de to paafølgende Dage ikke opnaa den Størrelse, som de, der var givet den første Dag. Man solgte derfor gerne denne Dag, men leverede som oftest Dyrene først anden eller tredie Dag. Vi logerede om Nætterne i en lille Gaard i Hjallerup By hos Farbroder Jens Jørgensen, hvor vi blev modtaget med stor Gæstevenlighed,

25

og de to Brødere, som var opvoxset sammen, Fader var ælds af Sødskendeflokken, og Jens var to Aar yngre, havde umaadelig meget at tale med hinanden om. Denne Markedstur varede i tre Dage. Vi var hver Dag til Marked og mødte gerne der knap paa Formiddagen for at kunne indtætte os paa en nogenlunde belejlig Plads.

Markedspladsen var beliggende omkring Hjallerup Kro, og den omspændte et Areal af cirka ti Tønder Land. Der var lavet Pløjefurer, der afmærkede baade Holdeplads og Gader. Gaderne gik for det meste i eens Retning, men der var ogsaa brede Tværgader eller Veje lagt ind imellem. Ved Middagstider var der fyldt op med Markedsvogne, der holdt i lige Retning bag ved hinanden og Hestene anbragte omkring begge Vognsider, naturligvis bundne ved Vognen med bagdelen udad mod Førselsvejene.

I flere Kvarterer var der opstillet Beværtningstelte. Paa en særlig Plads var der indrettet til Forlystelser for Ungdommen. Her snurrede Kyrasellerne, Kraftprøverne dundrede, Musik af meget forskjellig Art skingrede, Gøglere og Udraabere skreg og raabte, og Lirekassernes monotone Melodier lød overalt, saa at man følte sig næsten henflyttet til en hel Storby. Der var et utal af Boder med forskjelligeartede Udsalgsvarer, Legetøjsgenstande og Nyttegenstande. Endvidere var der Cigarforretninger, Sukkervarebutikker, Vaffelbagerier, og af Kagekoner var der en Masse. De Handlende var nødte til at overnatte i deres Telte for at beskytte Varerne

mod Langfingerne, for af dem var der mødt mange, endogsaa professionelle fra Indland og Udland. Der var en farlig Leben Nætterne igennem ved denne Sammenstuvning. Den sidste Markedsdag var de unges Dag, og den var for Egnens unge Sommerens Festdag, ligesom Sommermarkedet var for Hjørringegnens Ungdom. Det der i de første Aar, jeg var til Marked Akurrede mest i mine øren, var den forfærdelige Banden, hvormed de Handlende saavel inden som udenlandske besejlede baade deres anmessende Kritik og deres Handelsbud. Men man blev snart klar over, at trods deres storstilede Kæft med deres Sværgen af forskellige Eder, saa var deres Paastand og Løfter lige uholdbare. Først naar Handel var bragt istand, kunde de tale hel fornuftig om forskellige Ting. I de tresindstyve Aar, som jeg har kendt disse Forhold, skal det siges til de handlendes Ros, at denne Methode vist nu er hel skrinlagt. Der omsættes Heste for mange tusinder Rigsdaler, og Hestepriserne var

26

den gang i Forhold til Nutidens Priser meget gode, første Klasses Heste betaltes op til 400 Rigsdaler, og Hjallerup Marked var den gang et at de største markeder i Europa, der blev endogsaa sagt at kun et i Rusland var større. Tredie Dags Eftermiddag brød vi op til Hjemrejsen, og den gik for sig med rask Kørsel, som oftest med unge uvante Heste, og man var da hele Vejen spændt paa at faa Indsigt, baade i deres Under og deres Velbehageligheder.

Denne aarlige tilbagevendende Hjallerup Markedstur var en Oplevelse for Fader, og jeg saa ham sjældnen saa oplivet, som paa denne Tur, hvilket nok tildels kom at hans Interesse for Heste, men tillige ogsaa for Samværet med hans Familie.

Sommerens Festglæder.

Omtrent en gang om Maaneden kørte Fader til Hjørring for at besørge Smørsalg, og dels for at bringe Varer hjem til Husholdningsbrug. Moder var at og til med, naar der skulde gøres Indkøb at et eller andet Klædningsstykke. Skulde der ved enkelte Lejligheder, i Sygdomstilfælde eller lignende, sendes Extrabud til Hjørring, da skete dette gaaende ved en at Hjemmets Egne.

Der var imidlertid tre Festdage i Hjørring, hvorved især Ungdommen var Deltagere, nemlig grundlovsfest, Sommermarked. For mine ældre Søstre var det en Sag at stor Vigtighed, forud for de to førstnævnte Festdage, at faa en Ordning istand med Hensyn til at blive befordret til Hjørring med Køretøj. Dels fandt de det knap nok passende, at de skulde gaa, og dels var der jo ogsaa rigelig Besvær derved, især hvis det traf ind med Regnvejr, Fader lod altid nødig Karlene køre, fordi han ængstedes for at denne, der ikke var vant til at færdes med Køretøj paa Landevejene, ikke skulde kunne køre de unge Heste. Ved Naboers og andres Hjælp, kom der dog sædvanlig en Ordning istand, saa de kom med. Jeg var vist i tolvaars Aldren da jeg første Gang var til Grundlovsfest. Jeg var vældig betagen at den storstilede Festlighed, som næsten overgik mine dristige Forventninger. Der var blandt andet den smukt pyntede Kristiansgave, den livlige skrattende Hornmusik til de kendte Fædrelandssangtoner, og de at de Forsamlede øredøvende Hurraer. Siden var der de mange forskellige Forlystelser, særlig var Danseboden et godt sted for Iagttagelser og Betragtninger. Slutningsakten var Fyrværkeriet, som først fandt Sted

27

Kl. 12. Dette var Festens glansnummer, for mig de idetmindste, som ikke havde set noget lignende før. Det var storslaaet, naar Ildsøjlerne fløj til Vejrs og delte sig kugleformede og forskjelligfarvede oppe i Luften, hvor de sprængtes i vældige Knald og dryssede som en Ildregn ned over Plantagens oplyste grønne Trætøppe. Ligeledes saaes med Undren Indretninger, der med Møllehjuls fart snurrede rundt og spyede Ildgnister ind mellem Trærnes Stammer og oplyste omgivelserne til pragtliggende Pladser. Jeg mindes Hjemturen, som foregik til Fods sammen med nogle Kammerater, hvorledes men de sidste halve Vejstykke blev trætte, dvaske og søvnige efter den anspændte og noget anstrengende Dag, og det var derfor velgørende, de Hjemmet naaedes, at komme ind i vante Forhold og hvile i sin egen Seng. Somermarkedet afholdes sædvanlig midt i Juli Maaned. Dette varede i to Dage. Den

første Dag var det den voxne Ungdom, som var Deltagere, og de morede dem paa nogen lignende Maade, som det sker paa Dyrskuedagen nutildags. Anden Dagen var for gifte Folk og for Børnene. Fader kørte den Dag hvert Aar til Marked, og Moder og de større Børn var med. Jeg var vist ni Aar, da jeg første gang var med. Vi kørte ind i Købmandsgaarden, gik saa med Moder hen til Moster, hvor der blev fixet lidt ved Tøjet og hver af os fik en Mark (33 ører) i Lommen, og vi blev saa overladt til selv at søge Markedsglæder. Hjørring var næsten helt forvandlet til et Tryllerige for os Børn. Paa Torvets øst og Vestside var opstillet Boder dele med Legetøj og Nyttegenstande og dels med Kager og Sukkergodter. Langs Sydsiden var anbragt Telte med forskellige Seværdigheder, hvorfra der lød Musik og Klokkeklimten iblandt Udraabernes skrattende melankolske Opremsninger. Paa Fisketorvet var opstillet to Kyraseller, der meget lokkende indbød til en Rundtur, enten paa Løve eller Hesteryg, medens den gule Ring glimtede i Torskegabet og var genstand for vi Drenges inderligste Begær. Springvandspladsen var, ligesom Torvet, fyldt op med forskelligeartede Boder og Telte, hvori, der foruden de fra Torvet kendte Ting forhandlede genstande, som Bundtmagerartikler, Skotøj Stokke m.m. Lidt ned ad Østergade paa en aaben Plads, kaldet Amtsmandspladsen, var en Kyrasel anbragt, og bag ved Segelkes Brænderi, den nuværende Fællelagerbygning, var der ogsaa Kyrasel, Luftgyng og mere. Jernbanegade var ikke den gang lagt ud eller bebygget. Det første som jeg anvendte af mine Pengemidler, var fire Skilling til en Kyra-

28

seltur, dernæst var det mest settraaede for mig at se et Dukketeater, som kostede fire Skilling. Endelig købte jeg en Knaldpistol til fire, og Knaldpapire for to, medens de sidste to Skillinger gik til en Honningkage. Saaledes havde jeg efter megen Omtanke anvendt min Kapital paa en fornuftig Maade, og samtidig havt en glad Dag. Efteraarsmarkedet blev kun besøgt af Fader og Gaardens voxne Ungdom. Der blev paa markedet handlet med Heste og Kreaturer, og for Ungdommen var det især Æblekræmmerne der indbød til Forretning. Det blev anset for en Æresbevisning for en Pige at modtage et smukt Æble eller et Haanninghjerte af en Karl, og det kunde jo ogsaa føre til lidt Markedskæresteri, men der sagdes, at saadant var der kun lidt Hold i, og det første vist ogsaa sjælden til noget videre.

Det var meget almindeligt, at Familierne i Sognene giftede dem ind med hinanden indbyrdes. Det kunde ogsaa bevise, at Skallerup Sogn den gang var een stor Familie. Jeg tror nok, at det var den Tid, da Forældrene bestemte Børnenes giftemaal, som havde været meget almindeligt i det foregaaende Slægtled, hvor saadant endogsaa blev forudbestemt med Børn der laa i Vuggen. De unge kom dog endnu gennemgaaende kun lidt uden for Sognets Enemærker, og de stiftede der kun faa Bekendtakaber, saa at Ægteskaber indenfor en snæver Kreds var nok det almindeligste. De faa gange, der gav væsentlig Lejlighed for Ungdommen at samles med en udvidet Ungdomskreds, var altsaa nærmest ved disse Sommerforlystelser.

Da den vendsysselske Jernbane. Aalborg, Hjørring, Frederikshavn blev aabnet.

En Tildragelse, der for Egnen havde stor Betydning, og som staar mig levende i Erindring var Vendsyssel Hovedbanes Aabning. Det skete den 15 August 1871. Jeg var da i mit fjortende Aar og fik Lov at tage med gamle Peder Thirup til Hjørring sammen med hans Søn, Jens Laurids. Peder Thirup var da en gammel Mand, over midt i Halvfjerserne, men trods dette, var han livlig og spænstig og han var meget interesseret i Kongebesøget, som forud var planlagt, og hvortil de forskellige Forberedelser var rettelagt og indordnede. Toget med Kongen og Følget ankom til Hjørring Kl. 1 1/2 og modtoges, ved en paa Jernbanevejen tæt ud for Stationspladsen an-

29

bragt særdeles smuk Æresport, af Borgmester Nikkelmann, der bragte Majestæten Byens Hilsen. Stationspladsen og Jernbanevejen var fyldt til Trængsel af Mennesker, der var meget ivrige efter at se et glimt af Kongen, hvilken ikke var let at faa kendemærket

mellem det prægtige Følge med vajende Fjerbuskhatte. Det nifoldige Hurra, hvormed Borgmesteren fra Stationspladsen sluttede sin Tale, blev istemt af Forsamlingens fulde Lunger.

Kongen og Følget besteg derpaa de anordnede Vogne og kørte i Landdauer til Amtmandsboligen i Østergade, og gamle Peder Thirup, med det lange hvide Haar flagrende op omkring Huelinningen, fulgte i rask Løb Kongevognen hele Vejstykket, og vi Drengene kom naturligvis i Hælene bagefter. Der gjordes kun kort Visit hos Amtmanden, og Toget satte sig atter i Bevægelse til Plantagen Kristiansgave, hvor Byraadet havde foranstaltet Frokostbord for Kongen med Følge og andre særlige Indbudte. Frokosten indtoges staaende, og for mig var det baade mærkeligt og morsomt at se på denne staaende Spisning. Der blev skaalet og holdt Taler af Borgmesteren og Prokurater Lund, og Kongen takkede og udbragte et Leve for Hjørring By. Efter Maaltidet var der lidt Ophold, hvor Kongen underholdt sig med nogle af de Tilstedeværende. Klokken fire afgik Kongetoget videre til Frederikshavn.

Om den paafølgende Dags Udflugt til Lønstrup fortæller Hjørring Amtstidende af 17 Aug. 1871. følgende:

Den 16 August om Formiddagen kom Kongen tilbage til Hjørring og foretog en forudbestemt Udflugt til Lønstrup. Ved Vanggaardene standsede den kongelige Vogn, og Skolebørnene fra Harritslev og Rakkeby Skoler sang en Hyldestsang til Kongen forfattet af Lærer Phil, i Rakkeby, og Pastor Nergaard fra Harritslev talte. Ved Ankomsten til Jelstrup blev Kongen modtaget af en stor Rytterskare tildels Pastoratets Mænd, der med Fane i Spidsen red videre forud for Kongetoget. Ved Jelstrup Kirke var rejst en Æresport. Her svingede Rytterskaren til Siden og gjorde Front mod Æresporten, hvor Kongens Vogn stansede. Sognets Præst Pastor Spang talte. Da Kongen kom til Maarup Klit, blev han af en stor Menneskemasse modtaget med stor Hyldest. Den af Amtsraadet foranstaltede Frokost indtoges i et stort Festtelt, der var prydet med grønt, Flag og Vimpler. Foruden Kongen og Følget deltog Amtsraadets Medlemmer ogsaa mange at Egnens

30

Beboere, som Teltet kunde rumme. Amtmanden Kammerherre Baron Vedel Vedeleborg holdt Velkomsttalen, og Kongen takkede og beklagede, at hans Familie ikke var med, da hans Modtagelse i Vendsyssel langt overgik hans Forventninger, men han vilde om ikke ret lang Tid atter besøge Vendsyssel sammen med Familie.

Efter Frokosten drog man til Rubjerg Knude, hvor der paa den stejle Skraaning ned til Havatoppen var dannet en Trappe paa omtrent 100 Fod, som benyttedes til Nedstigning. Herfra gik Kongen langs Havet til Lønstrup Strand, hvor der forevistes øvelsestur med Redningsbaaden og Raketudskydning. Kongen uddelte 50 Kroner til Redningsmandskabet. Kongen med Følge besøgte Købmand Segelke, hvor der indtages Forfriskninger. Kongetoget modtoges ved Skallerup Vennehjerg Pastoratsgrænse af en Æresvagt af tolv festklædte Ryttere, som ledsagede Kongen videre. Paa det smukkeste Punkt ved Vennehjerg Mølle var, ved Sogneraadets Foranstaltning, rejst en anselig Æresport, der med Omhud og Smag var prydet under ledelse af Frøknerne Schjøtt. Her gjordes Holdt, medens Forsamlingen vel en fem a sex Hundrede Mennesker udbrød i et nifoldigt Hurra. Pastoratets Præst. F. Schjøtt holdt derefter følgende Tale:

Deres Majestæt! ved denne Kyst, hvor Bølgerne bruse, hvor Havets den kolde tungsindige Guse oprejser sit Luftslet paa lyngklædte Hede, hvor Hjejlen omflagrer sin brune Hede, hvor Jægeren vanker sin ensomme Gang, hvor Hjerterne svulme ved Fædrenes Sang. Hvor Jylland frembyder sin mandige Dyst, alt brede, sit nøgne og mægtige Bryst og vogter Smaasøstre i Østerlide, vogter dem alle for Stormflodens Kvide. Der staar de gamle, de dejlige Minder "Fribaarne Mænd og trofaste Kvinder færdes paa Marken, paa Vang og ved Strand med Gud for Konge og Fædreneland!" Paa dette Sted, hvor maaske aldrig nogen dansk Konge har betraadt, og som vi med ringe Syne, men med bedste Villie have smykket med Mark ens Urter og Lyngens Blomster og vort herlige Dannebrog, paa dette Sted bringer jeg deres Majestæt den hjerteligste Hilsen fra Skallerup og Vennehjerg Menigheder. I vore Gudshuse, deroppe paa Højen og i Dalen der nede, nedbeder vi saa ofte Herrens Velsignelse over Konge og Fædreland. Men i Dag flokkes Skarerne under den lysende, straalende Sommerhimmel, ikke blot

for at se en Konge, men for at modtage og gemme et levende Billede af vor egen gode, trofaste og danske Konge, den frie Konge over det frie Folk. Og idet vi vove at fatte det Haab, at ogsaa deres Majestæt vil modtage et venligt Minde om disse uforglemmelige øjeblikke og engang glæde os med et længere Besøg, knytte vi til dette Haab, dette vort hjertelige ønske, at deres Majestæt med ophøjede Dronning, med elskelige Børn maa leve mange, mange glædelige og lykkelige Aar i vort gamle kære Danmark, et ønske som finder Genklang i alle danske Hjerter, og som vi alle baade gamle og unge her ville hilse og udbringe i jublende Samklang: "Vor gode Konge leve lykkelig og længe! ! !"

Atter rungede ni vældige Hurraer, hvorefter Kongen takkede, udtalte, at han aldrig skulde glemme, at han her havde fundet saa mange kærlige Hjerter, der havde beredt ham denne festlige Modtagelse. Mindet herom vilde han bevare og med Glæde fortælle sin Dronning og sine Børn derom.

Efter at Sogneraadsmedlemmerne var repræsenterede for hans Majestæt, foresloges en tur op til Vennebjerg Kirkehøj, og snart var Kongen, hans Følge og den forsamlede mængde i livlig Bevægelse og broget Blanding paa Vandring op ad Bakken. Ankomsten her fik hver paa sin Vis alle travlt: Kongen og hans nærmeste Følge med at beundre den fortrinlige Udsigt over det dejlige velbyggede Landskab, der som et Landkort ligger udbredt for ens Blik, kranset paa Sider af Havet, men ellers udbredende sig saavidt Øjet - rækker, kun hist og her afbrudt af Højdepunkter, som Hjørring og Børglumkloster. Menneskemassen havde travlt med nysgjerrige Undren ved nu nærved at betragte Kongen, hvis venlige og godmodige Væsen maatte vinde alle, der kom i Berøring med ham, - og endelig de Stedkendte, med at give Forklaringer og Underretning. Konsejlspræsidenten udmærkede sig især ved sine livlige Spørgsmaal og synlige interesser. Derefter besaa Vennebjerg Kirke, og nu gik det under livlig munterhed atter i broget Blanding ned til de ventende Vogne, hvor der toges Afsked med Kongen under kraftige Hurraraab.

I Nørre Harritslev havde Sogneraadets Formand, Gaardejer Christian Jensen (Lassen) rejst en Æresport ved hans Gaard, hvis Forside vender ud til Vejen. Her gjordes atter at kort Ophold. Kongen takkede ham og skjænkede ham et Sølvbæger til Erindring hvorefter Skallerup - Vennebjerg Pastorats Æresvagt fulgte Kongen til Sog-

nets grænse ved Grimstedbro. -
Saavidt Amtstidendes Referat.

De jyske Kapper.

En Begivenhed ved denne Lejlighed, som ikke blev refereret, men som har været Samtaleemne paa Egnen, var denne: Efter Opfordring at Pastor Schjøtt var alle unge Piger fra Egnen, saa vidt muligt, paa Vennebjerg Bakke mødte pyntede med den for Vendelbopiger særegne Hovedbeklædning: "En hvid Kappe med udstaaende Pibestrimler, der kransede rundt om Baghovedet, omkring ørene og hen for Kinderne, saa Ansigtet var indrammet af stive struttende Pibestrimler." - Denne, set fra visse Synspunkter nydelige og klædelige, men fra set fra anden Side ogsaa upraktiske Hovedpynt, var paa denne Tid ved at gaa af mode og afløstes af Silketørklædet eller de paa denne Tid moderne brugte Damehatte. Den store Samling at unge Piger med Kappelibestrimler ved Kongebesøget paa Vennebjerg Bakke var derfor ligesom en Afslutningsfest for denne særegne vendsysselske Hovedbeklædning, idet den siden hen i Tiden forsvandt og afløstes at ny moderne Hovedpynt.

Pastor Peter Ulrik Frederik, Schjøtt.
Præst for Skallerup - Vennebjerg.

I følge en Omtale at overskrevne i Vendsyssel Tidende er Schjøtt en Proprietærsøn fra Vejleegnen, født 31 august 1802. Han tog teologisk Emhedsexamen i 1830, forsøgte sig i nogle Aar som Landmand paa sin Færenegaard, gik saa over til Præstegærning som personal Kappelæn for Vissenbjerg fra 1835 til 1838, bosatte sig saa i Odense, hvor

han redigerede Fynsposten, tvede igen til Præstegærrningen og beskikkedes i 1843 til Sognepræst for Askov. Stillede sig til Rigsdagsmand 1849, mødte dog kun i tre Rigsdagssamlinger.

Aar 1851 udnævntes han til Sognepræst for Skallerup - Vennebjerg. Hans Hustru, Theodora Christiane født Lichtenstein, flyttede sammen med sin Mand til Skallerup. Hun døde allerede 1853 kun 53 Aar gammel og begravedes paa Skallerup Kirkegaard. Pastor Schjøtt husker jeg kun fra min unge Alder. Han døde 1873, da jeg var 16 Aar. Han var en anselig Skikkelse, havde en prægtig Legemsbygning høj svær, kraftig, bredskuldret og rank, et meget intellegent Ansigt

33

svære øjenbryn, et tæt kraftigt Haar, der stod som et Purl omkring den hvælvede Pande. Hand Gang var rank og spænstig med fremadvælvet Bryst og oprejst Hoved. Han var let kendelig, selv blandt flere Hundrede Mennesker. Han var i Besiddelse af særlig gode Evner, hvortil ogsaa hans alsidige Virksomheder antyder. Som Ordfører, ved Sammenkomster og festlige Lejligheder, var han meget pupeler. Af foranførte Skildring af Kongebesøget i Lønstrup, er i det gengivne Referat fra Hjørring Amtstidende Pastor Schjøtts Tale paa Vennebjerg Bakke meget fuldstændig refereret, medens de andres Taler paa udflugten var kun løseligt omtalt, hvilket vidner om hans Anerkendelse. Som Skribent, var han vel særlig virksom som redaktør, men ogsaa siden skrev han Artikler, blandt andet i Hjørring Amtstidende. Ogsaa Poesien kunde han mestre, og han har skrevet flere Digte, og af hane Velkomsttale til Kongen i Vennebjerg var den første Del meget smukt holdt i versi- ficeret Hyldestform. Præsten kom undertiden i Besøg ved Skolens Undervisningstimer. Ved hans Indtrædelse rejste, efter Lærer Lund Paabud, alle Børnene sig, og Præsten udbrød da altid: "Det er tilforladelig nogle flinke Børns!" Ordet "tilforladelig" brugte han ofte. Naar han spaserede havde han ofte to eller tre Hunde med sig. Han var Jæger og tog Del i Jagtselskaber paa Villerup og andre større gaarde, hvor han ogsaa var gæst ved Kortspil med god Mad og Drikke.

Schjøtt havde Møje med at adminstrede sine Pengesager. Til Kommunen var han saaledes kommen til at skylde et større Beløb, som Forstanderskabet i et Møde bestemte skulde inddrives ad Rettens Vej, men som siden blev ordnet paa den Maade, at Præstens Forpagter indvilligede i efterhaanden at betale Beløbet til Kommunen, idet Præsten gik ind paa, at Pengene blev afdraget af Forpagtningsafgiften. Han laante ogsaa Smasbeløb af Venner og Kendinge, og Kendinge, og han havde et eget Nemme til at ordne saadanne Laan. Saaledes fortælles, at en Dag, han kørte til Hjørring, traf han den kendte Mølleer Søren Jensen, Liver Mølle i dennes Gaard. Præsten lod gøre holdt, hilste paa denne og sagde i spydigt Tonefald: "De er sikkert nok i Besiddelse af 100 Rdl. Søren Jensen." Jo, det var Søren Jensen da rigtigt nok, "saa kan De tilforladelig godt laane mig de halvtreds," fortsatte Præsten

34

og Præsten fik Pengene.

Schjøtt var en stridbar Mand, noget hidsig og kunde i Vrede være hurtig til Handling, men han gemte vist ikke paa Nag. Engang under hans Virksomhed som Formand for Forstanderskabet i halvtredserne smækkede han Forhandlingsprotokollen i og hævdede Mødet uden at Forhandlingerne var afsluttet. Han afviste ret ofte en Konfirmant, smed da Katekismen i Hovedet paa denne og gav den Besked med til Afsked, at han vilde ikke se ham mere. Vedkommende maatte naturligvis adlyde og fjernede sig i største Hast, men næste Mødedag kom han nok saa frimodig igen, uden at derved mærkedes noget Uvillie fra Præstens Side. Der havde i Mellemtiden, som Regel, foregaaet en Tilnærkelse mellem Præsten og Konfirmandtens Foresatte, og Sagen var som oftest blevet bilagt ved lidt Offervillie fra dennes Side. Engang, de min Søster gik til Konfirmationaforberedelse, afviste han hele Flokken paa tre Piger nær. Disse var fra finere Hjem og var taxerede til at have Ventestue i Præstens private Stuer, medens de andre havde Ventestue i den daglige Folkestue. Det var sikkert blevet Præsten et slemt Tilfælde, hvis Børnenes Forældre ikke havde taget den fornuftige Beslutning at sende Børnene afsted den næste Mødedag, medens Sagen neddyssedes som handling for den iltre Præstemand. Aarsagen til Afvisningen var at der var sket lidt Kalkpudsnedfald i Ventestuen, som han mente, Børnene skulde have forvoldt. Af Konfirmanderne fordrede

han megen Udenadlæsning, baade Bibelhistorie, lærebog og Salmebog, ligeledes fordrede han Stilsøvelser saa som Genfortællinger, referat af hans Prædikner og tillige private Breve til ham selv. Disse skulde skrives i Højtidsferien og afleveres ham første Mødedag derefter. Vi maatte nøje mærke os Udskriften: "Deres velærværdige Hr. Pastor Schjøtt i Skallerup." At forfatte Brevenes Indhold overlodes gerne til kendte Halvstuderende eller til enkelte begavede Kvinder, der havde Formularer til dette Brug.

Det var hel almindelig Skik at hver enkel af Forberedelsesholdet ydede Præsten som Gave til Højtiderne et Stykke - Fjerkræ : "En Gaas, en And, en Hane, undertiden ogsaa Æg, og efter første Altergang ved Modtagelsen af Skudsmaalsbog en Sølvskilling af Værdi: "En Speciel, en Rigsdaler eller en Tre mark." Konfirmationsdagen blev Konfirmandtholdet stillet paa

35

Plads paa Kirkegulvet efter Præstens Anvisning, og dette skulde efter de gængse Regler foregaa saaledes, at de dygtigste og flinkeste Elever fik de øverste Pladser, og dette skulde altsaa gælde for Rækken ned efter til den allernederste. En saadan Opstilling synes at have været en stor Vanskelighed for Præsten, og det var vist ogsaa den gængse Mening, at Opstillingen mere passede efter Størrelsen af den Ydelse, som Vedkommende havde præsteret af Fjerkræ til Præstens Husholdning, end det gjaldt Dygtigheden i Undervisningsfagene, og det kunde i Grunden ogsaa være ligegyldigt, hvilken af Metoderne der brugtes.

Naar der nu om Dage tales og skrives om det utilbørlige i det Paahæng, der følger med en Konfirmation i Form af Gaver og Guder, saa ser man af anførte, at der ogsaa har været Vedhæng i Tiderne forud, men paa en anden Maade, som Maaske var fuldt saa utiltalende som den, der praktiseres nutildags.

Som Prædikant var Pastor Schjøtt meget veltalende, og han havde en usædvanlig kraftig øst, som han kunde forme og bøje under sørgmodige, alvorlige og henvisende Hentydninger, men hvormed han ogsaa som Tordenbulder i flammende, stærke Ord, kunde udtrykke sig rammende om Dom og Fortabelse. Han var anerkendt som en dygtig Prædikant, og Pastoratets Kirker var fyldte ved Gudstjenesterne af Kirkegængere. (Man husker at det var i Tider, da det var en næsten ufravigelig Regel, at der fra Hjemmene altid skulde nogle i Kirke hver Søndag) Traf det at Præsten prædikede i Vakance i andre Kirker, da var disse overfyldte. Altergæster, som altid skulde indtegnes hos Læreren forud, lod han møde til Skriftemaal om Lørdagen forud for Søndagsaltergangen. Kirkerummet fyldtes af hans vældige fuldtonende Messesang. Hans Prædikener holdtes sædvanlig i to Tempo, første Del i almindelig jævn Prædiketone, og sidste Del i tiltagende Styrke baade i Form og Tonefald, og i Varme og Inderlighed og Dybde udtalte han Ordrene megen Kraft og Rørelse Taarene trillede ned ad Kinderne paa den kraftige Mand. Dette paavirkede i høj Grad Tilhørerne, saa at særlig i Kvindestolene kom Lommetørklæderne frem, og man mærkede ved Lyden Paavirkningen af Præstens gribende Prædiken.

Ved Udgangsfærden efter Gudstjenesten gik Mændene strax ud i det frie, medens Kvinderne standsede ud til Siderne i Vaa-

36

benhuset, hvor Pigerne havde Æsker staaende til Gemme for deres Pibekapper, som de sad med inde i Kirken, men som ikke taalte alt slags Vejr udenfor, og derfor har skiftedes med Hovedtørklæder. Dels have Husmødrene et eller andet Klædningsstykke til Beskyttelse mod den udendørs Atmosfære, som de lidte frem og iførte sig, imens de gav hinanden Haand og hilste. Præsten var imidlertid naaet frem fra Kirken. Han hilste paa hver især og stillede Spørgsmaal til Mødrene om Børn og Ægtefæller og andet vedrørende Hjemmet, medens han skæmte med Pigerne om deres stilfulde Hovedpynt, og om der snart var Udsigt til forestaaende Bryllup o. s. v. (Han kendte saa godt som alle Beboerne i Pastoratet.) Mændene uden for hilste imidlertid hinanden, og de holdt med hinanden Samtalen i Gang, fordi at ogsaa de ventede Præstens Hilsen. Alle havde stor Ærbødighed for Præsten. Han betegnedes vel ikke som vor Far" hvilket man har hørt andetsteds fra, men han betragtedes alligevel som en slags Fører, og som Pastoratets Hovedsmand. Hans venlige Hilsener og Tiltale ved Kirken afbøde de noget paa den ellers afmaalte Afstand, der var mellem ham og Bønderne, men nogen indgaaende Venskab

eller Tillidsforhold mellem dem hørte vist til Sjældenhederne.

Præstens tre Døtre, hvoraf de to skiftevis altid deltes om Hjemmets Styrelse, var meget ofte Kirkegængere i Skallerup Kirke, og de udmærkede sig ved deres klangfulde smukke Sangstemmer. Nu var der særlig nogle ældre Mænd, som nødigt vilde give Afkald paa de gamle tillærte Salmemelodier, og som maaske daarlig kunde høre Mislyden, naar de var en Linnie bag efter, idet Salmeverset var sluttet at. Skønt Lærer Lund, der førte Sangen, var i Besiddelse at en vældig Kraftstemme, havde han dog Vanskelighed ved at være den ledende, naar disse gamle til upassende Tider gik op i Højderne. Her var Frøknerne Schjøtt en stor Hjælp, og de har meget Æren af at Mislydsstemmerne inden lang Tid forsvandt og i det heletaget, at det gik saa godt med Kirkesangen i Skallerup kirke.

Aar 1871 og 72 Vinterhalvaar gik jeg til konfirmationsforberedelse, og da blev Pastor Schjøtt syg i Februar Maaned, og han maatte overlade Konfirmandternes Beredelse til Skolens Lærer, som havde nogle Extratimer med os. I April maaned kom hans Søn, Pastor Søren Schjøtt, og forrettede konfirmationen for ham. Dagen for-

37

ud for dennes Afholdelse, var vi Konfirmander samlede i Præstegaarden, hvor den unge Præstemand kom ind og talte med os. Han var knap saa høj og svær, som sin Fader, men dog rank og fyldig og med et sjælden mildt og straalende Ansigt. Hans Samtale med os om Kristendom var ikke det sædvanlige ud Bibellære og Katestion, men den var en Henvisning til de kristelige Goder, som var givet os i Eje, og som vi nu med al vor Troes inderlighed, saa godt som vi kunde, skulde bekræfte og vedkende os, og dertil gives os vort Ja og vor Haand. Det var, som han ved Venne haand ledte os til noget lyst og godt, hvor vi gerne vilde være med. Han var en elskelig Mand, som jeg blev glad ved at give mit Konfirmationsløfte, og som jeg siden mindes med Taknemlighed. Da vi under Samværet med ham sang en Slutningssalme, kom gamle Schjøtt uventet ind, lige rejst sig fra Sygesengen og mangelfuldt paaklædt, men med sin vante Styrke holdt han meget bevæget og med stor Inderlighed en Formaningstale til os, om at være vagtsom paa vore Veje ud i Livet og tage mod Guds Hjælp og Vejledning. Denne sidste Sammenkomst i Præstegaarden blev en sjælden god Beredelsesdag for os Konfirmander, og den staar endnu for mig i levende Erindring.

Schjøtt levede endnu i halvandet Aar, men han var fra nu af svagelig, saa at han maatte holde Kapelan. Han døde den 11 December 1873 og begravedes paa Skallerup Kirkegaard ved sin Hustrus Side, som var stedet til Hvile 20 Aar forud. Hans Gravminde blev passet og vedligeholdt af hans Døtre, som ugifte boede i Hjørring. Siden har Adjunkt Nørtoft taget sig af Tilsynet, og det haabes, at Sognebeboerne ved deres Kirkegaardsforening eller paa anden Vis vil vedblivende bevare hans Minde. Ved besættelsen af en ny Præst til Embedet, var det et almindeligt ønske hos Beboerne, at Sønnen, Søren Schjøtt, kunde blive sin Faders Efterfølger. Da Sognekaldet den gang var et første Klasses Embede, kunde efter daværende Regel for Kirkeembeders Besættelse, dette ikke tilstedes, fordi han var for ung, En ældre Mand, Pastor Niels Bo Vilhelm Schrader, fik Embedet.

Far og Mor.

Far og Mor havde omtrent samme Størelse. Far var nemlig under Middelhøjde, vel godt 62 Tommer, og Mor havde en lignende Højde. Far var Natur noget nervøs, og han kunde nok blive u-

38

ligevægtig og urolig. Et Uheld eller Ubehageligheder paa forskellige Maader virkede let ireterende paa ham, og dette kunde mærkes paa hans Væremaade og ytrede sig i hans Fremstilling af beklagelige Udtalelser over det skete. Dertil var han til Tider ogsaa gemytlig og livsglad, og han kunde være med i Børnene Leg og deslige. Han var en stor Børneven, og jeg mindes aldrig at han straffede vi Børn med Korporlig Revselse. Dog mærkelig nok bar vi altid en vis Respekt i hans nærværelse, og han kunde aldrig vinde vor Fortroligheder i den Grad som Moder. Han var aarvaagen over, at vi Børn passede vor Skolegærning og i det hele taget over, at vi fik en god Undervisning.

Fader var flittig og arbejdsom og sagte paa alle Maader at faa alt passet og udnyttet i Bedriften, og han fulgte ogsaa godt med i Datids Oplysningsspørgsmaal, og han var af de fremmeligste til at igangsætte nye Forbedringer for Exempel: Jordens Mergling, Bygning af Aljeholder, og med Roedyrkning var han af de første Begyndere. Hvad han ikke yndede var de til forskjellig Brug mer og mer indarbejdede Maskiner, som han ansaa for overflødige, naar vi blev udnyttede vore egne Arbejdskræfter. Han anskaffede dog omsider en Hakkelse og en Rensemaskine. Moder havde af Natur et roligt Temperament, og hun ordre de som Regel paatrængende Ting med sindig Overlæg og uden videre tilsyneladende Anstrengelser. Hun var derved en stor støtte for Vanskelighederne, som anfægtede Far, idet hun meget hæmmede de oprevne Tanker og gjorde Byrden for ham derved lettere og mere intetsigende. Som mindre Børn hang vi meget i Sjørterne paa hende, skønt hun egentlig var mere bestemt afvisende end Far, og uden at vi egentlig vidste det, fandt vi os godt i uden Fortrydelse at blive sat til rette, og det kunde endda ske enkelte Gange, særlig naar hun led af Hovedpine, som hun af og til gjorde, at hun med et Øredask kunde paabyde og Stilhed, og Virkningen der af var vist ogsaa ret tilfredsstillende. Far fortalte os gerne om sine Oplevelser baade fra sine Ungdomsaar og fra Krigen 1848 – 49 – 50, hvor han havde været Deltager. Han fortalte livligt og interesseret, men maaske var det til Tider for meget Gentagelser, saa at det ikke altid indfangede vor Indteresse. Naar Mor fortalte var det næsten altid noget Nyt for os, og hun forstod at finde Stof, der passede til vor Barnenatur, tit var det vist ogsaa Ting, der vedrørte hende selv, som

39

hun gav os et Indblik i, og vi var da lutter øre, og det gav os glæde at lytte. Men endnu mere end dette, at det øgede vor Fortrolighed til hende, og det var saadan, at baade som Børn og siden som Voxne var det Mor, der var vor fortrolige, enten det angik smaa eller store Sorger eller ogsaa, det var Glæde, hvad der jo kunde ske. Mors Opgaver var ved en saadan Lejlighed af dobbelt Art, nemlig denne, at give os den attraaede Fortrøstning eller Tilrettevisning og saa tillige at overbringe Fader det Foreliggende og saa sammen med ham evne at komme til rette Foretaaelse derom. Jeg troer, at Mor saa sundt og kærligt paa Mennesker, og derfor magtede hun disse Opgaver, skønt de i og for sig var ganske svære.

Far var Morgenmand, og han var almindeligt oppe om Morgenen en Time før andre paa Gaarden. Han fodrede og striglede da Hestene og skar Hakkelse til dem. Mor sov trygt, til han kom ind igen og kaldte hende op. Til Gengæld gik han tidligere til Hvile om Aftenen, Han spiste ikke, hvad vi kaldte Nattergrød, men gik til Sengs før dette Maaltid fandt Sted. Han led meget af Gigt, smerter i Lemmerne og havde ofte søvnløse Timer om Natten. Om Lørdag Aften glædede han sig til Søndagshvilen. Der var altid nogle i Kirke hver Søndag fra Gaarden. Kvinderne var der skiftevis, men Far var der hver Søndag, og han havde ogsaa i egen Stilhed sin Prædikensbog og Salmebog fremme paa denne Dag. Far og Mor gik regelmæssigt til Alters to Gange om Aaret, Foraar og Efteraar, sædvanlig indordnedes dette til en at de første Søndage efter Konfirmationen. I Pastor Schjötts Tid holdtes Skriftemaal om Lørdag Formiddag forud for Nadverens Nydelse den paafølgende Søndag. Altergæsterne mødte altid festklædt i allerpæneste Tøj, og det var Skik dengang, at Mændene havde høj Silkehat paa. Skønt der ikke blev talt videre om disse Lørdags Kirkeskikker, kan jeg dog huske, at det for mig var noget undrende derved, at man gik i Dagligdags Dont ved almindelig Arbejdssyssel, medens andre i Højtidsklæderne gik fra og til Kirke. I Kirken blev der om Lørdagen sunget en Salme før og en efter Skriftetalen, og det varede alt sammen en lille Time.

Fader havde Sangstemme, og under hans Arbejde om Vinteraftener med at spinde Hamp med en Haandten, sang han jævntlig imens, ogsaa under Leg med Smaabørn, lod han sin Sangstemme høre, saavel som han ogsaa tog Del i Salmesangen i Kirken. Mor kunde ikke Syn-

40

ge, og kun ved Vuggen nynnede hun i Takt med Gængernes Sling. Hun saaes sjælden læsende i en Bog eller Blad. Lysten dertil manglede hun sagtens, men der var jo heller ingen Fritid dertil. Om Vinteraftenen var kun optaget ved Spiderokken lige

til Sengetid og om Søndagshviletimerne var Strømpestopning hendes Fritidssyssel. Om hendes kristelige Livssyn udtalte hun sig meget lidt. Hun passede sin Kirkegang efter Tid og Lejlighed og fulgtes sammen med Fader de to Gange til Alters. Dog kunde hendes Gudhengivenhed ytre sig i kortfattede Hentydninger og Ord. Saaledes, naar hun tog Afsked med en god Ven eller Veninde, kom det gerne til allersidet: "Og saa Gud med dig ", og naar hun skulde til Hjørring eller i Besøg hos fjernt-liggende Slægtninge, og hun var sat til Rette i Agestolen, lod hun før Opbruddet fandt Sted, sit Blik strejfe os, der stod omkring, idet hun sagde: "Og i Guds – Navn, Om Aftenen, naar hun træt og mødig havde lagt sig tilrette i Sengen, var det som et Godnat til os alle i Stuen, naar hun sagde: "Sov i Jesu Navn". Disse smaa korte Udbrud som hun saaledes brugte, viser hen paa en Hengivenhed til Gud og Haab og Tro og Tillid til hans Beskyttelse og hans Forsorg, og saaledes, som de blev sagt i overbevisende. Tillidsfuldhed, blev de for os Børn vistnok nogle af de første spirende Gudomskorn for Kristenliv i Barnehjertet, og derfor er disse Minder værdifulde, og derfor bevares de i Taknemlighed og Kærlighed.

Overgangsaldren.

Fra mit femtende Aar kom jeg i sit Hjem til at gøre Karlearbejde. Da det efter min Alder var temmelig haardt Arbejde at læsse Gødningen og mase med Høet og Kornnegene, saa blev der til Lettelse for mig anskaffet en amerikansk Greb og en ditto Fork, og disse Redskaber var virkelig til saa stor Lettelse, at det hjalp mig over Vanskelighederne med Hensyn til de mindre Kræfter, derved at disse ved deres Lethed og Smidighed, sparede næsten en Halvdel Kraftanstrengelse i Modsætning til de gamle hjemmesmedede, klodsede og sletformede Ting, som hidtil havde været benyttede. Far gav mig ofte Ros for mit Arbejde, og jeg vidste jo godt fra Drengesaarene, hvordan de fleste Ting skulde udføres, saa det faldt mig forholdsvis ikke svært at gøre det tilfredsstillende, og det syntes for mig ogsaa at være i egen interesse, at alt blev gjort

41

og passet saa godt som muligt. Dertil var jeg opdraget i min Opvækst, saa det var egentlig med Lyst og Interesse, at jeg udførte det Arbejde, der blev mig tillagt. Med mine Søstre, der ved mange Lejligheder var mine Arbejdesfæller, kunde jeg godt enes, og jeg gav dem villigt en Haandsrækning, naar det slidsomme Arbejde voldte dem Besvær. I det hele taget kom vi Søskende godt tilrette i vore Forhold, Og vi havde ogsaa tildels hinandens Fortrolighed.

Hvad Forlystelser angik, var jeg paa en Maade bedre stillet end dem, idet jeg som eneste Søn, altid blev bedt med til Ungdomsselskaber og Danseballer. I Almindelighed blev der kun indbudt to Deltagere, og det var en Regel, at det skulde være Karl og Pige. Jeg var derved selvskreven ved hver Lejlighed, medens Søstrene skiftevis byttedes dertil. Det var en noget almindelig Skik i dette Tidsafsnit, at Gaardmandshjemmene, der havde voxne Børn, lod afholde Bal, for det meste Julebal, hvert andet Aar, og der blev danset i Storstuen. Allerede inden Jul kom Indbydelserne til Ballerne for Juleugen og senere for Nytaarsugen. Det skete, at jeg var til fem Juleballer, og disse varede som Regel fra Klokken syv om Aftenen til næste Dags Eftermiddag. Morskaben gik sædvanligt med Liv og Danselyst, kun om Morgentimerne gik det noget sløjt og mundede gerne ud i en Pause, mens Gæsterne fik sig vasket, og Mændene skiftede Bluser, og kvinderne ditto Kjoler, og naar de mødte rene og nystrøgne i Dansesalen, fik Dansen ligesom eget Næring, og henimod Slutningen sang Danserne gerne i Takt til Melodierne, og Ballet endte saaledes i munter Leg. I Aartierne før min Deltagelse ved disse Baller, havde det været almindeligt, at der blev drukket Bollepuns og Brædevinssnaps, men dette existerede kun Undtagelsesvis ikke længere paa min Egn. Afholdsbevægelsen havde vist for en Del bevirket denne Omordning.

Jeg havde forøvrigt i Hjemmet godt mod paa at tage fat paa det praktiske Arbejde, og i Forhold til Skoleundervisningen var, Ombytningen med Skolegangen mig en Nydelse, om end Arbejdet til var strengt og gav trætte Lemmer. Al slags Syssel fra Skoleaarene med de der brugte Lærebøger, samt Regning og Skrivning blev derfor helt lagt til Side. Hvad der derimod fangede min Interesse var Literaturlæsning. Ingemans Romaner,

sværmede jeg en Tid meget for, dernæst var jeg optaget af C.A. Thyregods Fortællinger, ligeledes fik jeg fat i noget af Imanuel Henningsen og Mads Hansen, som vist

42

udkom ved denne Tid, særlig "Hans der kom paa Højskolen" fangede mig med største Interesse, saa jeg maatte ofre flere Middagssøvne for at leve og være med i denne herlige Skildring. Denne Læsning havde sikkert Indflydelse paa mig. Jeg blev derved revet noget fra den dagligdags jordbundne Stræben, og der vakttes Længsler hos mig mod det nye, der ligesom laa i en Lysstriben forude.

Højskoleophold.

Fader, der var stemt for, at jeg efter datids Forhold skulde have en god Oplysning, fattede den Beslutning, at jeg skulde et Vinterophold paa en Højskole. Da Fader var Højremand, og der paa dette Tidspunkt var en volsom Strid mellem Højre og Venstrepartierne, saa kneb det med at faa taget Bestemmelse om, enten jeg skulde til en Højskole, der blev ledet efter Højrepolitisk Anskuelse, eller jeg skulde paa den nærliggende Brønderslev Højskole, hvor det Bjørnbakke Grundsyn var det grundlæggende. Jeg tror nok, at det var af økonomiske Grunde, at den sidste blev valgt. Der skulde jeg nemlig sammen med en Kammerat "Søren Steffensen have fælles Værelse, og vi skulde holde egen Husholdning. Maden blev os tilsendt hjemmefra og vi skulde selv forestaa Tillavning og Opdækning og holde vort Værelse i Orden. Jeg var den Gang kun sytten Aar, og opholdet kunde maaske blevet mere udbytterigt, hvis jeg havde en højre Alder. Vi var paa Skolen om ved halvtreds Elever, og Lærekræfterne var Forstander Nielsen og en ung nydannet Simenarist. Det var udelukkende en Kundskabsskole, og i vor Fritid havde vi meget Stilopgaver og Lextier, hvori vi havde Overhøring. De almindelige Skolefag: Regning og Dansk, hvori Simenaristen var lærer, tror jeg ikke, at jeg havde synderlig Nytte af, fordi han brugte nogle ny Opstillinger ved Regning og ligeledes nogle ny Formularer og Ramser i Gramatik, som han vist manglede praktisk Evne til at meddelagtiggøre os Forstaaelse af. Idet mindste ansaa jeg den Gang Lærer Lunds Undervisningsmaade for letfatteligere og bedre end der her blev givet, og det har ogsaa været efter Lunds Grundregler, at jeg har udviklet mig sidenhen i disse Retninger. Det gav Udbytte for mig, var Naturlære. Jeg var ganske uvidende om Fysik og Kemi, og dette blev klart tilrettelagt og foredraget af Forstander Nielsen.

43

Særlig ved Kemiens Hjælp gav han mange Vink til Muligheder for Landbrugets Fremtidsudvikling, ligesom han uddybede Fodringssspørgsmaalet efter daværende Teorier. Historieundervisning i den givne Form havde jeg ikke Øre for, og Paavirkning i kristelig Henseende var aldeles udelukket.

De første Ungdomsmøder i Skallerup.

En Skolekammerat, tre Aar ældre end jeg "Thomas Kr. Kristensen", senere kendt under Navnet "Thomas Isak," blev tilfældig Ejer af sin Fædregaard Østergaard i Sønderlev i en ung Alder. Han var meget rig paa Ider, og han fandt paa at indbyde Sognets mandlige Ungdom til Aftenmøder i Vintertiden, og Mødestedet var hos ham selv. Jeg var meget optaget af disse Møder og mødte saa godt som hver Mødeaften. Programmet for Møderne Lød paa Sang og Oplæsning. Vi havde som Regel en bestemt Forsanger, nemlig "Niels Jensen," med senere Tilnavnet "Jonstrup" medens det blev forudbestemt til hvert kommende Møde, hvem der skulde være Oplæser. Der var ingen Opvartning ved Møderne. Et par Aftner gik vi uden om Programmet, idet Lærer Lund fortalte om en afsluttet Norgesrejse, der havde været planlagt af Bestyrelsen for Lærerforeningen, hvori han havde taget Del tillige med Kaldefæller. Lund var en dygtig Fortæller, og det var med megen Interesse vi fulgte ham op ad Fjeldstierne og hørte om, hvordan Granerne klæder Fjeldene, som Bjørnson saa smukt skildrer i sin Digtning. De bedste Aftner havde vi, naar Lærer Nielsen fra Jonstrup Skole var Oplæser, og han i Tilknytning til dit læste uddybede dette ves at tilføje forklarende Ord. Han læste

hos os mange Gange. Af de Bøger, han læste, mindes jeg følgende "Han og hun" af Kristoffer Janson, "Nye Tider, Gamle Vaner og Maagen" alle af Zakarias Nielsen. Disse tre Bøger blev læste efterhaanden lige efter, at de var udkommen, og Skildringerne deri om det nye, der stredes med det forældede om at naa frem i Lyset for at faa Næring og voxende Kræfter, var rigtig noget, der paavirkede unges Livslyst. Bogen "Han og hun" hvor den peetiseske Aandsretning trængted af de fremadstræbende grundtvigske Livstanker, var af ikke mindre gribende Virkning for mig, idet jeg alt var blevet paavirket med Tanker og Længsler i den Retning. Disse rare Ungdomsmøder bevarede deres Livskraft i tre eller fire Vintre. Det sidste Aar holdtes Møderne hos Niels Kristian Sørensen i Nørum. Saavidt jeg ved var dis-

44

se de første Ungdomsmøder, der har været holdt i Skallerup.

Et Besøg paa Stenum Højskole.

Min Søster "Martine" og en Datter Anine Jensen" fra vor Nabogaard omgikkes meget som Veninder. De fattede den Beslutning, at de vilde følges ad paa en Højskole i en kommende Sommer, og da det var noget helt Nyt i Sognet, at Piger tog paa Højskole, vakte det megen Opsigt og ogsaa Modstand, men trods Besvær fik de deres Forsæt sat igennem, og de kom paa Stenum Højskole. Dette gav Anledning til, at jeg og flere Ungdomsvenner fik en nøjere Tilknytning til denne Skole.

Min Ungdomsven "Niels Jensen" Broder til omtalte Anine Jensen og jeg i Forening med vore Søstre besøgte, under Søstrenes Højskoleophold, Stenum Højskole. Vi kørte den mellem to, tre Mil lange Vej fra Skallerup over Harritslev, Sejlstrup, Vejby gennem Skrolleshede til Stenum og naaede til at overvære et stort Møde paa Skolen. Det jeg husker bedst fra Mødet var Skolebestyrer, forhen Skuespiller Døker, der var tilstede, og han foredrog og sang nogle Folkeviser. Jeg husker endnu en Del af dem, nemlig: Det har fornydeligen regnet - Det var en Lørdag Aften - Paa Vossevangen - Jyden, han er stærk og sej." De to første sang han saa kunstnerisk vemodigt at det pressede Taarer i manges øjne, og de to sidste var i modsætning sunget saa humoristisk, at Latteren sommetider var næsten overdøvende.

Jeg og min Rejsekammerst overnattede hos dennes Fætter, en ung Gaardmand, som boede i Stenum By. Under vort Ophold indtraf i Nattens Løb en Begivenhed, som ikke er særlig bemærkelsesværdig, men som dog har staaet os klart i Mindet sidenhen. Vi blev meget smukt taget imod, og Manden underholdt os meget gemytligt under Aftensmaaltidet. Da vi kom i Seng i Gæsteværelset, talte vi om, at det var svært, at vi ikke havde hilst pas Konen. Vi betroede hinanden om Morgenens at vi havde hørt nogen Vognrumlen og Tummel om Natten, men havde ellers sovet ret godt. Da Værten kom ind for at spise Morgenmad sammen med os, betroede han os, at hans Hustru havde følt dig utilpas om Aftenen, og hun var gaaet tidlig til Sengs, og at der om Natten var sket dette glædelige, at de havde faaet dem en lille Livsarving, og han skulde bringe sin Kones Hilsen, da hun jo selv var afskaaret fra selv at hilse. Vi skønnede nu, hvad der altasa havde været Anledning til Tummelen om Natten.

45

Ungdomsaar.

De paafølgende første Aar efter mit Højskoleophold var for mig en stille Væksttid hvor jeg havde Vanskelighed ved at tage fast Stade til forskellige Livsspørgsmaal. I Politik trængte Venstre sig stærkt frem i disse Tider, og der stod en skarp Strid mellem Højre og Venstrepartierne, endog saa skarp, at det udartede til Uvenskab mellem Partimodstanderne. Fader var Højremand, og jeg selv var for uforstaaende i Politik til at kunne dømme, men jeg havde dog syntes jeg mest Sympati for Venstre partiets Standpunkter. Af Hensyn til min vaklende Stilling og min Undseelighed ogsaa af Hensyn til ikke at komme til at modsige Fader, tog jeg aldrig Del i politisk Ordvexling. Afholdssagen var den Gang i sin Vorden, og der blev holdt Møder derom i Skolen, og vi havde Tællelys med hjemmefra, for ved disse at kunne se i Sangbøgerne og tage Del i Sangen. Der blev ogsaa dannet Forening i vort Sogn, men jeg stod uklar

over for Bevægelsen og kom aldrig med som Medlem.

Min Kristendomsopfattelse saaledes, som jeg havde tilegnet mig den ved Religeonsundervisningen i Skolen, saavel som ved Pastor Schjøtts Forkyndelse, havde særlig paavirket mig ved Henvisninger og Forklaringer ved Lovbuddene. Jeg tror nok, at Lund hævdede ret kraftigt, at du skal gøre dette, om det skal gaa dig godt. Jeg kom i det mindste til at føle dette med stor Optagenhed, og jeg kom i mit Gudsforhold til at opfatte Gud, som den retfærdige strenge Dommer, mere end til at tilegne mig ham, som den naadige og kærlige Fader, og jeg havde paa dette Felt mange svære Anfægtelsesstunder, hvor jeg gruede meget for at blive stillet for Gud og Dommer. De jeg blev ledet med ind i grundtvigske Krese og fik øre for dettes Livssyn, saa gled efterhaanden Bekymringernes Lovkrav noget til Side, saavel som ogsaa Skyggen for Guds milde Ansigt veg. Ved et Foredragsmøde blev Grundtvigs Sjælelidelse omtalt, og der blev givet en gribende Skildring om hans Ophold hos Præsten "Gunna Busk", om hvorledes han under sit Ophold hos denne var forsvunden, og de fandt ham blandt Skramlet i Vognskuret, hvor han i Sjæleuro og stor Angst havde kæmpet sig til Fred med Gud, og at han da strax nedskrev det smukke Digt.: "Sov sødt Barnlille, lig rolig og stille, saa sødelig sov." Ved dette møde fik jeg Syn for Guds faderlig. Godhed og Kærlighed, og jeg syntes da at opleve, at jeg nu var hjemme der, hvor

46

Sang og Glæde bor, og jeg kunde med begejstret Glæde synge: "Hyggelig, rolig, Gud er din Bolig". Denne Sang var fra nu af min Yndlingssang, som den staar i Sangbøgerne med de mange Vers, der hver for sig paa flere Maader giver Udtryk for Herlighedshjemmet.

Det er en Selvfølge, at den nærmere Forbindelse med det pulserede grundtvigske Livssyn bevirkede, at jeg fik større Attraa og Længsel efter at komme mere med i de Kredse. Jeg husker, at det var en lykkelig og herlig Aften, naar jeg efter en slidsom Arbejdsdag fik Tilladelse til at gaa til Hjørring og høre Nordmanden Viggo Ulmann, eller en af vore egne kendte grundtvigske Ordfører, og ligeledes var en Fridag, anvendt til en Tur til Efteraarsmøde paa Stenum Højskole, om end den var besværlig til det afsidig liggende Sted, dog en af mine bedste Dage, der voldte mig stor Glæde både før og efter Mødedagen.

Af Literaturlæsning læste jeg Bjørnsons Fortællinger, og særlig optaget var jeg at Chr. Vinthers poetiske Skildring: "Hjortens Flugt", hvoraf jeg lærte de fleste Vers udenad. Disse smukt poetisk skrevne Vers foranledigede for en Del, at jeg forsøgte mig at skrive lidt i Versform, og senere hen skrev jeg en Del Lejlighedssange. Jeg opholdte mig stadig hjemme og arbejdede med Bedriften sammen med Fader, til jeg 22 Aar gammel kom til København for at aftjene min Værnepligt som Marinesoldat.

Soldaterlivet.

Soldaterlivet var for mig i Begyndelsen at Skoletiden et helt Slaveliv, hvor vi blev husede, overbegrinede, nedværdigede og forbandet ned i sorte Helvede, og for sammes Vedkommende vankede der ogsaa Smæk. Vi var omtrent 400 Mand ombord paa Exerserskibet Dannebrog, og det, der særlig var en Plage for mig, var den Sammenstuvning, der ikke levnedes os en eneste enlig Time. Efter Skoletiden blev 70 Mand overført til Vagtmandskabet, hvilke indlogeredes paa Kristianshavns Kaserne, og jeg var en blandt disse. Hveranden Døgn havde vi derfra Vagttur paa Holmen, og de andre hverandet Døgn opholdt vi os paa Kasernen, hvor vi dels havde Gymnastik og dels Pudsning og Parade, og vi maatte saa naturligvis denne hveranden Nat se at faa noget rigelig Søvn. I Vagthuset maatte vi strengt taget ikke

47

sove, men i Frivagterne kunde det dog ikke undgaaes, at vi sad i en Træstol eller laa paa Gulvet med et stykke Brænde til Hovedpude og sov. Soldaterlivet var her nærmest Dagdriverliv. Saavel Mandskab som Officerer anstrængte sig for at komme saa let over Tingene, som det kunde gaa an. Vagterne, vi havde, var vel ligesom de fleste Militærvagter tildels uden Betydning.

Midt Ophold i København som Soldat varede 8 1/2 maaned fra 1ste September 1880 til 15

Maj 1881. Jeg længtes meget efter Hjemmet hele tiden, vel sagtens noget af den Grund, at jeg forud havde været saa lidt hjemmefra, og vi havde ingen Orlov om Juleferien, saa Adskillelsen varede hele Tjenestetiden. Jeg havde ingen Slægtninge eller Bekendte i København at kunne ty hen til i ledige Timer. Der var den Gang heller ingen Soldaterhjem eller lignende, der tog sig af Soldaterne, og jeg var derfor udelukkende henvist til Kasernelivet, og derved blev man vel snarere paavirket i daarlig, end i god Retning.

Jeg troer ikke at Soldaterlivet i det hele taget havde nogen Indflydelse eller satte Spor hos mig personlig. Man lærte at skønne paa, at man havde haft et godt Hjem og ejede derigennem en Styrke til at vælge og vrage, maa man tit derved indgik Fristelser, som man saae, at andre ikke havde Modstandskraft til at afvise.

De aandelige Strømninger i Aarene
Attenhundredehalvfjers og Firserne.

Under Pastor Schjøtts Præstevirksomhed var han og Lærer Lund i aandelige Forhold de absaalut ledende, og de faa Mormoner og Læg prædikanter, der vovede dem frem paa Sognets Omraade, blev bekæmpede med Nidkærlighed. Jeg husker en Lægprædikant vist fra Midtvevdsyssel, "Jørgen Ottesen" der holdt et par Møder i Skolen sidst i Tredserne. Møderne havde stor Tilslutning, og de vakte megen Røre, og Manden var vist ret betydelig. Han var selv Forfatter af Sange, som trykte kunde faaes hos Forfatteren. De fik paa Valsemelodier, og de var ved at være Modemelodier og blev sunget af Ungdommen en kort Tid. En Sekt, der kaldte sig Jenssenianere, havde Tilhold paa Kagløsgaarden i Vennebjerg, hvor de holdt Søndagssammenkomster, og man saa større Flokke, der stævnedes op mod Gaarden, de gik altid med Paraplyer. Der sagdes at

48

de fleste var fra Vellingshøj og helt nede fra Højene, fra Skallerup var der kun ganske enkelte. Mormonpræster rejste vel rundt i Hjemmene for der at virke for deres Lære, men de blev ikke meget paaagtet, og de fik intet rigtig Tilhold i Sognet. Det var sent inden den grundtvigske Aandsretning fik Indpas i Skallerup. Den eneste, jeg fra min tidligste Ungdom kan huske bar Navnet Grundtviganer, var "Jens Andreas Nielsen at Sandgaarden i Sønderlev. Han kunde ikke med Præst eller med Lærer i Sognet. Han var Sognebaandsløser til Provst Kampmann i Hjørring, og hans Børn gik i Skole til den grundtvigsindede Lærer Nielsen i Jonstrup Skole. I 1872 oprettedes Højskolen i Stenum, og nu kunde Strømningen ikke standses hverken at Præst eller Lærer. Det første grundtvigske Møde, der blev holdt i Skallerup, var i nævnte Jens Andreas Niensens Lade, vist omkring 1870, hvor P. Bojsen og Højskoleforstander Nørgaard fra Thestrup var Talere. Den i sin Tid kendte vendsysselske Bondepige "Skovkirsten", der sluttede sig nær til den grundtvigske Forkyndelse, har saavidt jeg ved, holdt Møde sammesteder. Efter Jens Andreas Sigende, var han en Tid meget optaget af hende og fuldstændig revet med at hendes Forkyndelse. Eftersom Terkildsens Højskole i Stenum vandt Tilslutning, og Unge, saavel Karle som Piger, der havde været Elever kom hjem med Sang paa Læberne og meget begejstrede over det herlige Skoleophold, saa blev mange unge, og en Del ældre tillige, revet med af Begejstring. Denne Aandsudvikling var for Præst og Lærer og mange ældre til stor Ængstelse og Modvillie, og det var egentlig ogsaa saare naturligt. Det var jo, som det Troesgrundlag, hvorpaa de havde bygget, og som var rodfæstet hos dem gennem mange Aar, nu skulde pilles ved her og der, og den Overbevisning i samme Aandsform, som de havde overgivet de unge i Fortrøstning til evigt Ve og Vel, det blev tilsidesat for dette nye, som de ikke kunde eller vilde være med i, og derfor særlig i Begyndelsen dæmmede de op for det, saavidt det var dem muligt. Det førte derfor med sig en Strid og Kamp, ikke saa meget i det aabenlyse, men desto mere bittert maaske i det skjulte. Nu, efter de mange Aars Forløb, vil man vel nok indrømme, at i denne ny Aandevækkelse, var der nogen Forhergelse og Fantasi hos vi unge, saa at de ældre derved nok havde Grund til at dæmme op imod.

49

Efter som Aarene gik fØlte Modstanderne at Aandsretningen sig dog mere og mere forstaaende med denne, og de der ved Pastor Schraders Fratrædelse, som Præst for Skallerup – Vennebjerg i 1894, skulde antages en ny Præst for Menigheden, saa samledes Pastorates Beboere i Skallerup Forsamlingshus for at drøfte Spørgsmaalet om Embedets Besættelse, og der blev vedtaget, at der skulde ansøges om at faa en Præst af grundtvigs Retning kaldet. Siden blev det ændret saaledes, at Ansøgningen lød paa at faaen bestemt Mand Pastor "Frede Jensen" fra Raabjerg, og Ansøgningen blev efterkommet. Frede Jensen, en upræget Grundtvigs Mand fik Embedet.

I hvorvel at Løsningen af det omhandlede blev i Farver for den grundtvigske Aandsretning, saa at det saa ud, som al Modstand var lagt tilside, og at der i de modstridendes rækker var rakt Haand til god Forstaaelse og til Samvirke, saa var der dog hos dem en ikke ringe Del af Forbehold, der vedblev at gøre sig gældende, og som nok for en Del havde sin Grund i den Ydmygelse, som de havde følt i det tvungne ved at vige fra det fastgroede Livssyn, saa at de vanskelig helt kom med i det nye, og de gav derfor ikke helt Aandsretningen deres Tilslutning af fuldt Hjerter, men forholdt sig ligesom lidt ved siden af, eller ganske nær ind til.

For vi unge der kom til at leve med i Bevægelsen, blev det af stort Værd, fordi det kom til at præge vort Ungdomsliv. Den ledte os ind i en skøn og rig aandelig Verden og fyldte os med Lykke, saa at vi ikke alene var med i gennembruddet, men det kendetegnedes ogsaa i vor daglige Dont og i vor Omgang med Jævndrende, hvor det ved Samvær særlig var os kært i Forening at synge de mange nylærte Sange, og vore Samtaler blev ogsaa ført indenfor Livsstrømmens Omraade. Det var med hjertelig Glæde og med ringe Haab,

naar vi sang, :

"Jeg har følt jeg har kun hjemme,

der hvor Sang og Glæde bor.

Genlyd af min Ungdoms Stemme

altid følge mig paa Jord!"

50

Katastrofen med Lønstrupbakkens Underminering.

Fra min Ungdomstid husker jeg tydeligt Katastrofen, som skete ved Lønstrupbakkens Underminering. Jeg var den gang i mit tyvende Aar.

En Lørdag den 11 August 1877 ved Middagstid trak der Skyer op, der tyede paa Tordenvejr. Det var lummervarmt, og Uvejret kom fra Sydvest. Klokken hen ad et blev det meget mørkt af de optrækkende sorte Skyer, og pludselig brølede Tordenen løs. Lynet gennemfurede Mørket, og et Skybrud, som man ikke her før havde set mage til, styrtede ned over Jorden. Over Vennebjerg Bakke med sin højtliggende Kirke holdt Uvejrsskyen sig stille og Udladende mægtige Vandmasser. Vandet skyllede ned i uhyre Mængder, løb ned ad Bakkens Sider og videre især øst og Nord paa, hvor det paa sin Vej oprev Broer og store Stykker af Vejene. Grøfter og Bække fyldte, og Vandet lejrede sig til Søer ud over Engene og fortsatte i ustyrlig Flugt øst paa til Sønder-Mølle, hvor den fyldte saa volsomt op i Mølledammen, at Vandet, som ellers betjente Mølleriet som Drivkraft, maatte for ikke at vælte den normalt forsvarlige Dæmning, i største Hast ledes ud gennem den anbragte Hjælpepluse, hvorfra den saa videre væltede ud i Liver Aa.

Mod Nord styrtede Vandmaserne maaske endnu mere overvældende og volsommere, ved det mere bratte Fald gennem Smaabække og Lavninger, ned gennem Fiskerbyen Lønstrup, og der samledes sig i en fremvæltende Strøm ned gennem Bækløbet og ud i Vesterhavet. Lønstrup der ligger i en Dalsenkning, der ender i en Kløft ned mod Havet med store Bakker og Klithøjder paa Siderne, var altsaa ligesom udset for de store Vandmassere Tilstrømning, og her skete en Katastrophe af stor Sjældenhed. Nogle mindes endnu, at der gennem Byen løb en venlig lille Bæk der overskygget med Pileplantning dannede et tiltalende Billede af Fiskelejet, hvor Byens Smaahuse laa ligesom strøet ud gennem Dalen, dels op med den gennem Byen bugtende Landevej, og som tildels ogsaa laa forputtet ind mod og lange det rislende lille Bækløb, der her gennem Tiderne havde lagt sig et Leje ved en lille Sænkning i Dalbunden og ved Smaagrus og fastslemmet Sand havde dannet en fast og jævn Bund, hvor Børnene i Sommertiden barbenet havde en yndet Legeplads.

For et for Fiskerne bekvemt og let tilgængelig Sted i Bækløbet havde disse lavet en lille Opstemning ved at anbringe et Opstemnings-

51

brædt af et par Brædders Højder, hvorover Vandet rislede, og hvor Fiskerne indenfor Overrislingen derved fik et rart og nemt Vandbasing til Opbevaring af Muslingskaller, som de brugte som bedste Madding til Fiskefangst paa Kroge, og som de for største Parten fangede i Liver Aa ved Hjælp af en saakaldt Skalkratte.

Denne lille Opstemning ansaas, efter fleres Mening, at være den egentlige Aarsag til den indtraadte Katastrofe. Ved de fremstyrtende Vandmassers Kraft, foraarsaget af det kun lille Fald, kom det dog med saadan Styrt, at det skar ned i den løse Sand, vandmættede dette, skar sig videre ned, Bækbunden uddybedes og huledes, Jord eller Sandskred væltede et efter et ud og blev til en flydende Masse, som Vandet førte med. Ogaaa Bygninger, som var bygget tæt ind mod Bækken med samt Bohave og Husgeraad, revedes med af den styrtende Strøm, der væltende mellem den smalle Kløft, føres ud i Havet. Hvilken Magt den ellers lille Bæk har havt, kan man danne sig et Begreb om, naar det bemærkes at Bygninger og deres Indhold bortføres sporløst og pludseligt. Der, hvor den lille Bæk løb langs Dalens Overflade, blev et gabende Svælg cirka 100 – Fod bredt og med lodrette 30 a 40 Fod høje Vægge. Byen blev splittet i to Dele, og enhver Passage mellem de skildte Bydele var afbrudte. Langs Kanterne af den mægtige Kløft saaes nu halvt nedstyrtende Huse, enkelte Stolper eller en fritstaaende Brønd om hvilken Sandet var flydt bort, og som nu ragede i Vejret som en Skorsten efter en Ildebrand, fremviste Mærkerne hvor der før havde staaet Beboelse. I Havet for Bækkens Munding opholdes en lang Sandtunge. Her ragede frem i Sandet Bygningsrester, Træstammer, Hø og Husgeraad.

De fleste af Mændene i Lønstrup var paa Havet for at fiske, og de, kunde nok se, at der var Uvejr inde over land, men de anede ikke Ulykkens Karakter, før de traf deres egne eller Naboens Gadedøre og forskjelligt kendt Bohave svømmende ude paa Havet. Følgende Ejendomme styrtede ned: Købmand Segelckes Stald, som husede 30 Læs Hø, en Del af sammes Vaaningshus og Have, Strandfoged Lauritsens Hestestald, to Huse tilhørende Segelche og beboedes af Skipper Toft og Bødker Brøkmann, Niels Chr. Larsens og Helene Mikkelsens Huse. Flere Huse stod i Fare for at skride ned, og de maatte i største Hast fjernes. Uvejret varede halvanden Time. Lønstrupbeboerne blev naturligt i højeste Grad forfærdede og

52

bestyrtede ved at opleve Ødelæggelsesværket, og hos somme maatte det være en smertefuld Oplevelse at miste deres Hjem, og hvad Hjemmet ejede af Bohave og Værdier, og maaske se det revet bort for deres synlige øjne, men dertil kunne de ogsaa være glade og taknemlige ved, at de alle bagefter kunde trykke hinanden i Haanden og træffe hinanden i levende Live og uden Beskadigelse paa Krop og Lemmer, thi hverken Mennesker eller Dyr kom tilskade. Var Katastrofen sket om natten kunde der være sket noget frygteligt. Skaden ansloges til 100.000 Kroner, og der kom strax en Indsamling i gang til de nedstede.

Der var i de paafølgende Dage, stor Valfart til Lønstrup for at se den mærkelige Omvæltning. De besøgende blev advaret meget alvorligt mod de Farer, der var ved at vove sig ud paa Sandtungen, med det farlige Kviksand. Flere sank dog i, men blev hjulpet op ved at der blev skubbet Planker ud til dem.

I mit Hjem mærkede man nok om Middagen, at der kom en voldsom Tordenbyge, men man anede ikke, at der skete noget usædvanligt, før Hyrdedrengen Kl. to skulde trække Køerne ned i Vildkæret. Han kom da knap tilbage med Koblet og berettede, at hele Lavningen stod under Vand. Det forholdt sig ganske rigtigt saaledes, og man saa nu det sjældne Syn, som vi ikke havde oplevet det før. Intet Bækløb var at se, men Vandet dækkede hele den lavtliggende Kærjord. Paa nogle lidt højtliggende Punkter havde lejret sig en masse Tørv og Hø, som Vandet havde ført med paa sin Vej fra Vennebjerg Bakke. Et Stykke Vikkerhavre, som nydelig var slaaet, laa en stor Dyrge paa Østenden af Stykket. Om Aftenen var det endnu lummer-varmt, og vi unge gik længe og badede i det dejlige klare, næsten lunkent Vand med den græsbevoxede faste Bund, der i Grøfter og lavtliggende Teræn gav passende Dybder baade til Dykning og Svømning. Først næste Dags morgen kom Meddelelsen til os om katastrofen ved Lønstrup. Da tog

jeg en Tur derned om Middagen for at se Ulykkestedet, var der allerede Folk i Arbejde med at nedskære de udhulede Brinker, som Bækløbet havde dannet, og det var meget nødvendige, fordi der var stor Fare for, at Mennesker og Dyr kunde styrte fra den udhulede Overflade ned i Dybet, hvor det løse Kviksand kunde sluge næsten hvad som helst.

Lønstrup, som hidtil havde været dulgt for Omverdene, blev omtalt i alle Landets Blade, og Katastrofen førte til at det Tid

53

efter anden er blevet et skattet Badested.

Forlovelsestiden.

Aar 1879 blev jeg trolovet med min senere ægteviede Hustru, Else Marie Nielsen, Datter af Niels Chr. Knudsen. Vester Dahl i Vennebjerg. Hendes Forældre var begge født i Skallerup, og de hørte ti de indflettede, gamle Skallerupfamilier, der næsten gjorde hele Sognet til en stor Familie.

Else og hendes Søskende var sædvanlig med som næreste Slægtninge ved Ungdomsballerne i Skallerup, og jeg og hende var derfor godt kendte helt fra Barneaarene. Det var derfor ikke tilfældigt, at vi traf sammen ved Steffen Sørensens ældste Datter, Kirsten Maries Bryllup, men det var efter moden Overvejelse, at vi der indgik Løftet om Forlovelse. Jeg var de 22 og hun var 23 Aar. Jeg følte, at jeg ved dette Skridt ligesom forlod Hjemmets omsluttende Omsorg og vovede mig ud paa Livsbølgerne under egen Villie og eget Ansvar. Trods Ungdommens mod og lyse Haab følte vi ogsaa begge vor Ringhed til i denne vor fremtidige Livsgerning at lide paa egne kræfter, men derimod trykke og glade stolede vi paa Styrken og Hjælpen fra den almægtiges Haand. I Tillid dertil gik vi ind i vor Forlovelsestid som en Forberedelse til, vort Samlivsvirke.

Det var ikke almindelig Skik ved sliq Lejlighed den gang at veksle Ringe, og da vi aldeles ikke havde Udsigt til Giftemaal i en Overskuelig Fremtid, syntes vi, at det naturligste var, at vort Forhold hemmeligholdtes. Mine Søstre blev imidlertid snart klar over det passerede, og det sivede efterhaanden ud blandt vor Omgangskreds, og uden at der skete nogen Aftale med vore Forældre gled det ind i deres Bevisthed, og Forlovelsen blev derved paa en Maade til en offentlig Hemmelighed, Vor Forlovelsestid varede i fem Aar og en Maaned.

Min Forlovede havde i denne Tid Plads hos Fremmede, dels som Husbestyreinde og dels som Mejerske. De sidste halvtredie Aar var hun Mejerske hos Jens Sørensen Saksager i Vrejlev Sogn. Den lange Vejlængde os imellem gør det indlysende, at vi veksler mange Breve sammen, og mærkelig nok er disse Breve blevet bevaret. Min Hustru havde knap efter vort Bryllup ordnet dem, cirka 200 i Tallet i Nummerorden eftersom de var skrevne, vekslede med paafølgende Svarskrivelse, baade fra hende og fra mig. I en forsegle Pakke var de saa lagt ned

54

i Gemmeskuffen, og der har de ligget urørt om ved halvtreds Aar. Da jeg nu vilde skrive lidt om vor Forlovelsestid har vi i fællesskab brudt Seglet og i enlige Timer hjulpet hinanden at faa læst dem igennem, og det har ikke allene været en behagelig Sysse, at ligesom paany oplevet dette Afsnit at vort Liv, men Brevene har ogsaa sammenhængende som i Dagbogform givet os Klarhed over vor udvikling, og de har tillige givet os Indblik at Betydning som disse Fem aar har havt for vort Livsløb. Af Brevene fremgear blandt andet, at vi, særlig de første par Aar, har bestræbt os paa at finde til Bunds hos os selv og bibringe hinanden Forstaaelse at vort indre Livsindhold med dets Længsler og fremadskuende Haab. Siden er vort Gudsforhold bleven drøftet, for indgaaende at faa den rigtige Opfattelse og finde fælles Forstaaelse, særlig var det den grundtvigske gennembrus Aandsvækkelse, der optog os, De sidste to Aar var vi optaget med Drøftelse af de Vilkaar og Forhold hvorunder vor Fremtidsgerning og Virke vilde formes, og hvortil vore Kræfter og Villie vilde finde paakrævet Anvendelse:

Ud over tre ad fire Hjemmebesøg aarlig, som Else aflagde, havde vi kun faa aarlige Sammenkomster med hinanden. De herligste og skønneste at disse var, naar vi fik Lov til at sætte hinanden Stævne ved grundtvigske Møder enten i Hjørring eller paa Stenum Højskolemøder. De levende Ord som lød der, fremførte at betydelige Ordførere, fandt Genklang i vore Hjerter og bundfældede der, og de gode Tanker, som vi derved kom til at sysle med, var Næring for vor Længsel og fælles Haab, og de var som en lysende Fakkell, hvorved vi byggede op vort ungdoms lyse Slot. Jeg anser det for en stor Lykke, at vor Forlovelsestid faldt sammen med det grundtvigske Gennembrud paa disse Egne, det ledte vor Optagenhed ind i en rig Sangens og Aandens Verden, som jeg synes, den nuværende Ungdom maa føle Savnet af.

Et Familieanliggende.

Min Søster Marie var 2 1/2 Aar ældre en jeg, og i vor Opvækst og i vor Ungdom havde vi megen Fællesinteresse, og vi delte med hinanden saavel det trælssomme Slid, som det glade og lyse, som faldt paa vor Vej. Hun blev i Oktober 1879 gift med Thomas Bæk fra Mølgaard i Nørum. Som Nygifte overtog de dennes Farbror "Lars Jensen Bæks"

55

Ejendom i Sønderlev paa Betingelse af, at de foruden en mindre Udbetaling, skulde yde Aftægt til Lars Jensen og Hustru, saalænge de levede. Thomas og Marie indrettede sig der, under datidens Forhold, et meget rart og godt Hjem, hvor jeg af og til mødte frem den hjælpende Haand og hvor jeg ogsaa tit i min Fritid var der som Gæst, og min Forlovede, som et Aarstid var Husbestyrerinde hos Naboen Lars Knudsen, fandt ogsaa her i en ledig Time hos sin kendte Veninde en yndet Afvexling fra den ellers daglige Ensformighed.

Grundlovsdagen 1881 fødte Marie Tvillingsønner hvoraf den ene døde. Marie, der ved den svære Fødsel, efter Kyndiges Mening, havde været Døden nær, kom forholdsvis godt til Kræfter igen, og Ægteparret, sammen med deres lille Søn, var fremdeles lykkelige i deres rare Hjem. Saa skete det i December samme Aar, at Thomas Bæk blev syg, og Sygdommen udviklede sig med stærke Lidelser, som i Juledagene forværredes, og som blev den unge Mands Død.

Grundet paa mit inderlige Venskabsforhold til disse to unge Nygifte, tog jeg megen Del i deres Hjemliv, og i Særdeleshed levede jeg med i den tunge Skjæbne, som de nu maatte friste under Adskillelse ved Thomases Død. Jeg har stedse bevaret et smukt Minde fra Thomas Bæks sidste Nats Sygeseng, hvor jeg fik Lykke til at være tilstede. Nu efter 50 Aars Forløb har jeg faaet dette Minde opfrisket ved at læse et Brev, som jeg efter Thomas Bæks Død skrev til min Forlovede, som da havde plads paa Saxager, og da dette Brev udtrykker nogenlunde klart Begivenheden fra hin Mindemat, som jeg formener kan have Interesse mere end for mig alene, saa nedskrives Brevet her.

Nytaarsdag 1882.

Hvad jeg paa denne Aarets første Dag har at skrive til Dig, det vilde jeg mange Gange hellere have sagt mundtlig tillige med meget mere, som jeg ikke kan meddele paa Papiret. Jeg maa strax frem ned den sørgelige Virkelighed, at Thomas Bæk er død. Han døde i Søndags Eftermiddag Klokken fire. Det er en stor Sorg for Familie kredsen, et smertelig Tab og et føleligt Savn især for Søster Marie. Det vil ogsaa omforandre mange Beregninger og føre til Omslag i mangt et nuværende Forhold. Jeg vilde maa gerne have fortalt dig om Thomases sidste Dage og om hans Endeligt. Du vilde selv midt i den Sorg, som hans Bortgang forvolder, dog fælde Glædestaarer ved at høre med hvilken lyksalig Glæde, han stundede mod den evige Fred, som han forventede i Guds himmelske Boliger, og med hvilket glad Smil han ned trøsterige Ordforlod dette Liv og alle os, han havde kær, og som han så

56

gerne vilde have levet sammen med endnu en Stund, men som han forventede at skulle samles med i en Fred og Lykke, som var ham ubeskrivelig herlig. I Torsdags, den Dag vi kom fra Serritslev, havde Thomas om Morgenen efter Doktorens Ordre taget nogle

Sovedraaber, hvorefter han faldt i en urolig Søvn. Da han vaagnede tidligt paa Natten, var han meget lidende og Moder og Marie, som var hos ham, troede, at det mulig lakkede mod det sidste, hvorfor der kom Bud her hjem. Fader gik saa derop, og Jørgen som var med hjem fra Serritslev, hentede hans Moder med derop ogsaa. Om Fredag Aften gik Stinne og jeg for at vaage om Natten, Martine havde været der om Dagen. Vi var næsten bange for at gaa ind i Sygeværrelset, men der var virkelig ikke noget afskrækkende derved. Thomas saa saa lykkelig og barneglad ud, og naar han talte, lød det som et Barns Tale, saa mildt og saa tillidsfuldt. Sygdommen havde om Dagen ingen Vending taget, der kom ikke mange Klagelyd fra ham, han havde Kræfter nok til, at han kunde flytte sig i Sengen, og dette gjorde han næsten uafbrudt. Efter flere Gange at have begæret at komme op. løftede Jørgen og jeg ham op og holdt ved ham paa Stolen, men saa skete det, som vi nok havde anet, at han besvimede, men efter at vi havde faaet ham i Seng, kom han knap til sig selv. Da han kunde begynde at tale, saa siger han: "Mærkede I at jeg var borte?" Det er forunderligt, saadan som jeg nu har det, nu tror jeg snart, at jeg skal dø. "Er I herinde allesammen? jeg vil tale med jer." Han kaldte hver en hen til sig og sagde Farvel og bad os give ham Haanden. Han sagde meget til hver af om, som vi ikke glemmer. Da Marie syntes, at det varede længe, inden han henvendte sig til hende, hun var bange, at Stemmen skulle svigte ham, saa siger hun: "Men Thomas, mig maa da endelig sige Farvel" Svaret lød: O ja min kære Marie, vi skulle sige hinanden et langt Farvel, vi skulle snakke meget sammen, og hvilken en dejlig Tid vi har levet med hinanden og den dejlige Dreng, vi har. Ja, vær ikke bekymret Marie, vi vil snart samles igen i Guds himmelske Rige, men Niels, den dejlige Dreng, han skal leve læge. Hvor du har været god Marie, og jeg er saa glad i Aften, som paa vor Bryllupsdag og saa talte han meget om deres Bryllupsdag og om den Tid, de havde levet sammen, denne var de skønneste Dage i hans Liv. Endelig vilde han ogsaa sige gamle Lars og Karen Farvel. Han talte ogsaa meget til dem, og det overvældede dem saa meget, at vi maatte le-

57

de dem ind i Seng. Da dette var sket, siger Thomas: Jeg dør nok i Nat, jeg synes, jeg kan mærke det og jeg er saa glad ved det, for jeg har den fulde Overbevisning, at Gud vil være sin syndige Sjæl en naadig Dommer for Jesu Skyld og tage mig til sig i sit himmelske Hjem. Jeg har bedt saa meget derom, og nu vil jeg bede igen en Stund, til Gud løser op for mig. Og vil I ikke bede med alle sammen, at Gud vil vkre mig en naadig Dommer og tage mig til sig. Saa lagde han sig stille ned og bad sommetider saa højt, at vi kunde høre Ordene, og saaledes blev han ved, mens Nattens Timer randt. Om Lørdag Formiddag led han svære Pindsler, og der gik Bud til Lægen. Ved Middagstid kom Mediciner og efter at han havde taget denne, faldt han i en rolig Søvn og Klokkeren fire døde han i stille Fred, ligesom Solen i stille Høstaften gaar ned.

Kære Else bed ogsaa du for Thomas, Du var jo ogsaa en af hans kære Venner, og hvis der triller Taarer, da lad det ikke alene være Sorgens og Savnets, men ogsaa Glædestaarer over hans Livs smukke Aften.

din N.J.Jørgensen.

Der var stor Deltagelse ved Thomas Bæks Begravelse, og mangt vidnede om Medfølelse for Marie og den lille Dreng. Marie havde en rolig Natur, og hun tog mod sin Skjæbne med Fatning, der viste sig i en stille Sorg og uden, at hun gav den til kende i Ve og Klage. Dertil havde hun en stor Trøst ved sin lille Dreng, som hun ofrede megen Kærlighed.

Forandrede Forhold i mit Hjem. 57

Efter Thomas Bæks Død overtoges af Fader Ledelsen og Driften af dennes Ejendom, hvorved jeg ydede Hjælp, medens Marie, dels ved Hjælp af Moders og Søstres Støtte, ordnede Hjemmet for de to gamle og for hende og Søn. Om Foraaret 1883 blev en Broder til fornævnte afdøde Thomas Bæk, Tømrer Jørgen Bæk, gift med min yngste Søster Kirstine, og det blev da ordnet saaledes, at disse Nygifte overtog Søster Mariens Ejendom, medens hun med sin lille Søn flyttede til mit Hjem og opholdte sig der i et Aarstid. I Forsommeren 1884 blev Marie gift anden Gang, og da med Ungkarl Lars Bæk. Han beboede en mindre Gaard i Serritslev, var Broder til ovenfor to nævnte, og alle tre var fra Mølgaard. Marie flyttede saa

med sin lille Dreng til Serritsiev og indrettede der i Forening med sin Mand sit fremtidige Hjem.

Ungkarl, Tømrer Kristian Madsen fra Krogsgaard i Sønderlev, der i nogle Aar havde været forlovet med min Søster Martine, købte sig en Ejendom beliggende tæt op til vor Gaard, og herpaa lod han opføre en Nybygning, for til November der at kunne hjemføre sin Brud.

Far og Mor, hvis Alder var i Tredserne følte nu, at det blev for svært for dem at bestride Gaardens Drift ved fremmed Hjælp, og de ønskede helst, særlig Moder, at de kunde trække dem tilbage til mere Hvile og Ro. Det blev saa bestemt, at naar Else og jeg giftede os, skulde vi udfylde Pladsen som Hjælpere paa Gaarden i det først kommende Aar, medens mine Forældre fik ordnet en Lejlighed vel en Tilbygning til Stuehuset, hvor de saa vilde bo og leve af Aftægt, som skulde udredes af Gaarden. Jeg og Else skulde saa fra første November 1885 overtage Garden til Eje.

Denne Ordning blev i det kommende Efteraar virkeliggjort, idet Kristen Madsens og Martines Bryllup stod den ottende November 1884, og de flyttede samtidig ind i deres nye Hjem. Else og jeg blev viiede i Vennebjerg Kirke den tolvte December samme Aar. Brylluppet stod som Skik og brug var i Brudens Hjem var der kort forinden vort Bryllup sket en baade sørgelig og mærkelig Tildragelse, idet Elses Fader, henved treds Aar gammel, pludselig faldt omkuld ude i Gaarden og han var Blindet, og han maatte forstyrret som han var, tilkalde Hjælp og ledes ind i Stuelejligheden. Lægen konstaterede, at Synsnerverne var bristede, og han vedblev at være blind i sexten Aar. Resten af hans Levetid. Paa grund af denne Hændelse, blev vort Bryllup fejret i Stilhed og kun med faa Gjæster som Deltagere. Pastor Schrader formede Vielsestalen ud fra de to Verslinier: "Godt skal ej fattes, hvem Gud haver kær, og lavt er ej bænket, hvem han sidder nær." Skønt jeg ikke har kunnet huske Præstens Tale, saa har disse indholdsrige indledningslinier været mig til Glæde og ofte fanget mine Tanker ind i stille Grund betragtning over min og Hustrus Livsvej og Livsfølelse.

Oplysninger og Betragtninger

Over kommunale Forhold fra Aar 1862 i Skallerup og Vennebjerg Sogne.

Skallerup og Vennebjerg Sogne har i uminderlige Tider i kommunale saavel som i kirkelige Anliggender været ledet i Fællesskab. En Skildring om kommunale Forhold vil derfor omfatte begge Sogne. Hvad jeg mindes som Barn om disse Ting er jo meget ufuldkomment, hvorfor jeg har søgt de fleste Oplysninger i de kommunale Forhandlingsprotokoller for det omhandlede Tidsrum.

I 1861 bar den kommunale Styrelse Betegnelsen "Forstanderskabet for Skallerup – Vennebjerg Pastorat." Forstanderskabet bestod af ni Medlemmer, som hver enkelt var valgt paa sex Aar, men saaledes, at der var Valg hvert tredie Aar, skiftevis at en større Halvdel, der valgtes af de højstbeskattede, og en mindre Halvdel valgt af alle Skatteyderne. Sognepræsten var saavidt, man kan skønne, en slags overordnet saavel i Skolesager som ogsaa, hvad der angik Fattigvæsenet, og denne var ofte nærværende ved Forstanderskabsmøderne. Der blev holdt ordinære Møder en gang maanedlig. Mødedagene bestemte Formanden, der sørgede for, at disse blev bekendtgjorte ved Kirkestævne, ved forudgaaende Søndagsgudstjenester. I 1862 holdtes Forstanderskabsmøderne hos Niels Chr. Jørgensen i Nørum, altsaa i mit Hjem. Jeg var da fem Aar gammel, og jeg har Erindringer derom navnlig dette, at vi Børn den Dag var lukket inde i Sovekammeret og maatte ikke komme i Dagligstuen, hvor Møderne holdtes, og saa skulde vi være stille for ikke at forstyrre Mændene i deres Forhandlinger. Jeg husker ogsaa, at de sommetider var højtalende, og at der ogsaa blev slaaet i Bordet, saa der har vel nok været modstridende meninger, der blev uddebatteret.

Overslagsudgifterne var for 1862 affattede saaledes: Skolevæsen 900 Rdl. Jordmodervæsen 280 Rdl. og Fattigvæsenet 68 Td. Rug. 63 Td Byg og 520 Rdl. Pengebeløbene paalignedes med 3/4 Dele paa Hartkorn og 1/4 Del paa Formue og Lejlighed. Af kommunale Sager var Fattigvæsenet det, der gav det væsentligste Arbejde og de største Bryderier. Udførelse af Vejarbejder og Tilsyn med disse var underlagt Sognefogderne, og disse gav efter Tilsigelse Møder hos Forstanderskabet med

Regnskaber og kørselslister, hvilke blev reviderede og efter Godkendelse honoreret. Pengeudgifterne dertil var meget smaa. Det overvejende Arbejde blev gjort som Pligtarbejde, der var paalignet efter Hartkornet. Ligeledes var paalignet efter Hartkornet Hø, Halm og Tørv til Skoleembederne. Beboerne blev tilsagte at møde bestemte Dage med det dem paalignede Rug og Byg hos Fattig-

60

foretanderne, og disse uddelte igen i smaa Partioner til de fattige den dem tillagt Del. Skoleforstanderne mødte bestemte Dage i Skolen og modtog det at de tilpligtede leverede afvejede mængder af Hø og Halm, saavel som ogsaa det antal Tørv, der var Beboerne tilpligtet at levere. For Sogneraadsformanden, Sognefogeden og Præsten sørgede Kommunen med Brevbæring en Gang om Ugen. Postsager blev den gang ikke bragt ud paa Landet, skulde et Brev afsendes maatte Vedkommende sørge for, at faa det leveret i Købstaden. Modtog en Mand et Brev, var det gerne adresseret til den Købmand, hvor han plejede at handle, og ved Lejlighed fik han det der hentet.

Forstanderskabet under A.P. Christensens Ledelse.

Anders Peter Christensen, Gaard og Mølleejer af sønder Møllegaard og Mølleri i Skallerup, gift med Amalie, Datter af Søren Jensen Liver Mølle, var sikkert paa den Tid en af egnens mest oplyste Bønder. Han var Medlem af Amteraadet, hvilket vidner om en vis anseelse. Han døde som forholdsvis ung Mand, som følge af en Legemesbeskadigelse, som han paadrog sig ved en Løbskkørsel ned af søndre Møllebakke. Som Formand for Forstanderskabet, har han i Forhandlingsprotokollen ført Beviser for en efter Datidens ret god Skrivfærdighed, og trods de meget hyppige Fremmedord giver han dog Forhandlingerne et noget troværdigt Præg. Langt de overvejende Forhandlinger var angaaende Fattigsager. Det var særlig Børn eller gamle, der var i Plejehjem, som skulde bortliciteres eller ombyttes til nye Plejehjem. Ofte var det ogsaa andre bosiddende Fattige, der skulde have nogle Skp. Korn eller et Klædningsstykke, et Dynevaar, et par Træsko eller andre meget nødvendige Ting. De fik ikke ud over, hvad der var højst nødvendigt, og rede Penge fik de meget sjældent.

Krigsaaret 1864.

Det var meget interessant, ved den kommunale Forhandlingsprotokol, at faa Oplysninger om Tildragelser og Arbejdsvilkaar, som den kommunale ledelse var underkastet i Krigsaaret.

Forstanderskabet bestod da af følgende Mænd:

61

	Anders Peter Christensen. Sønder Møllegaard.
Gmd.	Steffen Sørensen. Stengsagergaard, Sønderlev.
Dito.	Kristen Isak Jensen. Østergaard, Sønderlev.
Dito.	Hans Jensen. (Tue) Sønderlev.
Dito.	tiels Larsen. (Isak) Nørlev.
Dito.	Mads Olesen Højlund. Vennebjerg.
Dito.	Jens Poulsen. Havgaard. Nr. Harritslev.
Hmd.	Lars Jensen (Bmc) Nr. Harritelev.
Gmd.	Jens Gjurup. Nr. Harritelev.

Den 11 Juli 1864 bevilgede Forstanderskabet Arbejdshjælp til Kone og Børn, hvis Forsorger var indkaldt til Krigstjenete. Den ydede Hjælp var 1 Mark (33) pr. Dag til en Daglejerfamilie. Den 16 Juli var der Ordre fra Amtet om, at Forstanderskabet skulde træffe Ordning til i to Dage den 22 og 23 Juli daglig paa Hjørring Købstads Magasin at levere følgende Forplejningsgenstande: 1050 pund Kød i levende Slagtekvæg, 250 pund Gryn og 2050 - Brød. Til Kødleveransen mentes at ville medgaa 7 a 8 stk Kvæg, og der udnævntes fire Forstanderskabsmedlemmer til næste Dag at eftersøge de fedeste Dyr og afgøre indkøbene. Med Hensyn til Leveransen af Gryn og Brød bestemtes det at paaligne Beboerne 4 pund Byg og 12 pund rug af hver Td. Hartkorn, og denne Ligning lavede Formanden at forfærdige næste Dags Formiddag. Tre Medlemmer skulde så

om Eftermiddagen tilsige Beboerne at levere det paalignede i sønder Mølle den 18, hvor sas de tre Medlemmer skulde være tilstede og modtage Ydelserne. Mølleejeren skulde lade Kornet lave i Mel og Gryn paa Mølleriet. Et Medlem skulde rejse til Hjørring og akkordere med en Bager om at bage Rugmelet til Brød, og de to nævnte Leveringsdage skulde to Medlemmer være tilstede paa Magasinet i Hjørring og overvære Afleveringen.

Den 27 Juli var fremlagt en Skrivelse fra Amtet om Indbetaling til den preussiske Krigskasse i Randers, beregnet for en Maaned Summen androg for Skallerup Sogn 136 Rdl. 36 Skilling og for Vennebjerg Sogn 151 Rdl. 12 Skilling. Ligningen paa disse Summer skulde beregnes for Enkeltmand og skulde beregnes for hvert Sogn særligt. Ligningen blev saaledes: Af hver Td Hartkorn blev Skallerup paalignet 4 Mark, og Vennebjerg Sogn 5 mark 4 Skilling. "Formanden lovede at faa Ligningen færdig til 31 Juli. Med Hensyn til Opkrævning af det paalydende udnævntes fire Mand af hvert Sogn, og de skulde gaa rundt til hver enkelt Beboer og tilskynde dem til at betale Summen og advare

62

dem mod Udeladelser. Pengene skulde betales omgaaende til Formanden paa hans Bopæl, og denne havde af Forstanderskabets Fuldmagt til Modtagelsen imod, at han udstedte Kvitering for hvert enkelt Beløb.

I Forstanderskabsmøde den 1ste Oktober fremlagdes et Cirkulære fra Hjørring Amt, dateret den 27 September, som indeholdt Paabud om, at Vennebjerg Sogn skulde levere 11 dobbelte Senge, og Skallerup Sogn 13 Dito, hver Seng bestaaende af en Overdyne, en Underne, to Hovedpuder og to Lagner. Der blev under mødet lavet en Ligning, hvorefter de to største Gaarde i Kommunen hver skulde levere en hel Seng, store Middelgaarde en Overdyne og en Pude, mindre Gaarde en Underdyne, og Husmændene skulde levere Lagner eller en Pude. Det paalydende skulde sendes til Foranden i sønder Møllegaard, for saa den 4 Oktober at blive afleveret i Hjørring til Brug for preussiske Soldater, som forventedes indkvarteret dersteds.

Ved Forstanderskabsmøde den 30 Oktober oplystes at Kødleveransen til de preussiske Tropper udgjorde i Penge 176 Rdl. 3 Mark 11 Skilling, og disse Penge bestemtes at paaligne Hartkornet med 2 Mark 13 Skilling pr. Tønde. Formanden lovede at forfærdige Ligningen.

Den 27 Novemher vedtoges i Forstanderskabets Møde, at de indleverede Sengeklæder til den fjendtlige Troppstyrke, igen fra sønder Møllegaard vilde blive udleverede til samtlige Beboere, der havde bidraget ved Indleveringen, og disse skulde i den andledning møde i sønder Møllegaard den 10 December Kl. 8, hvor hver især vilde blive tildelt deres Ejendele. Til at forestaa Udleveringen valgtes fire af Medlemmerne. Det er forstaaligt, at Udleveringen har været i høj Grad vanskelig, særlig med at hver kunde blive tildelt sine egne Ejendele. En stor Skandale var det, at Sengetøjet ikke var bleven tilstrækkeligt disindfiseret, men at mange rige der aarsag blev befængt med Smittefnat, som gik under Navnet "Preusfnat", hvilket Lægerne tildels stod ubehjælpssomme over for at kunne fordrive og denne vedblev derfor at være en slem Hudplage i flere Aar, især for Børn. Mange ældre kan fortælle om denne Fnatlidelse. De Mænd der i 1864 forestod den kommunale Styrelse har haft et stort Ansvar og været paabyrdet meget Arbejde. Navnlig lægges Mærke til, det meget Arbejde ved de mange Paaligninger og deraf følgende mange Indbetalinger og Opkrævninger hos Enkeltmand. Der var jo in-

63

gen Pengemidler til Raadighed, og at hverve Laan var nærmest ugørligt. Alla de paabudte Udskrivninger, enten det var Naturalier eller Penge maatte den enkelte udrede som Hartkornsydelse, og det måtte være en besværlig Metode, først at beregne og nedskrive de mange særegnede Ligninger, og siden kræve dem ind, og ofte skulde Ydelserne præsteres omtrent omgaaende.

Som syvaars Dreng i 1864 kan jeg huske, da de indkaldte til Krigstjeneste rejste hjemmefra. Jeg erindrede særlig tre sidenhen kendte Mand, nemlig vor Nabo Gaardmand Niels Chr. Sørensen, og Ungkarlene Christen Nielsen, siden Sognefoged Nørremølle, og Jens Nielsen, senere Lophave. Det var strenge Tider baade for de Indkaldte saavel som for Paarørende, og særlig strengt var det hvor Manden rejste fra Kone og Børn. Jeg

saa en Afdeling tyske Soldater paa en Udflugtstur til Lønstrup. De kom ad Sønderlevvejen, og det var et betaget Syn for os Børn, at se de mange Bajonetter glimte i den straalende Sommersol. Soldaterne holdt Hvil i Hedebrinkerne omkring gamle Karen Glimsholdts Hus, og der havde ogsaa været nogle Soldater inde at hilse paa hende. Hun fortalte siden, at de var flinke Folk, for de gjorde hende pinnede ingen Fortræd. Jeg husker ogsaa den megen Tale, der var om at Tyskerne red rundt og hvervede Heste til deres Brug. De red fra Gaard til Gaard og undersøgte Hestebesætningerne, udtog saa disse, der passede dem bedst, som naturligvis var de kraftigste og bedste, og de beordrede strax en Karl til at følge med og levere dem i Hjørring eller et Sted længere syd paa. Endvidere var der megen Tale om Kongekørsel. Dette betød Tvangskørsel i Krigsøjemed. Hvert Sogn fik Paabud om paa bestemte Dage og Klokslet at møde i Hjørring med et vist Antal Vogne med Forspænd og Kusk for at være til Tjeneste for Hæren med Køreture, sædvanlig varede disse i to eller flere Dage. Ordningen af Kørselen paahvilede Sognefogederne.

De kommunale Forhold fra Krigsaaret til Begyndelsen af 1880 erne.

Naar man anstiller Betragtninger over 16 Aars Perioden efter 1864, da vil man skønne, at disse har været økonomisk ringe Aar. Man ser at Sogneraadforhandlingerne, at der har skullet spares på alle Ledder. Vejevæsenet blev nok lagt ind under Raadets Paasyn og Ledelse efter forhen tildels at have været overladt til Sognefog-

64

derne, men der blev i de første ni Aar saa godt som ingen Penge midler brugt dertil. Det ydede var Pligtkørsel og Gangdagsarbejde samt Vejskiftevedligeholdelse, idet hver Ejendom var tildelt et Vejstykke i Forhold til Hartkornets Størrelse, som skulde besørges vedligeholdt. Jeg husker særlig, at Sønderlevvejen laa i et næsten bundløst Pløre i regnfuld Vintervejr. Dog hoppede Vognen paa nogle Strandsten, som Beboerne ved Pligtkørsel havde hentet fra Stranden, og som nu dannede en slags Bund et Kvarter eller endog dybere under Overfladen. I Treaaret 1874 - 75 og 76 blev Grusbelægning af Lønstrupvejen og Sønderlevvejen sat igang.

Bekostningerne paa Skolebygningerne var yders sparsom. Harritslev Skole fik en lille Tilbygning, og de to andre Skoler fik tiltrængte Reparationer. Lærerlønningerne har sikkert ogsaa været smaa, og der blev tilslaaet Læreren i N. Harritslev, der sagtens havde Mindsteløn, et lille Tilskud. Forøvrigt blev Lærerlønningerne reguleret fra April 1876 til tidssvarende Lønninger.

Fattigvæsenet var det, der dannede Tyngdepunktet i Kommunekassens Vægtskaal. Der var en mængde Fattiglemmer, ældre og yngre og Børn. De fik kun tildelt det allernødvendigste af Føde og Klæder til Livets Ophold. Rede Penge fik de næsten aldrig udbetalt, men i hvert Møde uddeltes der mange Smaating til de forskellige Lemmer. Blandt andet er i Protokollen anført: 1/2 pund Fedt, for 16 Skilling Sæbe, Lærred til et stykke Linned, et Lagen, et par Træsko, en Salmebog, 3 Potter Gryn, et Pudebetræk og saa fremdeles. Tillige fik de tildelt en a to Skp Rug eller Byg, hvilket de for det meste fik malet eller ombyttet med Mel eller Gryn i Møllen. En Del fik det byttet med Brød i Hjørring eller Lønstrup. Der har været forhandlet om en Udvidelse af Fattighusene, hvilket beviser, at disse har været benyttet i stor Udstrækning. Til trods derfor, blev mange gamle fattige og Børn liciterede bort i Plejehjem, og mange af dem skiftede jevntlig og anbragtes efter ny Akord i nye Hjem. Mange havde ogsaa selv en lille Beboelse i smaa faldefærdige Hytter, ofte Rester af et gammelt Stuehus, som var blevet staaende, da Gaardene var bleven flyttede ud. De levede som Regel af Fattigunderstøttelse og bidrog iøvrigt til at øge Antallet af de mange Tiggere og Tiggerske, som næsten daglig gik Runde fra Sted til Sted. Det var jo paa en Maade for dem en Næringsvej, fordi de derved bjergede lidt Sul til Føden og Mælk til den daglige Næring, og et aflagt Klædningsstykke faldt der jo ogsaa af og til i deres Lod.

65

Egne Erindringer om den fattige Befolkning
i Tiden fra 1865 til 1880 erne.

I Kommunen var der ikke alene gamle Mænd og Kvinder samt uægte Børn paa Fattigvæsenets, ogsaa Familier med Børn fik hjælp. Hjælpen, de fik var efter Nutidsforhold ringe, og Fattigfolk havde det meget daarligt. Kommunen ejede to Fattighuse, et i Nørre Harritslev og et i Sønderlev, som afgav Husly til dem, som selv ingen ejede. I et saadant Hus var der to Stuer og et fælles Køkken. Stuerne var med Vinduerne mod Syd, og med fælles Indgang samme midt paa Huset. Stuerne optog hele Husets Bredde, medens der ind for Gangen var et Fælleskøkken ud mod Nord. I hver Stue var der langs Nordsiden opslaaet to Bræddesenge, med Fodenden mod hinanden, og ved Vinduet stod et Bord og en Bænk samt et par Træstole. Dette og en Bilæggerkakkellovn var hele Bohavet. Klædebylte laa henslængt paa Sengene. Gulvet var af Mursten. I en saadan Stue var anbragt to eller tre ældre Mænd eller Kvinder, ogsaa et par gifte Folk med Børn havde undertiden en gammel Mand eller Kvinde i samme Stue. Fra begge Stuer skulde de allesammen betjenes fra det fælles Køkken, hvor der kun var et muret Ildsted, med en komfurplade lagt over. Hvordan de kom over det med Vasken, kender jeg ikke, for det meste vaskede de vist uden for Huset.

Særlig blandt de ældre Mænd var der mange, som var forfaldne til Spiritus, og foruden Mælk, Brød, Sul og Klædningsstykker tiggede disse ogsaa Brændevinssnapse. Børnene blev ogsaa sendt ud med Tiggerpose. Der var Forskjel paa Tiggere, saavel som der er paa Mennesker i Almindelighed. Nogle var afholdte for deres gode Sindelag, var taknemmelige og tilfredse, de følte sig vel som fattige, men delte selv ud af Kærlighed og Velvillie til andre. Der var ogsaa dem, som var modsatte, som var utaknemmelige og utilfredse og føtte ondsindet Sladder. Naar de i mit Hjem indfandt dem i det Tidsrum, da Middagsmadens Beredelse foregik, hvilket ofte skete, og som maaske var forudberegnet, saa blev de sat til Sæde paa Køkkenstolen og fik serveret Middagsmad. I mens blev Vedkommende jo gerne lettet for en Del Nyheder. Jeg husker en Kvinde som var frygtet for sin Ondsindethed. Ogsaa hun fik af Moder tildelt den samme Behaling men efter at hun var gaaet os havde hørt paa Sladder, kunde hun li-

66

gesom tankefuldt sige.: "Hun er da en slem Kælling." Jeg har kendt en anden gammel Kvinde af en hel anden Støbning. Hun vilde sjælden vente for at nyde noget, naar hun kom med sin Mælkekrukke, men Moder bar altid Omsorg for, at hun fik noget af det bedste Sul eller lidt godt tillavet Mad med sig hjem. Hendes Besøg var Moder glad ved, og naar hun gav den indsvøbte Pakke til den gamle, kunde denne udtrykke sin Taknemmelighed ved at sige: "Folk er pinnede ogsaa alt for gode ved mig." Den gamle Kvinde boede op imod vor Hedelod i et lille firkantet Hus, som et vittigt Hoved havde givet Navnet: "Ruder Es." Det var nok syv Alen paa hver Led med en Yderdør og et Vindue, begge Dele mod Syd. I Forbindelse med Indgangen var der et Rum, paa to Alene Bredde der strakte sig langs Ydermuren i øst og Nordsiden. Langs Nordsiden havde hun sine Tørv, og i Rummet langs øst havde hun et lille Fyrsted, men der var ingen Skorsten og ingen Loft. Derimod var der under Tageskjægget et par Glughul er baade mod Nord og Øst, hvor Røgen trak ud af. Tæt indenfor yderdøren var der Dør ind til Stuen, som udgjorde hele Lejligheden. Her opsoges Nordsiden af en Bræddeseng med halv Forhæng, langs Vestsiden stod en Egetræs Klædeskiste, ved Vinduet et lille Bord med Træbænk udenfor. En Indretning, som lignede en hvælvet Staalgryde hvilede paa en Murstenssokkel, var hendes Kakkellovn, og udenfor hendes Seng stod Spinderokken og hendes Stol, og her sad hun selv fra Dag ind og til Dag ud og med de gamle Fingre udredede de fine Hørtjavser og spandt paa Rokken en smuk og stærk og jævn Hørgarn. Jeg har tit været inde hos gamle Karen Glimsholt, dels som Hyrde, naar jeg var i Heden med Køerne, og senere naar jeg spredte Gødning eller slog Høet, var jeg jevnt hen inde hos hende og spiste min medbragte Mellemmad. Sommetider kom kun og kaldte mig ind, og de havde hun som oftest stegt Kartoffler i Tørveasken, som kun opvartede med. Hun talte aldrig om hendes Fortid, men Forudsigelse, af hvordan Vejret vilde blive var hendes yndlings samtale, og denne hendes desangaaende Viden sluttede hun af at se paa Lyngen, hvordan den groede, og paa den Maade dens Blomster sprang ud. Hun havde selv en Hedelod paa et par Skp. Land, hvorpaa denne hendes yndlingsblomst groede. Der var hyggeligt og rent i hendes lille Stue, med fint - hvidt sand strøet

paa Lergulvet. Vandet, hun brugte til Vask og i Husholdningen, hentede hun i en Lerkrukke fra en Mergelgrav, der lå cirka 100 Favne fra Huset. Husets Tag var Straa, og Murene var kli-

67

net Ler, men Aar efter Aar havde hun gravet Digetørv i Hedelodden og lagt dem op omkring Ydermuren helt til det øverste. Huset rundt var altsaa inddiget saa nær som Døren og Vinduet. Dette gav jo Lunhed, men saa ellers mærkeligt ud. Da saa 1870 Rotterne indvandrede her til Vendsyssel, saa fandt disse snart, at her var et meget yndet Opholdsted for dem, og Tid efter anden tog de næsten det hele i Besiddelse. Naar hun sad derinde, løb de omkring hende, og i Sengen havde hun en Stok, som hun slog med paa Dynen, naar de løb under eller over denne eller paa anden Maade blev hende for nærgaaende. Kun den gamle Egetraskiste kunde de ikke gnave sig igennem, og der opbevarede hun sine Fødevarer. Brødskorper, som hun ikke selv kunde tygge, fodrede hun dem med, og hun fortalte, hvordan hun glædede sig ved at se paa dem, naar de kappedes om at æde Skorperne og over hvor kvikke og livlige de var, og der var mange forsikrede hun, hun kunde da pinnede tælle over en Snes. Da Alderdommens svaghed meldte sig, var der mange behjertede mennesker, der gerne vilde have hende anbragt i et godt Plejehjem, men hun nægtede paa det bestemte at flytte. Men saa traf det sig en Nat, at en Vejfarende fandt hende i Vejgrøften tæt ved Huset hvor hun kravlede rundt, og som hun sagde, ikke kunde finde ind. Saa tog Sogneraadet Affære, og hun blev med det samme forflyttet og fik en god Pleje i det Aar, hun endnu levede.

De gamle mandlige Fattiglemmer.

De gamle mandlige Fattiglemmer var næsten alle forfaldne til Spirritus, hvilket Kvinderne kun var undtagelsesvis. Mændene blev derfor uvilligt modtaget, naar de kom og tiggede Snapse eller Æg, som de solgte for at købe Brændevin istedet. Naar det blev dem nægtet, hvilket det gjorde i mit Hjem, naar de øjensynligt var paavirkede af Spirritusen, saa kunde der flyde en Strøm af Skjældsord og eder ud af deres Mund. Ved Sogneraadsmøderne, hvor de mødte frem med Krav om Fødevarer, et Klædningsstykke, et par Træsko eller andre meget nødvendige Ting, saa mødtes de som Regel med Uvillie og blev irettesat for Misbrug af de Midler, de fik, og tit tog de saa selv så kraftigt til Genmæle, at de saa fik tildelt det forlangte, saa affødte det ikke nogen Taknemmelighedsfølelse hos dem, men derimod Bitterhed og Haarhed. Det var, som de følte, at alles Haand var rettet

68

mod dem, og de rettede igen Haanden ud mod alle. Det forholdte sig i Virkeligheden saaledes for disse ulykkeligt stillede, og der kan spørges: "Var det deres Livsskjæbne, maaske en Slægtsarv eller, hvorledes kan disse Traade udredes." Der forefaldt mange morsomme Tildragelser i deres Levevis og Færden. Et par gifte Folk kaldet: "Virre Volle og Bergejsen," var meget kendt. Hun var en snu Kvinde, og hun var egentlig den raadende. Han var en Løjser, der kun ønskede sig Brændevin, men han var udspekuleret. Naar han kom for at tigge, mødte han frem med stor Gemytlighed og fortalte, at Volle var da bleven saa tørstig i Dag, og man fik da endelig givet ham en lille bitte Dram. Hvis det saa blev ham nægtet, skjeeldte han drabeligt ud og hug Døren i efter sig. Konen var ogsaa drikfældig, og havde hun tigget nogle Æg sammen, saa sendte hun Volle til Lønstrup med disse samt en Trepøgleflaske, som han skulde bringe hjem fyldt med Brændevin som Vedderlag for Æggene, og som de saa skulde dele. Saa traf det, naar han gik hjemad med den fyldte Flaske, at Tørsten kom for stærk over ham, at han drak af Flasken, men saa var han saa snu, at for at narre Konen, gik han ind et Sted og fik denne fyldt op med Vand, og der sagdes, at dette kunde endog ske gentagne gange. Men at saadant Kneb gik sandsynligt ud over Selskabeligheden der hjemme, thi Bergejsen var sikkert ikke nem at narre. En anden gammel Mand der gik under Navn: "Gammel Steffen" havde faaet lavet sig en lille Tilbygning til et gammelt Hus og indrettet sig et lille Humber, hvor han drev

lidt Høkerforretning og solgte Puddersukker, Candis, Rosiner og Tobak. Han var Terminsdranker, og naar Lysten kom over ham, laasede han Yderdøren og satte sig paa Træbunken foran det lille Bord under Vinduet, anbragte en Brændevinsflaske og to Snapeglas paa Bordet og skænkede Brændevin i begge Glassene. Han tog saa først det ene og stødte mod det andet, idet han sagde: "Skaal Steffen," dernæst tog han det andet fyldte Glas og stødte mod det tømte, idet han gentog: "Skaal Steffen," og tømte saaledes begge Glassene. Lidt efter skænkede han igen i Glassene, og det samme gentog sig, indtil han blev drukken og kravlede saa hen i Sengen. Skete det da, at nogen bankede paa Døren for at komme ind, saa raabte han inde fra Sengen: "Steffen er int hjem," og Vedkommende maatte gaa igen og fik da prøve næste Dag, om Steffen saa var hjem. Ved Brugsforeningens 25 Aars Jubilæumsfest i 1923 skrev jeg en Sang, og første Vers var om Stef-

69

fen, der lød som følger:

Melodi: "Den gang jeg drog afsted."

Den første Høkermand
vel nogen huske kan
det var nok gammel Steffen, som leved her en Gang.
han boede hos Malin
var ofte Folk til Grin,
men ellers var han rentudsagt et sølle drukket Svin.
Butik og Sovekammer var et og samme sum,
og Stank fra Skraa og Brændevin, det oste af hans rund,
I saadan en Butik
vi Børn, vi købte Slik.
Ja,- sas var datids Skik.

De farende og tildels hjemløse.

Der blev i denne Tidsperiode i flere Kommuner købt Gaarde, der indrettedes til Fattiggaarde. Paa mange maader fik de Fattige vel nok en bedre Forplejning der, end de hidtil havde faaet i Husene, men det var især Frihedsindskrænkninger der, særlig hos de gamle var til Ubehag, idet de der skulde føje sig ind under andres Villie og bøje sig for at aflægge deres tilvante Særheder. Man kommer til at erindre endnu en Fattiglemstype: De farende og tildels hjemløse."De havde jo nok Tilhold paa et Fattighus, de fleste maaske paa en Fattiggaard hvor de følte det for trangt og for indesparret, og de søgte derfor ud. Det var med Mænd, men ogsaa Kvinder var der iblandt, der næsten stadig var paa Vandring fra Sogn til Sogn, gaaende fra Sted til Sted og forlangte Almisse. Nattelogi fik de som Regel om sommeren i en Lade, og om Vinteren i en kostald. I Almindelighed havde de pas deres Vandringer forskellige Bekendte, hvor de søgte ind med deres Bylt af sammentiggede Madvarer og for det meste ogsaa med et par fyldte Brændevinsflasker, som de for modtagne Smaaskillinger havde ladet anskaffe. Der blev i et saadant Hjem holdt stort Gilde, naar de farende Gæster kom til Ruse, og der opvartedes baade med de medbragte Madvarer og med Brændvinsnaps.

70

Jeg husker fra min Barndom et saadant Hjem. Her levede Mand og Kone med Børn, og skønt de kun havde en Stue modtog de ofte sådanne Omstrejfende, der overnattede og opholdt sig der i Dagetal Man var altid om Aftenen bange for at gaa forbi dette Hus, og naar der var Gildesaften, lød der fra den ikke altid lukkede Dør Brændevinsbavl, Eder, Raab og Hyl, Mands og Kvindestemmer mellem hverandre. Dette var meget uhyggeligt, og dette Hjem anser jeg for det ringeste, jeg har kendt. Det var paa en naade en Næringsvej for Familien, men den var rigtignok usund og utiltalende.

Aar 1932 skrev jeg en Sang ved de gamles Udflugtsdag til St. Knuds Kilde og Bagterp Ungdomeskole, og deri er henvist til de Forhold, som foran er skildret over Fattigfolks Kaar indtil 1880 erne og i korte Træk er der ved disse gjort Sammenligning med de Forhold hvorunder gamle Mennesker nu efter 50 Aars Forløb lever, hvor der foruden de nødvendige tidssvarende daglige, ogsaa for gamle bidrages til Livsglæder under festlige Former. Sangen lyder saaledes, og den synges med Melodien:

" Ja vi elsker dette Landet."

Gamling til i Fordumsdage,
blev forsømt, forglemt
og de blev, de trætte, svage
meget lidt erkendt.
Fattigfolk gik klædt i Pjalter,
nød det tørre Brød,
blev kun tænkt paa Foranstalter
til at lindre Nød,
blev kun tænkt paa Foranstalter
til at lindre største Nød.

Siden blev ved Lov og Værg
fundet Vej, der naar
blidt at mildne og at skjærme
frem mod bedre Kaar.
Og ved Villiekraft at bygge
maalbevist lagt an,
staar vi nu med Fremtidslykke
i et bedre Plan.
Staar vi nu med Frenrtidslykke
i et meget bedre Plan.

71

Nu, der lyder andre Toner,
som Kommunesang
føres frem nu nye Moder:
"Gamles Udflugtsdag."
Den gir øget Kraft og Varme,
styrkes gamles Mod,
linned blier de stive Arme
og den trætte Fod.
Linned bli-er de stive Arme,
Raphed faar den trætte Fod.

Puttet ned i bløde Hynder og
og med Motorfart
frisk og frejdig vi begynder
Dagens glade Start.
Indtryk svinder, nye kommer
dels fra Vang, fra Slugt,
nyder ret den danske Sommer,
Markens Korn og Frugt.
Nyder ret den danske Sommer
Markens rige, gyldne Frugt.

Hilser snart paa gamle Venner
i den Kildelund,
dunkle Tanker frem sig trænger
fra ens Fortidsstund.
Til os taler Danmarks Minder,

hugget ind i Sten,
om at huske, Tiden rinder
for os hver og een.
Husk paa at Tiden rinder
og at holde sig bered.

Sluttelig paa Halvorsminde
– dette Vennehjem –
hvorfra Retfærds Rigdomskilde
risled Hjertegem,
og hos fra Kildens Vande,
i det korte Hvil.

72

Dryppene vi ville samle,
gemt med Takkesmil.
Dryppene vi hos os samle,
gemmer dem med Takkesmil.

Tak til vores brave Fører
og til Sogneraad.
Tak til dem, der gratis kører
som for Hjælp og Daad.
Tak for Fest paa Halvorsminde,
alle som tog Tag.
Den vi gemme vil herinde
om en herlig Dag.
Ja, vi gemme vil herinde
denne " Gamles Udflugtsdag".

Som Nygifte.

Som Nygifte indrettede vi vor egen stue i Hjemmets Gæsteværelse, hvilket vi dog særlig i Vintermaanederne kun benyttede til Soveværelse, da det var uden Kakkellovn. Vi hjalp ellers mine Forældre med arbejdet paa Gaarden, saavel ude som inde, rakte hinanden selv en hjælpende Haand, hvor det var os passende, og vi levede som Nygifte lykkelige og glade Dage. Mor var rettænkende og overlod gerne Else Styret, hvor der gaves en passende Anledning, I løbet af Sommeren blev Stuehuset forlænget med en Tilbygning paa sex Alen, hvor der blev indrettet Lejlighed til Far og Mor, bestående af Opholds og Sovelskab, som var samme Stue, en Bodskabsstue og et Køkken, samt en lille Gang med Udgangsdør mod Vest. Gennem Gæsteværelset var der, fra de andre Stuer, Indgang til Lejligheden. I November 1885 flyttede mine Forældre ind i deres nye Lejlighed, og Else og jeg indrettede os saa i de gamle Stuer og overtog Gaarden til Eje med Afgrøde, Besætning, Redskaber og tildels Køkken og Bryggers Inventar. Ejendommen var ved Overtagelsen ansat til 12,000 Kroner, og Løsøret til 5000 Kroner, tilsammen 17000

73

Kroner. I Købesummen var Aftægten vurderet til 640 Kroner aarlig og vurderet for fem Aar gav dette 3.200 Kroner. Arv til Søskende at betale strax 5.600 Kroner. Arv at betale ved Aftægtsens Ophør 2.200 Kroner. Købesummens Størelse beløb sig til 1.100 Kroner. Min Arvepart blev paa den Maade 6000 Kroner. Da imidlertid Aftægtsydelsen varede gennemsnitlig i femten Aar, udgjorde Beregningen af denne del ydermere.

Aftægtsydelsen.

Aftægtsydelse omfattede følgende Bestemmelser Forsvarlig Vedligeholdelse af Aftægtsboligen, Levering af et bestemt Kvantum af forskellige Slags angivne Fødevarer, der hører til en Husholdning, foruden forskellige Slags Brændsel, alt at levere til fastsatte bestemte Tider. Endvidere daglige Leveringer af nymalket – mælk. Køreture efter fastsatte Regler, Bagning, Brygning, Vask behørig Opvartning og Pleje. Paa Forlangende skulde der stilles en Pige til deres Raadighed. I kontant Beløb skulde ydes 100 Kroner aarlig. Begravelse skulde bekostes efter Egnens Skik og Brug. Sælgeren og Hustru kunde fraflytte Gaarden, og Køberen var da pligtig til at levere Aftægten innatura til deres Opholdsted eller istedet erstatte hele aftægtsforpligtelserne med 600 kr. aarlig.

Aftægten pansattes som 1ste Prioritet i Ejendommen. Det nødvendige Pengelaan i anden Prioritet ordnes hos Elses Farbroder Jens Peter Knudsen i Vidstrup.

Første Driftaars Pengeregnskab.

Indtægt	Kr. øre.	Udgift.	Kr. øre.
Hestene	277 12	Skjøde og Skrivepenge	96 30
Kvæget	265 33	Gjældsbevis	2 00
Faarene	16 65	Obligation	18 45
Svinene	467 30	Offentlig Udgifter	243 81
Gæs og Ænder	47 06	Renter for sidste Halvaar	86 00
Smør	694 00	Aftægts – Pengebidrag	90 00
	1767 46		536 56

74

Indtægt	Kr.	øre	Udgift	Kr.	øre
Overført	1767	46	Overført	556	56
Ost	40	15	Privat Udgifter	87	70
Korn	102	27	Husholdningeudgifter	154	25
Bihonning	4	30	Redskaber	118	32
Indtægt ialt	1914	18	Bygninger	45	38
Udgift ialt	1504	18	Folkeløn	115	00
Overskud	410	00	Daglejerløn	21	85
			Drikkepenge	6	00
			Apothek	3	15
			Foderstoffer	354	40
			Mark og Rodfrugtfrø	61	57
			ialt	1504	18

Avlingen gav første Driftsaar 160 Trave Korn, 11 Læs Agerhø, 8 Læs Enghø, 56 Tønder Turnips og 36 Tønder Gulerødder samt 20 Tønder Kartoffler. Tærskningsresultaterne var for alle Kornsorterne tilsammen 118 Tønder efter Skjeppemaal. Mælkemængde for Aaret var 34,780 pund, gennemsnitlig af 9 Køer altsaa 3864 pund, og en gennemsnitsmængde daglig 95 pund. Gennemsnitspris for Smør 85 øre, og for Ost 21 øre Pundet.

Oplysninger til det anførte Regnskab

Den første Post paa Regnskabet er fremkommen ved Ombytning af en ældre Hest med en Plag, en Forretning, som Fader havde brugt, og som de fleste Aar gav ret god Indtægt. Byttehandlen var særlig dette Aar gunstig, idet den afhændede Hest kostede lige 800 Kroner, hvilken Pris kun opnaaedes for extra første Klasses Heste. Indtægten af Kvæget var Salg af et par Kalvekvier. Af Lammene blev langt de fleste slagtede til Husholdningsbrug. De vare smaa, og Salget af par enkelte indbragte kun lille Summer. Ulden blev forarbejdet til Hjemmebrug. Svinene blev solgt levende, enten til Tyskland eller England, en enkelt brugtes hver Aar til Husholdningen. Det var almindeligt paa Gaarden, at der holdtes Gæs og Ænder. Gaaseavlens blev dog knap inddraget, nærmest paa de Ubehageligheder, der voldte ved deres Pasning. Hønsene lagde sjælden Æg i December, Januar og Februar Maaneder. Der opbevaredes mange gemmeæg, og Ægsalget var uden Be-

75

tydning. Smørret kostede om Efteraaret og første Vintermaaneder omkring en Krone, men i Foraars og første Sommermaeder var Prisen nede ved 70 øre Pundet. Ostene, som var lavet af Haandskummet mælk, var meget velsmagende og solgtes for omkring 20 øre Pundet. Kornsalget var blevet meget indskrænket, og der blev kun solgt nogle faa Tønder Rug. En Bifamilie, som vi blev foræret i Bryllupsgave, gav lidt Honninghøst, som mest blev benyttet i Husholdningen.

Af Udgiftsposter indtraf der i første Driftsaar en Del Kontor og Stempel Udgifter, men da Renteudgiften i dette Aar kun beregnedes for 1 Termin, kunde den Sum, som den anden Termins Rente androg, omtrent svare til Kontorudgifterne. De offentlige Udgifter udgjorde Skatter til Stat, Amt og Kommune samt Konge, Præste og Kirke - Tiende. Af disse var den sidstnævnte købt af Beboerne og paalignet i Kronemønt, medens de to andre paalignedes med de tre Hovedkornarter "Rug, Byg og Havre," de kunde dog som Regel ogsaa ydes i rede Penge udregnet efter Kapittelstaxt.

Til privat Brug anvendtes smaa Midler. Vort Formaals var først og fremmest at klare alle tilpligtede Udgifter, og kunde der blive lidt Overskud, maatte det helst afbetales paa Gælden. Det faldt os aldeles ikke ind at anskaffe Indbo paa Kridit. For en lille Kapital, som vi ejede, købte vi det nødvendigste til Brug i den daglige Husholdning og Sovekammeret møbleredes med et Bord og fire Stole. Til Julen tog vi os den Frihed, at et Beløb, (20-Kroner) som var indgaaet ved Ostesalg, blev brugt til Køb af et Stueur. Det var i grunden den første fælles Indkomst, som vi brugte til privat Eje. Dette Uhv Indlemmelse i vort Sovekammerinventar, huser jeg, var os en stor Glæde. Vi følte os som Velhavere, og det var baade et Velvære og en Nydelse at lytte til dets Dikken og høre dets Timeslag.

Der var vel ikke dengang saa stort Forbrug af søde Sager i Husholdningen, som der er nu til Dags, men den forholdsvis lille Udgift til Husholdningsbrug fremkom nærmest ved, at man brugte hjemmeavlede Produkter til Mad. Disse brugtes saaledes til næsten alt Bagværk, Grynmad og Ølbrug, hvilket i Hovedsagen tilsammen udgjorde den daglige Ernæring. Margarine kendtes ikke, det erstattedes af hjemmelavede Smør. Kød købtes ogsaa meget sjældent hos Slagteren, det laa jo parat gemt i Saltkarret, og afsmeltet Fedt fra Hjemmeslagtningerne brugtes til Steg og til Smø-

76

remad. Af Fisk købtes en Del. Arbejdslønnen var meget lille. Vi holdt Karl og Pige i femten a sexten Aars Alderen, og de fik hver omkring 60 Kroner i aarlig Løn. Daglejerslønnen var om Sommeren op til 1 Krone om Dagen. Udgifterne til Foderstoffer var i Stigning, idet der paa den tid var stærk Overgang fra Kornsalg til Fremstilling af dyriske Produkter ved Hjælp af indkøbte Fodermidler. Rodfrugtdyrkningen havde begyndt at trænge lidt frem. De første Markredskaber, jeg købte, var en rodfrugtsaamaskine til Højkam og en Radrenser.

De økonomiske Vilkaar.

De økonomiske Vilkaar i 1880 erne betragtes i Historien som Kriseaar for det danske Landbrug. Markerne var gennemgaaende i 1860 og 70 erne bleven mærglede, og dette havde bidraget til en forøget Kornavl, og Kornsalget var hovedsagelig bleven den Indkomst, som Landmændene havde til egen Næring og til Dækning at de paahvilede Udgifter. Nu viste det sig, at Merglingen, efter tildels i første og andet Sædomløb havde givet fortrinligt Resultat, efterhaanden gav Tilbageslag, efter at denne ved sine opløsende Virkninger paa Næringsstofferne havde udløst disse til Plantevækst, saa Jorden derved efterhaanden blev mere fattig paa saadanne. Derved blev det for Landmændene en interaseret Hovedopgave, at faa Markerne tilført nye Næringsstoffer, og der sattes stor Energi ind paa at praktisere dette ved at tilføre Jorden saadanne i Form at Gødning. Tildels derved, og dels fordi at der begyndte at være mere Afsætning for Kød, Flæsk, Smør, og Ost fra Danmark til Udenlandske Markeder, saa blev der sat ind paa at arbejde hen mod en Ændring at Landbrugets Driftmetoder, derved at der blev lagt mere Vægt paa Husdyravl og Frembringelse at dyriske Produkter. Formaalet hermed var altsaa at dobbelte Rækkevide, dels derved, at skaffe bedre Indtægtskilder ved større Salg at Produkter til Ulandet, og dels ved at forøge Besætningerne og praktisere en kraftigere Fodring, og derigennem at indvinde en større mængde Gødning, som saa kunde give Planterne den rettraaede Plantenæring. Disse Ændringer i Landbrugets Metoder medførte en del extra Udgifter, som f. E. Udvidelse at Bygninger, tilgang i Besætninger, Opsamlingskummer og Ud-

77

bringsmateriale for Ajlen og en ret stor Forøgelse af Arbejdskraften. For mange Landmænd, særlig for ældre, var disse Ændringer meget til Besvær, og for os unge, der maaske saa noget lysere ind i Fremtiden og ventede os bedre og betydelige muligheder, skulde der passes varligt paa, for at ikke Gældsbyrden skulde komme til at virke svækkende og bringe os i uføre, og vi arbejdede ogsaa uden nogen nævneværdig Viden og Indsigt ind i det Uvisse. Derfor var Tiden kriseram og besværlig, skønt der laa lyse Syner forude, som ogsaa siden indfriedes til Velsignelse for det danske Landbrug.

Den hjemlige økonomi.

Det første Aars regnskab udviser et Overskud, som Driftsregnskab foran viser. Der vexledes i første Aaringen med Tab og Gevinst. Da vi kom i Halvfemserne, blev Indtægterne øgede, og vi kunde foremaa at bekoste Udvidelser. I 1891 udvidede vi Kostalden med fire Baase, og der byggedes Svinestald til tredive Grise. I 1892 byggedes Vesterhus og Ladens Vestende udvidedes. Disse Byggeforetagender, samt en samtidig Besætningsforøgelse af Malkekøer og Svin, kunde presteres uden at skaffe Pengelaan dertil. I 1898 fik Svinehuset en Tilbygning, og i 1899 fik Laden en lille Udvidelse mod Øst, der gav Plads til en opstillet Hestegang af Træ, der ved Hesteforspand kunde yde Kraft til Besørgelse af Hakkelse og Tærskemaskinernes Arbejder. Ved Aarhundredeskiftet var Malkekøerne forøget til 14 Stk, og Svinebestanden talte cirka 50 Stk. Saavel Besætningsforøgelse som Udvidelserne tilligemed Gjalden, der var heftet paa gaarden, var betalte.

Dagligt Liv.

Vor Tragten i Forlovelsesaarene efter at udvikles til at indstille og forme vort Hjem skulde jo nu staa sin Prøve i det praktiske Hjemliv. Vi havde ikke foregøglet os, at det vilde blive let, men vi havde sat vor Lid til med en stærk Villie at gøre det saa godt, som muligt ved vor gensidige Hjælp og ved fælles

78

Støtte, og vi havde Haab og Ungdomsmod paa at fremme vort Virke. Der blev strax mellem os og mine Forældre aftalt en Ordning med Aftægtsydelse saaledes, at der skulde præsteres dem de Fornødenheder, som de indenfor rimmelige Grænser havde Brug for, uden at det behøvedes at opmaales eller afvejes. Saaledes naar der slagtedes, bagtes, stegtes eller kogtes kom Moder ind og fik den Part, som hun syntes kunde være

passende til hendes Spisekammerbrug. Mælk, Smør, Fløde og andre brugte daglige Fornødenheder hentede hun ogsaa selv til det daglige Behov. Morgenkaffen og Aftensmaden besørgede hun selv fra sit egne Spisekammer, mens hun kom ind og tog sin passende Part af Middagsmaden før denne blev serveret ved vort eget Bord, Efter Spisningen kom hun atter ned med Bordafdækningen, saa at hun paa den Maade var fri for Opvaskning. Mor tog til Haand i med et af de større husarbejder, naar det tiltrængtes, saaledes Slagtning, Bagning og Vask, og Malkning tog hun villig Del i ved forefaldne Lejligheder.

For Fars Vedkommende var det heldigt, at min Søster Martine, gift med Tømrer Kristen Madsen, fik Hjemsted nær vor Ejendom. Kristen Madsen med sine Lærlinge og Svende arbejdede næsten til Stadighed enten paa Værksted eller ogsaa, hvad der mest var Tilfældet, ude hos Fremmede. Det var baade en passende og Kær Syssel for Fader at hjælpe min Søster tilrette med Husmandsbruget paa fire a fem Tønder land, som tildels var overladt til hendes Forsorg. Det havde sikkert sine Vanskeligheder for Fader, saavel som for saa mange andre, med at leve sig ind i det tildele uheldige Aftægtsforhold. Han var maaske ogsaa for ung og for rask til at glide ind der, saa det smertede ham at og til, at et og andet, som han havde planlagt og fremelsket, blev omformet, og ny Metoder blev bragt til Anvendelse. For saadanne triste Tanker, som dette kunde forvolde, var det vist en heldig Udløsning for disse, at han havde Interesse og Arbejdslyst til min Søsters Bedrift. Han kunde jo der ligesom se sine Hænders Arbejde fremmes under hans egen Villie. Det var dog ikke saadan, at han var ked af og led af vor Bedrift, han kunde ogsaa hyppig glæde sig med os over en og anden Fremdrift, som han indsaa var lykkedes til vor Fordel, og særlig om Høsten og ved andre ønskede Lejligheder var det ham magtpaaliggende og kært at tage Del i Arbejdet paa Gaarden.

79

Arbejde og Arbejdsglæder.

Else og jeg var forholdsvis raske, og vi anspændte os for at udnytte de os givne Kræfter økonomisk efter bedste Evne. Sammenlignet med nuværende Forhold sled vi svært i det. Om Sommeren oppe Kl. fem om Morgenen med hver en henholdsvis Hjælper og Hjælperse i sexten – sytten Aars Alderen forrettede vi saa godt som hele den efterhaanden øgede Bedrift, uden at have Drivkraft af nogen som helst Maskine eller Hestegangs-Kraft, ikke engang til Smørkærningen. Dagsgerningen sluttede Klokken otte i Marken, men så havde jeg Svinefodrings og et og andet at tilrettelægge, medens Kvinderne besørgede Malkningen. Det var en næsten ufravigelig Regel, at Kvinderne altid besørgede Malkearbejdet. Jeg duede aldeles ikke til at malke, jeg var ikke oplært dertil, og det ansaas næsten for at være et Arbejde, der laa noget under et Mandfolks Værdighed.

Vil man gengive et Billede af Kvindernes Arbejdsdag i et Landbohjem om Vinteren med dets travle mangeartede Virksomheder, vil det, som jeg husker det fra min Hustrus første Virkeaar i vort Hjem, forme sig saaledes: Klokken sex om Morgenen kaldt op, tænde Ild paa Komfuret, Davremælken sættes over, Smørrebrød ordnes og sættes ind paa Davrebordet. Køerne malkes, mælken sies i Fade, forrige tredie Dags Mælk skummes, den færdigsyrnede Fløde kærnes, ny Fløde sættes til Syring, behandles og sættes i Drittel, Ostemælken tilsættes Løbe, Osten formes, krysstes, presses og Lagerostene efterses og behandles. Som Slutning af hele mælk og Smørbehandling skrupper, skures og skoldes det dertil brugte Inventarie. Dernæst skal Dagligværelset og Sovekammeret ordnes, er der Børn, er der meget desangaaende at tage vare. Middagsmaden skal tilses og færdigbehandles og helst staa paa Bordet, naar Klokken er tolv. Efter Middagsmaden Opvask, Malkning, Mælkens Anbringning paa Mælkekammerets hylde. Saa en lille Pause med Rensvask og Omklædning, og et lille Hvile ved Eftermiddagskaffen. Atter sættes Arbejde i gang, dels med Væven, Spelterokken, Spinderokken, Kartning, eller med forhaanden værende Nødvendighedsarbejdet. Efter i mørkningen at have ordnet Aftensmaaltidet, optoges det afbrudte Eftermiddagsarbejde, og Klokken otte brydes op til sidse Malkning, og efter denne er der saa Sengetid. Ind imellem disse hverdages travle Arbejdsdage fletter

sig saa Extradage til Vask, Bugning og Brygning. For paa saadanne Dage at faa det skitserede daglige nødvendige Formiddagsarbejde udført maatte der lettes fra Puderne en Time eller to før om Morgnen, for at de planlagte Extraarbejde kunde blive bragt til Udførelse.

Det kan ikke mistydes, at Kvinderne havde som Regel Extraarbejdstimer i Forhold til Mandfolkene. Som saadanne kan nævnes disse extra Morgentimer, midtvinteraftenerne og den sidste daglige malketime hele Aaret rundt. Jeg har tit undret mig over, at Pigerne faar mindre aarlig Løn end Karlene, og jeg har altid fundet det forkert, uden at det derfor er blevet ændret. Men enhver vil vist beundre den Uholdenhed og det Arbejde, der præsenteredes daglig af Kvinderne i et Landbohjem i disse Sliddage, og saa, at der trods dette, kunde det dog give Arbejdsglæde og Lykkedage. Der er noget gemt i dette Forhold, der finder Udtryk i Sangens Æra at "Lykkeliget at hvile paa er fuldendte gerning."

Inden for Hjemmets Enemærker.

Med naturlige Egenskaber var Else og jeg udstyret med en Del Forskjelligheder. Hun var livligere og hurtigere til med Tanke at drage Slutninger, mere paagaende med Udførelse af de for Haanden værende Ting mere Smidighed baade med Ord og i Omgang med mennesker. Jeg var mere indadvendt, langsommere til at tage Beslutninger, mere tilbageholdende med at ytre Meninger og med at gribe ind i forhaanden værende Forhold.

Med disse og mange andre Naturforskjelligheder var det indlysende, at vi ogsaa var noget forskellige indstillede til selve Livets Krav, og det kunde ikke undgaas, at der i vort private Liv kunde komme Ting hvorom vi havde forskellige og ogsaa modsatte Meninger. Det er vel ogsaa sjældent, at der i et Ægteskab leves, og handles efter den Regel, at hvad Fatter gør er altid det rigtige? Heldigvis var som oftest smaa Ting, der som en let Bølge gled hen over vor Livsvej, uden nævneværdig Vigen fra det vante Spor. Ogsaa kunde det være betydelig større Ting, der som en Mørk mur blev stillet foran os og hæmmede Blikket for at se udad og ind i Fremtiden. Vi havde faaet den vældige gode Ide, at var der noget saadant modstridende os imellem, saa skulde vi have det klaret med hinanden, inden vi om Aftenen gik ind i Søvnens Hvile.

Om ogsaa saadanne Aftentimer kunde være noget svære, inden vi fandt Forstaaelse, saa fik dog Sagen efter alvorlige Overvejelser, som Regel sin rette Løsning, og den lyse Ægteskabshimmel var da over os og fyldte Sindene med Velvillie og gensidig Tillid til videre at bygge vor Livslykke.

Opbyggelse og aandeligt Liv.

Til opbyggelse for aandeligt Liv i Skallerup – Vennebjerg, Menigheder havde vi fra 1874 til 1894. Niels Bo Vilhelm Schrader som Sognepræst. Han var en fin og nobel Mand, der med Hustru og Børn levede et smukt Familieliv og i Stilhed forrettede de Kirkelige Handlinger. Han var imødekommende og flink, naar nogen henvendte sig om en Tjenstvillighed, men derudover havde han kun lidt Omgang og Samkvem med Menigheden. Jeg talte personligt med ham kun faa gange, og han besøgte vist ikke vort Hjem. Han forrettede vor Bryllupsvielse og døbte vore to Børn, og var af og til Tilhørere under hans Prædikestol. Han holdt en tospand Hestebefordring samt Kusk. Hans Hustru var født Rambusch, og hun var interesseret i Havebrug, og ved Kuskens hjælp holdtes Haven i prisværdig Orden.

Vor Higen efter at høre den grundtvigs – kristelige Forkyndelse var os stadig i Blodet. En ung Præst Pastor Rytter fra Tornby prædikede som Vacansepræst i Maarup Kirke første Juledag. Som unge Nygifte gik vi den Dag forbi Vennebjerg Kirke, hvor der ogsaa var Juleprædiken samtidig, og op til Maarup for at høre Rytter. Vi hørte Juleevangeliet saa mægtigt gribende, saa vi var helt revne med af denne begavede Mands Tale, og lige saa grebet var vi af den paafølgende Salmesang, da han gik op og ned ad Kirkegulvet og med en sjælden tiltalende Stemmeklang, baaret af Tonernes

Rytme, sang hvert af Salmens Ord i de af Prædiken hjertevarme og modtagelige Tilhørere. Vi gentog Kirkegangen til Maarup, da han siden atter prædikede der. Et par Aar senere i Sommertiden, var der Vacanse i Harritslev, hvor samme Præst forrettede Kirkelige Forretninger i længere Tid. Vi hørte ham der flere gange, dels gaaende derover eller kørende, og vi skulde være tidlig paa Færde for at komme ind i Kirken, flere maatte paa grund af Trængsel, staa udenfor. Siden svækkedes dennes Mands Anseelse som Præst, da han nedlod sig til at staa i Forbindelse med Personer af en slibrig Karakter. Vi kørte en enkelt Søndag til Taars og hørte den unge velkendte Præst, August Kristensen, som den gang

82

i grundtvigske Kredse var Vendelboernes yndede Høvdingfører.

En Tur til Stenum Højskole.

Ogsaa en Tur til Stenum Højskoles Efteraarsmøde fik vi i Sene sammen med to unge Nygifte "Lars Østergaard" og Marie. Med et par raske Heste og en let Fjedervogn startede vi tidlig Efteraarsmorgen fra Larses Gaard. I stille køligt morgendis hævede Solen sig efterhaanden med Lys og arme, og vi fik et glimrende Vejr til den cirka tre Mil lange Tur ad sandede og ujævne Veje. Vi naaede at kommetil Mødets begyndelse og overværede baade Formiddags og Eftertermiddags – Møderne. Vi tilbragte en herlig Dag, som dele blev beriget ved de aandsbaarne Ord fra Skolens Taleetol og den fuldttonende Sangs bærende Kraft, og dels ved selskabeligt Samvær med vort herlige Rejsefølge vore unge glade muntre Venner. Paa Hjemturen gik det ualmindeligt livligt til, særlig i den bagerste Agestol var Kvinderne, som lystige Ungpiger og med de morsomste Paahit, de fremmeligste.

Vi to Familier, som egentlig næsten ikke havde kendt hinanden i Forvejen, blev paa denne Tur rystet saadan sammen, at der mellem os sluttede et inderligt Venskabsforhold.

Forsamlingshuset.

Efterhaanden som Folk fik flere Interesser og tilegnede sig mere Oplysninger, saa følte mere og mere Savnet af et Forsamlingslokale, hvor Folk kunde drøfte de foreliggende Sager. Et saadant blev opført Aar 1889 paa Kristians Budolfens Ejendom i Nørum og fik Navnet: "Skallerup – Vennebjerg Forsamlingshus." Pladsen blev valgt af Hensyn til, at Vester Nørum i Vejlængde var Midtpunkt for begge Sognene. Omkostningerne til Husets Opførelse indkom ved Aktionærbidrag af Beboere fra begge Sognene. Det blev indviet den 20 September samme Aar ved en større Fest, hvor Pastor August Kristensen holdt Indvielsestalen. Under Husets Opførelse var den indsigtserige Thomas Madsen Formand. Han var ogsaa sidenhen den ordnende Kraft ved Fremkomster af flere nystiftede Foreninger. Han var Formand for For-

83

samlingshuset i de første otte Aar. Bestyrelsen bestod af syv Medlemmer. Denne ordnede det økonomiske med Husets Drift, gav Tilladelse til dets Benyttelse i Henhold til nogle for Huset bestemte Vedtægter og ordnede og ledede de forskellige Foredragsmøder. Disse var de første Aaringer overordentlig gode besøgte. Undertiden var Salen saa overfyldt af Tilhørere, at Midterbænkene blev plaseret tæt op mod Talerstolen, og de udgjorde i Forbindelse med Yderbænkene sparsom Sidderpladser, saa at Folk maatte staaende klumpe sammen paa Midtergulvet. Som Foredragsholder i de første Aaringer nævntes følgende: Pastor August Kristensen Taars, Pastor Ring Rubjerg, Højskolelærer Hagbard Køng, Højskoleforstander Anders Laursen Lundby, Fru Berg Nielsen København, Højskoleforstarider Dolleris, Evald Tang Kristensen og Gaardejer Ludvig Bøgeskov Serritslev.

Foreninger.

Forsamlingshuset var paa forskjellige Maader en Forløber for en ny Tid. Hjemmene havde hidtil været det centrale og omsluttende Samlingspunkt saavel for Familiekredsen som for Tyende og for alle dem, der havde Tilhold i Hjemmet. Alle blev her draget med ind i Begivenhedernes gang, og Opgaverne blev løst i Samfølelse for Hjemmets fælles Vel. Men nu groede Sammenslutningerne frem. Foreninger stiftedes en efter anden, Forsamlingshuset aabnede Dørene for Møder til Foreninger, Selskabssammenkomster og Lystigheder af forskjellig Art, noget var godt, men ogsaa noget var det ikke. Unge saavel som ældre fandt i Foreningerne med de særprægede Idealer nye Tilknytninger og nye Hjemsted. Derved rystedes og rokkedes ved Hjemmenes Enhed og skjærmende Magt, der blev ligesom slaaget Hul paa den indrammende Mur, og det kan ikke mistydes, at Hjemmenes Værd og Magt forringes derved. Ved Husets Opførelse var allerede Skytteforeningen og Gymnastikforeningen paa Trapperne. Thomas Steffensen var den første ledende i Gymnastikforeningen, og i Husets første Aar ledede han som Gymnastiklærer en Kred af ivrige unge Gymnaster i Træning, og med Sang og med dunrende Nedfaldsspring og Fodslagstramp indviede de Gymnastiken i den nye Sal. Kvinderne dannede en Forening "Kvindeforeningen" under Ledelse af Møllerenke Else Nielsen af Vennebjerg Mølle. Dens Formaal var før-

84

st og fremmest at pynte op og lave Hygge i Forsamlingshuset. De foranstaltede ogsaa Loftet malet, lod ophænge Gardiner og andet mere. De forskjellige politiske Foreninger, som allerede var stiftede, fik nu Albuerum, og Venstreforeningen, hvis Medlemmer væsentlig var Aktiehavere, der bar Huset frem, kom i særlig grad til Udfoldelse, Sogneraadet tog Huset i Brug til deres Møder. Afholdsforeningen, der havde bestaaet i flere Aar og døjede med at faa Lokale til deres Møder, var nu godt hjulpet. Endvidere oprettedes i 1890 erne Skallerup - Vennebjerg Sygekasse, Kvindegymnastikforeningen og Diskussionsforeningen. Denne sidste Forening virkede kun et par Aar og sygnede saa væk af mangel paa Tilslutning. Foreningsforeningen for Skallerup - Vennebjerg oprettedes den 19 April 1893. Dens virksomhed financeredes i de første Aaringer med frivillig Bidrag, hvoraf der indkom mellem 100 a 150 Kroner aarlig. Lars Østergaard var Foreningens første Formand. Han døde som ganske ung Mand i Vinteren 1897, og Foreningen mistede i ham en trofast Støtte. Efter ham var jeg Formand i en Valgongang. Som Talere i Foreningen kan fremhæves: Præsterne Pommerenke Vrensted, August Kristensen Taars, Begtrup Rubjerg, Vestergaard Elling, Dahl Børglum, Bugge Mosbjerg, Jakob Knudsen Møllerup, Højskoleforstanderne Poulsen Dahl Mors, Hansen Gjevnø, Mikkelsen Møllerup, Stevns og Frue Kvissel. Af mere lokale Talere, ved hvem Foreningen havde mange Møder, kan nævnes Pastor Frede Jensen Skallerup, gamle Pastor emer. N.J. Jensen Skallerup, Bertelsen Vraa, Ludvig Bøgeskov Serritslev og Højskoleforstander Hansen Thy. Sidstenævnte var her i en Aarrække en gang hvert Aar. Han boede da oftest hos mig, og han sagde selv, at han følte sig her næsten som Hjemme. Jeg kom ved nærmere Kjendskab til at skatte denne jævne Mand. Han var efter min mening en meget dygtig Foredragsholder og en rar Mand at samtale med, og der udvikledes mellem os et Venneforhold. Det sidste jeg talte med ham var paa Højskolehjemmet i Aarhus, hvor han søgt mig op. Han havde da nedlagt sin Højskolevirksomhed og søgte Præsteembede hvad ikke Theologer den gang havde Adgang til. Hans Skjæbne sidenhen kender jeg ikke.

Et Minde.

Jeg mindes endnu ret tydelig Indholdet af et af Hansens Foredrag i Forsamlingshuset, som jeg har opfattet som et af de Guldkorn der er falden paa min Vej, og derfor ønskes det her gengivet. Han tal-

85

te ud fra en Sagnfortælling: "Den gordiske Knude" som er den uløselige Knude. Han sammenlignede den med "Korsets Gaade", Jesus som Menneskets Frelser af Guds Naade." Med Hentydning til Vilhelm Birkedahls Sang: Jeg saa ham som Barn med det solrige

Øje," skildrede han et Menneskelivs Troeshengivenhed, først som Barnet. Glæde med Sol og Regnbueglans over de hjemlige Egne, dernæst som Ynglingene Eventyrverden hvor Lysninger skinnede klart forud, og hvor Sjælen vinkes op mod Herlighedsborgen. Siden som Manden i den modne Alder, i Livets Brydninger og Kampens Alvor, hvor der blev ribbet for saa meget Vedhæng, og hvor der maatte tyes ind til selvfornedrelsens haarde Prøve, for der i Troen paa Korsets Gaade at række de segnede Hænder frem mod Guds Naade. Og saa tilsidst i en stille Alderdom lig Birken, der skildres i Sangen, voxser i eget Øje nedad med hver en Dag. At krone og at ophøje, det bliver da Herrens Sag.

Grundet paa Forsamlingshusets nærliggenhed ved vor Gaard, havde vi megen Indkvartering ved Foredragsmøderne. Køretøjer med Hesteforspand var jo datidens ypperste Befordringsmiddel, og gaardspladsen var tit fyldt med Vogne. De fleste Kørende var jo ogsaa Kendinge, som vi med Glæde modtog i vore Stuer. Da jeg gentagne Valgperioder var Formand for Foreningen, faldt det selvfølgelig, at Foredragsholderen ogsaa ofte havde sit Tilhold hos os, og derfor maatte vi til Foredragsmøderne være godt forberedte til Dagen.

Foreningen havde sin glansperiode sidst i Halvfemserne og i Begyndelsen af det nye Aarhundrede. Den sluttede sin Virksomhed i 1912 og afløstes af Ungdomsforeningen, og dels af kirkelig Samfunds Afdeling. Ungdomsforeningen for Skallerup – Vennebjerg oprettedes 1903, og dens første Formand var Lars Kristian Thirup. Den vandt efter faa Aars Forløb ret god Tilslutning. Der indledes af og til Fællesmøder mellem denne og Foredragsforeningen. For at forebygge unødige Konkurrence, da Foredragene var ens prægede, indstilledes altsaa Foredragsforeningen, og det blev saa Ungdommens Opgave at fremme Virksomheden.

Familien forøget.

Den 12 Februar 1888 fødtes vort første Barn, "Kristine" Fødselen skete under Forhold, hvor der nu til Dags ubetinget vilde være tilkaldt Lægehjælp, men Lægebesøg i Hjemmene var den gang en. Sjælden-

86

hed. Jeg anede ikke Situationene Alvor, før Moder kom og spurgte, os jeg havde Heste og Slæde parat, for saasnart Jordemoderen gav Tilladelse, maatte jeg uopholdelig køre efter Læge. Det var stærk Snefald den Nat, hvorfor Vejen var daarligt farbare, saa Situationen var kritisk. Fødselen blev dog overstaaet i Morgentimerne uden Lægehjælp. Else havde forudbestemt sig paa en lille Dreng, og hun blev næsten skuffet, da det var en Pige. Da Barnet blev fremvist smukt og velskabt, var vi dog begge glade og taknemlige for, hvad der var givet os som Gave.

Med Barn i Huset foregik en ikke ringe Forandring i Hjemmets Forhold, og ikke mindst for Bedsteforældrenes Vedkommende. Da Else maatte holde Sengen de første tre Uger efter Barnefødslen, tog Moder sig næsten udelukkende af Barneplejen, og sidenhen var det baade Fars og Mors bedste Glæde at have Barnet inde hos dem. Da Else og jeg var meget optaget af dagligt Arbejde, faldt det selvfølgelig, at Barnet den meste Tid om Dagen var overladt til Bedsteforældrenes Omgang.

Det samme gentog sig tildels fire Aar efter, da Kristian var født den 10 Okt. 1892. Børnene var meget overladt til Bedste- forældrenes Omsorg. De kunde jo knap an holde ved Fars Haandten, naar den skulde afvindes den spundne Hampegarn, og de store Hampegarnsnøgler havde de stor Fornøjelse af at trille rundt med. De fik ogsaa hos dem den første Bogstavlærdom, og Far underholdt dem med at læse Historier, og Mor hjalp dem tilrette med de daglige Fornødenheder.

Skønt Forholdene saaledes var begunstiget ved Bedsteforældrenes Omsorg for Børnene, saa tror jeg ikke, at Else og jeg forsømte Børnenes Opdragelse. De var jo hos os om Natten, og om Dagen var de tildels under vor Omsorg og Pleje. Eftersom de blev større var det naturligt, at de gerne færdedes sammen med os om Vinteren i Staldene og fik Indsigt i de forskellige Dyr ved at komme i Berøring med dem og omgaas med dem, som deres gode Venner. Om Sommeren var de ogsaa med os i marken og fik Del i Arbejdet, som det jo er Børns største Lyst. Omgang med jævnaldrende havde de særlig med deres Søkendebørn, Kristen Madsens og Søster Martines Pige og Dreng, som var omtrent paa samme Alder. Jeg tror knap, at Kirstine og Kristian som Voxne har haft Følelse af, at

de har været udsat for Forældreforsømmelse, men derfor er det ingenlunde givet, at jo Opdragelsen har havt sine Skyggesider.

87

Pastor Frede Jensen og Hustru Thyra Jensen.

Det var med store Forventninger, at vi imødesaa Præsteembedets Besættelse, efter at Beboerne havde indsendt en Ansøgningsskrivelse, om at faa det besat af Pastor Frede Jensen fra Raabjerg. Den 17de November 1894 holdtes et Foredragsmøde i Forsamlingshuset. Lige ankommen fra Hjørring, var Thomas Madsen tilstede, der meddelte et Telegram, der kundgjorde, at Jensen havde faaet Beskikkelsen som Sognepræst for Skallerup - Vennebjerg. Efter Foredragsmødet var vi en Del sammen med Taleren til Kaffe hos Kristian Budolfsen, og her gav vor Glæde over Kaldelsen sig rigtig til skue. Vi sang: "Herren, han har besøgt sit Folk," og vi saa Fremtiden sammen med de to unge Præstefolk i lyseste Forventning. Frede Jensen holdt sin Tiltrædelsesprædiken i Kirkerne Søndag før Jul og dermed forberedtes en god Julestemning. Hvad der særlig gjorde Indtryk var hans overraskende smukke Messesang. Frede og Thyra Jensen fik som antydning en varmhjertet modtagelse, og da de begge var unge og glade og velbegavede, hver paa sin Vis, vandt de dem snart en stor Vennekreds. Vi skulde saa se at rystes sammen, vi stive og stejle Vendelboer, og disse mere fintfølede, oplyste og udgaaede fra mere kulturdannede Hjem. Det gik vist ogsaa forholdsvis saa godt, som det egentlig kunde tænkes. De var de førende ved vore Sammenkomster, Frede var livlig og kunde i barnlig Hengivenhed tage inderlig Del baade i Glæder og i Sorger. Naar han forrettede sin Præstegerning, var det i stor Alvor, og han blev aldrig træt af, baade ved Lignelser og ved Henvisninger til Guds Barmhertigheds Gærninger, at forkynde om hans Kærlighed, og ved aandsbaarne Ord at give Evighedshaabet Næring.

Fru Thyra var den kloge omsorgsfulde og fremskuende, med Planer for Fremtidens muligheder, og Lyst og Villie til at føre dem ud i Livet, og hun havde ogsaa Begavelse og Evner til praktisk at kunne fremme det planlagte. Som Kunstnerinde i Broderi faget var hun meget fremmelig, og hun var ogsaa antaget som Konsulent i Kunstsyning og rejste rundt paa Landets Højskoler og gav en hjælpende Haand ved Haandgærningsundervisningen. Dertil begyndte hun i Skallerup en ny Virksomhed: "Forfattervirksomheden". Hun skrev den første af sine ypperlige Børnebøger her. Af hendes Produktion af literære Arbejder skal her nævnes at udmærkede Bøger "Gamle Præstegaarde," hvor hun

88

ligesom har siddet med mange smaa nydelige Perler og trukket dem paa Snor. Hendes egne Livsskildringer er ogsaa lagt ind deri. Gamle Pastor emer, N.J.Jensen, Frede Jensen Far, havde i Aarene 1896 og 97, efter at have faaet sin Afsked, taget Ophold hos Familien i Præstegaarden. Han var en from og elskelig gammel Præstemand, som man ved selv den mindste Omgang fik Kær og kom til at skatte. Jeg var Formand for Foredragsforeningen i det Tidsrum, og jeg fik derved Lejlighed og Lykke til at pleje lidt Omgang med ham. Hans Personlighed indgød een stor Tillid og efter en Samtale, forlod man ham beriget af hans aanderige Ord saavel som hans Beskedenhed, hans Mildhed og Imødekommenhed. Han prædikede gerne i Kirken de store Højtidedage. Forsaa vidt hans Kræfter tillod det vilde han gerne holde Foredrag i Forsamlingshuset. Saaledes holdt han tre sammenhængende Foredrag om N.F.S. Grundtvig, og flere Emner talte han om, og hans Foredrag var meget søgte. Engang i Vinteren 1897 havde han lovet at holde Foredrag. Det blev den Dag et stærkt Snevejr, men trods dette var han meget opsat paa at være til Stede ved Mødetiden, og Frede og Thyra imødekom hans ønske og kørte ham op til Forsamlingshuset. Da der ingen Tilhører var mødt, grundet paa det daarlige Vejr, maatte mødet jo aflyses. De kørte saa ind hos os, hvor vi snart var plaseret i en varm Stue omkring et dækket Kaffebord. Den gamle snart firsaarige Mand var noget forkommet af Uvejret, jeg er saadan et gammel Skrog, skjæmte han, men snart var han tørt op og kom i et ypperligt Humør, og vi havde et par hyggelige Samtaletimer. Han var ogsaa inde at hilse paa mine Forældre, hvor han var meget velkommen. Han døde samme Foraar i April maaned nær ind mod Paasken. Han havde en Tid havt

Influenze, som han mente var overstaaet. Aftenen forud for Dødsdagen var Svigerdatteren som sædvanlig inde at pusle om ham til Natten. De kom med hinanden inde i en Aftenpassiar, og han fortalte meget om, hvad han havde oplevet at Minder under Sygdomsnætterne, og særlig havde dette drejet sig om hans afdøde Hustru. Næste morgen var Thyra inde og hjalp ham med Vask og Paaklødning, og han sad saa i Sin Lænestol og ytrede Glæde over den nære Paaske og meddelte, at han havde bestemt sig til at prædike i Kirken anden Paaskedag. Da Kaffen senere blev bragt ind til ham, laa han i sin Seng med Haand under Kind og var død. Han gik ind i Døden uden Dødskamp, hans Ansigt bar Præg at Mildhed og Fred. Han blev bisat i Skallerup Kirke, hvor Frede Jensen meget bevæget bragte ham sin Sønnetak, og hvor flere at de tilstedeværende

89

Præster havde Taksigelser og ønsker at bringe deres gamle afholdte Embedsbroder. Et Følgetog af Skallerup - Vennebjerg Beboere fulgte Ligbaaren til Hjørring Statsbanegaard, hvorfra denne blev ført i Jernhanevogn til Æbeltoft, fulgt af Frede og enkelte Mænd fra Skallerup. Fra Beboerne i Skallerup og Vennebjerg medfulgte en smuk Mindetavle samt nogle Kranse. Det var med Vemod at vi efter 7 1/2 Aars forløb maatte tage Afsked med, Frede og Thyra Jensen, der herfra forflvttedes til Vignæs paa Lolland, og det følte sikkert ogsaa af dem, at der var mange - Baand, der bandt maaske stærkere, end de havde anet. De har siden stadig haft Forbindelse med deres gamle Menighed, og engang hver andet tredie eller fjerde Aar gjør de en Rejse her op og holder en lille Ferie, boende som Regel hos os og taler i Kirken og i Forsamlingshuset. Else og jeg og enkelte flere har ogsaa gentagne Gange besøgt dem ovre paa Lolland. En Sang som jeg skrev til Frede Jensens tredsaars Fødselsdag den 17 November 1921 giver lidt indblik og Forstaaelse af hans Præstegærning i Skallerup og Vennebjerg. Den anføres som Slutning af Beretningen.

Mel: Naar Solen ganger til Hvile.

Man husker tilbage i Tiden,
vel hen ved en tredive Aar,
da Jensens med Smaabørn liden
drog ind i vor Præstegaard.
De mødte med higende Længsel
at hævde grundtvigske Sag,
at dreje ved aandslivets Hængsel
og fremme den nye Dag.

Og ligesindede Venner
dem mødte med Glæde og Fryd.
Det var, som Sol, der tænder
og skaber i Dæmringen Gry.
For Længsler, som Sjælen ej grunder,
var Jensen nu sendt os som Tolk,
man følte, det var som et Under,
som Herren besøgte sit Folk.

90

Og Jensen, han vidned Guds Naade
og trofaste Kærlighed,
at Troen paa Korssets Gaade
i Hjerterne skaber Fred.
Han viste os herlige Veje
til lyse livsalige Land,
han gav os Haab et i Eje
om Mødet pas Livets Strand.

Naar Hvede han sigted fra Avner
i Menneske – Tanke og Sind,
han lukked i Regnbuefarver
Guds Godhed og Kærlighed ind.
Han Hjertedybderne kjendte
og lodded dets dybe Vand.
Velsignelsens Fred og sænkte
hans jublende Messesang.

Nu tyvende Aar er rundet,
da Jensens brød op her fra Nord,
end mærkes i Vendelbolandet
vi endnu hans gærnings Spor.
Den virker mod Lyset en Dragen
fra Livets slumrende Nat,
og derfor paa Tredsaarsdagen
vi bringer vor Hyldest og Tak.

Fars og Mors sidste Levetid.

Da Far havde overskredet 70 Aaret svigtede kræfterne og Arbejdsevnen, og han kom til at lide meget af en tiltagende Mavesyge, der efter Lægens Udsagn et par gange havde foraarsagt Tarmslyng og volte ham svære Pindsler. Senere blev det kræftlidelse, og det sidste Aar, han levede, var han tiest sengeliggende og var underkastet Plagen af denne – Sygdoms svære Lidelser. Han døde knap 75 Aar gammel den 24 Juni 1897.

91

Han blev passet og plejet kærligt af Moder, og det var saare godt, da ingen var ham til Trøst og Berigelse som hende. Om Vinteraftenerne var jeg for det meste en Tur inde hos Far og Mor for at hente Børnene ned eller ogsaa, de slog Følge med derop, og Else kom ved Sengetid og hentede os ned, og man mærkede, at det var Højtidsstunder for dem, naar vi saadan var samlede.

Efter Fars Død, kom Kirstine, der da var ni Aar, til at sove inde hos Bedstemoder hvilket denne ønskede, og de to blev paa den Maade knyttet sammen, og de var særlig gode Venner.

En Sensommerdag Aar 1900 blev Moder ramt af Apopleksi. Det skete en Søndag Eftermiddag, da der var Høstprædiken i Skallerup Kirke. Mor var kørende med os til Kirke. Før Gudstjenesten gik hun sammen med flere Kvinder paa Kirkegaarden, da hun pludselig faldt om og var aldeles lammet og uden at kunne sige et Ord. Vi fik hende løftet paa Vognen og kørte hjem og fik Læge. Han konstanterede en Hjerneblødning, og det viste sig, at det var særlig i højre Side, at hun havde Lammelsen. Lidt efter lidt bedres Taleevnerne. Efter længere Tids Sygeleje kom hun ved Pigehjælp til at være oppe i nogle Timer daglig og kunde sidde oprejst i en Lænestol, naar der blev pakket om hende. Kirstine blev nu fritaget for ikke længere at sove inde hos hende, og en Pige kom som Plejerske til at være hos hende Nat og Dag.

Moder var fra nu af en Del forandret. Hun døjede med at finde sig tilrette med Forholdene, og hun syntes stadig, at det var saa besværligt med det tunge lamme Legeme, saa at Mismodet gerne vilde tage Magten. Hun skulde stadig muntres op og kunde ogsaa til Tider være i godt Humør, men hun faldt let tilbage i Sørgmodighed. Hun havde sine særlige Salmer, som hun gerne ønskede sunget og kunde ogsaa i klart Vejr læse lidt. Hun havde kunnet huske godt og fortalte fortræffeligt fra sin Ungdomstid, men denne Evne svigtede ogsaa. Hun var trods dette taknemlig for Plejen. De Dage da hun ikke kom op, var jeg inde og løfte hende til den ledige Seng, og efter Sengelejets Ordning flyttedes hun tilbage igjen, og hun syntes altid, at det var saa vederkvægende med denne Flytning, da hun derefter havde en fortrinlig Hvile. Det fornøjede hende, naar jeg en lille Stund satte mig ved Sygesengen og meddelte hende om Begivenhedernes gang og talte opmuntrende med hende. Hun fik ofte Besøg af mine Søstre. Maren fra Hjørring var særlig – flink dertil, og hun tog sommetider Ferie og opholdt sig de hos hende et par Dage.

En Forsommerdag midt i Maj 1902 i et henrivende Sommervejr blev Moder anbragt i sin Lænestol ude i Haven, og med glæde sad hun her og saa ud over de kendte Marker, som iklædt sin friske Foraarsdragt, laa glinsende af Sollys i forskjellig grønne Farver. Smaakalvene og Ungkvæget græssede tæt op mod Haven, og Køerne stod tøjret længre ude. Ogsaa Villerup Kvægbesætning saas i Flokke ovre i Bakkerne paa den anden Side Bakken. Det var for hende en gammel kendt Mindeverden, hun ligesom ledede sig tilbage til. Jeg stod ved siden af, og vi talte om Fortid og Nutid og hun var optaget og glad og fornøjet. Da sank pludselig det ene Stoleben ned i Havegangen. Jeg greb i Hast i Stolen og hindrede dens Væltning. Men Moder fik ved den pludselige Heldning et Angstanfald, saa at hun helt forstumlet maatte bæres ind i Sengen, og alt tydede paa, at der var tilstødt en ny mindre Hjerneblødning. Efter faa Dages Forløb var der dog ikke noget at mærke ud over det sædvanlige. Kirstine, der nu fyldte 14 Aar, havde fra Fødslen et rødt mærke over det ene øje, som Læge Evartsen havde tilset og efter Forhandling med Finsens Lysinstitut i København, tilraadede at lade underkaste en Behandling paa Instituttet netop i hendes nuværende Alder, da denne ansaas for at være særlig gunstig for et godt Resultat med Fjernelsen. Den 7 Juni blev det saa bestemt, at Else skulde ledsage hende til København. Denne Rejsebestemmelse havde Moder svært ved at blive fortrolig med. Skønt hun havde en ældre paalidelig Pige hos sig til Stadighed, syntes hun dog ikke, hun kunde undvære Else til at ordne og passe hende. Hun var ligesom bange for, hvad der muligt kunde indtræffe. For at berolige hende fik vi Dagen før den planlagte Rejsedag Lægen hentet for at tilse og undersøge hende, og han erklærede saavel til hende som til os, at der ikke var mindste Antydning til nogen forestaaende Forandring. Efter Lægebesøget var Moder helt kommen over Angsten for den paatænkte Københavnerrejse og tilraadede at de absaalut nu skulde rejse. Jeg var inde at tale med hende om Aftenen, og hun var glad og taknemmelig, hun havde faaet saadan Ro over sig og syntes, at vi sagtens kunde lade dem rejse, særlig da jeg blev hjemme. Næste Dags Morgen fandt Afrejsen sted. Vi skulde være i Hjørring til Exprestogets Afgang Kl. 6 1/2. Jeg havde travlt med Forberedelse med Køreturen derind. Jeg kom ikke ind til Moder før Afrejsen. Else og Kirstine var der inde og tog Afsked. Hun havde fremdeles det gode Humør, som om Aftenen forud, var glad ved at turen var

bleven bestemt nu, da hun havde det saa godt og ønskede dem Lykke og et godt Udfald af Rejsens Maal.

Imens jeg gjorde Turen til Hjørring, var der sket dette, at Pigen havde hjulpet Mor op paa Stolen som saa ofte før, saa skønnede hun en mærkbar Forandring med hende, og hun lod gaa Bud efter min Søster Martine. Da jeg kom hjem ved otte Tiden, blev jeg strax kaldt ind, og jeg kom lige betids til at se, at Moder drog det sidste Suk. Jeg søgte at afæske hende et Blik og et sidste farvel, men det var frugteløst. Hun var død, uden at hun selv mærkede det.

I Hast fik jeg Hestene spændt for, og ved rask Kørsel til Hjørring naaede jeg Telegrafstationen saa betids, at jeg fik Forbindelse med Stationsforstanderen i Aarhus, inden Exprestoget naaede ind der, og fik ham til at standse Else og Datter ved Telegrafefterretningen om, at Bedstemoder var død. Standsningen lykkedes: Med Titoget om Aftenen vendte de tilbage til Hjørring, hvor jeg tog imod dem.

Moder døde Aar 1902 den 7 Juni og var da cirka 82 Aar gammel. Pastor Jensen, som om Foraaret var rejst til Lolland, var tilfældig i Skallerup for at ordne noget under Embedets Vacansetid, og han kom til at forrette de kirkelige. Handlinger ved Begravelsen, hvilket baade han og vi var glade ved.

Økonomiske Andelsforeninger.

I Aarene sidst i Firserne, i Halvfemserne og i paafølgende Aarhundrede gik Andelsbevægelsen, som en Løbeild, hen over det danske Bondeland. Det er bekendt, at Bevægelsen havde sin Uviklingsspire over i Skotland hos de meget omtalte Vævere. Her i Landet Havde hver Sidegren af Andelstræt sine særegne Mænd, der bar de

forskjellige Virksomheder frem. Saaledes havde Brugsforeningerne "Severin Jørgensen," Mejerierne "Stilling Andersen," Svineslagterierne "Peter Bojsen og flere," Foderstofforeningen "Anders Nielsen Svejstrup Østergaard," Kontrolforeningen Dyrlæge Hegelund," Andelscementfabrikken, "Anders Nielsen og Christensen Tranders." og saa fremdeles. Gødningsforeningen oprettedes 1901 for Dele af Landet, og 1916 omfattende den hele Landet med Pinholdt som Formand.

94

Lokale Andelsforeninger.

De lokale Andelsforeninger her i Sognet oprettedes i Fællesskab af saavel Skallerup som vester Vennebjerg, men de havde alle virkeplads og Hjemsted i Skallerup, Nørre Harritslev var saa godt som ikke præsenteret. Medlemmerne var i Begyndelsen faa og meget spredte.

Den første Form for Fælleskøb af Urtekramsvare i Skallerup var Indkøbsforeningens der oprettedes Aar 1898, og som saa siden gik over til Brugsforening. Andelsmejeriet Viktoria startedes ved Overtagelse af privatmejeriet, som Jens Peter Jensen og Christian Madsen havde sat i Drift. Kontrolforeningen oprettedes i Halvfemserne og deltes senere i to Foreninger, der omfattede hele Kommunen. En Andels Ægexportforening oprettedes og har kun vundet mindre Tilslutning, Andelsfoderstofforeningen oprettedes i Tilslutning til flere Foreninger i Hjørring – Omegn med Fælleslager i Hjørring, hvorfra Uddeling fandt Sted. Ved Aabybrobanens Aabning 1913 byggedes Lagerbygning i Skallerup, og den virkede siden her under selvstændig Ledelse, efterhaanden ogsaa med Tilslutning fra Harritslev. Uddeling fra fælles Cementlager foregik i Begyndelsen som en særskilt Foreningsvirksomhed, men senere indgik den som Led i Brugsforeningsvirksomheden. Andelsgødningsforretningen traadte i Virksomhed Aar 1917. Gødningen er foreløbig udleveret udelukkende fra Banevogn, hvorved der undgaas Lageromkostninger. Andelssvineslagteriet i Hjørring oprettedes for hele Hjørring Amt og begyndte sin Virksomhed Aar 1891. Siden udstykkedes det og virkede sideordnet med Brønderslev og Sæby og siden med Frederikshavn og Vraa Slagterier.

Deltagelse i Foreningsanliggender.

Ved Oprettelse af de nævnte Andelsforeninger var jeg Deltager, og jeg virkede ogsaa i dem fra Tid til anden som Medlem af Bestyrelserne og tillige ogsaa delvis som Formand eller Kasserer. Udenfor de økonomiske Omraader var jeg Formand for Skallerup Kirkebestyrelse og den kommunale Hjælpekasse, ligesom jeg var Medlem af Menighedsraadet og Sogneraadet. Om disse Bestillinger gjaldt det, at jeg fratraadte ved Valgperiodernes Udløb, dog undtagelsesvis gjaldt det ikke Foderstofforeningen og Gødningsforeningen, hvor jeg vedblivende var Formand i flere Aar. Paa grund af at Bestillingerne paa den Maade skiftede, var jeg sjældent overbebyrdet med dette Udenomsarbejde, hvilket for det meste

95

blev udført som Fritidsarbejde, og jeg kunde paa den Maade omtrent uberørt deraf passe min Bedrift og mine Husdyr, og dette var jo ogsaa, hvad jeg regnede for min Livsgerning, og jeg omfattede ogsaa dette som Maal for min særlige Virksomhed. Det er naturligt, at Deltagelse i de økonomiske Sammenslutninger og ogsaa Samfundsforhold gav øget Tankevirksomhed og Indblik i Ting ud over det almindelige Dagligdags og gav ogsaa udvidet Forstaaelse af Tiden, der vel saa tildels affødte Trang til at være med i Tilrettelæggelser af de Opgaver, der forelaa som Fremtidsmuligheder.

Vanskeligheder ved Andelsforeningers Start.

Andelsforeningerne er allesammen arbejdet frem af den almindelige Gaardmandsstand. De større Ejendommers besiddere var modstandere deraf, og Husmændene sluttede dem til efterhaanden, men med Tøven. Hos Købmændene mødtes Modstand overalt. De søgte ved

forskjellige midler at komme eller hindre deres Fremkomst, særlig gjaldt dette Import og Salgsforeninger, fordi disse skadede deres Forretning i højre Grad end Produktionsforeningerne. Det var aldeles ikke noget let og behageligt Arbejde at starte og oparbejde de forskellige Andelsforeninger. Ikke alene hæmmedes det af den personlige Modstand, men Andelssystemet var nyt og ukendt, og vi Bønder havde ikke Uddannelse, hverken i at foreskrive Love eller til at indordne et Regnskab, og dertil havde Hjælperne i de paagjældende Fag ikke nogen Foruddannelse, særlig mangledes Varekundskab. Man tænker sig, at vor Indkøbsforenings første Uddeler var en Gaardmand, dernæst en Skomager og siden i Brugsforeningen en Murer, saa vil man forstaa, at der var mange Børnesygdomme at skulle overvinde, og stadig skulde der arbejdes frem mod en større Tilslutning.

Det faldt i det forrige Aarhundredes sidste kvartaars Menneskealders Lod at lægge de første Begyndelses - Andelsfore ud, om end knudrede, ujævne og ulige. Det blev ogsaa tildels disse, der jævnedes de største Knuder og lignede de krogeste Sving, og som nu sidenhen er bearbejdet til en storstilet Samfundsmark. Naar man tænker over de foran skildrede Forhold, undres man over, at det klappede, som de gjorde, men man forstaaer, at det var den ufravigelige Tro paa Andelssagens gode Formaal som en Fremtids Samfundslukke, der gav Mod og Udholdenhed, og derved førte til det lykkelige Maal, der som Resultat

96

bekræftes af de mange nuværende veldrevne Andelsforeninger.

Byggeforetagende i Sommeren 1903.

Efter Moders (død?) indrettede vi os til i Sommeren 1903 at fuldføre nogle Byggeplaner. Mursten, Grus og Kalk blev i Løbet af Vinteren bragt tilstede. Stuehusets indvendige Omformning og delvis Indfatning i Ydermurene af nye Vinduer og Døre var første Begyndelse. Foraaret var dette Aar meget gunstigt til Arbejdet, og allerede sidst i Februar ryddede vi saa godt som alle Skillevæggene ned, og første Marts kom Haandværkerne, saavel Murere som Tømrere, og i Løbet af Marts og April maaneder blev Stuehusets Omordning fuldtført. I Maj måned fritoges vi for Haandværkere, for at faa Tid til at faa Sæden lagt i Jorden. I Juni maaned foretoges Ladens Flytning fire Alen mod Nord og hævet op paa en Alens høje Piller, samt indrettet med Kørelo langs Sydsiden. Imod Vestenden af Laden skete en Tilbygning af Vester- huset ind mod denne paa de fraflyttede fire Alen, og i østenden indrettedes Hestestald. I Juli og August maaneder byggedes Kostald i hele dens Længde. Ligeledes byggedes Møllehuset i ti Alens Længde ud fra Ladens Sydside ind i Gaardsrummet, og en firevinget Vindmotor indbyggedes og rejstes derover. I September brolagdes Gaardsrummet, Mølleriet og Maskinernes Indpasning ordnedes og resterende Smaating udbedredes, saa at alt var klart til Byggefest den 27 September, som var min Fødselsdag. Else og jeg havde under dette Byggeri et at vore største Slidaar. Alle Haandværkere fik jo paa den Tid Kosten og tildels ogsaa Logi, der hvor Byggearbejdet foregik. Murerhaandlangere skulde man selv sørge for at have til Betjening for Murerne, og dette var for mig noget at det drilagtigste, idet Murermester Vinther, der havde 6 Svende i Arbejde, undertiden om Morgenen lod møde 3 a 4re Mand hel uventet, og jeg til Stadighed kun havde en Mand til disses Betjening. Da det var meget besværligt at skaffe Daglejerhjælp, maatte jeg selv, foruden mit planmæssige Arbejde, udfylde Pladsen som Haandlanger. En anden Besværlighed ved Byggeriet den gang var dette, at der ikke forelaa Tegninger eller maal for Byggeriets Plan, men man skulde altid være tilstede for mundtlig at give Besked og anwise og forhandle med Haandværkerne om de forskellige Maal. Men trods Besværlighederne med dette Sommerens Byggeslid, gik Tiden dog hurtigt og livligt. Det var det travle Virke der fremskynnede Timerne, og det Nye, der voxede op

97

om os, gav ogsaa glæde og Tilfredshed.

Hele Byggeforetagende med Møllen samt Maskiner kostede i udlagte Penge cirka 7000

Kroner, foruden den fra Gaarden ydede Kørsel og anvendte personlige Arbejdskraft. Der blev skumlet over, at det var for store Penge der ved det meget Byggeri var lovet ud, og at det nok var over Evne. Ved kommunal Skatteansættelse for 1904 blev Ejendommen imidlertid forhøjet med 5000 Kroner til 21000 Kroner. Privatformuen anslaaet til 6000 Kroner, Redskaber og Besætningsværdien til 7000 Kroner, tilsammen 34000 Kroner. Naturligvis havde de stigende Konjunkturer for en Del Skyld i den Formuefremgang.

Driftsoplægning.

Der var efterhaanden paa Gaarden slaaet ind paa en ændret Driftsmaade, idet der holdtes efter den gængse Forhold et stort Antal Svin samtidig med, at Opdræt af Kalve og Ungkvæg mindskedes betydelig, saa at Kvægbesætningen, foruden et par Tyre, udelukkende kom til at bestaa af Malkekvæg. I Tiderne fra 1904 til 1914 holdtes der i Perioder indtil 26 Malkekøer og en Svinebesætning paa omkring 100 Stykker. Ved stort Forbrug af Kraftfoder til Køerne frembragtes der større Mælkemængder, og naar denne ved de enkelte Individuer mindskedes, blev de fedede og solgte, medens nye drægtige Køer igen købtes ind istedetfor. Denne Handelsmandsbestilling vandt aldrig Interesselyst hos mig, men omfattedes som en Nødvendighed ifølge Bedriften. Efter haanden som der i Halvfemserne og i næste Aarhundredes begyndelse avledes større Afgrøder paa Markerne, og der omsattes større Mængder dyriske Produkter, saa fordredes der ogsaa større Arbejdskraft, og jeg havde nu til Stadighed to unge Karle til hjælp, ligesom Else ogsaa havde to Piger. Mælken der nu leveredes til Mejeriet afgav ved Behandling mindre Syssel, men saa fordredes der mere Arbejde med Malkningen af den øgede Mængde. Ved Havens Udvidelse og Omlægning, fordrede ogsaa denne mere Pasning, ligesom Stuerne med ændret Udstyrelse og øgede Møbler, gav en Del mere Arbejde. I Stald og Mark med de større Besætninger og de større Afgrøden, særlig af Hø og Roer, øgedes Arbejdskraften, og skønt der nu brugtes Maskiner til forskellige Arbejder, gav Fremskridtene dog Arbejdsforøgelser. Arbejdstiden var ogsaa mindsket to Timer om Dagen, hvilket jo ogsaa gav Udslag for større Betjening.

Jordkøb.

98

I September 1908 købtes at Villerup Jorder et areal paa 15 1/2 Tønde Land, beliggende langs Skjelbækkens, der danner Sydsiden af Ejendommen. Det købte Jordstykke danner paa Midten en langstrakt Vinkel ind i vor Ejendom, og da den nye Skjellinnie fik en lige Retning fra Øst til Vest med samme maal i Øst og Vestsiderne, saa fik det købte Jordstykke paa den maade en stor Bredde Midten og kom derved til, at ligge bekvemt for gaardens Drift. Købesummen 350 Kroner pr. Tønde Land betaltes kontant med 5425 Kroner. Den købte Jord overtoges 1 ste November samme Aar. Sælgeren vilde gerne have solgt noget mere Jord, og jeg var egentlig ogsaa oplagt til Køb, men da Else nærmest var derimod, blev det ved den første Handel. Siden købte jeg at en senere Ejer af Villerup Jorder et Areal paa 12 Tønder, hvilken Handel ikke kom til at staa ved Magt, da ejeren inden Købet blev dukomenteret, solgte Villerupgaarden til en ny Ejer. Paa det indkøbte Areal færdedes jeg som Dreng meget sammen med Villerup Hjorddreng, og jeg fandt dette den gang som et lille Kongerige med de forskjelligartede Bakkekammer, med indskaarne Slugter, der laa lune i Læ for Vindkastene og afgav grønne Græsgange. Den store Mergelgrav hvori Fiskene boltrede sig i store Stimer, og hvor jeg og flere Dreng i Middagssøvnstimerne havde vor Badeanstalt paa varme Sommerdage. Dertil Engene, der holdt sig grønne i de tørre Somre, og hvor der delvis fandtes ret store Arealer af Siv og dybe Tørvegrave, og saa endelig Bækkens Slyngninger med det stærke rislende Vandløb, der banede sig Vej i en Sænkning i Engbunden, og som til Tider svulmede op til en saadan Højde og Bredde, at man ikke tørskoede formaaede at springe over den.

Det var altsaa disse Barndoms Herligheder, der nu blev min personlige Ejendom. Jeg begyndte allerede den første Vinter at aflede Vandet fra de vandfyldte Steder ved at ligne og uddybe Bækeløbet, saavel som ogsaa ved at nedlægge Drain. Fyld fra Bakkekammerne blev kørt ned i Lavningerne og Tørvehuller, og efter fire Aars Forløb

var hele Arealet paa nær nogle Skrænter omdannet til et nogenlunde jævnt Agerland, men naturligvis med en ret stor Stigning op mod Skjellinien. Det Jordstykke, synes jeg i mit Virke, at have haft megen glæde af, og det er sammen med mit Barndomshjems Jordtilliggender voxet sammen, som en Enhed og er for mig tilegnet og elsket jævnsidigt med mit Hjemms øvrige Værdier.

99

Børnenes Skoleaar og Ungdomstid.

Gamle Lærer Lund tog sin Afsked som Lærer i Efteraaret 1895, og han havde da været Lærer i Skallerup i 37 Aar. Kirstine, der samme Aar fyldte 7 Aar, fik det første halve Skoleaar sin Skoleundervisning af Lærer Lund. Christen Adolf Christensen 32 Aar, Søn af den kendte Christian Broen fra Nørre Harritslev, blev ansat som hans Eftermand og denne, der var i Embedet til sin Død 1927, blev saa baade Kirstines og Kristians Lærer. Denne rolige, besindige, pligtopfyldende og kristelige hergivne Mand havde sikkert en god Indflydelse som Lærer for Børnene. Disse besad almindelige Fatteevner og gik ud fra Skolen med ret gode Skolekundskaaber. Paa grund af, at Præsteembedet i Sommeren 1902 var ledigt efter Pastor Jensens Forflyttelse, blev Kirstine først Konfirmeret i Femtenaarsalderen om Foraaret 1903 af Pastor Rambusch. Hun havde til den Tid i flere Aar øvet sig som Malker, og hun kunde efter Konfirmationen gøre Fyldest som saadan, saavel som ogsaa i anden Pigegerning. I Sommeren 1904 var hun i Vraa som Højskoleelev, og i Sommerhalvaaret 1905 var hun sammesteds som Pigeelev. Forøvrigt deltog hun i den stedlige Gymnastik, Sykursus og Vævekursus, samt i et fra Hjørring ledet Samariterkursus. Sommeren 1908 var hun Elev paa Askov Højskole, og om Sommeren derefter deltog hun som Elev paa Silkeborg Husholdningsskole. Den øvrige Tid tilbragte hun i Hjemmet og forrettede almindelig Pigegerning.

I Kristians øverste Klasses Skoleaar varetog han i Hjemmet om Sommeren Hyrdegærringen, og i tilknytning dertil mindes jeg ham som elleveaarig ved følgende Begivenhed: Kristian var i Heden med Køerne. Under Sammenkoblingen af disse om Formiddagen ved elleve Tiden skete dette, at en fra Efteraaret indkøbt Ko under Koblingen ondsksfuld løb bag fra ind paa ham, huggede det ene Horn i Nakkehulen og frarev et ikke lille Stykke af Haarhuden opad og til Siden, saa at Stykket vedhængende, som en løs lap, var revet fra paa to kanter. Kristian faldt naturligvis omkuld og laa blødende mellem Køerne, men heldigvis opdages Tilfældet af Kristian Vestergaards Karl, som arbejder i nærheden, og han kom til Hjælp og fik ham bragt hjem, og saa hurtigt, som muligt, blodig og snavset blev han kørt til Hjørring, hvor Læge Evertsen strax beordrede ham ud paa Sygehuset, og under bedøvelse lod han Saaret rense Nakkehuden barbere, og det frarevne fæstne ved Syning. Operationen lykkedes, og Tilfældet har ikke bragt varigt men. Man kan dog ikke endnu fri sig for Tanken om Dødsfaren, som blev af-

100

været trods det farlige Stanghug.

Efter Konfirmationen i Foraaret 1907 kom Kristian til at tage Del i Landbrugsarbejde. Det viste sig, at han ikke hertil havde særlig Interesse, han ytrede mere Lyst til at sysle med mekanisk Arbejde, og særlig Maskinfaget yndede han som Beskæftigelse. Som sextenaarig deltog han i et Vinterkursus paa Bagterp Efterskole, og det kjendemærkes, at han her vækkedes af den noget almindelige Lømmelalders Døsighed, og særlig til Fagene Fysik og Kemi fik han Interesse, ligesom han i Sløj og Gymnastik blev en ivrig Deltager. Den paafølgende Vinter opholdt han sig atter nogle Maaneder paa samme Skole og udannede sig særlig i Snedkerfaget, hvortil han viste Nemme, og det tilegnede af dette Fags Undervisning blev han sidenhen en stor Nyttetjener. De to følgende Aar hjalp han med den hjemlige Bedrift, arbejde ogaaa delvis med Høvl og Sav, var om Vinteren med til Gymnastik og Husflid, kastede sig særlig over Bogbinderarbejde, hvori han en Vinter ledede Undervisningen. Nitten Aar gammel var han en Vinter paa Vraa Højskole. Ved landbrugsfaglig teoretisk Kundskabstilegnelse fik han efterhaanden

mere Interesse for Landbrugsvirksomhed, og det blev særlig til dette Fag, han knyttede sine Fremtidsopgaver.

Maskinerne i Landbrugets Tjeneste.

I 1870 erne begyndte de nye paa Fabrik lavede Haandredskaber at fortrænge de hjemmelavede tunge og klodsede, som hidtil var brugte i Landbrugsarbejdet. De nye var mere smidigere og lettere i Brug. De ikke alene lettete Arbejdet, men de medførte ogsaa, at en større Arbejdsængde med disse kunde præsteres.

I 1880 erne kom Maaskiner til Haandkraft taget i Brug, saasom Rensemaskiner, Hakkelsemaskiner og Tærskemaskiner. Omtrent samtidig blev Hestegange, saavel af Træ som af Støbejern, almindelige til Drivkraft af Smørkærnen og Tærskeske – og Hakkelsemaskinerne. Ved Mejeriernes Fremkomst blev Dampmaskinen taget i Brug i Landbrugets Tjeneste, og med denne saavel som med Centrifugen, blev de mere udviklede industrielle mekaniske Maskiner indført. Efter 1900 drede Aarets begyndelse udvikledes Maskinbruget særlig til at omfatte Markarbejdet. En af de betydeligste Maskiner der her kom i Brug var Slaamaskinen. Den ikke blot gjorde Nytte ved Høslet, men ved paasat Mejeapparat udnyttedes den ogsaa ved kornhøsten, idet den ved Hjælp af dette efter Afskjæringen, da kun–

101

de lægge Kornet i Neg, færdig til Opbinding, og paa den maade gjorde den Fyldest for Mejningen. Senere kom Selvbinderen, der maaske er den udviklede praktiske Landbrugsmaskine, der for Tiden er i Virksomhed. Det gælder om disse mekaniske Maskiner, at de første af disse derkom frem, havde Mangler, som gjorde, at det voldte mange Vanskeligheder og Forsinkelser ved Brugen, og de kunde ikke saa nær præstere den Arbejdsevne, som de kan nutildags. Det gælder sikkert, at de, der var Foregangsmænd ved Anskaffelse af disse Maskiner, i Forhold til Bekostningerne, ikke havde nogen Fordel derved. De er nu u-undværlige og kan anskaffes med Fordel. Ogsaa Hesteriven Høvenderen og Saamaskinerne saavel til korn, Markfrø og Rodfrugtfø og siden ogsaa til Gødning, var med udviklede Maskindele, men de fremkom mere fuldkomne, og de gjorde omtrent fyldestgørende Arbejde ved deres Fremkomst. Til Jordbehandlingen fremkom forskjellige nye Plove, Harver og Radrensere stadig med Forbedringer, senere ogsaa Kartoffelæggere og Kartoffeloptagere, som dog fremdeles endnu kan trænge til mere Fuldkommenhed.

Alle disse omtalte moderniserede Maskiner og Redskaber til Landbrugsarbejde er kommen frem og er taget i Brug i de tredsindstyve Aar, jeg har virket med Landbrugsarbejdet, regnet fra 1870 til 1930, og i Sammenligning med Landbrug for 50 Aar tilbage og til Nutidslandbrug, er der en overmaade stor Forandring. Fra første Tid jeg deltog, var der, foruden de til Hestekræfter brugte Vogne, Plove og Harver, udelukkende Haandredskaber, der brugtes til Betjening i Landbruget. Den sædvanlige Regel var dengang, at fra 1 ste November, begyndte Vinterarbejdet, som bestod i paa Tærskeloen at svinge Plejlen og behandle den indavlede Sæd efter visse Metoder, hvorved den kom til fyldestgørende Nytte som den reelle Aarsindtægt. Tærskningen vexledes med Arbejder som Hakkelseskjæren, Kornrensning, og Besætningens Pasning Hestene stod næsten udelukkende paa stald hele Vinteren, kun gjorde de et par Mølleture og en Hjørringtur om Maaneden. Der brugtes udelukkende Vogne uden fjedre, og Vejene var, efter Vejrligets Beskaffenhed, dels volsom oplødte eller ogsaa frosne stenhaarde toppede Ujævnheder. Hestene var kaade efter den lange Stillestaaen og bange for næsten alt muligt, og det blev kun betroet ældre paalidelige Mænd at køre ud med et Hestespand. Fra sidst i Marts begyndte Sommerarbejdet med at blande Jord i Vintergødningen. Siden Udkørsel af den vandmættede tunge Blandingsgødning med paafølgende

102

Pløjning, Harvning og Kornsaaning, stadig ved Brug af tunge klodsede Redskaber, og stadig sjokkende og staskende i Mødding og ad Ager op og ad Ager ned i slet formede sømbeslaede tunge Træsko, der saavel indvendig som udvendig gjordes dobbelt tunge

ved ophobet og vedhængende Jord. Tørvebjergning var den gang et ret betydeligt Sommerarbejde, og det besørgedes hovedsagelig af Gaardens Folk. I Høhøst og Kornhøst blev hvert Straa skaaret med Le, og Markerne blev revet med Haandrive. Hjemkørselen af Avlen foregik med smaa Læs paa knirkende, smalsporede Vogne med Træaksel. Efter Indhøstningen blev Rugsæden lagt i Jorden, man gik i Gang med Vinterpløjningen, og alt Udendørsarbejde gjordes færdigt til 1 ste November.

Denne Tids Landbrug sammenlignet med Nutidsforhold.

Sommerarbejdet fortsættes nu med Bjergning af Roehøsten og med Efteraarspløjning indtil Jul, og hele Vinteren igennem efter Vejrligets Skiften besørger en Del af Markarbejdet og andre forskellige Udendørsarbejder. Laden er næsten forandret til en Maskinhal med Maskinstøj og surrende Hjul. Her løber en eller anden Kraftmotor der mestrer de forskellige Maskiner, som var de kun Legeværk. Hakkelsmaskinen giver to mand Arbejde, og den udspyder paa en Time Hakkelse til en Uge. Roerasperen findeler i mindre end en halv Time Roefoder for en Dag til hele besætningen. Tærskemaskinen, med halv eller Helrenser sat i Gang, fordrer en Betjening af tre eller fire mand, gennem dens aabne Gab puttes Neg paa Neg ind. Efter Kærnernes Frapiskning af Tærsketromlen, føres Straaet hen over Rysteren havner i Halmpresseren og Halmen føres derfra enten i bundne eller løse Knipper, glidende ad dertil indrettede Slidsker, stadig ved Tryk fra Maskinen opad til Opbevaringsrummet, hvor en Mand tager imod og lægger Knippene tilrette. Kærnerne gaar ned i Renseværket, og ved Hjælp af Blæser og Solde sorteres og renses den og løber ud i Sække, forholdsvis i første anden og tredie Sorteringssække. De fyldte Kornsække – hejses ved Motorens Kraft med Lodderiet op paa Kornloftet, hvor Kornet styrtes af og oplagres. Mølleriet er i Gang. Kværnen svinger rundt, den tilskovles de bestemte Kornsorter, og ved en Mekanik med afpassende Skumpestød føres Kornet i passende mængder ned i Kværnen, hvor den males og fylder som Mel op i Sække underneden, hvorfra det

103

af Fodermesteren fører til Forbrugerstedet, enten i Heste, Ko eller Svinestald. Motoren betjener desforuden andre Indretninger saasom Rundsav og Vaskemaskine. Ogsaa Malkemaskine betjenes af den. Ved Luftpumpe paavirkes Maskinens Mekanisme saaledes, at denne gennem Slanger og Pattekopper ved Sug foraarsager, at Mælken befordres fra Koens Patter, gennem Slanger, ind i de lukkede Mælkebeholdere. En rask Mand passer Maskinernes Flytning fra Ko til Ko samt sørger for, ved Eftermalkning, at tage de sidste Dryp at Køernes Yver.

Ved Markens gødning om Forsaaret er foruden den almindelige Gødningsvogn ogsaa Aljetønden og Gødningssprederen sat i Virksomhed. Saamaskinerne besørger Saaning af saavel Korn, Markfrø og Roefrø. Radrenseren er jævnlig i Brug om Forsommeren. Udyndning at Rodfrugt udføres med Hakke ved Haandkraft, hvilket snart er det eneste Markarbejde, der udføres uden Maskine eller Hestekraft. Høhøsten besørger fortrinsvis af Slaamaskinen, men tillige ogsaa at Høvender og Staksætter. Paa næsten enhver Ejendom, uanset hvilken Størelse, møder nu en Mand med Trehestespand for Selvbinderen, og den udfører samme Arbejde i samme Tidsrum, som over tyve Mand forhen præsterede. Hjemkørselen af Avlen foregaar i bredfælgede og bredsporede lange Vogne, der rummer tredobbelt de forhen smaa Høstvogne. Arbejdet foregaar nu almindeligt i et raskere Tempo. Landarbejderen færdes under de forskellige Arbejder enten i Gymnastiksko eller i behagelige langskaftede Gummistøvler. Han er raskere i Vendingen, har mere Omtanke, er mere vaagen og energisk, Maskinerne fordrer det, og Lemmerne er heller ikke trætte som at det forhen trælsomme Slid. Vejene er nu grusbelagte, og ved en Overbelægning med Beton eller med Asfald og Fingrus er de jævne som et Logulv. De befærdes ikke som førhen kun af Gaaende og Hestekørende, men derimod saa godt som udelukkende at Cykler og Motorkøretøjer at mange forskellige Former. De til Landbrugsbedrift henhørende indkøbte Raavarer saavel som dets afhændede Produktion, ogsaa levende Dyr, befordres at Motorkøretøjer eller Jernbane. Ogsaa Personbefordring ved enhver Lejlighed besørger at disse.

Naar man gennemtænker den store Udvikling, som Landbruget i de nævnte 50 Aar er undergaaet, er det for selv den, der har levet med i Udviklingen næsten uforstaaende,

at saadant har kunnet præsteres. Vel er 50 Aar en rum Tid i Forhold til ens Levetid, men

104

i forhold til Verdensudviklingen er den kun en meget lille Brøkdelt, og man kan ikke frigøre sig for det Tankespind, at de næste 50, eller man tænker sig 100 Aar, vel nok vil bringe endnu yderligere Udviklingsfart, og hvordan mon det saa er omformet, og hvordan mon saa Menneskeheden er indstillet til at tage derimod. For Tiden er det, som Menneskene ikke er naaet frem til at følge med i den tekniske Udvikling, idet de famler frem efter at finde den rigtige Rettesnor og Plan, der kan lede dens Levevilkaar ind under de nuværende Forhold, saa de kommer til at staa i Forstaaelse og Samhørighed med Tiden og Udviklingen.

Færdselsforholdnes Udvikling.

Ligesom Markarbejdet gennem Tiderne er blevet lettet og mere fyldestgjort ved de forbedrede Markredskaber, saaledes er der ogsaa angaaende Samfærdsel fra Mand til Mand og fra By til By er sket fremskridt og Forbedringer. Til Stadskørsel brugtes i 1860 erne udelukkende en eller to stolede stive Kassevogne, som i 1870 og 80 erne tildels afløstes af lette tostoledede Fjedervogne, men omtrent samtidig kom der ogsaa Kasse Fjedervogne med to tilhørende Stole i Brug, og disse blev efterhaanden den meget almindelige, da de foruden Stadskørsel kunde benyttes til forskjellig praktisk Nytteførsel. Siden er de næsten helt ind som et med i Bedriften til forskjellige Småførsel, medens Ponnyvogne, men navnlig Jumber, har fra Aarhundredets Begyndelse afløst de lette Fjedervogne, og Jumberne, med hjulbelagte Gummiringe, er for Tiden de mest yndede og praktiske til Letførsel. I 1870 erne kom Cvklerne, og det var et Særsyn, at menneskene ikke kunde gaa paa Benene længere, men at de skulde trille rundt paa Hjul. De første Cykler var ikke med Gear, men havde et meget stort Forhjul. Sædet saa højt oppe, og Cyklisten var anbragt et godt Stykke over Jorden. Mødte man med Hestkøretøj et saadant Skræmsel maatte Cyklisten sædvanlig kravle ned medens man kørte forbi, da denne gjorde Hestene saa forskræmt, at de ikke var til at styre. Man benævnte disse Cykler for Væltepeterer, og de var kun for Mandfolk. For Kvinder der bar lange Skjorter den gang, var de ikke brugelige. Ret snart kom der Cykler i Brug med gear og lave Hjul, som toges i Brug af saavel kvindelige som mandlige Cyklistere. Den første Bilejer i Hjørring, der lod sig leje til Bilkørsel, var Jens Kristian Jensen paa Forsamlingsbyg-

105

ningen. Bilen købtes i Randers Aar 1908. Amtsvejene var da som Biveje nogenlunde, men Bivejene var simple og mange Steder adeles ufarbare for Bilerne. For Hestekørende var Bilerne ligesom Væltepetererne meget ildesete. Naaar en Bil saaes imødekommende, kørtes der saavidt det lod sig gøre ud paa markerne, eller ogsaa Kusken og Pasagerende sprang af og stod skjærmende og holdt Hestene ved Bidslet, medens Bilen kørte forbi. Paa Amtsvejene havde Bilerne fri Passage medens Kommunalraadene i en Aarrække havde Bestemmelsesret for Tilladelsesførsel paa Bivejene. Det mærkeligste Befordringsmiddel, som det nye Aarhundredes begyndelse bar frem, var vel nok Flyvemaskinen. Det var et betagende undrende Syn, da man første Gang saa en Flyvemaskine stige op fra Markedspladsen i Hjørring, og som en stor Fugl svæve over Byen og slaa et Slag ud over Egnen og i smuk Drejning søge ind over Byen og i Glideflugt lod sig sænke ned paa Landingspladsen. Her fik dog Tilskuermængden en slem Forskrækkelse, da Landingen forfejlede det beregnede Maal, og det saa et øjeblik ud, som Maskinen, med den volsomme Fart, vilde stryge ind i Menneskemængden, og først lige over deres Hoved blev Propellerne sat i gang og fik maskinen hævet, og det lykkedes efter nogle volsomme Hop at glide hen over Grønsværen paa den indhegnede Plads, hvor den blev standset af tililende Hjælperer. Men Tilskuerne aandede sikkert lettere, efter at Maskinen var kommen til Jorden, for det kan ikke nægtes, at det var faretruende for Liv og Lemmer, da den masede ned over Mængden. Den næste maskine, der gik op gjorde ogsaa smukke manøvre i Luften, men saa faldt den pludselig ned i en

Kartoffelmark tæt udenfor Flyvepladsen. Der fremvistes saaledes, at der meget rigtig kunde flyves i Luften, men det kunde ikke nægtes, at det var i høj grad usikkert, og der var ingen, der turde vove sig med op til en Prøveflyvning.

Efter cirka 30 Aars Forløb er Flyvemaskinerne nu taget i Tjeneste af Postvæsnet og til Personbefordring, og paa de ordinære korte Flyveruter gælder de ogsaa for at være sikre. Der flyves ogsaa Verden rundt, og der er præsenteres mange Flyverekorder, men skønt der er truende Fare, hvor man bevæger sig, saa er dog Luften det Element, hvor der endnu er største Usikkerhed ved at færdes.

106

Hjørring, Lønstrup, Løkken, Aabybro Banen.

Det var oprindelig Planen, at Banen ikke skulde om ad Lønstrup, men have lige retning fra Løkken til Hjørring. Der blev imidlertid rejst Krav, at faa den om ad Lønstrup, og derved fik den Interesse for Skallerup – Vennebjerg Kommune. I Aaret 1891 behandlede i et Sogneraadsmøde et Andragende fra Forretningsudvalget for Hjørring, Løkken, Aabybro, Banekommite om at yde Tilskud til Banen, naar den blev ført gennem Kommunen. Ved afstemning i Raadet stemte for Tilskud fire Medlemmer, medens fem stemte imod. I Decembermødet var indkommet fra samme Kommite en Opfordring til at yde et Tilskud til Banen paa 7000 Kroner. Der blev indvarslet til Kommunemøde angaaende Sagen, hvor Amtmanden, Sofus Thomsen, og flere fra Hjørring var tilstede. Der blev her stillet Forslag om Afstemning om Sagen paa den Betingelse, at Sogneraadet forpligtede sig til at rette sig efter Afstemningen. Sogneraadet samledes i et sluttet Møde og vedtog der at indvilge i at lade Stemmeafgivningens Resultat være det afgørnde. Afstemningen viste, at 29 stemte for og Tilskud til Banen, og 14 stemte imod. I 1898 stillede Sogneraadet et beløb paa 80 Kr. til Raadighed at anvende til Overslagsudgifter over Baneprojektets.

I 1899 var fremlagt et Andragende fra Banekommiteen om, at Kommunen forpligter sig en Garanti for Banen paa 42000 Kroner. Raadet lod atter i den Anledning Beboerne sammenkalde til Drøftelse om Sagen. I et senere Møde var Sagen paany til Behandling, og det vedtoges her enstemmigt at gaa ind paa at lade stille de 42000 kroner til Raadighed, imod at der blev Station i Sønderlev.

Aar 1913 aabnedes Banen. Jeg gik samme Dags Aften op til Sønderlev, og ved Vejens Baneoverskjæring stod jeg og saa paa det forbibrusende Tog. Det stod for mig, som dette Statsforetagende var en Omslagsforandring, der indlemmede en ny Tid for Sognet, men det stod uklart, om dette vilde blive til Beboernes sande Ve og Vel, eller det vilde fremme Udviklingslinierne, der havde mindre lykkebringende Værd. Man bragte snart i Erfaring, at Banen gav Lettelser, baade som personlig Befordringsmiddel saavel som ogsaa for Raastof og Produktions Transportnemhed. Mine to Dages køretur til Hjørring hver uge med Hestespand blev strax mindsket, og de faldt efterhaanden helt væk, da let blev ordnet med Foderstoflager i Sønderlev saavel

107

som med en ugelig Modtagerdag for Slagterisvin. Naturligvis var sådant ikke gratis, men ret beset var der dog en Fordel derved samt en ikke ringe Behagelighed. Banen havde ogsaa strax en god Trafik og den forrentede sig godt de første Aar, men efterhaanden kom Bilerne mere paa Mode, og de voldte Banen megen Fortrædelighed som konkurent, og eftersom Landevejene Aar for Aar ved Udbedring med Grusbelægning og Asfaltering forsøger Bilernes Fremtidsmuligheder, vil Banerne daarligt kunne staa sig i Konkurrencen frem ad i Tiden. Som man nok anede, voxede der snart en lille Stationsby frem i Sønderlev, og hvis ikke Biltrafikken havde gjort Skaar i Banetrafikens Vækst, saa vilde Byen sikkert have udviklet sig en Del stærkere. Nu er der kun sket dette, at denne er blevet et Knudepunkt for Sognet og tildels ogsaa for kommunen med Post, Telefon, Mejeri, Brusforening og Foderstofhandel, samt med Haandværksdrivende af næsten hver Art, og tildels ogsaa med forskellige slags Smaahandlende. Noget særegent, der skjelner mellem Land og By, er den dog ikke bleven, og Fællesintersserne bevares ligesom forhen i god Forstaaelse.

Krigsaarene.

I de sidste tyve Aar har før 1914 var det en rar solid Tid med jævn Fremvæxt saavel for Land som for Byerhverv. Vi fredelige Danskere kunde ikke tænke os, at Evropas Folk vilde rykke i Krig mod hinanden, man syntes at saadant maatte være utænkligt, og det skete jo dog alligevel.

Den 31 Juli 1914 var der Dyrskue i Hjørring. Man mærkede nok, under det almindelige Dyrskuevirvar, at der blev strøet Flyveblade fra Aviskontorerne ud blandt Dyrskuegæsterne. De fleste smed dem væk intet anende om deres foruroligende Indhold. Jeg traf min Svoger fra København, Lars Kr. Højendahl. Lige ankommen fra Hovedsten havde han der havt Føling med de værende Forhold og var mere inde i evropæiske politiske Stridigheder end vi almindelige Landboere. Han sagde strax, at disse her Efterretninger er farlige, det er, som det svirrer i Luften med Ufred og Krig, og man kan intet vide om, naar det bryder løs, og om den saa med det samme er inde over Danmark. Disse og Bladenes Beretninger, da de om Eftermiddagen udkom, vakte Fortryghed og Uro, men man trøstede sig dog med, at det dog nok var

108

en Sæbeboble, som vel brast.

Næste Dags Morgen fik man snart Beretning om, at der havde været ridende Bud fra Politikontoret, og Lægsmændene havde været ude om Natten med indkaldelsesordre til Værnepligtige om at give Møde i Hjørring om Morgenen, for videre sydpaa at skulle indlemmes i en Sikringsstyrke til Værn ved Danmarks Tyskgrænse. Samtidig gik der Rygter om, at en Tysk Hær var paa Vej op mod Danmarks Grænseskjæl, og man gyste ved Tanken om, Hvad vort lille Værn kunde udrette mod den store Overmagt. Vi havde en Pige, som var forlovet med en af dem, som fik Indkaldelsesordre. Denne havde fulgt Pigen her hjem sent om Aftenen fra Dyrskuet, og han var ikke hjemme, da Lægsmanden om Natten havde været paa hans Boplads og afleveret Ordren. Men om Morgenen, inden Pige var afklædt sin Malkedragt, kom Kæresten rejseklædt og bad om, hun maatte følge med ham til Hjørring, for at de paa Tur sammen kunne tage Afsked med hinanden i et Farvel, som de havde Følelsen af maaske blev det sidste. Som det skete her, skete det med de fleste, som drog ud, men naturligvis under forskellige Former. Nogle tog Afsked fra Fædrehjemmet, andre fra Hustru, Børn, Forældre, Søskende, og som her fra Forlovede. Ved et saadant Farvel mærkedes de mange Kærlighedstraade, der Binder, og det gør ondt naar disse, som her strammes til Bristepunktet. Det eneste man fortrøstede sig til var, at et saadant Myrderi maatte i Løbet af ti a tolv Dage, højst tre Uger, være tilendebragt, idet man mente, at de utaalelige Tilstande, en Krig forvoldte, og som Menneskene i Almindelighed absaalut vilde tage Afstand fra, vilde afværges ved at øve Protest og nedlæge Vaabnene. Men denne Indbildning blev en stor skuffelse. Krigen varede i fire aar og tre og en halv Maaned. Dens Forløb og Udfald er en historisk Begivenhed, som jeg ikke vil skrive om. Kun vil jeg anføre lidt om Krigstidens Indgriben i de hjemlige forhold.

I Begyndelsen mødte folk Krigstanken næste med Forfærdelse og med Deltagelse for Fædrelandets store Øjebliksfare, og man mærkede Folks Sammenhold og Æmhed og Venlighed over for hinanden i et mere forseret Tempo end det sædvanlige.

Hjælpekassebestyrelsen, hvoraf jer var medlem, traadte strax i Virksomhed, hvad jo ogsaa var en Nødvendighed for at støtte de indkaldtes Familier, og afhjulpet Savnet af Forsørgere i økonomiske Henseende. Det blev snart bragt til

109

Klarhed, at Danmark skulde ind paa Selvforsyning af egne Produkter fordi Skibsfarten over Havene var saa faretruende, at den næsten tildels maatte standses. Blandt Kommunens Kornavlere, blev der af Hjælpekassen sat indsamling i Gang til Ydelse af gratis Rug og Hvede, som saa efterhaanden deltes ud til ubemidlede, saa at de derved ikke kom i Vanskelighed for det daglige Brød, og paa mange andre Maader blev der truffet Nødforanstaltninger. Hjælpekassebestyrelsen kom derved ind i et stort Arbejde, og der blev holdt Møde en gang Maanedlig. Senere overtog Staten Selvforsyningstilrettelæggelsen for hele Landets Invaanere. Der blev oprettet en Reguleringskommission i Kommunerne der bestod af tre Mand, valgt af Kommunalbestyrelsen. De skulde paaligne hver enkelt Kornavler et vist Parti Korn, som denne var tvangsplichtig til at levere til Staten. De Foderstofhandelen ipaafølgende to

Krigsaar saa godt om var indstillet, blev Foreningens Varehus overladt til Statskornlager, og Forretningsføreren Thorvald Bertelsen, blev af Staten antaget som Kornmodtager og til at føre Kontrol med Lageret, som efter Hovedkontorets Anvisninger blev fordelt saavel til By—som til Landbefolkningen. Hjælpekassebestyrelsen blev efter tilsendt Cirkulære udvidet med to Medlemmer at Sogneraadet og et Medlem af Reguleringskommisionen. Indtil Aar 1917 var Lærer Christiansen Formand for Hjælpekassebestyrelsen. I næste fire Aar til 1921, var jeg Formand. Regeringen vedtog efter Krigens Udbrud en omfattende Dyrtidslov, hvorefter Hjælpekassen forvaltede sine Sager, men dertil kom der Tid efter anden Cirkulære med stadig Udvidelser eller nye Opgaver, der skulde føres ud i Praxes. Efterhaanden blev Folk forsynet med Rabatmærker at næsten alt, hvad der hører til Dagliglivets Behov, saasom Rugbrød, Digtebrød, gryn, Smør Flask, Kød, Fedt, Sukker, Kaffe, Ris, Sago, Kartoffelmel, Petroleum, Kul, Benzin, og til Beklædning uddeltes ogsaa Rabat, for Exempel til Konfirmationsklædninger.

Naar Husstand fik udleveret Kort efter Antallet af Medlemmer og kun mod Udlevering af kort kunde paagældene Vare faas udleveret. Folks Rettigheder blev paa den Maade meget indskrænket, men efterhaanden, som Aarene gik og Folk vennedes sig til at klare sig med tilmaalte, fandt de fleste sig ret taaligt tilrette med Forholdene. Foruden Dyrtidslovens Opgave med at fordele Midlerne, saa at enhver kunde faa sin Part, saa var der ogsaa stillet Hjælp til Raadighed for Smaakaarsfolk og for dem med de faste Lønninger, som blev

110

tildelt i Form af Dyrtidstillæg. Forøvrigt var Forholdene i stor Forvirring, hvor hver Dag bragte Nyt frem.

Jeg skrev i min Nytaarsbetragtning 1915.

En forfærdelig Evroepisk Krig begyndte den første August. Flere Lande i Evropa deltager, og det er forfærdelige Ting, der foregaar. Afslutningen kan ikke øjnes, og Udviklingen gaar i Retning af Verdenskrig. Danmark er endnu udenfor. Der er Dyrtid paa Levnedsmidler.

Nytaaer 1916 skrives.

Den Evroepæisk Krig, som man mente kun vilde vare nogle faa Uger eller Maaneder, raser fremdeles nu paa andet Aar, og der er stadig ingen Afslutning at øjne. Danmark er endnu udenfor. Livsforfødenheder er dyre. Smaakaarsfolk og dem med faste indtægter maa støttes vel Dyrtidshjælp, i hvilken Anledning der er udkommen en særlig Dyrtidslov. Landbrugernes Besætninger er stegt til den dobbelte Værdi, hvilket ogsaa er Tilfældet med Avlinger. Som Følge deraf, er Ejendommene næsten det dobbelte i Værdi. Der handles meget med Ejendomme. Fristet af de høje Tilbud af Ejendomshandlene sælger mange i Ubetænksomhed deres Gaarde, men fortryder det, naar de skal købe igen til endnu højre Priser. Flere gaarde udstykkes, og Gaardslagterne tjener mange Penge. Folk er betagen af Spekulationslyst. Børsspekulation er meget almindeligt, ogsaa blandt jævne Folk. De udkomne Dyrtidslove søges paa mange Maader at omgaas. Lovovertrædelser straffes med store Bøder, hvis de opdages.

Nytaaer 1917 skrives.

Den Evreopæiske Krig raser paa tredie Aar med øget Grusomhed og Styrke. Aldrig havde man troet, at der kunde foregaa saa frygtelige, som de, der nu opleved Sult og Hynghersnød er der flere Steder, selv i de neutrale Lande kniber det med Fødemidler. Skandinavien er endnu udenfor Krig. Ingen lider Nød her endnu. Der er kommen meget Guld til Landet, hvad der udføres betales med høje Priser. Hestene betales med indtil 5000 kr. pr. styk. Ved sine Under—

111

vandtorpedobaade sænker Tyskerne saavel Krigs som Transportskibe, særlig i Nordsøen og ogsaa paa de større Have, ogsaa danske Skibe sænkes. Vore Eksportskibe, som følges af bevæbnede Krydsere, er hidtil blevet skaanet, men vor Eksport af Ind og Udførsel er stadig truet. Det er smaat med Kul og Jern. Majsimporten har Vanskeligheder, det mindre Kvantum, der indgaar, bliver rationereds. Der tales om Fredsslutning, men der handles ikke.

Nytaaer 1919 skrives.

I Aaret 1918 har der været megen Sorg Nød og Elendighed, som den langvarige Krig har forsarsaget, men der har dog saa været det Lyspunkt, at krisen nu er forbi, og nu gælder det at blive enige om Fredsbetingelserne. For Tiden arbejdes der fra mange Sider paa at faa dannet en Forbundssamling af Nationerne hvortil Forslag er fremlagt af Præsident Wilson. Der hersker endnu forfærdelige Tilstande, særlig Rusland, hvor der er indbyrdes Revaluation med Mord og Henrettelser, hvis Grusomhed Historien ikke viser mage til. Tysklands Storhed faldt sammen næsten lige paa en Gang. Den tyske Befolkning er meget splidatig indbyrdes, og Bolsevikkerne gør flere Steder volsom Mytteri, men det synes som den Socialdemokratiske Regering, der nu er ved Statsstyret, med Haard Haand kan formaa at dæmpe Urolighederne. De har det meget knap med Fødemidler, og de faar vel nok snart Tilførsler fra Amerika. Hvis Amerika ikke var forsynet med Overflod af Levnedsmidler, var det bleven stor Hungersnød i Evrora, men derfor kan Indsigt og Klogskab skaffes Føde til alle.

Ved Folkenes Bestemmelsesret, som er paa Dagsordenen, vil Synderjyderne faa den Lykke at komme tilbage til Danmark. Blot Danmark nu maa faa Lykke at denne Indledning af det omstridte Sønderjylland. Arbejderpartierne stiller store Krav, og disse vil sikkert i Fremtiden faa stor Indflydelse i Statsstyrelsen de forskellige Lande. - I Danmark er der ogsaa Opsætsigheder og Tumulter, men Politiets Stave har hidtil holdt Pøblen i Ave. Den besindige Arbejderbefolkning vil vist i de fleste Lande komme til Statsstyret. Formuerne her i Landet er voxet en Del under Krigen, for en Del er den vel ogsaa blevet mindsket, men det er gaaet ud over dem, som ikke har forstaaet at administrere samt ogsaa dem, som har vovet sig ind i for store Spekulationer. Tysk Mark var en Tid meget efterspurgt i Danmark

112

til de faldende Kurser, men de er nu værdiløse, og for mange, har de ved at omsætte disse, taget Store Tab. Den spanske Syge raser over hele Verden. Procentvis af Befolkningen i Danmark dør der mange.

Januar 1920 skrives.

Skønt Krigen allerede endte for over et Aar siden, er der dog endnu ingen Tilfredsstillelse ved Samfundsforholdene, de er derimod saa utilfredstillende, som næsten tænkes kan. Befolkningen er indbyrdes i Landene splidagtige. Sommetider er de lige paa grænsen til Revolution. I Rusland holdes Revolutionen stadig i gang, og der er Forholdene fortvivlede. Rationerne er her i Danmark ophævede for en Del, men Priserne er fremdeles høje.

Forholdene i Hjemmet i Krigsaarene.

Kirstine blev i Sommeren 1913 gift med Lærer Thomas Heilesen, som et par Aar i Forvejen havde taget Lærereksamen fra Gjedved Seminarium og var i Plads om Andenlærer i Stationsbyen Laurbjerg. Brudeparret viedes i Skallerup Kirke første August. Festmiddagen indtoges i Forsamlingshuset under festlige Samvær med familie og Venner med Taler og Sange. Jeg havde skrevet to sange til Brudeparret. Om Aften havde Kristian ilumineret Haven med kulørte Lamper, hvilket gjorde Festen højtideligstemt i den lune stille Sommernat.

Kirstine flyttede saa til sin Mand i Laurbjerg, men allerede i Foraaret 1914 kaldtes

Thomas Hejlesen til enelærer i Smidstrup hvor de bosatte dem i den gamle Skole vest for Byen, medens en ny skole i Sommerens Løb blev opført længere øst paa, hvor de saa flyttede ind og havde deres Hjem og Virke i Krigsaarene og indtil 1927. Her i Smidstrup fødtes deres to børn, og vi Forældre og Bedsteforældre havde i de Aaringer megen Samkvem med dem, og mange Jumbekøreture gjorde vi derover, og vi vendte altid glade hjemad over deres lykkelige Hjem.

Kristian, som var mindre rask, idet han led af en Mavesygdom, blev i 1914 forbigaaet paa sessionen, men blev i 1915 udskrevet som Infantarist. Han mødte som soldat i Aalborg 20 Marts 1916, og med Undtagelse af et par korte Hjemsendelser, gjorde han Millitærtjeneste til Krigens Slutning, ført som Rekrut, og senere blandt indkaldt

113

Mandskab. Hans Helbred var nogenlunde gunstigt, hvilken næsten var over Forvetning. Min svoger Kristen Madsen døde 1914 den 29 December efter 3-maaneders haarde Lidelser af Kræft i Lever og Tarme. Han og jeg var paa samme Alder, og vi havde været Kendige fra Barne - og Ungdomsaarene, og vi havde som Naboer i Mandomstiden næsten haft daglig Omgang og været fortrolige Venner, saa at hans Død følte for mig som et smerteligt Savn midt i den alvorlige Krigsulykke. Han var i mange Aar Sognets fremmeligste Bygmester, og mange er de Bygninger, der staar som Minder om hans Virksomhed, han var mig til stor Støtte ved mine Byggeforetagender, ligesom han altid var villig til Raad og Vejledning ved enhver Lejlighed, naar nogen henvendte sig til ham om hjælp. I Kommunale Sager var han meget virksom, og han deltog i mange Aar som et skattet Medlem af Kommunalraadet.

Efterhaanden, som der anskaffedes flere slags Redskaber og Maskiner til Brug i Bedriften, blev et maskinhus til disses Opbevaring stærkt tiltrængt, og et saadant lod jeg opføre i Foraaret 1915, og det kostede cirka 1000 kroner. Materialier og Haandværksløn var til den Tid ikke forhøjet af Krigssituationen nævneværdigt. En Ting, som jeg har haft megen Glæde af, lod jeg samme Aar lave paa Bestilling hos Kartmager og Smed, nemlig tre stykker bredfælgede og bredsporede Arbejdsvogne, der som Transportvogne paa de bakkede Arealer, er meget at foretrække for de før brugte gammeldags smalsporede. Den Metode, som jeg havde i Gang, med en Kreaturbesætning af Malkekøer og mange Svin, maatte jeg i andet og tredie Krigsjaar aldeles ændre, da man ikke kunde faa Kraftfoder til de mange Munde. Rugen og Hveden skulde jo afleveres til Staten, og den lille Majsimport her til Landet blev rationeret, saavel til Hønselere, som til Kreatur og Hestelere, ligeligt fordelt efter bestemt Regler. For at faa en Kreaturbesætning med god Afstamning, der med Udsigt til Fremavl kunde blive indbringende, købte jeg i 1917 af Besætningen paa Villerup 8 Stykker Kælvekvier og en Tyr af god rød Besætning, der i Aarene forud var indkøbt fra gode Avlsteder paa Fyn, og de kostede tilsammen 3500 Kroner. De fleste af de køer, som jeg solgte væk, var store halvgamle Dyr, der kostede omkring 3 a 400 Kroner Stykket. Priserne paa Besætningerne var i Krigsaarene meget svingende. Engang, da de var meget høje, solgte jeg en Ko til 1200 Kroner. Jeg solgte i Krigsaarene tre Heste til Priser 1600, 2200 og 2400 Kroner. Den til sidstnævnte Pris solgtes igen Dagen efter til 2700 Kroner. En Tid var Hestene endda meget dyrere endogsaa

114

op til 5000 Kroner. De solgtes til Tyskland undertiden i Vognladninger efter Antal, uden Hensyn til Alder eller Kvalitetbedømmelse. Som Følge af indkaldelserne til den store Sikringsstyrke var det knap med Arbejdskraft til Landbruget, og efter haanden steg Arbejdsforholdene ret betydeligt. Ligeledes forhøjedes Skatterne, saavel til Stat som til kommune. Jeg betalte i Skat op til 1500 kroner aarlig. Dre var naturligvis Misfornøjelse blandt mange, og Klager lød over de Indskrænkninger og Rationeringer, som Regjeringen udstedte, og som nødvendigvis udgjorde en vis indskrænket Levevis. Brændevin, som for mange var en Hverdagskost, kunde næsten ikke faas for Penge, hvilket for Resten var til Gavn for Mange. Istedetfor Kaffebønner maatte der tyes til brændt Rug, Hvede eller Byg. Istedetfor Smør eller Margarine brugtes Sirup tillavet Ostemasse, Kartoffelmyse og andre hjemmelavede Spiser. Sukker maatte anvendes meget sparsomt Den værste Ulempe i et Hjem om Vinteren var næsten Belysning. Der maatte tyes til Tællepraase, Tranlamper eller de meget omtalte berømte spruttende Karbilamper. Indenrigsminister Ove Rode, som stod for at administrere de

indenrigske Love, blev af de særlige misfornøjede nedrasket med opagiterede Fraser og med ublide Ord, men i Historien vil han sikkert faa som omtale en Berømmelse, der sætter ham paa Plads, som den rettænkende og dygtige Administrator. De fleste viste sig dog hævet over disse Smaatterier og fandt Forholdene ret taabelige i Forhold til den rige Lykke, det var for os at være udenfor Krigens Rammer. Altid hvilede Krigens Tryk som en Tyngde i Sind og Tanker. Man levede med i de rædselsslagne Hyl og de ulykkelige Klageraab, man følte med de lidende, og man ængstedes for, hvad der mulig kunde ske med os, man vidste, at Ulykken hang over vore Hoveder og som en Sky over Danmarks Land, og det var en taknemlig Frigørelse, da krigen efter 4 1/3 Aars Forløb fik sin Slutning, og man blev fri for det Plageliv, som krigen var.

Pastor Svend Trøst Rambusch og Hustru Charlotte.

Efter Pastor Frede Jensens Forflyttelse i Foraaret 1902, tiltraadte Pastor Rambusch samme Aars Efteraar Skallerup – Vennebjerg Præstekald. Han kom fra den lille Ø. "Tunø", som ligger ind mod Samsø, hvor han var ansat som Præst, og da han besad en Del erfaring i Lægevidenskab, og der ingen Læge var paa Øen, var han tildels ogsaa Beboerne til Hjælp i Sygdomstilfælde. Rambusch og Charlotte var hen-

115

holdsvis 32 og 33 Aar ved indflytningen hertil. De var to energiske velbegavede og fremadstræbende unge Præstefolk, der snart vandt en ikke ringe indflydelse i Pastoratet. Rambusch var udstyret med rige alsidige Evner, hvorved han kunde erfaringsmæssigt tage Del i mangeartede Forhold. Han kunde let sætte sig ind i landboforhold, og ved hans og tildels ogsaa Hustrus flittige Besøg i Hjemmene, evnede han at kunne lede Samtalerne ind paa Omraader, som han helst attraaede. Han vandt derved Indblik i de forskellige Beboeres egentlige Jeg, deres Levevis og Handlemaade, og ved sin praktiske sans kunde han ofte være baade irettesættende og vejledende, eftersom Forholdene artede sig. Han havde noget af en Førenatur, og han havde let ved at være førende i Sognets forskellige Drøftelser og Anliggender. Fra 1902 var jeg, efter Thomas Madsens Død, Formand for Kirkebestyrelsen, og derved kom jeg til at arbejde sammen med Rambusch angaaende Skallerup Kirkes Udsmykning og hyggeegniske Forhold, hvormed han viste stor Interesse og Handledygtighed, ligesom han ogsaa selv ydede pekunier Hjælp dertil. Blandt andet blev Gulvet belagt med Tæpper, saavel langs Midtergangen, som i Stolene. Der blev ophængt to af Gjørtler Iversen fra Laage smukt forfærdigede Lysekroner i Kirkeskibet og paa Stolene blev paa hver enkelt anbragt smaa Messinglysestager. I Koret blev Altertavlen restaureret og gengivet i sine originale Farver paa saavel Sidefløjene, som Midterpartiet. I dette blev der anbragt et originalt Alterbillede af Kunstneren Axel Hou, forestillende "Jesus hos Martha og Marie" et Motiv, som Ramhusch særlig ønskede fremstillet, og som efter, at to forskellige Kunstners Udkast var blevet kasseret af Kunstakademiet, saa endelig godkendte det nu indrammede af Axel Hou. Et i Koret staaende prægtigt Egeskab, udskaaret og med Indskrift, blev sendt til København, hvor forskellige Mangler blev afhjulpet, og Skabet blev tilbagesendt i original Stand og paany anbragt. Paa Alteret blev opstillet en af Pastor Rambusch selv bekostet Lysestage samt to nye Alterstager, som ved Præstens Paavirkninger blev skænket af en Privatmand. Alterets Forside samt Bedeskamlen blev beklædt med rød Fløjl ligesom ogsaa Prædikestolens Overramme blev beklædt samme Stof og paasyet hægende Guldfrynser. Endvidere blev ogsaa senere Prædikestolen restaureret og gengivet i sine originale stærke Farver. I Taarnrummet blev opsat et Orgel, hvortil Midlerne indsamledes ved frivillig Bidrag af Sognets Beboere. Dette skete dels under Præstens Ledelse og ved hans Medvirken.

Ogsaa Kirkegaarden havde hans Interesse. Denne fattedes særlig en

116

Læplantning, idet der kun lige i Vestsiden var plantet lidt Lægran. Vinden strøg meget slemt fra Sydvest og Nordvest ind og hvirvlede Sandet i Driver ind over Gravstederne, medens der i Gangene lavedes Fordybninger, hvorfra Sandet fygedes op. Ved Samraad med gamle Gartner Andersen fra Hjørring blev der plantet granlæ uden for Kirkegaardsdiget i Vest og Nord, og i øst blev plantet Løvtræer. Indenfor Diget blev

der langs Nord og Østsiderne plantet henholdsvis to og en Række Løvtræer. Gangene blev ogsaa paakørt stærkt Lermuld, som Vinden ikke saa let kunde lege med. Ved dette Forarbejde lagdes i Grunden Betingelserne for den nuværende smukkere Kirkegaard i fornyet Skikkelse.

Som Havebruger var Rambusch særlig virksom. Ikke alene hyggede han den gamle Præstegaardshave og plantede Frugttræer og Buske, men paa det Præstekaldet tilhørende Jordstykke vest imod Vejen, indbefattede det gamle nedbrudte Vesterhus Byggeplads, ialt cirka 1 1/2 Td. Land, fremtryllede han et større Anlæg med Læplantning, Lystanlæg og Køkkenhave, som han selv havde megen glæde af, og som jeg ved hans senere Eftermand Pastor Thomsen satte megen Pris paa, og dertil havde megen Glæde af. Trods de mange private Virksomheder forrettede han de kirkelige Handlinger med Omhu og Punktighed. Hans Formaal var, ligesom saa mange yngre Præster, at samle Pastoratets Beboere af forskellige kirkelige Retninger i fælles Lyttekreds under sin Prædikestol. Dette Formaal er vist glippet for mange, og jeg tror knap, det tilfulde lykkedes for ham. Præstens Fremtræden i Kirken havde en rolig og bestemt Form, og hans tale lød fyldig og i tiltalende Tempo ud over Forsamlingen. Han havde god Sangstemme og kunde i Kirken og ved andre Lejligheder let være Leder af Sangen. En betydelig Præstegerning øvede han i Hjemmene, hovedsagelig ved Sygesengene, hvor han ved sine betydelige Evner til Samtaleform havde rig lejlighed til at gøre sig gældende som Præst. Præstehjemmet var indbydende og smukt og alle og enhver blev der modtaget med Venlighed.

En Tildragelse, som havde skjæbnesvangre Følger for de unge Præstefolk, indtraf i Vinteren 1909. Pastor Rambusch og Frue besøgte Præstens Broder, senere Stiftsfysikus i Aalborg, de boende som Læge i Sjørup syd for Skive. Paa en Hestekøretur, hvor Præsten og Fruen befandt sig, løb det ene Hjul af Vognen, saa denne væltede i et haardt Frostføre. Præsten fik et meget alvorligt Sjuk, men kom dog snart tilsyneladende uskat fra Væltningen. Fruen fik en ondartet Hofteskade, hvorved hun maatte være sengeliggende i længere Tid og derefter vedblev at være halt, og hun maatte for Eftertiden bruge Stok og give

117

Afkald paa Spasereture af synderlig Længde. Det mærkedes ogsaa paa Præstens Nerver efferhaanden, at han havde Mén fra Væltningen, og 1913 maatte han udbede sig en Ferie, for at underkaste sig forskellige Kure. I de følgende tre a fire Aar betjentes Embederne dels af Nabopræsterne og dels af Præsten selv, saavidt hans Heldbred tillod det. Der holdtes Kappelán i den sidste Tid før Præstens Fratrædelse, som paa grund af den vedvarende Nervøsitet fandt Sted 31 December 1913. Fru Rambusch var i Bestyrelsen for Tilsyn med Plejebørn og tillige Medlem af Hjælpekassebestyrelsen. Hun havde Lærerindeuddannelse og underviste for en Del sine egne børn. Disse modtog ogsaa Under visning i Kommuneskolen, og de to største Drengene kørte de sidste par Aar daglig i Jumbekøretøj til Realskole i Hjørring. Pastor Rambusch tog sin Afsked med Pention og flyttede med Familie til Nyhorg, hvor han siden fik en Timelærerplads paa det derværende Statsfængsel. Til Afskedsfesten for Pastor Rambusch og Frue i Nørum Forsamlingshus den 4 April 1919 skrev jeg følgende Sang, som i sammentrængt form understreger det foran skildrede.

Mel: Jeg elsker de grønne Lunde.
Fra Thunø Hr. Rambusch og Frue
til Skallerup stævnedes hen,
hvor de med Forventning skued
saa dejligt et Præstehjem.

De mødte med Ungdoms Længsler
til Virke saa frejdig og fro,
og Døgnlivets smaalige trængsler
at kue med frejdig Mod.

Og nu, de har bjerget Sejlet,
da Skuden fik Brøst og Knæk,
er Maalet dog ikke forfejlet,
skjønt Strandingen voldte det Bræk.

Det vidnes far Sygesengen,
hvor Livet med Døden tog Dyst,

118

her Præsten sad som Venner
og bragte Guds Naades Trøst

Og gemt er en Søndagstime
hvor ord lød fra. Helligt Sted,
og gemt, naar fra Støv det Rimed,
er Haabet om Rejsefred.

Man ser hvor Kirkehuset
er hygget og pyntet med Smag,
o Toner fra Orgelbruset
beriger hver Kirkedag.

Man ser de i ny anlag Have
en praktisk og ordnende Flid,
hvor alt er lagt herligt til lave
for Eftermands Embedstid.

Og huskes vil hjemlives Minde
om Mildhed og Venlighed,
hvor Lovprisningstoner klinge,
skønt Sorger stod tit ved Led.

Til Afskedstakken nu knytttes
det Ønske: "Ved Held og Kraft,
det rigtig i Stilhed vil lykkes
at hele der Brud, der brast"

Og haabes, at Livsskuden atter
fra Toppen her vejende Flag,
og sikker Haand Roret fatter
og styrer i Brydning og Mag.

Efterkrigstiden.

Man havde haabet, at naar Krigen var sluttet, blev der Brug for ø-

119

get Arbejdskraft for at sætte Byggeforetagender i gang, samt forskellige Arbejder til Forbedring af alt det Ødelæggelsesværk, som Krigen havde foraarsaget, men det viste sig at Forholdene var bleven saa forrykkede, at det kom til at gaa paa en hel anden Vis. Evropa, og vel mest de krigsførende Magter, var blevet forarmede, særlig Ruslands og Tysklands Betalingsmønt, Rubler og Mark, blev efterhaanden helt uden Værdi. Danmark, som under Krigen vel nok havde samlet en Del Guld, blev ved med at ligge inde med en stor Del af disse værdiløse Pengesedler, paa den Maade fravristet store Beløb. De høje Varepriser vedblev de to a tre første Efterkrigsaar at holde sig gældende, og da Regeringen efterhaanden gav fri for Krigstidens Indskrænkninger, og

det mellem Folk flød med 100 og 500 Sedler, saa købtes der ind alt det, som de havde maattet savne i Krigstiden, og store Summer gik i disse Aar ud af Landet, og da saa Fald i Varepriserne indtraf, endogsaa med stor Nedgang, laa vi med alt for dyre Lagre, hvorpaa der blev tab. Slutningen blev, at Amerika, der havde havt Vareforsyningerne ophobet, lod nu disse afhænde til det betrængte Evropa, medens Amerika indsamlede Guldets. Evropa blev endnu fattigere ved de stigende Priser paa Varebeholdningerne saavel som ved de faldende Priser paa egne Udførselsprodukter. Tvungne af de økonomiske ugunstige Forhold, maatte Landene i Evropa Tid efter anden saa meget som muligt gaa over til Selvforsyning af egne Produkter. Herved mindskedes Handelen mellem Landene, Udviklingen hæmmedes paa alle Maader. Fabrikker og mange forskellige Foretagelser fik Overproduktion og maatte enten indskrænke eller standse. Guldets fik Amerika derved ikke Brug for, men gemte det nede i Kælderen, hvor det laa som hæmmende for al slags Foretagelse. Disse Forhold bevirkede derved Arbejdsløsheden i en saa foruroligende Grad, at det i Begyndelsen af Trediverne foranledigede en virkelig Verdenskrise, hvor de enkelte Lande ikke blot lukkede hinanden ude ved Toldmure, men endogsaa ved Paabud forbød Vareindførsel, enten ved Indskrænkning til en vis Mængde eller ogsaa ved ren Forbud. Hver enkelt Nation forskansede sig paa en Maade for Omverdenen for derved at holde Balangse i deres egne Valutaforhold ved at søge at være sig selv nok. Det er cirka 15 Aar siden at Krigen ophørte, og saadan ligger Forholdene nu Verden over efter disse Aars Forløb. Kløge Stormænds vældige Slid og Arbejdsudfoldelse for at gøre Forholdene mere tilfredsstillende kan hidtil ikke synes at være kronet med Held. Endnu ligger der en ny gryende Tid i Støbeskeen, og det synes ikke, at den er nær sin

120

Løsning, og muligt vil der gaa en Menneskealder, inden Verdens Udviklingen vil komme ind i rolige og trygge Forhold. Historien viser vel nok lignende Tidsperioder fra tidligere Tid.

Liver Mølles Elektricitetsværk

Da der i Krigsaarene kneb meget haardt for Hjørring By at faa Olieforsyning til Frembringelse af Byens Elektricitetsforbrug, saa købte Byraadet Liver Mølle med dertil hørende Opstemningsret af Aavandet og indrettede der et Elektricitetsværk istedetfor det hidtilværende Mølleri. Efter Krigstiden kom der atter normale Tilførsler, og Hjørring kunde saa faa tilstrækkelig Olie til deres Værk i Byen, hvorfor de ønskede igen af afhænde Liverværket. Under Ledelse af Kristian Jensen Hørhøjgaard og Niels Kristian Thirup Vejensgaard dannedes et Selskab af Beboere i Skallerup, Lønstrup, Vennebjerg, Nørre Harritslev og en mindre Kreds af Sønder Harritslev med det Formål at virke for Køb af Værket. Til dette Selskab blev Liverværket overdraget i Begyndelsen af Aaret 1919, og samme År blev Ledninger anbragt saavel til Højspænding som lavspænding, ligesom Indstallering hos de forskellige Parthavere ogsaa blev indlagt, saa at det hvide Lys i 1920 kunde lyse hos Interessenterne. Dette Selskab Dannelses samt Købet af Værket og Anlæg faldt altsaa ind under Krigstidens Højkonjunktur til meget høje Priser for Materialer og Lønninger. Dertil blev Selskabet for daarligt underbygget med Fremtidsforhold for øje, saa at Foretagendet, skønt den behagelige og udmærkede Kraft, som Elektriciteten er, dog alligevel her været et Smertensbarn, der her, og volder fremdeles mange Fortroligheder, særlig i de senere følgende Krisetider har det været svært at faa en Ordning paa Pengeforholdene. En stor Fejl var det, at der ikke blev betalt Forskud paa Købet og Anlægssummen af Folks da rigelige Pengemidler, og dertil burde den paahvilede Gældspost paa Elektriciteten været prioriteret i hver af Selskabets Enkeltmands Ejendom. De daværende unormale Forhold kan tildels undskyldes af nævnte Forsømmelser, men maa vedkende sig, at det er en trist og tung Arv der efterlodes den kommende Slægt, og om der end i de svundne 15 Aar er indbetalt en rundelig Sum af de paahvilede Afdragssummer, er der endnu omtrent samme Antal resterende Aar igen inden Afdraget er helt indbetalt.

Forholdene i Hjemmet efter Krigens Ophør.

Da Else og jeg i Krigsaarene havde overskredet de 60 Aar, mærkedes det, at saavel Kræfterne som Uholdenhed og Virksomhedstrang mindskes. Det skønnedes, at man ikke som Forhen havde de vante Kræfter til at kunne føre an i alle slags Arbejder. Særlig mærkedes det for Elses Vedkommende, da hun led af en begyndende Træthedssygdom. Det var derfor meget tilfredsstillende, at Kristian efter Krigens Ophør blev fritaget for Felttjenesten og kunde være os til Hjælp hjemme. I den paafølgende Vinter var han dog Elev paa Malling Landbrugsskole, hvor han, paa Grund af den vedholdende Mavesygdom, blev sikret sig Eneværelse og om nødvendigt en Afvigelse fra de almindelige Kostretter. Trods hans Helbreds Fortrædeligheder, deltog han hele Halvaaret i Undervisningen, og han havde god Udbytte af Opholdet. Om Sommeren hjalp han saa med Bedriften herhjemme. Om Efteraaret blev hans Sygdom i Tiltagende, og der blev sket Henvendelse til Overlæge Evertsen om, at han maatte blive indlagt til Undersøgelse paa Sygehuset, hvilket ogsaa skete sidst i November Maaned. Allerede tre Uger efter Indlæggelsen erklærede Overlægen, at Lidelsen skyldtes Mavesaar, som maaske kunde helbredes ved længere Behandling paa Sygehuset, men hvis en Operation lykkedes, mere sikkert og varigt kunde helbredes ved en saadan Operationen valgtes, og den fandt Sted faa Dage før Jul, og skønt det viste sig, at Saaret ikke var som det almindelige i Mavemundingen, men paa Tolvfingertarmen, foregik Operationen meget heldig, og han kunde udskrives fra Sygehuset allerede i Januar Maaned. Efter Operationen viste det sig, at Kristian var meget raskere af Helbred end før, og han kunde uden Men forrette de fleste slags Arbejder. De han nu havde naaet 28 Aars Alderen, og han var baade teoretisk og praktisk uddannet som Landmand, saa tog Else og jeg Beslutning om i Sommerens Løb at lade bygge en Aldersbolig og flytte ind der til Vinteren, og saa overlade Styret og Ledelsen af Gaarden til Kristian.

Nybygning og Omforandring.

Et par Aar forud, altsaa 1918, havde jeg købt et Hus med et Tilliggende af en Tønde Land beliggende ved Sønderlevvejen. Huset var kun 20 Aar gammelt. Dette blev taget ned og bygget om som Bag-

hus, og et nyt blev opført paa den ryddede Plads med Forside og Kvist ud mod Vejen, og foruden Vejen og Banen lige foran, var der Udsigt til Nørumvejen og vort gamle Hjem i Nørum forude. Byggearbejdet blev sat i Gang fra Foraarstiden. Jeg kørte selvdertil Sten fra Stranden til Syld og Mørtel. Arkitekt Hejlesen fra Vraa leverede Tegning og besørgede Tilsynet. Egnens Haandværkere, Søren Kristian Sørensen og Kristen Madsen, besørgede henholdsvis Tømmer og Murerarbejdet, og Snedkerarbejdet leveredes af Maskinsnekeriet Hust i Sindal. Bygningen blev meget solidt opført, og da det var i det Aar, da Materialier og Lønniner var naaet allerhøjeste Priser, saa fulgte deraf, at Byggeforetagendet blev meget dyrt, det beløb sig til i alt 25000 Kroner. Haandværksvendenes Dagløn betaltes med 18 Kroner. Som Exempel paa hvad Landbruget kunde yde i disse Tider, kun beretter, at i Aaret 1920 altsaa Byggeaaret, da gav min Gaard i Nørum et Nettooverskud paa 14000 Kroner, og dette uden at den i mindste Maade blev forsimplet eller fordelt. Denne Gaardens store Indkomst bødede jo en Del paa den store Udgift til Byggeriet.

Opbrud og Indflytning 1920.

Da tiden var saa unormal, saa overtog Kristian ikke Gaarden til Køb, men den overdroges ham foreløbig i Forpagtning. Han sikrede sig til Husbestyreinde Johanne Sørensen Liver Mølle. Allerede Dagen før 1 ste Novemher flyttede Else og jeg tillige med en noget svagelig Pige, som havde tjent hos os en Del Aar, op i vort nye Hjem. Egentlig var Indflytningen ikke bestemt til denne Dag, men Meningen var kun at flytte noget Smaatteri, og saa fortsætte Indflytningen sidenhen. Men da vi kom igang, tilskynde Kristian saa ivrigt, at da det blev Aften, var kun Flytningen af Sengene tilbage, og de var meget let transporteret og Else, der var ivrigt igang med at faa Sagerne paa Plads, skønnede næsten ikke paa, at hun selv allerede var flyttet og

maatte gaa i seng samme Aften i vort ny Hjem. Derved kom vi forholdsvis let over at drage ud vort gamle Hjem, hvor vi i 36 Aar ved Samvirke havde haft vor Syssel ved Arne og i Hjemmets travle Færden, og hvor jeg selv, baade som Dreng, som Yngling og som Mand saa godt som havde været stavnsbunden, paa nær de par Halvaar, jeg havde været paa Højskole og militærtjeneste.

123

De forandrede Forhold.

Der er meget, der binder en til sit Barndoms og Ungdomshjem, og endnu stærkere maaske til Hjemmet, hvor man har lagt sin Mandomsgærning. Men skønt Hjemstavnsfølelsen ikke helt kunde tilsidesættes, saa kom vi forholdsvis let til at føle os hjemme paa vor ny Boplads. Det daglige Arbejde var ikke her saa paatrængende nødvendige. Skønt jeg havde fuldt af arbejde med Læplantning, Haveanlæg og Markens Dræning, saa var det alligevel, som om man hver Dag gik ind til en Helligdag, i det der ikke var det bundne ved Arbejdet som paa Gaarden, hvor det paahvilede mig den Pligtgærning, hver morgen at være oppe Førtemand og faa de andre og mig selv sat i Skub med Dagens ysler, og dertil varetage Ledelsen af de forskjelligartede Pligter, som et Landbrugs hjem kræver. Her gjaldt Arbejdet kun en selv, og dette følte man saa frit og utvunget, som man plejede forhen at have det paa en Helligdag. Else var ogsaa strax meget interesseret i at hygge og ordne Stuerne, og da vi trygt kunde overbringe gaardens Ledelse til Kristians og Husholderskes Forvaltning, saa levede vi os snart ind i at føle Tryghed og Velvære i vort nye Hjem under de blidere, roligere og mindre møjsommeliggere Vilkaar.

Vildkærhus.

Med Henblik paa Elses Helbred.

Else fandt strax paa at kalde vort Hjem for Vildkærhus, og Tid efter anden blev dette ogsaa en noget gængse Benævnelser, Else var saa rask, at vi i Sommeren 1921 aflagde Besøg hos broderen Lars Kristian Højendahl i København, og tillige samtidig hos Pastor Rambusch i Nyborg, og hos Pastor Jensen i Vignæs paa Lolland. Dette var det sidste Besøg, vi aflagde udenfor Jyllands Grænser. Else var den gang begyndt at plages med Tunghørighed, og hun købte ved denne Lejlighed i København et elektrisk Høreapparat, men hun kom aldrig igang med at kunne faa Nytte deraf. Ogsaa en Øjensvaghed var hun udsat for, og hun søgte i et par Somre Raad hos øjenlæge Rant i Aalborg. En Operation syntes en Tid at skulle være anvendt, men ved Behandling blev dette afværget, og Synet blev atter nogenlunde normalt, medens Tunghørighed efterhaanden tiltog og voldte Ubehageligheder. Den omtalte Træthedssygdom i Forhindelse med Afmagring greb imidlertid

124

stærkt om sig og kulminerede særlig i Aarene 1925 og 26, før vejede hun 135 pund og var nu nede paa 90 pund. Hun havde hidtil haft til Huslæge. Overlæge Evertsen, og han behandlede hende stadig for Mavesygdom. Efter hans Lægepraxes Ophør og hans Afrejse fra Hjørring, fik hun til Læge. Doktor Poulsen, og ved hans Midler mod Basedovssyge, og ved at en Astmalidelse, som i flere Aar havde været i Tiltagende, nu forsvandt helt, saa bedredes hun hovedsagelig meget betydelig, og hun opnaaede at kunne gaa Smaature og køre med ud til Familie og Venner. Sygdommen medførte ikke Smerter, og hun kunde, ved stadig Brug af særegne Medisiner og ved nærende og egnede Kostretter, holde denne nogenlunde i Skak.

Pigehjælp.

Den noget svagelige Pige, Agnes Iversen, som flyttede med os fra Gaarden, kom i 1922 paa Sygehuset, hvor hun døde i en ung Alder. Hun var ligesom voxet sammen med os, saa

vi følte, som en Støtte var taget fra os ved hendes Død, hvilket kendemærkes ved anførte Brev, som vi skrev til hende paa hendes Fødselsdag, mens hun laa paa Sygehuset:

"Kære Agnes! Vi ønsker for dig, at Du i det nye Aar, som du er begyndt paa, maa blive glad og lykkelig. Man tænker nærmest paa dit dårlige Helbred, at det maa bedres, og dine Lidelser og Smerter maa stilnes, saa Kræfter og Ungdomsmod og Lyst maa vende tilbage, men man tænker ogsaa paa, at hvis dette ikke skal times dig i saa fuldt Maal, som man kunde ønske, at du dog alligevel maa blive lykkelig. Vi har set dig syg og lidende, men ind i mellem og trods dette, har vi ogsaa skimtet hos dig en lykkegemt Glæde. Du har den Evne at kunne glædes ved andres Lykke, og det er en stor Velsignelse at eje en saadan for den er i Lighed med Selvglæde den ædleste og rigeste. Og vi, som har været saa meget sammen med dig og mærket din kærlige Omsorg paa mange Maader, har trods de svigtende Kræfter, dog været os til Nytte og glæde, og du gav med god Villie og kærligt Sind. Vi vil ved denne Lejlighed sige dig Tak kære Agnes for den Tid, vi har delt med hinanden, det være sig Glæde eller Sorger, og vi vil saa fremdeles haabe paa et rigt og lykkeligt Samvær."

Agnes kom dog ikke mere til os i vort Hjem. Hun døde paa Sygehuset samme Sommer.

125

Det første par Aar derefter havde vi saa Ungpige Hjælp, men paa Grund af Elses da tiltagende Træthedstilstand, ansaa vi det for tjenliget, at vi fik en noget ældre Pige, der mere adstadigt og mere til Fuldkommenhed kunde passe Hjemmet. En kendt men noget astmalidende Pige, Augusta Larsen, som da havde Plads paa Skaarup Husholdningsskole, flyttede saa ind hos os November 1924, og hun havde saa Tilhold og saa godt som Hjem hos os til sin Død 1937. Hendes Husgerning og Plejegyerning maatte dog under hendes sidste Aars tiltagende Sygdomsanfald af og til varetages af en Hjelpepige. Et enkelt Aar prøvede hun at have helt fri, og hun havde de Ophold paa Sygehus, og dels paa Bjergby Skole. Siden havde hun atter et par Syghusophold og et par Maaneders Ophold paa Rekonvalescenthjemmet Hasserris i Aalborg. Ellers var hun til Stadighed hos os i de anførte 12 1/2 Aar, og da hun ellers ingen Hjemstavn havde, var vort Hjem saa godt som ogsaa hendes.

Bedrift og personlig Syssel.

Under Bygning af Baghus, søgte jeg at faa dette saa praktisk indrettet, som jeg mente, det kunde tjene mig bedst til dets fremtidige Brug. Der havde før været holdt en Ko paa Ejendommen, men Kvægdrift holdt jeg udenfor min Beregning. Derimod havde jeg tænkt mig et Hønseri. Æggene kostede da 4 Kroner og derover pr. Kilo, og der blev saa indrettet store Rum til Sidplads og Skraberum. Ligeledes blev der ogsaa sørget for Udenomsbekvemmeligheder til dem. Da Æggene efterhaanden gik ned i en Pris til under 1 krone, saa fik Hønsene ikke nogen videre Interesse, og jeg fik saa de halve Rum lavet om til to praktiske Svinestier og holdt saa en Tid tre Søer og solgte Smaagrisene, men jeg gik siden over til Indkøb af gode sexugers Smaagrise, 12 Stk ad gangen, og saa forny disse to eller tre gange om Aaret, saa at jeg samme Aar kunde naa op til en Leveranse paa 36 Stykker til Slagteriet. Jeg dyrkede saa Marken med Runkelroer, Sukkerroer og Kartoffler, som Svinene altsammen kunde udnytte som Foder, og dertil naturligvis ved nødvendig Kraftfoderindkøb, drev jeg saaledes et Landbrug, som for mig var interessant og tillige ogsaa økonomisk lønnende. Krisebestemmelsen om Tildeling af Svinekort satte en Stopper for denne Virksomhed, da jeg blot kunde blive tildelt et kort aarlig.

126

Som indendørs Arbejde havde jeg nogen boglig Syssel. Jeg vedblev efter Indflytning til Vildkærshus i flere Aar at være Leder og Formand for Foderstofforeningen og Gødningsforeningen, hvilke Foreninger jeg selv havde været Medstifter af. Endvidere blev jeg Medstifter og Formand for Sønderlev og Omegns Borgerforening, stiftet 1925, og ligeledes Medstifter og Formand for Skallerup Kirkegaardforening, stiftet 1927. Endvidere forfattede og nedskrev jeg forskellige lejlighedssange, ligesom jeg læste

Literatur og særlig Skildringer. Ved Forfatterinde Fru. Thyra Jensens energiske Opfordring kom jeg ogsaa igang med at skrive egen Livsskildring, "samt Udpluk af Sognets Historie i de sidste to a tre Menneskealdrer, supleret med Skildringer af de Mænd, som særlig havde Indflydelse, og som havde baaret Udviklingen fremad til det nuværende Stade.

Indtrufne Begivenheder angaaende Familieophold.

En indgribende Begivenhed i Familie kredsen var Kristians Giftemaal 1924 med Husbestyrerinde Agnes Albrechtsen, Datter af daværende Staldforpagter Ingvard Albrechten i Vraa, og da der siden kom Børn i Gaarden, først Bodil og fire Aar efter Else Marie, da fik dette Smaabørnshjem ligesom mere Kontakt med vort Hjem ved Indvinding af mere Sammenhold og mere Fællerinteresser, idet Børnene her, som i mange andre lignende Bedsteforældre Forhold, var et udmærket Bindeled til at uddybe og fremelske mere indgribende Forstaaelse af Familieinteresser og Forhold, og det medførte, at vort Dagligliv blev mere ind i Børnenes glade Verden.

Kristians Helbred var der af og til noget iverjen med, og han måtte i 1927 atter indlægges til Undersøgelse paa Sygehuset. Ved Behandling undgik han en formodet nødvendig Operation, og ved Maadehold med Kost og med Arbejdsydelse har Helbredet siden været taaleligt.

Kirstine og Thomas Heilesen havde fremdeles i flere Aar deres Hjem i Smidstrup Skole, hvor vi skiftevis vexlede med gensidige Besøg i Hjemmene. I 1927 flyttede de til Førstelærerembedet i Pjedsted ved Fredericia, og de blev halvandet Aar efter atter forflyttet til et ny oprettet Enelærerembede i Bjergby ved Randers. Efter Flytningen fra Smidstrup blev vore Besøg i deres fjerntliggende Hjem indskrænket til kun aarlig Besøg, og de to sidste Aar af Elses Levetid maatte de helt

127

slettes, medens deres Besøg her hjemme hos os desaarsag endmere øgedes.

Guldbryllup.

Aar 1934 den 12 December var det Elses og min Guldbryllupsdag. En Tid var Else optaget af at lægge Planer for denne Dag men med disse kom hun mer og mer i Vilderede, og hun opgav at bebyrde sig dermed, men henstillede at lade den forme sig efter Lykketræf. Da Dagen imidlertid nærmede sig, maatte vi tage en Bestemmelse, og vi valgte da at indbyde Gæster, Familie og Verner, til Fest i Forsamlingshuset. Da vort Helbred var saadan, at det absolut ikke var en Hinder derfor, saa syntes vi, at i Taknemlighed til vore mange Venner, skyldte vi at samles med dem endnu en Gang, og da Agnes og Kristian tilbød at ordne Forberedelserne, blev det paa den Maade lettest for os at komme over Dagen. Festgaver frabad vi os.

Alt var smukt og i god Orden lagt til rette til Festdagens Komme. Vi var egentlig ikke Yndere af den almindelige Opmærksomhed med Æresport, flagsmykket Alle og Morgenmusik og ansaa det særlig for en Overdrivelse over for os. Da Musikken fra Hjerring med Blæseinstrumenter imidlertid vækkede os om Morgnen med Toner til den signede Dag og til forskellige Bryllupssange og sluttede med: "Der er et yndigt - Land," medens ogsaa ældre og yngre Venner mødte op i Dagligstuen og sang Festsange, da betog Feststemningen os helt, og da vi saa de mange glade Ansigter og modtog deres Lykønskninger, da var vi helt revet med af Feststemningen, og vi følte os inde i Dagens store Højtid.

Om Aftenen var der omkring de pyntede Borde i Forsamlingshuset samlet omkring 170 Gæster. Samlivet her med Slægtninge og Venner fra Fjern og Nær var meget festligt og vellykket. Ved Bordet vexledes med Sange og Taler. Der var fire Sange fra forskellige Forfattere, og jeg selv have dertil skrevet to, henholdvis til Indledning og Afslutning. Ogsaa to versificerede Prologer blev læst, medens Taler var flettet ind i mellem.

Efter Opbruddet fra Bordene blev en Del Erkendtlighedsgaver: Billeder Blomsterdekorationer og Frugtkurve stillet op paa det nordre Langbord, saa at der blev en hel Udstilling til Beskuelse. Vi kom til at trykke de mange Gæster i

Hænderne, og vi følte os i høj Grad beriget af deres glade Ansigter og det stemningsrige Samvær.

En Del af Gæsterne skulle med Toget og rejste knap, medens de fle-

128

ste ventede til Kaffebordet. Klokken to tog de sidste Gæster Afsked, og vi tog hjem til Hvile efter en lykkelig Festdag.

Elses sidste Leveaar.

Efter at Elses Helbred i flere Aar havde holdt sig nogenlunde paa samme Stade. Hun kunde saaledes være overværende med det huslige og hjælpe lidt til ved Bagning, Vask og Syltetidsarbejder, saa maatte hun de sidste Aar paa Grund af Træthed efterhaanden helt opgive at tage Del i saadant. Hun kunde en Tid flytte sig ved at støtte sig til Stok, men Tid efter anden fik hun nødig at tage imod Haandsrækning, og samtidig blev ogsaa Høreevnen hos hende ringere, saa at hun ikke længere kunde tage Del i almindelig Samtale, hvad der vor hende en stor Skuffelse, da hun elskede at bidrage til Underholdning. Hun vedblev dog at faa mange Besøg af Enkeltpersoner. Hun vilde gerne have Mennesker omkring sig, og kneb det med Samtalerne, saa lavedes hun svært op ved et Spil Brugs, hvorved hun syntes, at der var hun helt med ligesom hver en af vi andre. Forøvrigt var hun optaget af sit Hæklearbejde skiftende med sund god og let Literaturlæsning, som hun fortræffentligt og gerne genfortalte. Det sidste halve Aar, hun levede, maatte hun ledes eller bæres fra Sengen ind i hendes Stol, og de sidste måneder indskrænkedes Flytningen kun til at være Eftermiddagsflytning, og denne blev hun paaholdende ved med at faa efterkommet paa nær den sidste Uge. Hun var da klar over sin snare Bortgang. Hun var ikke særlig lidende og, modtog alle med sit Takkesmil, ønskede for dem alt godt og bød dem sit sidste Farvel.

Det sidste Døgn laa hun ganske stille hen uden at røre et eneste Lem, og hun var saa godt som uden Bevisthed. Hun sov hen anden Nyaars Morgen 1937, 80 3/4 Aar gammel.

Begravelsen.

Den 6te Januar foregik Begravelsen i et dejligt Vintervejr med Solskin og høj Luft og let Frost. Familien og flere Venner samledes i Hjemmet om hendes Baare, hvor Thomas Hejlesen i smukke Ord bragte hen-

129

de Familiens Tak, hvorefter hun fulgt af et stort Biltog blev kørt til Skallerup Kirke. I den med Kranse og Blomster smykkede Kirke, der var fyldt til sidste Plads, holdt Pastor Hald Ligtalen og forrettede ved Graven Jordpaakastelsen.

Thomas Hejlesen takkede ved Graven Deltagelse her i Dag og for det rige Blomsterflor, der omgav Elses Baare, og en særlig Tak til de mange, der har glædet hende ved deres Besøg, og for alt det gode, der blev vist hende, og derved ogsaa os hendes nærmeste. Paa Svigerfaderens Vegne indbød han derpaa til Kaffe i Forsamlingshuset.

Ved Kaffebordet blev Else mindet af Venner fra fjern og nær, og omkring Aftensbordet, som var dækket i Forsamlingshuset, og hvor der var bænket cirka 100 Slægtninge og Venner blev Else ogsaa mindet blandt andet ved følgende Sang, som jeg havde skrevet. Den havde til Tittel:

Else Jørgensen. Livsskildring i forkortet Form.

Mel: Gør Døren høj, gør Porten vid.

Saa randt der firsinstyve Aar,
saa mærkeligt dog Tiden gaar,

at Liv, der da i Svøb blev lagt,
de mange Aar har endebragt.

Det aabner for ens indre Blik
de svundne Tiders Sød og Skik,
de mange Bugter, mange Sving
hvori ens Livsvej førtes ind.

Barndom: Som foraarsglad, lig Lærke, Stær,
var Barndomstiden lys og skær.
Med Sang og Leg saa glad og fri
hun mindedes sin "bette Tid".

Opvækst: Med Opvæksttidens Pligt og Kald
blev Stien ofte træls og smal.
Hun mødte Hindring, Skyer graa,
dog Solskin tit kom ovenpaa.

130

Ungdom: I Ungdom villiestærk og kæk.
hun sparked Knold og Stene væk,
dog følte til et kuet Mod,
det tyngte, at hun enlig stod.

Forlovelse: Saa blev ved Kræfters Sammenspil
en plan lagt ind i Tankers Il,
der fødte Daad og Virketrang.
for eget Hjem og Ægtemand.

Fælleshjemmet: Med øvet Haand og travle Flid
hun lagde sine Kræfter i
Vel Stunder mørkned af og til,
dog Solen skinned ofte mild.

En Glæde stor for fælles Hjem
vor Pige var, saavel som Dreng.
Det gav aas stort et Sammenhold
og skabte Lykke mangefold.

Vel Lykkens Gaver stod os bi,
vi fik og troede Modgangs Sti.
Guds Veje fører os jo der,
hvorhen vi sikrest er ham nær.

Alderdom: Nu Kræfterne, de blive smaa,
hun kun med Støtte kunde gaa,
dog hendes Øjne, øren, Mund
gav Tankeflugt og Glædesstund.

Og sidst i Solnedgangens Hvil.
hun mødte med sit Takkesmil,
og Tankerne, kun stumpet, smaa,
de stedse lyse Sider saa.

131

Med Klarhed over Righeds Værd,
saa følte hun sin Gud dog nær.
I Aftensangens Fred og Ro
hun hyggede sin Himmelbro.

Forandringen.

Der skete jo en ikke ringe Forandring i min daglige Tilværelse efter Elses Død. Vi havde selvfølgelig Pige Hjælp, der ydede god og kærlig Pleje under Elses Sygpleje, men jeg følte mig som bunden under Plejegærningen baade Dag og Nat, og jeg var saa godt som ene om Natteplejen. Det var ikke fordi, at denne min Gærning var særlig besværlig, og jeg var levet mig ind dermed som en Selvfølgelighed, der nu udløstes, og Tankerne maatte drages i anden Retning, end dem man var optaget af under Plejearbejdet. Disse droges nu fra det før dagligdags Nødvendige og ind i den Virkelighed, man nu var kommen ind i. Man kviedes i Begyndelsen ved at tage sig sammen, med at faa Tankerne og Villie lagt til Rette for egne nye Fremtidsveje, de føltes mest dragende ind i Mindernes Verden.

En Hjælp i den Retning var Venners Medfølelse, og særlig bar Augusta vor mangeaarige Pige, sin store Part dertil. Hun kom hjem fra Sygehuset Dagen før Elses Begravelse, hvor hun da havde opholdt sig et par Maaneder, og hun var nu saa rask, at hun haabede at kunne overtage Husbestyrerindepladsen under de nu mindre bebyrdende og mere lette Forhold. Til sikkerhed antoges dog nødvendig Hjelpepigestøtte ved tiltrængt Lejlighed.

Skønt Augustas svage Helbred som mærkbar blev ringere i de tre a fire Maaneder efter Elses Død, vi var sammen, saa var vi dog glade ved dette samværd. Hun vor jo saa kendt med alle Forhold, og den Omforandring, som naturlig var en følgelig Ting, kunde hun saa rart lægge tilrette, dels ved det gensidige Kendskab til Tingene, og dels ved den Fortrolighed, som havde udviklet sig os imellem under hendes sygdomslidelse og enligtstillede Tilværelse, hun havde nemlig intet andet Hjem at kunne ty til. Hun overlevede knap Else i fire Maaneder og døde den 22 April. Døden indtraf efter et smertestillende Bedøvelsesmiddel, som Lægen ved et stærkt Sydomsanfald lod hende indsprøje. Augusta sov da ind paa samme Vis, som saa ofte før under Lignende Behandling, men denne Gang vaagnede hun ikke mere, hun sov ind i Døden. Lægen sagde, at det overanstrengte

132

Hjerte havde forbrugt sin sidste kraft, og det formaaede ikke mere Ved hendes Grav blev der udtalt følgende Mindeord:

Fra Hjemmet i Sønderlev og fra Familiekredsen der, skal der i Dag lyde en Tak til Augusta Larsen, for hendes mangeaarige gode, Kærlige Virke iblandt os. Hun ofrede sig for sin Gærning, forsaavidt hun formaaede at løfte Opgaverne. Hun var beriget med gode Aandsevner, og hun var i Besiddelse af en klar Hjerne, hun ejede Retsind og ædel Tankemaade. Naar Sygdomskvalerne sløjede af, var hun den livsglade Pige, og hun evnede at drage andre, med sig ind i Glæden. Derfor var hun for Hjemmet meget for alle, og derfor kunde hun saa mange gange lyse op saavel i Børns som Voxnes Kreds. Hun havde en venlig og kærlig Haand rakt ud mod alle, og i hendes noget tilbagetrukne Stilling og under de svære Sygdomstilsikkelser, fik hun dog Lykke til paa sin Vej, her sit Liv, at strø Glædeskorn til sine Medmennesker. "Tak Augusta! Vi vil bevare dit Minde i Taknemlighed."

Tak ogsaa til de Medvirkende ved Begravelsen og til de mange mødte Deltagere, der bærer Vidne om en omsluttende Vennekreds.

Slutning.

Da jeg 27 September 1937 fyldte 80 Aar, saa har jeg bestemt mig til at slutte denne Mindebog, som jeg nærmest har tænkt at overlade til Familie, særlig Børn og Børnebørn, ligesom den ikke er en lukket Bog for andre Interesserede.

Jeg har fra mine yngre Dage havt Lyst og Interesse af at forme og skrive Vers, og jeg har ogsaa skrevet en Del Lejlighedssange. Ved Kendskab til disse og til Breve, som

jeg og Else vexlede med vore Præstevener, "Thyra og Frede Jensen" efter deres Afrejse fra Skallerup, saa har Fru Thyra, som er Forfatterinde, faaet den Ide, at jeg burde nedskrive mine Livserindringer, og det skyldes udelukkende hendes vedholdende Opfordringer, at jeg, her paa Vildkærhus, kom til at sysle med dette Arbejde, og jeg er meget taknemlig derfor. Jeg har, foruden disse Livsskildringer, skrevet flere bøger om Forholdene og Udviklingen her i Skallerup Sogn, og dels ogsaa om de Mænd, som særlig har haft Indflydelse og baaret Udviklingen frem til nuværende Stade. Jeg har derved altid haft min Tid optaget, og at sysle med min Mindeverden har været som en fredelig Hvilestund. Jeg havde det da saa

133

stille roligt og fredfyldt, var udenfor verslig Tummel og Larm, ene med mine egne Tanker og lukket ind i de Begivenheder, som jeg syslede med, og som jeg søgte at forme paa Papiret saa ærlig og sandru, som jeg evnede at formaa det. Siden har jeg ogsaa ved Lejlighed haft glæde af at tage det skrevne frem og friske Tankerne op paany.

Til de mange Goder, som er tildelt mig her i Livet, er ogsaa dette, at jeg har faaet Lov til, endogsaa i en høj Alder, at kunne bruge min Pen og stadig har kunnet klare Tankerne til et Trip ind i den for mig saa interessante Mindeverden.

2. Del.

Indholdsfortegnelse.

Side.

1. Kirken.
3. Hovedtræk af senere Forklaringer vedrørende Kirken.
5. Kirkegaarden.
7. Præster ansatte i Skallerup – Vennebjerg Pastorat.
9. Præstegaardens Brand.
10. Pastor Peter Ulrik Frederik Schjøtt.
19. Pastor Niels Bo Vilhelm Schrader.
19. Pastor Frede Engelhardt Jensen og Hustru Fru Thyra Jensen.
21. Gamle Pastor emer N. J. Jensen.
22. Thyra og Pastor Frede B. Jensens. Forflyttelese.
24. Pastor Svend Trøst Rambusch og Hustru Charlotte.
28. Pastor Lars Larsen Schougaard.
30. Pastor Niels Thomsen og Hustru, Bennedikte.
33. Skoleforholdene i Skallerup..
33. Skolens Lærere. Skoleholder Kobro, Lærer Gaarrestrup samt Madsen – Mygdal.
34. Lærer Lars Møller Lund.
35. Forholdene og Hyggeegne i Skallerup Skole fra 1858 til 1891.
36. Lunds Lærergærning og kirkelig. Betjening.
39. Lunds Virke udadtil.
40. Lunds Familieforhold og sidste Leveaar.
43. Pastor Jensens Tale ved Lunds Begravelse.
47. Sønnen Thorvald Lunds Tak ved Graven.
47. Besættelse af det ledige Lærerembede i Sønderlev Skole.
48. Lærer Christen Adolf Christensen.
51. Ægteparrets Sølvbryllup.
52. Lærer Christensens 25 Aars Juvilæum.
54. Lærer Christen Adolf Christensens Død.
54. Sammes Begravelse.

Kirken.

Sognet kan rose sig af en smuk gammel Kirkebygning. Hvor gammel den er vides ikke om kan paavises. Men i Præsterækken for Skallerup – Vennebjerg er den første anført som Præst fra 1530, altsaa maa Kor og Skib være over 400 Aar, Taarnet er senere tilbygget.

Dens Beliggenhed er tæt op mod Klitten, hvilket kan synes mærkeligt, da den havde ligget meget bekvemmere, hvis den laa midt i Sognet. Men betragtning af, at der skal have ligget en By Skals nordvest for kirken, som er tilføjet af Sandflugten i det sextende Aarhundrede, kan Grunden til Beliggenheden bedre tænkes, særlig da den tillige har været tiltænkt som Sømærke, og den maa af den grund endnu ikke være hvidkalket paa Nordsiden.

Kirkebygningen bestaar af Taarnet, Skibet, Koret, Sakristiet og Vaabenhuset. Efter Bispemyndighedernes Beskrivelse i 1862 var Taarnet 38 Alen højt og 14 Alen saavel i Længde som Bredde opført udvendigt af tilhuggede Granitblokke i cirka 4 Alens Bundhøjde iøvrigt af Mursten. Skibet er 24 1/2 alen langt og 14 1/4 Alen bredt opført udvendig af tilhuggede Granitblokke, og indvendig kalkfuguet Granit. Ved en spidsbuet Aabning staar det indvendig i Forbindelse med Taarnrummet hvilket kun var forsynet ned 16 Kirkestole. Skibet havde 31 Ditto, alle med Brædegulv og med Indgangsdøre nummererede eller forsynede med Navn. Øverst Skibets sydøstlige Hjørne er opstillet Prædikestolen. Denne er lavet i Snitværk med forskellige malede Figurer og danske og latinske Indskrifter. Opgangen er øverst ved Korbuen. Over Prædikestolen en hængende Himmel lavet af Træ. Ved nordre Side af Korbuen en Kristus Korsfæstelsesfigur. Rummet har to Fag rundbuede Vinduer i hver Side.

Koret er 13 1/2 Alen langt og 10 3/4 Alen bredt. Det er ligesom Skibet opført udvendig af tilhuggede Granitblokke og indvendig af Kalkfuguet Granit. Gulvet her saavel som i Skibet er af Mursten. I Rummet staar Alteret paa muret Fod, pyntet med Forhæng og Alterdug, hvorpaa er anbragt to Lysestager med store Alterlys. Som Forparti for dette er stillet en Altertavle med Midtparti og to bevægelige Fløje. Et Billede, der forstiller Kristi Opstandelse er anbragt i Midtpartiet og Figurer forstillende Haahet og Troen dækker Fløjene sammen med danske og latinske Indskrifter. Paa nordre Side er opstillet Døbefonten. To Stole, en til Præsten og en til Degnen, er anbragt henholdsvis i Nord og Sydsiden. Et Knæfald, Udstoppet og betrukket med brunt Skind, strækker sig i Rummets Midte fra Syd til

2

Nord. Endvidere paa Nordvæggen hænger en sirlig forarbejdet Træramme, indfattende Oplysninger om Unger Kaas Slægten med deres 60 adelige Vaabengmærker og følgende Vers til Belysning:

En Stegermarcker af Geburd,
 En Unger af Familie.
 I Stegermarck min Tid var kort,
 Til Dankark stod min Vilje.
 En Kaases Rod jeg planted der,
 Sex Grene deraf kommer.
 De fem voxte til Vaaben bær
 Den sjete en Jomfru Unger.

Det er oplyst, at Hans Vulf Unger er født i Ungarn 1596 og kom som Indvandrer til Danmark 1619, hvor han giftede sig med Berete Kaas og fik Villerup til Medgift. Tavlen menes altsaa at være cirka 300 Aar gammel.

Et prægtigt udskaarent Kirkeskab med Indskrift, hvori opbevares Rekvisiter til Altergangstjenesten, findes ikke i Bispemyndighedernes Beskrivelse, men dette formenes dog at være af ældre Dato.

Sakristiet er en Tilbygning ved nordre Side af Koret med Indgangsdør derfra. Det er 8 1/2 Alen langt og 8 3/4 Alen bred opført af store Munkesten og hvælvet, med Vindue mod øst. Gulvet er Mursten. Det er indrettet til Skrifteværelse med Knæfald i en langaftig Runddel.

Vaabenhuset ved Skibets Sydside, hvorfra eneste Indgangsdør fører ind i Kirken, er

opført af Mursten, dog med enkelte Granitsten i Murens Bund. Det maaler 8 3/4 Alen i Kvadrat, er hvælvet og har Vindue mod øst. Det har Murstensgulv og ved hver af Siderne er anbragt en Siddeskammel.

Kirken har sikkert i forrige Tider tilhørt Ejere af Villerup, derpaa hentyder den omtalte i Koret ophængte Tavle med Adelsslægten Ungers og Kaases Vaabenmærker. Endvidere er der paa Taarnmurens Sydside indmuret jernformede Tal der viser Aarstallet 1800, samt Bogstaverne E. B. og K. Z. hvilket skal anskueliggøre Navnene Erik Brun og Kasse Marie Zeuten, der som Ægtepar har været Ejere af Villerup paa denne Tid, og Muligvis da har foretaget en Hovedreparation af Taarnet.

3

Fra 1866 er Kirken overdraget af Hr. Proprietær Chr. Nyholm til Skallerup Sogns Kirketyende og disse blev derved foruden at være Ydere tillige Kirketiendeejere og de fik ved Køb af Tienden saavel Rettighed som Pligt til at styre Kirkens Sager og forvalte Tiendemidlerne, naturligvis under Stiftsøvrighedens Overtilsyn. Købet ordnedes ved 1590 Rdl. Udbetaling til Hr. Nyholm. I Anledning af Købet sammenkaldtes Tiendeejerne samme Aar til Møde i Skallerup Skole, hvor der blev vedtaget Regler og valgt Bestyrelse, der paa Tiendeejernes Vegne skulde varetage Kirkens Tarv og aarlig aflægge Regnskab over Pengemidlernes Forvaltning. Den første Kirkebestyrelse var Mølleer Anders P. Christensen Sønder Mølle, Niels Chr. Jensen, Formand.

Kirkensgaard og Hans Jensen Sønderlev.

Ved Overdragelsen var af de forskellige Kirkebygninger Taarnet og Halvdelen af Skibet og Koret takket med Bly. De øvrige Bygninger bar Tegltag.

Hovedtræk af senere Forandringer vedrørende Kirken

Den store Kirkeklokke stammer fra Aaret 1565. Den har oprindeligt haft sin Plads i Taarnets Nordside, hvor dette endnu bærer Mærke deraf, og siden har den været anbragt ved Kirkens Østgavl i et Træstillads. I Aaret 1868 blev i Kirkegaardens sydøst- lige Hjørne opført et Klokkehus, hvor den da blev anbragt, og hvor ogsaa en mindre Klokke fik Plads, nemlig Skibsklokken fra det engelske Orlogsskib The Chrescent, der strandede ud for Lønstrup i Engelsk - Krigen 1907 til 14, og ved Dykkerundersøgelse i 1870 blev drat frem fra Skroget, og Aar 1875 blev den af Kirkebestyrelsen købt og ophængt. Saaledes fik Sognet sine to Kirkeklokker, hvilket ellers er en Sjældenhed. 1887 blev i Kirkeskibets nordøsthjørne opført en Skorsten og opsat en Kakkellovn for at afgive Varme, hvad der var meget tiltrængt for Kirkebesøgende i streng Vinterkulde i det kolde Kirkerum mellem de rimbelagte Mure. Lærerens Stol blev indrettet under Prædikestolen.

Ved samme Tid blev der lagt nyt Bjælkeloft i Kirkeskibet, der afløste det før ikke ufarlige Gibsloft, idet Gibsdækket paa Steder vilde løsnes. Der huskes at under en Søndagsgudstjeneste

4

et større stykke Gibsdække over Indgangen faldt ned med et vældigt Brag. Hvis dette var sket over Stole der var besatte med Kirkegængerne, kunde det foraarsagt stor Ulykke. Loftet blev malet med forskellige Farver, udført i Tav. 1894 blev opsat nye Stole, der tillige fik fornyet Gulv, ogsaa i Midtergangen blev Gulvet fornyet. Under Pastor Rambuschs Prætevirke fra 1902 til 18 blev der, særlig ved dennes Indflydelse og tillige ved daværende Kir- kebestyrelses forstaaende Medvirke, udført forskjelligt til Kirkens Hygge. Saaledes blev Gulvet i Skibet belagt med Kokostæpper, saevel langs Midtergangen som i Stolene. Der blev ophængt to af Gjørtler Iversen fra Laage i Vennebjerg smukt forarbejdede Messing Lysekroner, skænket af Sognets Kvinder ved Pengeindsamling, samt et kunstfærdigt Skib, skænket af Pastor Rambusch. Paa Stolene. blev der paa hver enkelt anbragt en Messinglysestage. I Koret blev Altertavlen restavreret og gengivet sine originale Farver paa saavel Sidefløjene som Midtpartiet. I dette blev det gamle Billede erstattet af et origenalt Billede, malet af Kunstneren Axel Hou, forestillende, "Jesus hos Martha og Marie", et Motiv, som ambusyb særlig ønskede fremstillet og som efter at to forskellige Kunstneres Udkast

var blevet kasseret af Kunstakademiet saa endelig godkente det nu indrammede af Axel Hou. Et i Koret staaende prægtiget Egeskab blev sendt til København hvor forskellige Beskladigelser blev afhjulpet, og det blev paany anbragt i originale Stand. Paa Alteret blev opstillet en af Pastor Rambusch bekostet syvarmet Lysestage, samt to ny Alterlysestager, skænket af en Privatmand. Alterets Forside, samt Bedeskamlen blev beklædt med rød Fløjel, ligesom ogsaa Prædikestolens Overramme blev beklædt med samme stof og paasyet hængende Guldfrynser. Endvidere blev ogsaa Prædikestolen restavreret og gengivet i sine stærke originale Farver. I Taarnrummet blev opsat et Orgel, hvortil Midlerne indsamledes ved frivillige bidrag af Sognets Beboere. I Anledning af Kirketiendes Afløsning afholdt Tiendeafløsningskommisionen extra Synsforretning og Møde i Skallerup Kirke sammen med Reprætantanter for Sogneraadet og Kirkebestyrelsen samt Sognepræsten. Kirken fik Bedømmelse: Vel vedligeholdet, "hvortil anmærkedes: Kirken kunde ikke tænkes udvidet. Kirkegaarden forventes ikke at tiltrængte Udvidelse de første 20 a 30 Aar, men til dette øjemed

5

henlagdes til afhjulpen Mangel 400 Kroner. Til Restauration at Krusifix 300 Kroner, til det paatænkte ny Alterbillede 600 Kroner og til Prædikestolens Restavration 450 Kroner, tilsammen 1750 Kr. Denne Sum skulde altsaa henlægges forud. Saavidt skjønnes af Kirkebestyrelsernes Regnskaber havde der aarlig til Kirkens Drift, og Vedligeholdelse været anvendt 600 Kroner. Kommisionen fandt det passende at hensætte 17000 Kroner til fremtidig Vedligeholdelse og Drift. Repræsententerne henstillede at henlægge 15000 Kroner, da den sum kunde, som aarlig Renteindtægt, tilsvarede de almindelig anvendte 600 Kroner, hvilket toges til Efterretning.

Til Afløsning af Kakkellovn blev i 1915 et Varmeaperat opstillet, der kostede cirka 700 Kroner.

Den 7 Juli 1918 slog Lynet ned i Vestenden af Kirketaarnet, lavede et stort Hul af Muren, tændte ikke, men splintrede Trappen til Loftopgangen og lavede Beskadigelse rundt om i Kirkerummet og i Vaabenhuset, hvor det ogsaa slog Hul paa Ydermuren. Skaden erstattedes af Brandforsikringen med 3150 Kroner. Kirken er brandforsikret for 27,700 Kroner, Løsøret for 6000 Kroner. Tillige er der Indbrudforsikret for 2.100 Kroner.

I 1936 er en Pengesum, som er indkommen vd Afstaaelse at Beboernes Jagtrettigheder, skænket til Menighedsraadets Raadighed, og Dele deraf er tiltænkt Bekostning at elektrisk Lys indtagt i Lysekronerne samt med Lys ved Orglet, i Vaabenhuset og ved Kirkens Indgangdør saa det hvide Lys ad Aare vil komme til at belyse Kirkerummet.

Kirkegaarden.

Det er indlysende, at Kirken i sin Tid er bygget paa en Banke, idet der rundt omkring Kirkegaardsarelet er en ikke ringe jordsænkning. Kirkegarden er omgivet af et Dige, opsat at Kampesten og tildækket med Jordfyld. Arealet har i forrige Tid haft en Bakkeknude mod Vest og en Lavning særlig mod Nordøst. Aar 1881 blev Kirkegaarden planeret, idet Bakkeknuden blev kørt ned i den lavtliggende, og Kirkegaarden blev derved lagt i et jævnt fra Vest til øst faldende Plan. Samtidig blev Gange anlagt Vest og tildels nord for Kirken.

6

I 1885 foretoges Læplantning af nogle Rækker Gran langs Vestsiden. Denne Plantning gjorde Efterhaanden, som den voxede op, nogen Nytte, men i Blæsvejrr, i tørre Somre og undertiden ogsaa om Vinteren, rev Blæsten Huller i Gangene, og Sandet føg og lagde sig i Driver ind over Gravstederne, saa det var kun paa enkelte Steder at der kunde trives nogen Plantevækst.

Aar 1904 blev der foretaget en plantemæssig Læplantning baade udenfor og indenfor Kirkegaardsdiget under Ledelse af gamle Gartner N. Andersen af Hjørring. Langs Vest

og Nordsiderne blev der udenfor Digerne plantet fire Rækker Gran og langs østsiden ti Rækker Løvtræer. Indenfor Digerne blev i Nord og Østsiderne plantet Løvtræer. Gangene blev ogsaa paakørt stærk Lermuld, som Vinden ikke saa let kunde lege med. Ved dette Forarbejde lagdes Grunden og Betingelserne for den nuværende smukkere Kirkegaard i fornye Skikkelse.

I Aaret 1929 blev der oprettet en Kirkegaardsforening for Skallerup, og paa dennes Forandledning blev der, i 1928 og paa følgende Aar ved Samvirke med Kirkebestyrelsen og Menighedsraad og ved Bistand af konsulent P. C. Andersen Hjørring, udført følgende Ændringer og Forbedringer ved Kirkegaardsforholdene: "Til Forebyggelse af den sviende Vind nord om Kirketaarnet, der her umuliggjorde al Plantevæxt, blev opsat et Granraffe læ fra Taarnets Nordvesthjørne i fem Meters Længde mod Nord.

Nord for Kirken udlagt Plads til Anbringelse af gamle Gravminder. Anlagt ny Gange dels nord for Kirken og dels i Kirkegaardens østside og lavet en Udsigtshøj i Kirkegaardens nordøstlige Hjørne. Endvidere ryddet gammel Plantning og plantet Hække samt Alletrær forskjellige Steder.

Aar 1934 blev paa Kirkegaardsarealet, parallel med Kirkens Sydside og ind mod Hovedindgangen, fjernet tre ramponerede Jerngelændre, der indhegnede Pastor Schjøtts og to fra Villerup, (Bruns og Obels) Begravelsespladser. Af nogle paa Pladsen værende Granitblokke blev der dannet Indfatninger, hvor der anbragtes tilstedeværende Mindestene over Præsterne: "Chr. Frederik - Vinholdt". Præst i Skallerup 1777 - 1810. "Peter Daniel Gunst", Ditto. 1822 - 1828. "Peter Ulrik Frederik Schjøtt", Ditto. 1851 - 1874.

Mindestenene blev dog først behandlet paa Flensteds Gravmonument Værksted i Hjørring med Slibning og med fornyet Ophug-

7

ning. Forøvrigt blev det inddragne Areal forskønnet med Blomsterpartier og Plæne, og Hovedindgangen fra østre Indgangsport blev belagt med Rallag.

Med forudset Hensynstagen til Kirkegaardsudvidelse købtes i 1929 et Areal af Præstegaardsjorden, beliggende nord, nordvest og lidt mod øst ind mod Kirkegaardens Nordside. Arealets Størrelse er 9,810 kvadrat Meter. Det tilplantedes samme Aar med Gran og Fyr. Købesummen var 150 Kroner, og Udgift ved Beplantning 202 Kr. Sogneraadet tiltraadte en indgivet Ansøgning om, at lade Nørlevvejen omlægge nord om Arealet, naar dette tages til Brug som Kirkegaard.

Et tiltrængt Material og Nødtørftshus paa Kirkegaarden tillige med en Brønd har for Tiden Beboernes Interesse, og kan kun ordnes ved en af Beboernes velvillig Ydelse af Pengemidler, da Kirkens Tiende for Tiden ikke har Midler dertil.

Præster ansatte i Skallerup - Vennebjerg Pastorat.

Ifølge Beretning har Skallerup - Vennebjerg Menighed været betjent af følgende Præster:

No.	1	Aar	1530:			Ude Poulsen.
"	2	"	1553:			Niels Christensen.
"	3	"	1568	til	95:	Niels Pedersen.
"	4	"	1595	"	99:	Niels Sørensen.
"	5	"	1599	"	1640	Hans Hansen Rosenberg.
"	6	"	1640	"	70:	Thøger Nielsen Rosenberg.
"	7	"	1670	"	96:	Ove Christensen Bjergby.

"	8	"	1696	"	1716:	Jens Christensen Elling.
"	9	"	1716	"	30:	Jakob Poulsen Kjærulf.
"	10	"	1730	"	60:	Christian Elling.
"	11	"	1760	"	77:	Johan Frederik Hansen Kuur.
"	12	"	1777	"	1810:	Christian Frederik Viinholdt
"	13	"	1810	"	22:	Hans Christian Kramer
"	14	"	1822	"	28:	Peter Daniel Gunst.
"	15	"	1828	"	32:	Hans Nannested.
"	16	"	1832	"	51:	Peter Mandrup Due Vissing.
"	17	"	1851	"	74:	Peter Ulrik Frederik Schjøtt.
"	18	"	1874	"	94	Niels Bo Vilhelm Schrader.

8

No. 19 Aar. 1894 til 1902: Frede Engelhardt Bojsen Jensen.
 " 20 " 1902 " 18: Svend Trøst Rambusch.
 " 21 " 1919 " 25: Lars Larsen Schougaard.
 " 22 " 1925 " 32: Niels Thomsen.
 " 23 " 1932 " Arnold Hald.

Angaaende de to første aarhundredes nævnte Præster kan der ingen bestemte Oplysninger eller Beretninger angives. Kirkebogen for Skallerup begynder først Aar 1719. Præst Nr. 10 fra 1730 til 60 Christian Elling har vel sagtens af hans Foresatte Bispemyndigheden faaet følgende Vedtegnelse: "Han har ringe Indsigter i de evangeliske Sandheder og prædiker maadeligt. Forbereder sig, men Ungdommen grov og uvidende."

Han havde to Børn, der druknede i Blegdammen. Muligvis var de roet ud i en Baad. Efter Almueoverlevering om dette sørgelige Tilfælde fortælles, at de skete en Foraarselligdag mens Præsten stod paa Prædikestolen, og der kom de pludselig en volsom Angst over ham, netop de Uheldet skete. Efter en anden Overlevering har Præsten og Fruen været til Selskab paa Kærsgaard, da de fik Bud om Ulykken og Fruen skal strax have spurgt ud om sine Hunde. Hun var naturligvis en stor Hundeelsker, og Frygten for deres Forlis kom altsaa ved denne Lejlighed lidt vel meget i Forgrunden. Maaske kan disse have foraarsaget Ulykken.

Præst No 12 fra 1777 til 1810 Christian Frederik Viinholdt skal have været Lieutenant ved de Randers Dragoner. Han og hans Hustru ligger begravet paa Skellerup Kirkegaard. Deres meget smukke Mindesten blev i 1934 løftet op af Grønsværet og bragt i en af de smukt ordnede Indfatninger ved Kirkens Sydside. Stenen giver ved sin Indskrift følgende Oplysninger:

Herunder hviler Hr Chr. Frederik Viinholdt, født i Lolland den 7 December 1747, kaldet til Sognepræst for Schallerup Venneberg Menigheder i Aaret 1777, død den 6 Junnie 1810.

Indlagt sig i Ægteskabet 25 Junnie 1778 med sin kære Hustrue, Jomfru Apelone Vorm, født i Børglum den 19 Januarie 1740 og død den 23 Februarie 1821 uden at efterlade

sig Arvinger.

Præst No 15 fra 1828 til 32 Hans Nannested ligger begravet på Vennebjerg Kirkegaard. Efter Sigende var dette efter hans Frues ønske,

9

grundet paa at hun følte en saa stor Længsel efter sin Mand, at hun var bange for, at naar hans Grav blev i Skallerup, vilde den drage hende saa stærkt, at hun daglig vilde spille sin Tid ved at være hos ham der, og hun mente derfor, at det var heldigst for hende personligt, at hun fik hans Grav mere paa Afstand.

No 16 Præst fra 1832 til 51 Peter Mandrup Due Vissing havde før han kom til Skallerup været Præst i Trankebar hos de Vestindiske Negere. Han skildres som en meget myndig Herre, der nok vilde behandle Bønderne lignende, som han formentlig havde behandlet de indfødte sorte Negere i Trankebar, men han måtte finde sig i at taale Irettesættelse, naar han overdrev det med Myndigheden. En ting udrettede han til Velsignelse for egner. Han havde i Udlandet lært den engelske Maadeholdsbevægelse at kende, og i knap tyve Aars Præstegærning indvirkede han særlig paa den opvoxende Ungdom, saa at der i den paafølgende Menneskealder gik Ry af, at Skallerup var et af de mest ædruelige Sogne i Hjørring Omegn.

Vissing blev i 1851 forflyttet til Dronninglund, hvor han efter Sigende kom i Strid med sine Sonebørn netop paa Omraade af hans Maadeholdendsstandpunkt. I det meget store Sogn, med kun den ene Kirke, havde mange omkring en Mil til Kirke, og gaende eller Hestkørende den lange Vej kunde de Kirkebesøgende nok trænge til en Forfriskning inden de paany foretog Hjemrejsen, og de havde derfor for skik at have Mad med, som de spiste i Kirken og som Skik var indeholdt Madpakken en Brændevinslærke, som Mændene lod goa paa Omgang i Stolestaderne. Dette vilde Vissing ikke finde sig i, og der fortælles, at det kom til Proces mel Præst og Menighed om denne Sag.

Præstgaardens Brand.

Som Præst No 17 blev derefter Peter Ulrik Frederik Schjøtt kaldet til Præsteemhedet. Ved Præsteskifte var det ved Lov dengang bestemt saaledes, at den fraflyttede Præst skulle med den tiltrædende deles om Emhedsindtægterne i det fortløbende første Aar. Den fraflyttedes Præstefru og øvrige Familie havde derfor Rettighed til vedblivende at bo i Præstegarden i Naadsensaaret, som det kaldtes, og det var almindeligt at den tiltrædende Embedspræst fik Ophold og Pleje hos hende, indtil Naadsensaaret var udløben, først da kunde Præstefamilierne flytte sammen, og hver for sig have deres eget Hjem.

10

Pastor Schjøtt flyttede ogsaa efter hans Ansættelse, uden Familie til Skallerup og boede hos Vissings Frue. Ved Naadsensaarets Udgang rejste han saa ud for at hente sin Familie fra Askø, en lang og besværlig Rejse, da Flytningen over Landjorden den gang præsteredes med Hestekøretøjer.

Under Pastor Schjøtts Fraværelse brændte Præstegaarden. Dette foregik omtrent samtidig med den store Solformørkelse, og naar ældre Folk fortalte om den sommervarme Eftermiddag, da, der lukkedes for den straalende Sol, og Natmørke sankede sig over Jorden, Kvæget brølede, alle Fuglestemmer forstukkede, alt Jordeliv var som lamslaet af den mystiske Tilværelse, og mange troede, det bar mod Verdens Undergang, saa fortsattes der gjerne med Fortællingen om Præstegaardens Brand, der for dem var lige saa mystisk som Solformørkelsen.

Ilden udbrød en Godtvejrdsdag da Folk færdedes paa Marken ved deres Dagsgærning. Ved Folks tililende Hjælp og et energisk Slukningsarbejde blev Ilden slukket, og Folk drog hver til sit med Bevistheden om, at de havde værget Præstegaarden for den ødelæggende Ild. Men intetanende og uden paaviselig Grund blussede Ilden op næste Dag paany, og da var der Ild i alle Husene samtidig, og der var da ikke tale om at kunne slukke alt brændte, om det saa var Brøndrammen og Brøndvippen. Der fandt selvfølgelig megen Snak og mange Gisninger om denne mærkelige Brand, men Aarsagen blev aldrig

opklaret.

Præstegaarden blev saa atter bygget op i fire særskildte Længder, hvilket var meget upraktisk, hvad Stald og Lade angaar, men maaske det var af Hensyn til, at Ilden ikke atter skulde fænge i hele gaarden paa en gang. Pastor Schjøtt lod sit Navnetræk anbringe over Stuehusets Frontspice.

Pastor Peter Ulrik Frederik Schjøtt.

Efter en Omtale af ovenskrevne i Vendsyssel Tidende var Schjøtt en Properitær søn fra Vejleegnen, født 31 August 1802. Han tog teologisk Embedsexamen i 1830, forsøgte sig i nogle Aar som Landmand paa sin Fædrenegaard, gik saa over til Præstegærning som personel Kappelant for Vissenbjerg fra 1835 til 38, bosatte sig derpaa i Odense, hvor han redigerede Fynsposten, tyede igen til Præstegærningen og beskikkedes i 1843 til Sognepræst for Askø. Stillede sig til Rigsdagemand 1849, mødte dog kun i tre Rigsdagssamlinger. Aar 1851 udnævntes

11

han til Sognepræst for Skallerup – Vennebjerg.

Hans Hustru, Theodora Christiane født Lichtenstein flyttede sammen med sin Mand til Skallerup. Hun døde allerede 1853 kun 53 Aar gammel, og hun begravedes paa Skallerup Kirkegaard.

Pastor Schjøtt har jeg kun kendt i min unge Alder. Jeg var 16 Aar, da han døde, har gaaet til Præst hos ham og husker hans Person ganske tydeligt.

Han var en meget anseelig Skikkelse, havde en prægtig Legemsbygning, høj kraftig, bredskuldret og rank, et meget intelegant Ansigt, svære øjenbryn, et tæt kraftigt Haar, der stod som et Purl omkring den hvælvede Pande. Hans gang var rank og spænstig med fremadhvælvethed Bryst og oprejst Hoved. Han var let kendelig selv blandt flere hundrede Mennesker. En nylig afdød Skribent, Boghandler Christensen skriver i Smaatræk og Skitser følgende: Dersom Schjøtt, i Stedet for at være Præst, havde været øverstkommanderende General i den danske Arme og altsaa været klædt i Generaluniform, og Europas ypperste Generaler havde været samlet omkring ham, saa havde han vistnok været den anseeligste Skikkelse af dem alle.

Han var i Besiddelse af særlig gode Evner, hvortil ogsaa hans alsidige Virksomheder antyder. Som Ordfører ved Sammenkomster og festlige Lejligheder var han meget populær. Han forenede ualmindelige Talegaver med en klanfuld Røst, og hans Taler blev stærkt draget frem i Avisreferater. Det kan antydes som Exempel paa hans Popularitet, at de Frederik den syvende besøgte Hjørring, var alle Egnens Præster tilsagte at give Møde for at hilse paa Kongen. Da traadte Pastor Schjøtt frem foran de andre for paa Kolegers Vegne at tolke Præsternes Velkomsthilsen, men strax Kongen saa ham, før han fik sin Tale paabegyndt raabte denne hem imøde: "Goddag min gamle Schjøtt!" Schjøtt og Kongen havde opholdt sig samtidig i Odense, og derfra stammede Bekendtskabet. Under Kongebesøget ved Aalborg, Hjørring, Frederikshavn – Banens Aabning i August 1871, hvor Kong Christian den niende med Følge, efter Indbydelse af Hjørring Amtsraad, holdt Festmiddag i Maarup Klit med den storslaaede Udsigt ud over Vesterhavet, og de mange Festsdeltagere med Kongen i Spidsen igen fra Lønstrup kørte indad til Hjørring, da gjordes der Holdt paa den smukke Vennebjerg Møllebakke. Her var på Skallerup Vennebjerg Sogneraads Foranstaltning rejst en Æresport, der med Omhud og Smag var pyntet under Ledelse af Frøknerne Schjøtt. Her

12

holdt Pastor Schjøtt følgende Velkomsttale, gengivet efter Hjørring Amtstidende Referat:

Deres Majestæt! ved denne Kyst, hvor Bølgerne bruse, hvor Havets den kolde tungsindige Gude oprejser sit Luftsloot paa lyngklædte Hede, hvor Hjejlen omflagrer sin brune Rede, hvor Jægeren vanker sin ensomme Gang, hvor Hjerterne svulme ved Fædrenes Sang, hvor Jylland frembyder sin mandige Dyst, sit brede, sit nøgne og mægtige Bryst og vogter Smaasøstre i Østerlide, vogter dem alle for Stormflodens Kvide, der staa de gamle, de dejlige Minder, "fribaarne Mænd og trofaste Kvinder

færdes paa Marken, paa Vang og ved Strand med Gud, for Konge og Fædreland!" Paa dette Sted, hvor maaske aldrig nogen dansk Konge her betrædt, og som vi med ringe Evne, men med bedste Villie have smykket med Markens Urter og Lyngens Blomster og vort herlige Dannebrog, paa dette Sted bringer jeg deres Majestæt den hjerteligste Hilsen fra Skallerup og Vennebjerg Menigheder. I vore Gudshuse, deroppe paa Højen (Vennebjerg) og i Dalen dernede, (Skallerup) nedbeder vi saa ofte Herrens Velsignelse over konge og Fædreland. Men i Dig flokkes Skarerne under den lysende, straalende Sommerhimmel, ikke blot for at se en Konge, men for at modtage og gemme et levende Billede af vor egen, gode, trofaste og danske Konge, den frie Konge over det frie Folk. Og idet vi vove at fatte det Haab, at ogsaa deres Majestæt vil modtage et venligt Minde om disse uforglemmelige Øjeblikke og engang glæde os med et længere Besøg, knytte vi til dette Haab, dette vort hjertelige ønske, at deres Majestæt med ophøjede Dronning, med elskelige Børn maa leve mange, mange glædelige og lykkelige Aar i vort kære gamle Danmark, et ønske som finder genklang i alle danske Hjærter, og som vi alle baade gamle og unge her ville hilse og udbringe i jublende Samklang: Vor gode Konge leve lykkelig og længe !!!

Dom Skribent var han vel særlig virksom som Redaktør, men ogsaa siden skrev han Artikler blandt andet i Hjørring Amtstidende. Ogsaa Poesien kunde han mestre, og han har skrevet flere Digte. Velkomsttalen til Kongen i Vennebjerg holdtes ogsaa første Del i smuk versificeret Hyldestform.

Præsten kom undertiden i Besøg ved Skolens Undervisningstimer. Ved hans Indtrædelse rejste, efter Lærer Lunds Paabud, alle Børnene

13

sig, og Præsten udbrød da altid, idet heri sendte os et glædestraalende Blik: "Det er tilforladelig nogle flinke Børn!" Ordet "tilforladelig" brugte han ofte. Ved Examen var Børnene gennemgaaende bange for, at de ikke kunde gøre Præsten tilmaade, de saa mere hen til hans Strenghed end til hans Venlighed, maaske fordi de hørte dette mere omtalt. Han kunde dog nok nedlade sig til at pludre med begavede Børn og fortælle dem, at de fortjente tilforladelig at faa godt til Karakter.

Naar Præsten spadserede, havde han oftest to eller tre Hunde med sig. Han var Jæger og tog Del i Jagtselskaber paa Villerup og andre større Gaarde, hvor han ogsaa var Gæst ved Kortspil ved god Mad og Drikke. En Mand forebragte ham en Dag ved Begravelse en Indbydelse til at deltage i Kortspil paa Overklit. Præsten var der strax med Svaret: "Jeg kommer, jeg kommer." Efter Sigende bruges kortspillet ogsaa hos ham selv i Præstegaarden. En Mand modtog saaledes en Gang fra ham en Indbydelse til at komme op til Præstegaarden en nærmere bestemt Dag og nyde et tarveligt Aftensmaaltid for så bagefter at læse og gennemgaa et Kapitel af Holmblads Katekismus. Der gaar jo ogsaa en Historie om, at han en Lørdag Aften i Kortspil-selskab havde slaaet Væddemaal med sine Medspillende at om, at han næste Dag i sin Prædiken skulde nævne alle Kortenes fire Benævnelser: "Klør Spare, Hjærter, Ruder, og dette anvendte han som følgende: "Hvis Fanden skulde komme ind af disse Ruder og kaste sine Klør i vore Hjærter, da ville vi vist sige: "Herre, spar os."

Schjøtt havde Døje med at administrere sine Pengesager. Til Kommunen var han saaledes kommen til et skyldt et større Beløb, som Forstanderskabet i et Møde bestemte skulde inddrives ad Rettens Vej, men som siden blev ordnet paa den Maade, at Præstens Forpagter indvilligede i efterhaanden at betale Beløbet til Kommunen, idet Præsten gik ind paa, at Pengene blev afdraget i Forpagtningsafgiften. Han laante ogsaa Smaabeløb af Venner og Kendinge, og han havde et eget Nemme til at ordne saadanne Laan. Saaledes fortælles, at en Dag hen kørte til Hjørring, traf han den kendte Mølleer Søren Jensen Liver Mølle i dennes Gaard. Præsten lod gøre Holdt, hilste paa ham og sagde i spydig Tonefald: De er sikkert nok i Besiddelse af 100 Rigsdaler "Søren Jensen "Jo—o, det var Søren Jensen de rigtigt nok. Naa, sagde Præsten, saa kan De tilforladelig godt laane mig de halvtreds. Præsten fik Pengene. Han var en stribar Mand, noget hidsig og kunde i Vrede være hurtig til Handling, men han gemte vist

14

ikke paa Nag. Engang under hans Virksomhed, som Formand for Sogneforstanderskabet i halvtredserne, smækkede han Forhandlingsprotokollen i og hævdede mødet, uden at Forhandlingerne var afsluttede. Han afviste ret ofte en Konfirmants smed da

Katekismen hen i Hovedet paa ham, og gav den Besked med til Afsked, at han vilde ikke se ham mere. Vedkommende maatte naturligvis allyde og fjernede sig i største Hast, men næste Mødedag kom han nok saa frimodig igen, uden at der derved mærkedes nogen Uvillie fra Præstens Side. Der havde i Mellemtiden som Regel foregaaet en Tilnærmelse mellem Præsten og Konfirmandens Foresatte, og Sagen var som oftest blevet bilagt ved lidt Offervillie fra dennes Side. Engang da min Søster gik til Forberedelse til Konfirmation, afviste han hele Konfirmandholdet paa tre Piger nær. Disse var af en højere Rangklasse og havde Ventestue i se private stuer, medens de andre havde Ventestue i den daglige Folkestue. Da der var sket en lille Beskadigelse af Kalkpusnedfald, kom Præsten tilstede og afviste hele Flokken fra videre konfirmationsforberedelse og de gik alle hjem. Det var sikkert blevet Præsten et slemt Tilfælde, hvis Børnenes forældre ikke havde taget den fornuftige slutning at sende Børnene afsted den næste Mødedag, medens Sagen neddyssedes som hændelig for den iltre Præstemand. Som et Exempel jevnsidigt kan berettes om en Søndagsgudstjeneste fra et af hans Sidste Leveaar, mens han havde en Kapalan ved Navn Dejgaard, meget lille af Væxt, og denne brugte en Skamel oppe paa Prædikestolen til at stå paa for at naa op over dens Overramme. Den antydede Søndag havde Schjøtt bestemt sig til at forrette Gudstjenesten, og da han kom op på Prædikestolen, stødte han mod Skamlen, som ved Forglemmelse ikke var blevet fjernet. Han greb da i Hidsighed Skamlen, og med stor Kraft smed han den ned ad Trappeopgangen, hvor en buldrende og skramlende trillede ned over Kirkegulvet. Efter denne Episode kunde det have sine Vanskeligheder for Præsten og for Tilhørerne ogsaa at samle dem om Forkyndelsen. Af konfirmanderne fordrede han megen Udenadlæsning, baade Bibelhistorie Lærebog og Salmebog, ligeledes fordrede han som Hjemmearbejde Stiløvelser, saasom Genfortælling, Referat af hans Prædikener og tillige ogsaa privat Breve til ham selv. Disse skulde skrives i Højtidsferierne, og afleveres ham første mødedag derefter. Vi maatte nøje mærke os Udskriften: "Deres Velerværdige Hr. Pastor P. Schjøtt i Skallerup. At forfatte Brevenes Indhold laa som Regel langt ud over Børnenes Fatteevne, og det

15

overlodes gerne til kendte Halvstuderende eller til enkelte begavede Kvinder, som viet var i Besiddelse af Formularer til saadan Brug. Jeg hørte ikke Tale om Kretik fra Præstens Side i Anledning af den anvendte Metode. Det var hel almindelig Skik, at hver enkel af Forberedelsesholdet ydede Præsten, som Gave til Højtiderne, et stykke Fjerkræ: "– Gaas, And eller en Hane," undertiden ogsaa Æg og efter første Altergang ved Modtagelse af Skudsmaalsbøger en Sølvskilling af Værd: "– Specie, Rigsdaler eller Tremark. Det havde vel sin Virkelighed med disse Ydelser, at de dels var bestemt som Del af Præstens Løn, og dels som frivillig Gave. Saaledes forholdt det sig vel nærmest ogsaa med Højtidsofferne og andre Offerydelser ved de forskjellige kirkelige Handlinger, og tillige ogsaa med de aarlige Mælkeydelser, da Præsten lod en Vogn køre rundt til Gaardene med en stor Tønde, hvori der fra de enkelte gaarde ydedes en eller flere Spande nymalket Mælk til Osteprodukt til Præstens Husholdning. Malkepigerne, der stod parat med den tiltænkte Mælkelevering, blev af Præstens Pige, som var med, beværtet med Æbleskiver og et glas Vin. Disse Metoder var gænse, medens Pastor Schjøtt beklædte Præsteembedet i Skallerup. Konfirmationsdagen, blev Konfirmandholdet stillet paa Plads paa Kirkegulvet efter Præstens Anvisning, og dette skulde efter de gængse Regler forgaa saaledes, at de dygtigste og flinkeste i Undervisningsfagene fik de øverste Pladse, og dette skulde altsaa gælde for Pladserne ned efter til den allernederste. En saadan Indstilling synes at have været en stor Vanskelighed for Præsten, og det var vist ogsaa den gængse Menig, at Opstillingen mere gjaldt Størelsen af hvad Vedkommende havde præsteret til Præstens Husholdning af Fjerkræ, end det gjaldt Dygtigheden i Undervisningsfagene, og det kunde jo i grunden ogsaa være ligegyldigt hvilken af Metoderne, der brugtes. Naar der nu om Dage tales og skrives om det utilbørlige Velhæng, der følger med ved en konfirmation i Form af Gaver og Gilder, kan det vil siges, at der ogsaa var Ting, som trængte til Nyordning ved forrige Tidens Konfirmation.

Som Prædikant var Pastor Schjøtt meget veltalende, og sin usædvanlige kraftige Røst kunde han forme og bøje under sørgmodige, alvorlige og henvisende Hentydninger, og han kunde ogsaa med volsom Kraft som Tordenbulder i flammende stærke Ord udtrykker sig rammende om Dom og Fortabelse. Han var anerkendt som en dygtig Prædikent, og Pastoratets Lirler var fyldt ved Gudstjenesterne af Kirkegængere. (Man

16

husker, at det var Regel i de Tider, at der fra Hjemmene altid skulde nogle i Kirke hver Søndag). Traf det at han prædikede i Vakanse i andre Kirker, da var disse overfyldte. Altergæster, som altid skulde indtegnes forud hos Lærerne, lod han møde til Skriftemaal om lørdagen forud for Søndagsaltergangen. Kirkerummet fyldtes af hans vældige fuldtonende Messesang. Hans Prædikener holdtes sædvanlig i to Tempo. Første Del i almindelig jævn Prædikenstone, og sidste Del i tiltagende Styrke baade i Form og Tonefald og i Dybde. Han udtalte da med Varme og Inderlighed Ordene med stor Kraft, medens Taarene trillede ned ad Kinderne paa den kraftige Mand. Dette paavirkede i høj grad Tilhørerne, saa at særlig i Kvindestolene kom Lommetørklæderne frem, og man mærkede ved Lyden Paavirkningen af Præstens gribende Prædiken. Dette viste en Aabenhed og Ærlighed ved Mandens ellers noget flygtige Natur og vidnede om en Troens Inderlighed og grebethed, og han sagde ogsaa: "Gør ikke saadan, som jeg skikker mig, men som jeg siger og Prædiker."

Ved Udgangsfærden efter Gudstjenesten gik Mændene strax ud i det frie, medens Kvinderne standsede ud til Siderne i Vaahenhusrummet, hvor Pigerne gjerne havde æsker staaende til Gemme for deres Pibekapper, som de sad med inde i Kirken, men som ikke taalte alt slags Vejr udenfor og derfor her skiftedes med Hovedtørklæder. Dels havde ogsaa Husmoderne et eller andet Klædningsstykke til Beskyttelse mod den udendørs Atmosfære, som de ledte frem og iførte sig, imens de gav hinanden Haand og hilste. Præsten var imidlertid naaet frem fra Alteret. Han hilst paa hver især og stillede Spørgsmaal til Mødrene om Børn og Ægtefælle og andet vedrørende Hjemmet, medens han skemtede med Pigerne om deres stilfulde Hovedpynt og om, der snart var Udsigt til forestaaende Bryllup. Han havde saa smaat hørt en lille Fugl synge om en Nyhed, som kunde tyde i den Retning o.s.v. Han kendte saa godt som alle Beboerne i Pastoratet. Mændene udenfor hilse imidlertid hinanden og holdt med hinanden Samtalen igang, fordi at ogsaa de afventede Præstens Hilsen. Alle havde Ærbødighed for Præsten. Han betegnedes vel ikke som "vor Far" hvilket man har hørt andet Steds fra, men han betragtedes alligevel som en slags Fører og som Pastoratets Hovedsmand. Hans venlige Hilsner og Tiltale ved Kirken afbødede noget pas den ellers afmaalte Afstand, der var mellem ham og Bønderne, men no-

17

gen indgaaende Venskab eller Tillidsforhold mellem dem hørte vist til Sjældenhederne. Schjøtt havde to Sønner og tre Døtre. Sønnerne "Søren og Frits var begge to Præster og beklædte Eheder. Af Døtrene, der levede ugifte, var skiftevis de to hjemme hos Faderen og deltes om Hjemmets Styrelse. De var næsten stadig Kirkegængere i Skallerup kirke, og de udmærkede sig ved deres klangfulde smukke Sangstemme. Nu var særlig nogle ældre Mænd, som nødig ville give Afkald paa de gamle tillærte Salmemelodier og som maaske daarlig kunde høre Mislyde, naar de var en linie bagefter, idet Salmeverset var sluttet af. Skønt Lærer Lund der førte Sangen, var i Besiddelse af en vældig Kraftstemme, havde han dog Vanskelighed ved at være den ledende naar disse gamle til upassende Tider gik op i Højderne. Her var Frøknerne Schjøtt, en stor Hjælp. og de har meget Æren af, at Meslydsstemmerne inden lang Tid forsvandt og at i det hele taget, at det gik saa godt med Kirkesangen i Skallerup Kirke.

Aar 1871 - 72 Vinterhalvaaret gik jeg til Konfirmationsforberedelse. Man husker herfra den gamle særprægede Præstemand fra Konfirmandtstuen med de mange Bøger, Hylden i Baggrunden med Menneskeskeletter, hvoraf særlig Hovedskallerne var talrige, og dertil hans store Pibebrædt med mindst et Dusin lange med Tobak stoppede Piber. Præsten røg til Stadighed en af dem, og naar den var røget ud, skiftede han med en ny stoppet fra Pibebrættet. Jævnlig naar han talte med os, gik Piben ud, og med faa

minutters Mellemlum tændtes den atter paany. Han benyttede svenske Tændstikker, som de kaldtes, der var noget nær lig de nu almindelige brugte i Æsker, men som i almindelig Husholdninger var ganske ukendte den Gang. Han brugte mange Tændstikker i løbet af Forberedelsestimerne, og naar han havde tømt en Æske, udsøgte han sig en Konfirmandt som havde en Søster eller Bror hjemme og bad denne om at tage Æsken med hjem som Legetøj til den lille, og en saadan lille, Æske var virkelig den Gang et meget skattet Legetøj for mindre Børn. Pastor Schjøtt blev en af de sidste Vintermaaneder syg, og han maatte overlade Konfirmandternes Forberedelse til Skolens Lærer, som havde nogle Extratimer med os. I April Maaned kom hans ældste Søn "Søren Schjøtt" da Sognepræst i Hunnerup i Thy og forrettede konfirmationen for ham. Dagen forud for dennes Afholdelse var vi Konfirmandter samlede i Præstegaarden, hvor denne unge Præstemand kom ind og talte med os. Han var knap saa høj og svær som sin Fader, men dog rank og fyldig og med et sjælden mildt og straalende Ansigt. Hans Samtale med os om Kris-

18

tendom var ikke et sædvanlige med Bibelære og Kattedation, men den var en Henvisning til de kristelige Gøder, som var givet os i Eje, og som vi nu med al vor Troes Inderlighed, saa godt som vi kunde, skulde bekræfte og velkende os, og dertil give vor Haand og vort Ja. Det var som han ved Vennehaand ledte os til noget lyst og godt, hvor vi gerne vilde vær med. Han var en elskelig Mand, som vi blev glade ved at give vor Konfirmationsløfte, og som jeg siden mindes med Taknemlighed. Da vi under Samværet med ham sang en Slutningssalme, kom gamle Schjøtt uventet ind, lige rejst sig fra Sygesengen og mangelfuldt påklædt, men med sin vante Styrke holdt han meget bevæget og med stor Inderlighed en Formaningstale til os om at være vaktssomme paa vore Veje ud i Livet og tage mod Guds hjælp og Vejledning.

Denne sidste Sammenkomst i Præstegaarden blev en sjælden god Beredelsesdag for os Konfirmander, og den staaer endnu for mig i levende Erindring.

Schjøtt levede endnu halvandet Aar, men han var fra nu af svagelig og maatte holde Krxxx. Han døde den 11 December 1873 og begravedes paa Skallerup Kirkegaard ved sin Hustrus side, som var stedet til hvile tyve Aar forud. Jordpaakastelsen forrettedes af Sønnen Søren Schjøtt, og Skallerup Vennebjerg Menigheder satte over dem et smukt Mindesmærke, et Vidnesbyrd om, at de vilde have ham husket ogsaa fremad i Tiden. Gravtstedet blev passet og vedligeholdt af Døtrene, saalænge de levede. De boede i Hjørring sammen med Adjunkt Nørtoft, og denne antog sig efter deres Død Tilsynet. Aar 1934 blev Gravmindet af Kirkegaardsforeningen efter foregaaende Istandsættelse anbragt i en af Indfatninger, jevnsidegt de to før omtalte Præsteminder, og med lidt Bistand fra Menigheden, er der Sandsynlighed for, at mindet kan ses endnu en Tid frem.

Ved besættelse af en ny Præst til embedet var det et almindeligt ønske blandt Beboerne, at Sønnen "Søren Schjøtt" kunde blevet sin Faders Efterfølger, og daværende Sognefogder Jens Nielsen Lophave Vennebjerg og Christen Nielsen Nørremølle Skallerup blev i den Anledning sendt som Depotation til København for at forebringe Kongen Sogneboernes ønske. Da Sognekaldet den Gang var første Klasses Embede, kunde efter daværende Regel for Præsteembeders Besættelse dette ikke tilstedes, fordi han var for ung. En ældre Mand Niels Bo Vilhelm Schrader fik Embedet.

19

Pastor Niels Bo Vilhelm Schrader.

Schrader blev forflyttet hertil fra Skræm Hjortedal Menigheder paa Mors, og han var da en Mand i fyretve Aars Alderen. Han beklædte Præsteembedet i Skallerup - Vennebjerg i tyve Aar fra 1874 til 1894.

Han var en fin og nobel Mand, der med Hustru og Børn levede et smukt Familieliv og i Stilhed forrettede de Kirkelige Handlinger. Han var imødekommende og flink, naar nogen henvendte sig til, ham om en Tjenstvillighed, men derudover havde han kun lidt Omgang og Samkvem med Menigheden. Jeg talte personlig med ham kun faa Gange, og han

besøgte vist ikke mit Hjem. Han forrettede min og Hustrus Bryllupsvielse o døbte vore to Børn, og min Hustru og jeg var af og til Tilhører under hans Prædikestol. Tilhørerkredsen kan betegnes som almindelig. Hans Stade i Kirkelig Retning var vist nærmest Højkirkelig.

Han holdt en tospand Hestebefordring samt Kusk. Gamle Hans Munk havde denne Plads i flere, Aar og det kom derved i Folkemunde, at naar Pastor Schrader kørte ud, havde han altid hans Munk med sig. Dette skulde altsaa underforstaaes som hans Brændevinsmunk, af hvilken Præsten sandsynligvis ingen havde, men som det ellers den Gang var almindeligt, at Mændene havde en saadan i Vognen, naar de kørte Forretningture til Hjørring. Brændevin var nemlig endnu flere steder en daglig Opstrammer til Maden.

Schrader Hustru der bar Navnet Rambusch, var interesseret i Havebrug, og ved Kuskens Hjælp holdtes Haven i prisværdig Orden. Af Ægteparrets syv Børn var den ældste Datter gift med Pastor Balslev i Sulsted. Schrader blev i Tredsaarene svagelig. Tog derfor hans Afsked 1894 og flyttede til København, hvor han døde 7 December samme Aar. Vel hans Død skrev Vendsyssel Tidende efter et Københavns Blad følgende Eftermæle: "Han var en pletfri Karkter, en trofast Sjælehyrde og søgte altid bort fra Strid. Han var en af de stille i Landet".

Pastor Frede Engelhardt Jensen og Hustru Thyra Jensen.
Efter Pastor Schraders Afrejse samledes Medlemmer af Menighed—

20

en i Skallerup – Vennebjerg Forsamlingshus for at drøfte Præsteembedets Besættelse. Der var da ingen Mebnighedsraad, og ingen særskildt Medlem havde derfor Mandat til at foretage omgaaende Besættelsen. Paa Mødet var der stemning for at ansøge om at faa en grundtvigs Præst anset, og der blev nedsat et Udvalg til at virke for Ansættelsen. Pastor Frede Jensen, som da var Sognepræst i Raabjerg, var kendt her i Skallerup fra hans gentagne Foredragsmøder i Forsam- ligshuset. Udvalget henvendte sig da til ham med Anmodning om at være Ansøger til det ledige Præstekald, og dertil indvilligede han, idet det blev en Aftale, at Beboerne sluttede op om dette ønske ved at indgive Ansøgning til Ministeriet derom. Det var derfor med stor Forventning, man imødesaa Præsteemhedes Besættelse, da man vidste, at Tiden var inde, da Underretning derom kunde ventes. Den 17 November om aftenen var der Bud fra Vendsyssel Tidendes Redaktør, at der var kommet Telegram om, et Frede Jensen var kaldet til Præst for Skallerup – Vennebjerg. Der var netop Foredragsmøde i Forsamlings- huset den Aften, og Efterretningen blev modtaget af Mødedeltagerne med stor Glæde, idet der saas en Fremtid sammen med de to unge Præstefolk i lyseste Forventning. Jensen holdt sin Tiltrædelsesprædiken i Kirkerne Søndag før Jul. og, derved forberedtes en god Julestemning. Hvad der særlig gjorde Indtrvk var hans overraskende smukke Messesang. Frede og Thyra Jensen fik som antydnet en varmhjærtet Modtagelse, og da de begge var unge og glade og velbegavede, hverpaa sin Vis, vandt de snart en stor Vennekreds. Vi skulde saa se at rystes noget sammen, vi stive og stejle Vendelboer, og disse mere fintfølende oplyste og udgaande fra mere kulturdannede Hjem. Det gik vist ogsaa forholdsvis saa godt, som det egentlig kunde tænkes. De var de førende ved Sammenkomster, Frede var livlig og kunde i barnlig Hengivenhed tage inderlig Del baade i Glæde og i Sorger. Naar han forrettede sin Præstegærning, var det i stor Alvor, og han blev aldrig træt af, baade velsignelse og ved Henvisninger til Guds Barmhjærtelighedsgærninger, at forkynde om hans kærlighed og ved aandsbaarne Ord at give Evigthedshaabet Næring. Fru Thyra var den kloge omsorgsfulde og fremadskuende med Planer for Fremtidsmuligheder og Lyst og Villi til at føre dem ud i

21

Livet, og hun havde ogsaa Begavelse og Evner til praktisk at kunne fremme det planlagte. Som Kunstnerinde i Broderifaget var hun meget fremmelig, og hun var ogsaa antaget om Konsulent i Kunstsyning og rejste rundt paa Landets Højskoler og gav en hjælpende Haand ved Haandgærningsundervisningen. Dertil begyndte hun i Skallerup en ny Virksomhed "Forfattervirksomhed" idet hun skrev de første at sine Børnebøger her, og ved disse vandt hun sin Forfatternavn. Hendes Bøger "Gamle Præstegaarde", der

fulgte senere, vandt meget Ankendelse. Hun blev ligesom her siddet med mange smaa nydelige Perler og samlet dem op, en efter en, og trukket dem paa Snor. Hendes egne Livsskildring har hun ogsaa lagt ind deri. Hendes p af lgende Forfatterskab "Constance Leth" og "Bispinde Manne Bojsen født Nannested" og flere har gjort hendes Forfatternavn kendt i vide Kredse.

Hun var ogsaa virksom som eneste Kvindevalgt Medlem i det sin Tid nedsatte Udvalg.

Gamle Pastor N.J.Jensen, Fredes Fader, havde i Aarene 1896 og 97, efter at have faaet sin Afsked i Æbeltoft, taget ophold hos Familien i Præstegaarden. Han var en from og elskelig gammel Præstemand, som man ved selv den mindste Omgang kom til at skatte. Som Formand for Foredragsforeningen i det Tidsrum fik jeg Lejlighed og Lykke til at pleje lidt omgang med ham. Hans personlighed indbød en stor Tillid, og efter en samtale forlod man ham beriget af hans Ord. Han prædikede gerne i Kirken de store H jtidstidage, og saavidt hans Kræfter tillod det, holdt han villig og gerne Foredrag i Forsamlingshuset. Saaledes holdt han tre sammenhængende Foredrag N.F.S.Grundtvig, og flere emner talte han om, og hans Foredrag var meget søgte.

Engang i Vinteren 1897 havde han lovet at holde Foredrag. Det blev den dag stærkt Snestorm, men trods dette, var han meget opsat paa at vilde være til stede ved Mødetiden, og Frede og Thyra imødekom saa hans ønske og kørte sammen med ham op til Forsamlingshuset. Da der ingen Tilhører var mødt, grundet paa det daarlige Vejr, maatte Mødet jo aflyses. De kørte saa ind hos os, hvor vi snart var plaseret i en varm Stue omkring et dækket Kaffebord. Den gamle firsaarige Mand var meget forkommet af Uvejret. "Jeg er saadant et gammelt Skrog" skj mte han. Men snart var han tøet op, og var et Hyggeligt Humør, og vi havde et par hyggelige Samtaler.

Han døde samme Foraar i April Maaned, n r ind naad Paasken. Han havde en Tid havt lidt influense, som han mente var overstaaet.

22

Aftenen forud f r Dødsdagen var Svigerdatteren som sædvanlig inde at pusle om ham til Natten. De kom ind i en Aftenpasiar, og han fortalte meget om, hvad han havde oplevet af Minder under sygdomsn tterne, og særlig havde dette drejet sig om Træk fra hans afdøde Hustrus Liv. Næste morgen var svigerdatteren atter inde og hjalp ham med Vask og Paakl dning, og han sad saa i sin Lænestol og ytrede Glæde over den nære Paaske, og at han havde bestemt sig til at prædike i Kirken anden Paaskedag. Da Kaffen senere blev bragt op til ham, laa han i sin Seng med Haanden under Kind og var død. Hans Ansigt bar Præg af Mildhed og Ro. Hans Død var som en smuk klar H stafstens Solnedgang, der kaster sin gl dende Glans tilbage over det m rknede Dagsskj r. Han vor elsket og blev savnet af mange i Menigheden.

Han blev bisat i Skallerup Kirke, hvor Frede Jensen meget bevæget bragte ham sin S nnetak, og hvor flere af de tilstedeværende Præster havde Taksigelser og ønsker at bringe deres gamle afholdte Embedsbroder.

Et F jgetog af Skallerup – Vennebjerg Beboere fulgte Ligbaaren til Hørning Statsbanegaard, hvorfra denne blev ført i Jernbanevogn til Æbeltoft fulgt af Frede og enkelte Mænd fra Skallerup. Foruden en Del Kranse medfulgte fra Skallerup – Vennebjerg Menigheder en smuk Marmormindetavle.

Det var med Vemod, at vi efter 7 1/2 Aars forløb maatte tage Afsked med Frede og Thyra Jensen, der herfra forflyttedes til Vignæs paa Lolland, og et f ldtes sikkert ogsaa af dem, at der var mange Baand, der bandt, maaske stærkere end de havde anet. De har siden stadig haft Forbindelse med deres gamle Menighed, og en Gang hver anden, tredie eller fjerde Aar g r de en Rejse her op og holder en lille Ferie, boede hos os og taler som Regel i Kirken og i Forsamlingshuset. Enkelte her oppe fra, hvoriblandt min Hustru og jeg, her ogsaa gentagne Gange besøgt demovre paa Lolland.

En Sang som jeg skrev til Pastor Frede Jensens tredsaarige Fødselsdag den 17 november 1921 giver lidt Indblik og Forstaaelse af hans Præstegærning i Skallerup – Vennebjerg. Den anføres som Slutning og Beretningen.

Mel: Naar Solen ganger til Hvile.

Man husker tilbage i Tiden
 vel hen ved en tredive Aar,
 da Jensens med Smaahørn liden
 drog ind i vor Præstegaard.
 De mødte med higende Længsel
 at hævde den gruntvigske Sag.
 at dreje ved Aandslivets Hængsel.
 og fremme den nye Dag.

Og ligesindede Venner
 dem mødte med Glæde og Fryd.
 Det var som Sol, der tider
 og skaber i Dæmringen Gry.
 For Længsler, som Sjælen ej grunder,
 var Jensen nu sendt os som Tolk,
 man følte, det var som et Under,
 som Herren besøgte sit Folk.

Og Jensen, han vidned Guds Nade.
 og trofaste Kærlighed,
 at Troen paa Korsets Gaade,
 i Hjærterne skaber Fred.
 Han viste os herlige Veje
 til lyse livsalige Land,
 han gav os Haabet i Eje
 om Mødet paa Livets Strand.

Naade Hvede, han sigter Avner
 i Menneske – Tanke og Sind,
 han lukked i Regnbuefarver
 Guds Godhed og Kærlighed ind.
 Hen Hjærtedybderne kjendte
 og lodde det dybe Vand.
 Velsignelsens Fred og sænkte
 hans jublende Messesang.

Nu tyvende Aar er rundet,
 da Jensens brød op her fra Nord,
 end mærkes i Vendelbolandet
 vi endnu hans gærnings Spor.
 Det er os mod Lyset en Dragen
 fra Livets slumrende Nat,
 og derfor paa Tredsaarsdagen
 vi bringe vor Hyldest og Tak.

Pastor Svend Trøst Rambusch og Hustru Charlotte.

Efter Pastor Frede Jensens Forflyttelse i Foraaret 1902, tiltraadte Pastor Rambusch samme Aars Efteraar Skallerup – Vennebjerg Præstekald. Han kom fra den lille Ø. Tunø, som ligger nær ind mod Samsø, hvor han var ansat i Præsteembedet, og da han besad en Del Erfaring i Lægevidenskab, og der ingen Læge var paa Øen, var han tildels ogsaa Beboerne til Hjælp i Sygdomstilfælde.
 Rambusch og Charlotte var henholdsvis 32 og 33 Aar ved Indflytning hertil. De var to

energiske, velbegavede og fremadstræbende unge Præstfolk, der snart vandt en ikke ringe Indflydelse i Pastoratet. Ramhusch var udstyret med rige alsidige Evner, hvorved han kunde erfaringsmæssigt tage Del i mangeartede Forhold. Han kunde let sætte sig ind i Landboforhold, og ved hans og tildels ogsaa Hustrus flittige besøg i Hjemmene evnede han at kunne lede Samtaler ind paa Omraader, som han helst attraaede. Han vandt derved Indblik i de forskellige Beboers egentlige Jeg, deres Levevis og Handlemaade og ved sin praktiske Sans kunde han ofte være baade vejledene og irettesættende, eftersom Forholdene artede sig. Han havde noget af en Førernatur, og han havde let ved at være førende i Sognenes forskellige Drøftelser og Anliggender. Han viste stor Interesse for at hygge og udsmykke Kirkens Indre, og ved hans Handledygtighed fremmedes en hel Del i den Henseende, hvilket er anført under forskrevne Kirkeafhandling. Ogsaa Kirkegarden

25

havde hans Interesse, og ved hans Medvirken blev der gjort et Forarbejde, hvorved grundlagdes Betingelser for den senere og for den nuværende smukke Kirkegaard. Som Havebruger var Rambusch særlig virksom. Ikke alene hyggede han den gamle Præstegaardshave og plantede Frugttræer og Buske, men paa det Præstekaldet tilhørende Jordstykke vest imod Vejen, indbefattet det gamle nedbrudte Vesterhus Byggeplads ialt cirka 1 1/2 skp Land, fremtryllede han et større Anlæg med Læplantning, Lystanlæg og Køkkenhave, som han selv havde megen glæde af, og som jeg ved, hans senere Eftermand Pastor N. Thomsen satte megen Pris paa og dertil ogsaa havde glæde af. Trods dd mange private Virksomheder forrettede han de kirkelige Handlinger med Omhu og Paapassenhed samt med Orden og Punktighed.

Hans Formaal var, ligesom saa mange unge Præster, at samle Pastoratets kristelige Retninger i fælles Lyttekreds under sin Prædikestol. Dette Formaal er vist glippet for mange, og jeg tror knap, at et tilfulde lykkedes for ham. Hans Fremtræden i Kirken havde en rolig og bestemt Form, og hans Tale lød fyldig og i tiltalende Tempo ud over Forsamlingen. Han havde god Sangstemme og kunde i kirken og ved andre Lejligheder let være Leder af Sangen. Et meget betydelig Præstegærning øvede han i Hjemmene hovedsagelig ved Sygesengen, hvor han ved sine betydelige Evner til Samtaleform havde rig Lejlighed til at gøre sig gældende som Præst. Præstehjemmet var indbydende og smukt, og alle og enhver blev modtaget med Venlighed.

En Tildragelse, som havde skjæbnesvangre Følger for de unge Præstefolk indtraf i Vinteren 1909. De besøgte i Forening Præstens Broder, senere Stiftfysikus Aalborg, da boende som Læge i Sjørup syd for Skive. Paa et Hestekøretøj, hvori Præsten og Fruen var anbragt, løb det en Hjul af Vognen og væltede i haardt Frostføre Præsten fik et alvorligt Schjok, men kom dog snart tilsyneladende uskadt fra Væltningen. Fruen fik en ondartet Hofteskade, hvorved hun maatte være sengeliggende i længere Tid, og hun vedblev derefter at være halt og maatte for Eftertiden støtte sig ved Stok og give Afkald paa Spasereture af synderlig Længde. Det mærkedes ogsaa paa Præstens Nerver efterhaanden, at han havde Men af Væltningen, og 1913 maatte han udbede sig en Ferie for at underkaste sig forskellige Kure. I de følgende tre a fire Aar betjentes Embedet dels af Nabopræsterne, og dels af Præsten selv,

26

saavidt hans Helbred tillod det. Der holdtes Kapelan i den sidste Tid for Præstens Fratrædelse, som paa grund af den vedvarende Nerveøsitet, fandt Sted 31 December 1918.

Fru Charlotte Ramhusch var i Bestvrelsen for Tilsyn med Plejebørn og tillige Medlem af Hjelpebestyrelsen. Hun havde Lærerindeuddannelse og underviste for en Del sine egne Børn. Disse modtog ogsaa Undervisning i Kommuneskolen, og de to ældste Drengene kørte de sidste par Aar daglig i Jumbekøretøj til Realskolen i Hjørring.

Pastor Rambusch tog sin Afsked med Pension og flyttede med Familie til Nvborg, hvor han siden fik en Timelærerplads ved det derværende Statsfængsel.

Til Afskedsfest for Pastor Rambusch og Fruen i Nørum Forsamlingshus den fjerde April 1919 skrev jeg følgende Sang, som i sammetrængt Form understreger det foran skildrende.

Mel: Jeg elsker de jre iunre.
Fra Tunø Hr. Rambusch og Frue
til Skallerup stævnede hen,
hvor de med Forventning skued,
saa dejligt et Præstehjem.

De mødte med Ungdoms Længsler
til Virke saa frejdig og fro,
og Døgnlivets smaalige Trængsler
at kue med mandig Mod.

Og nu, de her bjerget Sejlet,
da Skuden fik Brøst og Knæk,
er Maalet dog ikke forfejet,
skønt Standsningen voldte det Bræk.

Det vidnes fra Sygesengen,
hvor Livet med Døden tog Dyst
her Præsten sad som Vennen
og bragte Guds Naades Trøst.

27

Og gemt er en Søndagstime,
hvor Ord Lød fra helligt Sted,
og gemt, naar for Støv det kimed,
er Haabet om Rejsefred

Men ser det hvor Kirkehuset
er hygget og pyntet med Sang, .
og Toner fra Orgelbruset
beriger hver Kirkedag.

Man ser det i ny anlagt Have.
en praktisk og ordnende Flid, .
hvor alt er lagt herlig Tillave.
for Eftermands Embedstid.

Og huskes vil Hjemlivs Minde.
Om Mildhed og Venlighed,
hvor Lovprisnings – Toner klinge, .
skønt Sorger stod lidt ved Led

Til Afskedstakken nu knyttes
det Ønske: "Ved Held og Kraft.
det rigtig i Stilhed vil lykkes.
at hele det Brud, der brast"

Og haabes, at Livsskuden atter.
Til Toppen har vejende Flag, .
Og sikker Haand Roret fatter.
Og styner i Brydning og Mag.

28

Pastor Lars Larsen Schougaard.

Pastor Schougaard der fraflyttedes tiltraadte Præstekaldet her i Foraaret 1919. Han var da 59 Aar gammel, var ugift og gammel Ungkarl. Han var en statelig ældre Herre,

rank a Holdning, smukt paaklædt og hans færden ad Vej og sti var i let ungdommelig Gangart. Som gammel Ungkarl havde han nogle ensidige Ideer, der bestod i Fravigelser fra det almindelige. Han førte med sig ved Indflytningen fra hans tidligere Embedsbolig et Jumbekøretøj bestaaende af en lille hvid nærmest simpel gammel Hest indbefattet en Jumbe, meget primitiv, kun en Trækasse med Sæde, naturligvis paa to Hjul, men uden indvendig Polstring og næsten uden Maling. Desuden bragte han med sig nogle faa Høns og en middelstor Puddelhund. Han passede selv sin Hest med Foder og Vand. Naar han kørte ud var det næsten udelukkende i Gangart, og dette skete kun, naar han forrettede Indkøb oppe i Byens Forretninger, og tillige kørte han ogsaa af og til om søndagen til Gudstjeneste i Vennebjerg. Han var en stor Dyrven og nænnede ikke at aflive et eneste af sine Dyr, saa baade Hest, Høns og Hund var ved at være ældgamle. Hunden var vel især hans Kæledægge. Den maatte ikke komme sammen med andre Hunde, hvorfor den stadig holdtes indelukket, undtagen den paa de daglige Spaseretur sammen med en af Pigerne blev ført i Strikke, undertiden var den ogsaa Passager i Jumben, naar Præsten kørte ud. Den havde daglig sin Plads i et Vindue i Præstens Studereværelse, hvor den kunde overse alt hvad der foregik i Gaarden. I Spisetiden sad den sammen med Præsten ved Bordet, denne ved den en Bordende og Præsten ved den anden. Om Natten laa den lunt og blødt i sin sovekasse i Præsten Soveværelse. En stor sorg var det for Præsten, da den blev syg og døde. Dyrlægen blev under dens Sygdom gentagne Gange tilkaldt, men da trods Dyrlægetilsyn alligevel døde, blev den begravet i Præstegaardshaven tæt udenfor Havestuedøren, og Præsten lod over Graven lave en Cementstøbning indrettet, saaledes at Støbningen indrammede forskellige Indfatninger, som udfyldtes med forskellige Blomsterarter Altsaa meget sjældent Gravminde.

Endnu et meget enestaaende Træk. Han opsagde knap sin Telefon, og dertil havde han, som han selv morsomt fortalte det, følgende tre Grunde. 1ste: Folk ringede ham op angaaende kirkelige Handlin-

29

ger, og da han var ukendt med Vendelbosproget, kunde han være udsat for Misforstaaelser, og det vilde han ikke udsætte sig for. 2det: Pigerne benyttede Telefonen til dermed at bestille Varer i Brugsforeningn, og naar han saa fik Maanedesregningen, var der noteret forskelligt, som var ham uvidende, og det voldte ham Ærgelse. 3die: Han yndede gerne at tage sig en Middagslur. Men nu vidste Folk, at det var netop paa den Tid, da Forpagteren var at træffe hjemme, og saa ringedes der, om det lod sig gøre at tale med Forpagteren, og saa maatte han ud at kalde Forpagteren ind. Dette vakte Forstyrrelse af hans Middagslur, og denne blev derved spildt, og det vilde han ikke finde sig i, : Altsaa, dette var gunden til, at han lod Telefonen opsige.

Bortset fra disse omtalte noget ensidige Ungkarleideer, var Pastor Schougaard en meget rar og afholdt Præstemand. Han var Hjemmemenneske, men traf det sig, at han blev budt ud, kom han villig, men kun paa korte Visitter. Han kunde dog i et sluttet Selskab være livlig, og endog sammen med Selskabet more sig over sine egne noget aparte Ideer. Men samtidig var han ogsaa den fine, ægte og noble Mand, og han omgikkes alle venligt og kærligt.

Som Præst for Menigheden var han sikkert den ærlige Guds Ords Forkynder, der talte ud af sit eget Hjertes Længsler og Trang og samtidig indpræntede han Trøst og Haab ved de evige Kildepring, hvorfra de mange Goder udstrømmer, som er givet enhver til Eje, som lever Livet i kristen Troes Lydighed. Man kunde skønne ved hans Ligtaler og lignende, at han ogsaa hos andre kunde trænge ind til Hjærtetrængene og afspejle det inderste værdsatte i deres Liv.

Paa Grund af svigtet Helbred tog han efter sex Aars Præstegærning i Skallerup – Vennebjerg sin Afsked og flyttede til sin Hjemegn i Højby paa Fyn i Nærheden af Nyborg. Det kan bemærkes, som den grund ærlige Mand han var med Hensyn til Kærligheden og Æmhed for sine Dyr, at Hønsene forærede han væk paa den Betingelse at Vedkommende lovede, at de hurtigst muligt aflivedes. Hesten lod han Dyrlægen kloroformere, idet han antog, et dette var den letteste Aflivningsmetode. Endvidere lod hen den nedgrave i Haven i en Grav saa vid, at denne kunde, ligie paa Siden med Benene udstrakte. Han beviste ogsaa ved denne Lejlighed sin Gavmildhed idet han ved Fraflytningen ikke stillede sine overflødige Ejendele til Salg, men udsøgte sig

Trængende til de forkjellige genstande og overlod det altsammen som Gave. Ved hans Afrejse havde han i Menigheden sikkert ikke en eneste Uven.

30

Nogle Skallerupbeboere har besøgt ham i hans nye Hjem, og han har ogsaa gjort gebesøg her i Skallerup, ved hvilken Lejlighed han talte i Forsamlingshuset.

Han lever endnu i 1936, men da hans Helbred er ringe, faar vi knap mere hans Besøg i Skallerup.

Pastor Niels Thomsen og Hustru, Benedikte.

Som Schougaards Efterfølger fulgte Pastor "Niels Thomsen" og Hustru "Benedikte". De var meget unge Præstefolk kun Aar, de tiltraadte Embedet, men de havde dog forud i et par Aar beklædt. 2den Præsteembedet i Hjørring.

Thomsen var afgjort en grundtvigs Mand, som han aabent og ærligt vedkendte sig, og hans Forkyndelse og store Frisind bar ogsaa Præg deraf. De var begge to elskværdige og tiltalende Personligheder, der optraadte som jevnbyrdige i erhvert som helst Hjem, hvorved de vandt dem yndest og fik mange Venner i de forskjellige Hjem saavel som ogsaa i større Kredse. Særlig i Ungdomskredse var Thomsen højt anskrevet, og som han sagde: Naar han kunde tjene disse, gjorde han det villigt og gerne. Det kan dog være, at han derved blev draget ind til Førstepladser, hvor han om støttende kunde være til endnu mere Nytte som Præstevejleder.

Som den unge Præst, der ikke, som de ældre, kunde tale af synderlig Erfaringer, holdt han sine Prædikener i nær tilslutning til Evangeliet. Han udtalte Ordene med en klar og tydelig Røst, og han havde god Sangstemme.

I Sygehjem var han meget højt anskrevet. Hans jævne Væsen og hans gode Sangstemme var ham en Hjælp til at fange og lede de syges Sind.

Med Hensyn til praktisk Arbejde var han indsigsfuld. Som Havebruger havde han Interesse og Forstaaelse, og som medvirkende til Kirkegaardens ændringer og Forbedringer i Aarene 1928 og 29 var han et virksomt Medlem af den nystiftede Kirkegaardsforening.

Fru Benedikte Thomsen var som Københavnerinde meget jævn og ligetil, og ved sin Friskhed og ligefremhed og sit særprægede Omdømme, som hun havde let ved i Samtaleform at drage frem, vandt hun baade Indflydelse og tillige mange Venner. I Juli 1932 flyttede Præsteparret til deres nye Embede i

31

Søndersø paa Fyn. Den 1ste Juli holdtes efter Indbydelse af Menighedsraadene for Skallerup – Vennebjerg. Afskedsfest i Nørum Forsamlingshus, hvor der var fyldt op til sidste Plads. Lærer Ingemann Peternen diregerede, og der lød fra mange Læber Takkeord og gode Ønsker for de nu snart bortrejste Venner. Som Gave fra hele Menigheden overraktes dem et kostbart Remantantuhr.

Der blev sunget nedestraande Sang hvis Ord og Tone bundfældtes og genklang hos Forsamlingen under Afskedstagen med de Kære Præstevenner.

Mel: Jeg er Havren, jeg har Bjælder paa.

Thomsens og hans Hustrus Virkekaar
her tilbagelagt har sjetten Aar,
og ved Minder, som vi i Gem,
vil vor Tak vi gerne bringe frem.

Præstegærningen er vanskelig,
men den kan og være stor og rig

naar i Samklang, der Hjætedyb,
stemmes Toner til Guds Himmelfryd.

Og vi mindes saadan Højtidsstund,
hvor at Ordet fanged Hjærtebund,
saa at rigt Guds_freden daled ned.
fyldte Hjærter med Guds Herlighed.

Glade smil blev mødt fra Sygeseng,
naar til Velkomst Haanden rakes frem
Fredens Ord og Bønnens stille Magt
blev som Lægedom i Sindet lagt.

Og den klare, gode Salmesang
lukkede ind en Sjælens Lykkestrang,
saa det var for syge ret en Fest,
Naar vor Præst og Frue de var Gæst.

32

Naar Fru Thomsen "Københavnervant"
dog blandt Bønder sig saa godt befandt
da vi ved, med kærligt Offersind
samlede hun Venner til sig ind.

Fordringsløs, med tjenestvillig Flid.
stadig ofred Thomson Arbejdstid,
og til hver en god og ædel Sag
bragte gjerne han værdifuld Tag.

Kirkehus, saavel som Kirkegaard,
om hans Skjønhedssans nu Vidne staar.
Havens Ynde, Hjemmets Hyggebo,
begge de saa kønt og smukt forstod.

Og det rare, gode Præstehjem
et " Velkommen " bød en venligt frem,
hvor med Spøg og Alvor vexled Ord.
ledet ind paa sandheds - kærligt Spor.

Eders gode rakte Vennerhaand
knvtted Kærlighed og Venskabs Baand,
nu ved Afsked trænger det os nær.
at vi havde Jer saa hjærtenskær.

Derfor lønligt Takken liste frem,

den bevarer vi i Mindegem.
O naar Tankerne til Jer gaar ud
vil den følge med i Længselsbud.

Mødte I ved barske Vestkyst- Nord.
Pust fra stoute, stejle Vendelboer,
trofast Venskab fik og Rødder fat,
tag det med til varig Mindeskat.

33

Gid paa Danmarks smukke Fyens – Ø
I beredes Aandens Dagligbrød,
saa jer Gærning vorde stor og rig,
og jert Hjemliv være lykkelig.

Skoleforholdene i Skallerup.

Ifølge Dokument af 11 Septemter 1798 er der fra Gaarden Vildkærsgaard i Nørum solgt til Skoleholder Ole Christensen Kobro en til Gaarden hørende Gadelod imod, at denne som Betaling udredede derfor til Gaardens Ejer en aarlig Afgift af 8 Skilling. Denne Lod er efter et gammelt Matrikelskort beliggende nord for nævnte Gaard og strækker sig i østlig Retning fra nuværende Forsamlingshus. Lodden er senere overdraget til Søndergaard i Nørum, nuværende Ejer Budolf Budolfsen, og den benævnes en endnu for Skolejorden. At der har været holdt Skole Bekræfter en endnu tilstedeværende Skoleprotokol, der er udstedt som glædende for Nørum Skole. I øvrigt er det en Vitterlighed, at en senere Lærer i Skallerup i 50 Aar, altsaa har denne begyndt sin Skolegærning i 1808, og det er tænkeligt at Skolen samtidig er bleven forlagt til Sønderlev. Fra Mand i fyrrerne er der kun berettet meget lidt om Skolen i Sønderlev. Aar 1860 er der bygget ny Skolebygning, hvilken er den samme Bygning, som Gartner Søren Thirup i 1934 tog ned og opbyggede som Gartneriets Villabolig.

Sandsynligvis var denne nu nedtagne Skolebygning opført paa samme Plads, hvor den forrige gamle Skolebygning har staaet, thi der har i Byggeaaret været holdt Skole i en lejet Stue hos Gaardejer Knud Larsen Knudsminde, Skolebygningen af 1860 blev saa benyttet til Skolebygning indtil 1911, da nuværende Skolebygning i Sønderlev blev taget i Brug.

Skolens lærere.

Om Skoleholder Kobro foreligger ingen Beretning. Derimod kun—

34

de gamle Folk, der huskede Lærer Gaarrestrup, nok fortælle en Del, dog, ikke sne omfattende, at der derudaf kan gives en Levnetstegning. Sikkert er det, at han har været en Del forfalden til Spiritusdrik, og at han ved Lejligheder, hvor Svagheden tog Overhaand, har været usikkert som lærer, men man har set hans overmaade sirlige Skrift, og man har kendt enkelte af hans Elever, der som oplyste Mænd og dygtige ikke blot i et enkelt Fag, men som baade skriftlig og mundtlig havde tilegnet sig Viden, som sikkert den Gang ikke var almindeligt at kunne præsteres fra en Almenskole, hvilket bekræfter, at Undervisningen i skolen ikke kan betegnes som Undermaaler. Lærer Gaarrestrup holdt de to sidste Aar af hans embedstid Hjælpeleærer, og den mand, der beklædte denne Plads, var den siden kendte Landstingsmand og Statsrevisor gamle Madsen Mygdal, der fra lærer i Mygdal avancerede til Landstingsmand og Statsrevisor.

Lærer Lars Møller Lund.

Lærer Lund var født 5te. Juli 1826 i Asdal Sogn. Hans Fader var husmand Lars Bertelsen Lund, der tillige var Strand- og Klitfoged. Som syv_aars dreng døde Lunds Moder, og han blev derved optaget som Plejebarn af Sognefoged Lars Christian Pilgaard i Bjergby Sogn. Her opholdt han sig i nogle Aar og havde overmaade gode Dage og blev paa alle Maader omsorgsfuldt behandlet, ogsaa med Hensyn til Skolegang. Siden da Faderen anden gang blev gift, kom han tilbage til Hjemmet. Som Skik og brug den Gang, kom ubemidlede Folks Børn ud at tjene. Lund kom nu ud at tjene som Hyrde om Sommeren og søgte om Vinteren Skolen. Efter sin konfirmation 1840 kom han i Møllelære et Aarstid.

Hans ældre Broder Christen.

Lund hvile imidlertid taget Skolelærerexamen og var bleven antaget som Lærer i Bjergby Skole. Denne unge Lærer udvirkede, at Broderen, Lars fik Læreplads et par Vintre som Vinterlærer, medens han samtidig om Sommeren var i Murerlære i Hjørring

35

hos den "bette Pol". I 1845 fik han Støtte af denne sin ældre Broder og omtalte Lars Pilgaard til at komme paa Seminariet i Snedsted.

Seminariet i Snedsted lededes af den kendte dygtige Forstander "Ludvig Chr. Møller", og 1847, kun 21 Aar gammel, tog Lund herfra sin Examen som Lærer. Efter et Aars Huslærervirksomhed blev Lund ansat til lærer i Karmisholdt Skole Skjæve Sogn. Den 14de Juli 1850 flyttede han til Bagterp Skole, og 15de Februar 1858, som 32 aarig, forflyttedes han til Skallerup som Gaarrestrups efterfølger, og han var saa Lærer der i 37 Aar.

Lund var en høj kraftig skikkelse, cirka 68 Tommer høj, med rank Holdning, livfuldt Ansigt og med klare spillende Øjne. Han bragte altid godt Humør ind i Selskabet, naar han og Hustru ret ofte efter Indbydelse kom i Besøg, vel mest paa Bøndergaeadene. Ved de forskjellige Daabsgilder, Bryllupper og Begravelser var de sædvanlige indbudte, og Lund var de den, der ledede Samtalen ved Langbordet, ligesom ogsaa han havde den benaadede Betilling med en stor Forskjærekniv, at partere Ænderne eller Gaasen, som var den mest almindelige Anrettermad ved saadanne Lejligheder. Lund havde mange Egenskaber, der berettigede ham til at beklæde en Førerstilling for Sognet. Han var alsidig begavet, var snar til Raad og til Handling og Vejledning, og han overgik alle sine Sognebørn, maaske paa Præsten nær, i boglig Lærdom og i at kunne behandle og klarlægge sine Synspunkter.

Forholdene og Hyggeegne
i Skallerup Skole fra 1858 til 1891.

Skolestuens Runfang var Bygningens hele Bredde, cirka 12 Alen, og den havde samme Maal i Længde, og Loftshøjden var cirka 4 Alen, Gulvet var af Brædder. Midt i Stuen stod en stor rund Kakkellovn, hvorfra der under Loftet gik et Kakkellovnsrør hen i Skorstenen, som var muret op mod Inderdøren ved østenden. Fra Skorstenen mod Nord til Indgangsdøren stod en Hylde, hvori der opbevaredes Læsebøger og andre Skolerekvisitter, og ved modsatte Skorstensside var lærerens Pult anbragt. Fra denne strakte sig en Bordrække med Siddebænke foran hele Ydersiderne rundt, først med et mindre Bord langs Østsiden, og dernæst langs Syd, Vest

36

med Bænke anbragt saaledes, at Børnene vendte mod Kakkellovnen. Kakkellovnen gjorde ligesom Skjel mellem Drengene og Pigebørn, idet Drengene havde den nordligste, og Pigerne den sydlige Del. Hovedindgangen var fælles for Skolen og for Lærerens Privatlejlighed, og Fællesgangen var forholdsvis meget lille, man synes endog alt for lille. Vel havde de fleste af Børnene lidt Overtøj paa, men om Vinteren havde Pigerne dog nok Hovedet svøbt ind i et Klæde, og Drengene havde ogsaa en Hovedbeklædning, og dertil havde de alle en Mellemmadspakke eller Mellemmadsæske, som altsammen skulde gemmes af indtil 70 Børn i det lille Forstuerum. Skiftesko brugtes ikke, der passerede i Træskoene fra Pløren lige ind i Skolestuen. Langs Nordsiden Skolebygningens, hvor Forstuedøren førte ind, var der en Alen bred Stenpikning, og kun et lille lavt Trin førte til Døren. Grunden udenfor var stærk leret, og i vaadt Føre maatte Børnene gaa paa Træskonæse, for at Pølen ikke skulde gaa ind. Man forstaaer at gulvet i Skolestuen maatte blive pløret ved at sidde i Skoletimerne med en saadan Fodbeklædning. Angaande Nødtørftsforhold, da var Drengene henvist til at forsvinde bag ved Laden, som laa lidt nord for Skolebygningen, medens Pigerne puttede dem bag ved Tørvehuset, der lå mod øst i Skolegaarden.

De her nævnte Forhold blev saa godt som ikke ændret de første paafølgende femten Aar. Siden hen blev der gjort flere for- skjellige Forbedringer. Først i 1891, de den nye

Skole i klitten optog Virksomheden, og Skolen i Sønderiev derved aflastedes for en stor Del af Børnene, blev der ved denne gjort omgribende Forandringer baade med Forhold og Hygge.

Lunds Læregærning og kirkelige Betjening.

Lund omfattede sin Lærergærning med stor Interesse. Han udførte den ikke alene efter de ham paahvilede Pligter, men han ydede med Overmaal baade Evner og Kræfter for at blive en Førstemand med en første Klasses Almueskole. Elevantallet i øverste Klasse laa i mange Aar mellem 50 og 70 og i nederste Klasse mellem 30 a 40. Undertiden havde Lund ialt over 100 Elever i sin Skole.

Datidens Metode for Diciplin og Orden i Skolerne var korporlig Revselse, og en saadan brugte Lund i vid Omfang efter

37

mange forskjellige Former, f. ex.: Ris paa Bagen, Rusken i ørene, Ryk i Haaret, Smæk oven i Hovedet af Violinben, opstillet i Rundkreds med hver sine solide samlede Pilekviste, og så slaa drabeligt til hverandre. Hvis ens Slag faldt for let var Lund der strax med sin Pisker og hjalp til. Alle skulde de i Graad, inden er sluttedes. Ogsaa mildere Straffe: Staa ret i løbet af Timen i et Hjørne med bortfravendt Ansigt, eller staa ved siden af Lund paa Katederet, gaa i længere Tid rundt og uafbrudt spytte paa Kakkelovnen, putte i Tørvekassen med Laag lagt over, Lunds sorte Kalot krængende ned over ørene paa en sovende Dreng, foruden mange andre Paahit.

Der var intet der kaldtes Frikvarter, men hver anden Time fik Børnene Lov at gaa udenfor og skulde være inde paa Plads snarest mulig. Om Middagen var der fri en Time. Skolegangen var ordnet for øverste Klasse med fire dage om Vinteren og en Dag om Sommeren ugentlig. Nederste Klasse med 2 Dage om Vinteren og fire Dage om sommeren. Begge klasser med Højtidsferier og med 1 Maanedes Høstferie. Det var særlig, for øverste Klasses Skolegang om Vinteren, at Lund satte kraftige ind. Der mødtes saa tidlig som Dagslyset var fremme, og Undervisningen sluttede når Mørkningen gjorde det nødvendigt.

I Martsdagene holdtes Skole til Kl. 6. I Samlingstimen, Efterhaanden som Børnene mødte frem, skulde hver enkel finde sin Tavle, sætte sig paa Plads og begynde at regne. Naar Lund kom ind rejste Børnene sig op alle sammen, og Lund hilste med et Godmorgen. Tavlerne blev foreløbig lagt paa Plads, og Skoletimerne begyndte med Morgenbøn og Morgensang. Kun i Religion, Bibelhistorie, Fædrelandshistorie og Sang deltog Klassen i Samling. Under de andre Undervisningsfag var den delt i forskjellige Hold, og man forstaar, at Lund i saadanne Timer maatte arbejde for to for at gøre fuld Fyldest.

Hvorvel man ærer og agter Lund som Person og om Lærer, saa maa man alligevel anholde to af hans Lærefag, som ikke at være saa heldige. Det ene Fag var Lærebogsundervisningen, altsaa Relegionstimen. Her var Lund for optaget af at Børnene skulde lære Lærebogen uden ad til Punkt og Prikke, hvad mange Barn havde svært ved, og da Lund var ved at blive oprevet og hidsig, fulgte derved en ubehagelig Strengthed. Der blev som Regel noteret Eftersiddere og der vankede ogsaa Øretæver og andet slem, saa at

38

denne Time, istedetfor at den burde være den herligste og skønneste, istedetfor blev den ringeste, og den Børnene nødigst gik med til. Den anden Time var Hovedregningstimen, som altid var forlagt til Slutningstime af den Grund, at Mørkningen ikke ved denne generede saa meget. Baade Børnene og Læreren var de trætte, og det var meget svært at holde de opgivne Tal fast, og naar Overhøringen af baade store og lille Tabel føjedes til, saa gik det for det meste galt. Lund blev vranten og vred og det blev til en mislykket Time. Af Undervisningstimerne, som man sætter højt i Kurs, kan fremmest nævnes Bibelhistorie. Lund var en god Fortæller, og han fortalte mesterligt om de gamle Patriarker, saa Skikkelserne traadte levende frem, og

naar han ved Beretningerne herom ledede Undervisningen hen til ret Forstaaelse af godt og ondt og at se Guds Skabermagt og Almagtsvælde, de var Børnene optagne og lyttede, og tillige kunde han mesterligt ved de ny testamentlige Fortællinger berede dem til at modtage Frelse ved Tro paa Daabspagtens Sandheder. Lund levede i Begejstringsrusen fra 1848, og i hans Fædrelandshistoriske Fremstilling var det særlig de store Krigshelte, han fremhævede, og hans rige Fædrelandssind tilkendegav han i sin Historieundervisning ved at hævde, at underhygge og appellere til Kærlighed til Fædrelandet. Han lærte Børnene en masse Fædrelandssange, nærmest af dem, som vældede frem efter 1884, og som dengang vor meget i Folkemunde. Noget af det kæreste han kunde byde Børnene var Oplæsning af H.C. Andersens Eventyr, hvortil han knyttede vejledende Belæring. Der kom det rigeste, denne Mand ejede, nemlig det barnlige, til Udfoldelse, og endnu bedre maaske kom dette fem i Belysning af hans Morgen og Slutnings bøn, hvor han ligesom stillede sig midt imellem Børnene og talte deres Sag og hans Sag fra sit Barnestade. Nogle mindes ogsaa maaske allerbest en Skoledag som denne, da der var foregaaet noget alvorligt slemt, og Lunds hidsige Sind maaske havde taget Magten fra ham, da efter at være falden til Ro, kunde staa frem under Slutningstimen og beklage, at dette eller hint var sket i Klassen, beklage at han selv ved sine Fejlgreb saa daarlig fandtes værdig til den Gærning, der var betroet ham, og hvordan han saa med Taarer trillede ned ad Kinderne kunde bede om Guds Tilgivelse og om Bistand til fortsat Virke, og naar han sluttede af med at bede Børnene om, at ogsaa de vilde tage ham og hans skole i Forbøn, da var der faa, som ikke fældte Taarer. En saadan Time var en meget større Berigelse i kris-

39

telig Paavirkning end mange Lærehogstimer med Overhøring. Efter disse Anmærkninger kan det vistnok sluttes og stadfæstes, at for Børnene var Lund en streng og til Tider frygtet Lærer, men inderst inde holdt de dog af ham og elskede ham.

Man mindes saa tydelig en Sti, der gik fra Skolen til Kirken Kirkestien "Der er noget vemodigt ved at tænke paa denne gamle Kirkesti, der havde Aarhundredes Hævd, og som i smukke Sommerdage snoede sig forbi græssende Kalve og Køer og gennem bølgende rige Kornmarker, og hvor Kirkegængere, enlige, som ogsaa i Flok og Følge, vandrede deres Kirkegang, medens den nu, ved selvraadigt Indgreb, ligger sønderlemmet og omlagt til Plovfure, hæmmende og tilsidesættende Kirkebesøg.

Ad denne Kirkesti har Luns i 37 Åar, Sommer og Vinter, saavel i yndigt og solrigt Godtvejr, som ogsaa i Regn og slud og Snefald, gaaet sine mange Kirkebetjeningsture. Han svigtede vist aldrig sine Pligter i Kirken, med mindre, der var en meget særlig Hindring. Hvorvidt om Pastor Schjøtt og Lærer Lund altid kunde gaa i Spænd sammen uden gnidninger kan vist knap tænkes, men mellem de senere Præster, Schrader og Frede Jensen, var der sikkert ingen Vanskeligheder. Hans Kirkebetjening var saavidt kan skønnes ham en Vellyst, og den havde Menighedens fulde Tilfredshed. Hans Sang er betegnet som hans ringeste Fag fra hans Seminarieexamen, men han holdt Takt og Tone og havde en høj kraftig Stemme. Foruden Kirkebetjeningen skulde han ogsaa ringe kirkeklokken tre gange til hver Gulsteneste, ligesom han ogsaa var pligtig at ringe ved Solens Opgang og Nedgang. Disse Ringninger, ved Solopgang og Nedgang, maatte han paa Grund af den lange Vej længde overlade til en Stedfortræder.

At Lunds gærning saaledes som Lærer og Kirkesanger har været røgtet med Nidkærlighed og med en enestaaende Villie til at udfolde og fremme den til et saa højt Maal, som han ved sit trofaste Virke formaaede, er en Kjendsgærning, og denne hans gærning har sikkert kunne spores i sognet gennem den Menneskealder, som han ved sin Skolegærning med saa betydende Kræfter ydede sit Virke.

Lunds Virke udadtil.

Lund var en kendt Mand i vide Kredse, og han var meget interesseret i offentlig Virksomhed, særlig i Skolekredse var han en

40

skattet og virksom Foredragsholder. De lokale Blade har mange Referater af hans

Taler. Han har talt om Skolereform, om Opdragelsens og Undervisningens Grundtanker, om Menneskelivet med den nordiske Grundlære som Udgangspunkt. Ved Grundlovsfester var han ogsaa en hyppig Foredragsholder. Lund havde en glødende Fædrelands kærlighed, og hans kraftige Imødegaaelse, især i politiske Debatter, som han ogsaa tog Del i, gav undertiden den nidkære, varmlodige Mand Anledning til at fremkomme med ubeherskede Udtalelser, som kunde virke i Farvør for Modstanderen, og altsaa faldt uheldigt ud for ham selv. Det var atter den Hæftighed, som hele hans Liv var ham en Plage, og som saa godt vidste, at han havde at skulle værne sig imod.

Som Politiker var Lund ivrig Højremand. En gang, under et stærkt Pres fra Partiets Side, lod han sig bevæge til at stille sig som Rigsdagskandidat. Det var Forsvarssagen, der særlig var fremme. Hans Modkandidat var Jungersen, og der var ingen Sjanse for, at Lund kunde blive valgt. Han sluttede de ogsaa sin Valgtale med at sige, at det skulde være ham en Ære at blive sendt til Rigsdagen, men en glæde at vende tilbage til sin Skole.

Skjønt delagtig i offentlig Politik, saa blandede han sig ikke i Politik mellem sine Sognemænd. Ligeledes var han ogsaa nærmest som Tilskuer, da den grundtvigs - kristelige Bevægelse vandt Indpas i Sognet, men man antog ham snarest for at være Modstander af Bevægelsen, hvilket ogsaa var det sandsynligste, idet Bevægelsen førte med sig noget, der var i Modstrid med de af ham fremførte og indlevede Grundregler, men der har formodentlig været noget i Bevægelsen som har tiltalt ham, thi man skimtede efterhaanden ligesom en større Tilnærmelse til Grundtvigskredsen, og da der i det sidste Aar af hans Embedstid kom en særpræget Grundtvigs Præst til Sognet, nemlig Frede Jensen, bestod der et godt Venskabsforhold imellem denne og Lund, og man tydede det saadan, at han var glad ved at være Tilhører under Præstens Prædikestol.

Lunds Familieforhold og sidste Leveaar.

Lund og hans Ungdomselskede Caroline Villadsen fra Mygdal Sogn viedes den 10 April 1849 i Mygdal Kirke. Der fødtes i Ægteskabet tretten Børn, hvoraf de fem døde i en tidlig Alder. En Søn en meget lovende dygtig og afholdt Yngling, som var antaget som

41

constitueret Lærer i Raabjerg Sogn, døde 1877, knap 17 Aar gammel. Den ældste Søn, Landmand i Amerika, døde 46 Aar, kun tre maaneder før Faderen. Tre Sønner og tre Døtre tilligemed Hustruen overlevede Lund.

Den 25 April 1883 var det 25 Aar siden Lund tiltraadte Lærergerningen i Skallerup. I denne Anledning blev der ved en Deputation overrakt ham og hustru nogle smukke Gaver fra Skolekredsens Beboere.

I 1880 gjorde han, som Medlem af Lærereforeningens Bestyrelse, en Rejse op gennem Norge til Sverrig for at være Deltager i et stort skolemøde i Stockholm, denne var hans eneste Udenlandsrejse. Af denne Rejse var han meget optaget, og han kunde interesseret fortælle derom i Timervis, særlig om den overmaade mærkværdige Fjeldnatur med de klædte Grønner, der vedblev kar efter Aar at kaste sin Frø længere og længere til Vejrs, saa at de tilsidst klædte Fjeldet helt til det øverste. Han kunde ved sin Fremstillingsevne fremtrylle det meget levende og storslaaet.

Til November 1891 blev Skallerup Skoleordning delt i to Distrikter, idet en ny Skole blev taget i Brug i Skallerup Klit. Skolestuen i Sønderlev blev ved denne Lejlighed gjort mindre. Skolestuen fik sin særlige Forstue med egen Indgang, og der blev lavet en Del mere hyggeegniske Forandringer. Det var sikkert ogsaa paa Tide, at Lund fik aflastet noget af det møjsommelige Arbejde med mange Børns Undervisning. Han underviste endnu i fire Aar i den mindre Skole, og dette blev vist noget af Lunds skønneste og rigest Skoleaar. Han hvave ganske vist havt Evner og Kræfter til at kunne ordne de svære Opgaver, han havde paataget sig, men det medførte dog et Slid, som var ham næsten over Evne, og som vist til aftvang Glæden og Trygheden, som den er saa yndet ved en glad Arbejdsdag, og saadane glade og tilfredse Arbejdsdage fik Lund sikkert under de blidere og lettere kaar i disse hans sidste Skoleaar.

I efteraaret 1895 blev han efter Ansøgning fritaget for Skolegærningen og flyttede med Hustru og yngste Datter til Hjørring. Han var da han forlod Skallerup udslit og træt, hvilket var selvfølgeligt efter det brydsomme Arbejde i den talrige Klasseskole.

Hans Sognevenner overrakte ham ved Afrejsen i en kalegraferet Adresse en varm Tak for 37 Aars, Virksomhed ledsaget af en Pengegave med ønske om, forsaavidt hans Helbred tillod det, at anvende denne til Ferieture, saaledes som det for ham selv syn-

42

tes passende anvendelig. Lund levede knap et Aar efter sin Fraflytning fra Skallerup. Paa det sidste var det ham klart, hvad der forestod, og han gik rolig og fattet ind til den sidste Hvile. Det Pund der var blevet ham betroet, havde han ikke gravet ned i jorden, men havde forvaltet det ærligt og pligtstro. I de 37 Aar han virkede i Skallerup, er let kendeligt, at hans Nidkærhed og Dygtighed i Skolens Tjeneste her sat sine Spor, som i disse Aar har havt, og som i Aaringer, der kommer, vil have Indflydelse, og som ved hent Virke vil have præget Sognet.

Som Exempel paa Lunds store Virketrang og paa hans Kærlighed til Skolearbejdet kan anføres, at han, efter Tilflytning til sit Alderdomshjem "Kirkely" i Hjørring, ikke alene var villig, men at han ogsaa følte Trang til at assistere ved Undervisningen i Byens private Pigeskole, selv under sin tiltagende Svagelighed. At han ogsaa vedblev at tage del i Offentlige Anliggender, samt at hans Aandsevner vedblivende var i Virksomhed beviser anførte Brev, som han skrev til sin Søn et par Maaneder før sin Død.

I mandags den 27 Juli holdtes det synderjyske møde i Hjørring med Hansen Nørremølle som Taler, Han er en glimrende, Begavelse, og han holdt et udmærket, af overlegen klarhed og Dygtighed gennemsyret Foredrag om Nationalitetsbevægelserne, særlig gennem det sidste Aarhundrede, og de deraf resulterende Modbevægelser. Ved Bordet hvor, Eliten af Hjørring Bys Borgerskab var smukt og rigt repræsenteret, havde man udset mig til at føre Forsædet, og jeg førte Foredragsholderen til Bords. Min Tale løb altsaa der af Stablen som No. 1. Ludvig har lovet at referere den, han har den endnu ikke renskrevet. Jeg kunde kun lidt hjælpe ham, thi, - som sædvanligt - jeg havde ikke Spor af Manuskript.

Natten efter kunde jeg som sædvanlig efter større Taler, Visitater, Examiner og deslige slet ikke sove - for den ubarmhjør telige Selvkritik. Det er en gammel Skrøbelighed. Saa var jeg i Tirsdags lidt daarligere end ellers. Onsdagen var bedre, og i Går var vi alle kørende til Skallerup. Vi vare i Storgaard og hos Thirups, og det var meget fornøjeligt. Jeg er noget mere fjamsk end sædvanligt og mat. Men i Aanden vil arbejde, slev om Natten, jeg har ondt ved at styre Tankernes Strøm. Legemligt er jeg langt tilbage endnu, og jeg maa vist opgive enhver tanke om Ferietur. Jeg er saa mat, saa mat.

43

Nu kan jeg ikke mere denne Gang, Skal det være min Lod paa det sidste at have Rigdom paa Tanker og ikke have Legemskraft til at føre dem frem.

Lund var nu træt og trængte til Hvile og den sjette Oktober 1896 indhentede Døden ham.

Den tolvte Oktober foregik i det skønneste Efteraarsvejr gamle Lærer Møller Lunds Jordefærd fra Skallerup Kirke. Under et Væld af Blomster stod Baaren i det guirlandesmykkede Kor. Den bæres til Graven af afdødes gamle Elever. I Kirken var af en Vennekreds ophængt en Marmortavle til Minde om en afdøde.

Den unge Pastor Frede Jensen holdt ved Baaren følgende Tale der kan betegnes som et smukt og værdigt Minde om den gamle Lærer:

Naar nu jeg, som maaske er den, der her levet allerkortest sammen med den gamle Lærer her i Sognet, alligevel er bleven den, der skal tale det sidste Ord over hans Kiste, saa ha jeg tænkt, at jeg ikke kunde gøre dette paa nogen bedre Maade end ved at indføre ham selv som talende midt iblandt os. Det var jo gerne saadan, at naar vi vare sammen, saa var det ham, der førte Ordet, og mig, der hørte til, og det var, som det skulde være, for han havde jo livet bagved sig, og jeg tror at sige det uden at komme Sandheden for nær, et Liv, som var ualmindeligt rigt levet, det var ikke et tomt og fattigt og indholdløst Liv, det var virksomt kraftigt rigt paa Oplevelse, rigt paa Erfaringer, han havde havt baade sine Øjne og sine Øren med sig og dertil kom saa den rige mægtige Naturgave i Retning af Hukommelse, som mangen Gang her slaaet mig med Undren, og han fortalt gerne om sit Liv og gjorde det mesterligt saa

anskueligt og levende, at Skikkelserne traadte frem for en, og han var med Liv og Sjæl med i sine Fortællinger, saaledes baade naar det var Spøg, og naar det var Alvor, han førte frem. Jeg har set smil og Taarer vexle i hans Ansigt i et nu, og de, der kendte ham bedre end jeg, vil sikkert have sat det mange Gange, denne forunderlige Vexlen mellem Smil og Taarer, som klæder en gammel Mand saa godt. Jeg mindes sidste gang, han var inde for mine Døre. Det var til Bispevisitatsen i Maj Maaned, han var da allerede en dødsmerket Mand, men de sædvanlige Liv og Lune svigtede ikke, der kom en Stund – ganske naturligt faldt det, ganske af sig selv, som saa

44

mange gange, at vi pludselig, Biskoppen ogsaa, fandt os siddende omkring den gamle Lærer, der fortalte og fortalte længe ud af sit Live Erfaring, stedse mere og mere fængslende og med mere Liv. Der var noget forunderligt fængslende over hele Personen, noget, der kunde minde os de gamle Partriarker.

Men jeg vilde jo altsaa lade ham selv tage Ordet, og da kan jeg ikke tænke mig noget Ord, der passer bedre til ham, og som jeg tror, at han i sin Kiste vilde sige Ja og Amen til, af hele sin Sjæl, det Ord af David: "Min Sjæl! lov Herren og glem ikke hans Velgæringer " Var det ikke det, der lød fra hans Sjæl, under hele hans Sygdom, baade da han endnu haabede paa Livet, og da Livehaabet var slukket: Min Sjæl lov Herren og glem ikke alle hans Velgæringer! "

Der er altid noget forunderligt betagende ved at være Vidne til, hvorledes et Menneskes Glæde tage til, mens Døden rykker nærmere, og her var det saaledes – og det var ingen opskruet Glæde, var det det, saa havde den ikke givet det Genskin paa hans Ansigt, som den gjorde, hans Ansigt kunde virkelig lyse af Glæde nu paa det sidste som et Barns Juleaften, og det til Trods for, at en dyb Sorg havde ramt Hjertet nu paa det sidste, men der stod saa en herlig Sol bag ved den mørke Sky, og Skyen blev brudt af Soletraalen, og Sorgen blev til stille og dyb Vemod, hvis Udtryk just var, hvad jeg har peget paa: Smil gennem Taarer. " Og mon det skulde være for meget sagt, at denne Glæde, som jo ellers, set udefra, fra Verden, ikke syntes meget begrundet, især nu, da Sorgen jo havde holdt sit Indtog i det lille Hjem, at denne Glæde var et Genskin af

eller en Forsmag paa det evige Livs Glæde, som han nu stod i Begreb med at gaa ind til. Men hvorledes begrunde denne Glæde, denne stærke, inderlige Glæde, der var over ham til det sidst., ja hvorledes vel andet end deri, at hans Tros øje skubde mere af Guds Herlighed, Guds Frelse, som gamle Simeon, der sagde: Nu lader du din Tjener fare i Fred, thi mine øjne har set din Frelse."

Saaledes gik han bort, blidt og stille, ret som vi synger om det: Som Sol gaar ned bag Sunden i Havet lyseblaat.

Og naar vi saa kaste et Blik tilbage paa hans lange Liv og Livsgærning, saa har jeg jo vanskeligt ved at tale med, men

45

saa meget kan jo siges, at der selvfølgelig ikke her falder den Lysning af Fred og Forsoning og Glæde, som over hane sidste Stund, det som er Livets Krone, det vækkes ikke en, før Kampen er stridt, og Sejeren vunden, saa vidt som den kan vindes af syndige Mennesker allerede her paa Jord.

Ja saa se vi jo et Liv, hvorom det gælder: nu i Fald og nu i Sæde, nu i Sorrig nu i Glæde, altid fuld af stor Uro, men føje vi til, altid fuld af Jesu Tro. Hvilke Kamp, han har kæmpet, og hvordan han har kæmpet dem, det ved kun Gud i Himlen, der kender Hjertet og kender de dybe Suk fra et forpint Menneskehjerte. Men skulde jeg pege paa Kampe, som jeg tror, han har kæmpet, saa vil jeg nævne, hvad der paa saare naturlig måde hænger sammen med hans volsomme og kraftige Natur, men først maa jeg sige dette, at vi jo ikke ere komne sammen for at holde Lovtaler over dan døde, men for at genkalde os ham i Erindringen, som han levede hos os, og som vi ere komne til at holde af ham, saaledes er baade hans Minde og vi selv bedet tjent med det. Jeg vil da nævne Kampen mod selve denne stærke, ubændige Natur, der havde Tilbøjelighed til at blive volsom, hæftig, hidsig og ustyrlig, saa han kunde komme til at gøre Ting, som han siden bitterlig fortrød. Ja, jeg mener nu, at han paa dette Punkt og vel ogsaa paa andre Punkter ogsaa har kendt, hvad det er, at " have en Pæl i Kødets " men jeg

tror, at han er gaaet til vor Herre dermed mange Gange, men har kanske faaet til Svar: Min Naade er dig nok, thi min Kraft fuldkommes i din Skrøbelighed, – for Ydmyghedens Skyld faar du lide dette, indtil du har gjort din livsgærning paa Jord, – for at du ikke skal hovmode dig af dine ualmindelige Gaver, men lære bedre og bedre at leve at min Naade – og saa kom dog tilsidst en herlig Solnedgangstid, hvor det var, som hans Bøn alligevel blev hørt. Men der er to Ting, der træder saa klart frem for mig naar jeg i Erindringen ser paa hans Liv og hans Gærning iblandt os. Det første er hans Barnhighed, det er tit saaledes, at modsætningerne mødes i en og samme Menneskenatur, her saa man paa en Gang den stærke, modne og mandige og dog svage og barnlige. Han kunde være saa usigelig blød og saa let lade sig bevæge over en lille Ting, og det var ganske sikkert denne Side af hans Natur, hvormed han vandt Børnene, saa de kom til at holde at den gamle paa en gang barske og brøsig og dog

46

bløde og barnlige Lærer.

Skulde jeg karaktisere hans Skolevirksomhed, saaledes som den kom til at staa for mig, vil jeg gøre opmærksom paa en Ting, der ganske sikkert er bleven af usigelig Betydning for den, dette nemlig, at han var en Dicippel af Ludvig Kristian Møller, dette i Forbindelse med hans ejendommelige Naturbegavelse er sikkert Forklaringen til, at han særlig paa et Punkt var naaet langt forud for sin Tid, den Tid, han jo efter Aarene maatte høre til, deri nemlig at han havde faaet Forstaaelsen af hvilken Betydning den fortællende Undervisning har i Børneskolen. Han kunde som jeg allerede har berørt, fortælle f. Ex. om de gamle Partriarker, saa baade store og smaa Børn lyttede, ja voxne med. Hans Styrke var ikke i, hvad der hører ind under den klare, logiske Tænkning, hans Styrke var f. Ex. ikke i regning uden at jeg derfor vil sige, at hane Skole her stod tilbage, det var langt fra, men hans Styrke var i alt, hvad der kunde sætte saavel hans eget saavel som Børnenes Følelses og Fantasiliv i Bevægelse, og her var han over det almindelige.

Den anden Ting, jeg vilde pege paa, som særlig har emnet mig i hans Skolevirksomhed, er hans Trofasthed, han var forbavsende trofast og pligtopfyldende i sin Gærning, den gik han op i, den var hans Liv, her var han hjemme, han elskede sin gærning, derfor fulgte den ham ogsaa til hans Død. Da der var Tale om, at ham skulde miste sin sidste Skolegærning, den han havde halvdøende taget sig paa i Hjørring, sagde han: " Ja, I kan jo gerne tage den fra mig, men saa dør jeg.

Stille og rolig sov han hen som en trofast gammel Vagt på sin Post, med Tak til Gud for alle hans Velgærninger imod sig, så jeg ved ikke noget Ord, der passer bedre til at lægges i hans Mund end det: Min Sjæl, lov Herren og glem ikke alle hans Velgærninger, han som forlader dig alle dine Misgærninger, han, som læger alle dine sygdomme, som genløser dit Liv fra Graven, og som kroner dig med Miskundhed og Barmhjertighed. Han kendte Guds Velgærninger, med Undren og usigelig Glæde havde han studeret dem i de hellige Bøger og fortalt dem ind i Børnenes Hjærter i mange Aar og jeg tror at turde sige det, at han kendte sine Misgærninger, og det er meget, naar det kan siges om et Menneske, jeg tror, at han gjorde det i det mindste saa meget, at han kunde sukke: Gud vær

47

sig Synder naadig! " men han vidste, at der er en, der har Magt og Kærlighed til at genløse det stakkels Menneskeliv og krone det med Miskundhed og Barmhjertighed. Ja, at ogsaa vi maatte erfare, at ogsaa for os er en Frelser født, som ogsaa har Magt og Kærlighed til at genløse vort Menneskeliv og krone det med Miskundhed og Barmhjertighed, og at ogsaa vi kunde komme til at eje den Glæde, vi aldrig skal miste, saa det ogsaa maatte komme til at passe paa os, naar Døden nærmer sig ed stærke Skridt, hvad der saa skønt kom til at passe paa ham: " Det Barn som sig glæder fromt og skønt, skal aldrig den Glæde miste. " Det give Gud! Amen!

Efter jordpaakastelsen bragte den ældste at den afdødes tilstedeværende Sønner Sagfører Thorvald Lund fra København en Tak til Følget i disse Ord: Hjærtelig Tak til alle, som har vist man Fader den sidste Ære! Tak til alle, som har vist ham Deltagelse i Livet! Men jer, I Mænd og Kvinder fra Skallerup, jer vil jeg særlig takke for jeres Kærlighed til den levende, jeres Trofasthed mod den døde. I, som saa ham vandre rank og ung, som saa ham vandre træt og tung", jer som han

elskede, og som han gav alle sine Kræfter, til han slet ikke havde flere tilbage, jer, i hvis midte han ønskede at hvile, jer vil jeg bede!" Vil I bevare, vil I værne hans Minde.' Vil I frede hans Grav!"

Denne Henvendelse, som her blev rettet til Skallerup Beboerne fra Lærer Lunds Slægt, blev i de paafølgende Aar nærmest varetaget af den Søren Pilgaardske Familie. Fra 1929, da en Kirkegaardsforening blev oprettet for Skallerup Kirkegaard, lod denne ved ændrede Forhold Gravstedet omlægge, og den har siden følt det som en Pligt, at overdrage sig selv Lundsslægtens Henstilling til Sognets Befolkning om at bevare og værne den gamle Lærere Minde, og saa længe, der er Slægter i Sognet, der forbinder de gamle Slægter fra Lunds Samtid, vil Lundsslægtens Henstilling nok fremdeles blive varetaget.

Besættelse at det ledige lærerembede i Sønderlev Skole.

Der var under Ansøgningsfristen for Embedets en Del af Skolekredsens Beboere, der havde ønske fremme om at faa Lærer Nielsen Jonstrup Skole, til at søge Embedet, hvilket Nielsen ogsaa var tilbøjelig til, saafremt han kunderegne med Tilslutning

49

og drage Børnenes Villie ind til med Lyst og Trang at opøve dem og arbejde dem frem i Skolefagene. Under saadanne Arbejskaar var det en Selvfølge, at der bestod et Vendskabet forhold mellem Lærer og Børnene i denne Skole, der saa ideelt hævdede denne opdragelsesmetode i Modsætning til den almindelige tvangsformede Metode.

Disse idylliske Skoleforhold havde sikkert Indflydelse paa Christian Adolf og var nok en Spare til, at han med de gode Evner og Oplagthed og Flid fik Ideen til at ville arbejde sig frem til at blive Lærer. Efter sin Konfirmation kom han imidlertid i Murerlære. I Vinterhalvaarene 1880 og 81 og 1881 og 82 var han paa Brønderslev Højskole og forberedte sig til Optagelse paa et Seminarium, og i Forsommeren 1882 var han Medhjælper ved Nørre Harritalev Skole under Lærer Dissings Sygdom. Efter Ferien samme Aar mødte han med smukke Anbefalinger fra sin Forberedelseslærer Forstander Nielsen Brønderslev Højskole, Pastor Schrader Skallerup og hans Barndomslærer Dissing Nørre Harritslev paa Gedved Seminarium, og blev samtidig optaget som Elev paa samme. Efter kun to Aars Ophold tog han 1884 Lærerexamen og mødte frem, kun 20 Aar gammel, til Tjeneste i Statens Børneskoleforsynet med Anbefalinger fra Seminariets Forstander Bojeen og Førstelærer Christensen Randers.

Hans første Lærerplads i Sommeren 1885 var som Vikar i Kjeldstrup Skole, hvor han vikarierede i Maaneder. I 1886 var han til Maj Bestyrer af Andenlærerembedet i Eritsø flyttede derpaa til Vesterø Skole paa Læsø som constitueret Lærer og Kirkesanger til Aarets slutning, virkede siden i Rubjerg baade som Hjælpelærer og sidst, som fast ansat Lærer indtil 1895, da han forflyttedes til Skallerup.

Sammen med sin Ansøgning til Lærerembedet i Sønderlev kunde Lærer C.A. Christensen møde med udmærkede Anbefalinger fra alle de Pladser, han i en tiaars Lærervirksomhed havde tilbagelagt.

Ved hans Tiltrædelse som Lærer i Sønderlev efter disse tiaars Prøveaar og ved derved indhøstede Erfaringer kunde han nu anlægge sin begyndende Skolegærning her med Plan og Ordning, ud fra de i den Tid indvundne Erfaringer og Resultater, og dette bidrog vel ogsaa til, at hans Skole strax blev bragt ind i en god og støt gænge, saa at han uden videre ændringer i de kommende Åer kunde fortsætte efter de paabegyndte Metoder.

50

Som sideordnet lig Lund omfattede han sin Skolegærning med stor interesse. Efterfulgte punktlig de Anordninger, som Skole-ordningen paabød, hvilket ogsaa Tiden fordrede.

Han stillede sig ikke som den høje Overordnede over for Skolebørnene, men var jævn og ligetil i sin Omgang med disse, og saa havde han den store Fordel, som Enelærer frem for en Timelærer, at han som saadan altid havde Børnene om sig og fik derved et større Kendskab til det enkelte Barns Livsindhold saavel Evner,

som Villie, Energi og Naturbegavelse, og at dette har sin store Fordel er indlysende i en Skole, hvor Læreren, der som Christensen, havde øjne og øren ladet opad, og ydede villigt og gerne det bedste, han selv ejede. Han kom sikkert derved til at give Børnene noget af det mest Værdifulde, som overhovedet kan ydes af en Lærer, noget der præger Børnenes Hjærtelag og Sindelag, som ikke glemmes, men bevares og gør dem Følge som Hjælper og Støtte ud i Livet. Med Hensyn til kundskaber stod hans Skole jævnbørdig de bedste Almueskoler. Han havde ikke det ualmindelige store Antal Børn, som Lund i sin Tid havde i sin Skole. Børneantallet var her ved det normale. Han var ligevægtig og rolig i sin Opræden overfor Børnene, dertil var han samvittighedsfuld og flittig i Varetagelse af sin Gærning, saa han i enhver Maade kan betegnes som en god Lærer i bedste Betydning. I Ungdomskredse var han virksom Deltager, og ved Foredragsmøder i Forsamlingshuset ledede han tit disse, optraadte altid roligt og bramfrit og fremdrog som attest ved disse Slutning et Sammendrag af det holdte Foredrag, der bidrog til Tilhørernes mere Forstaaelse og mere Tilegnelse af dettes Indhold. Hans Sangstemme var fyldig og kraftig, og havde let ved at være den ledende baade i Kirken, i Skolen og i Forsamlingshuset. Som Borger og som Privatmand var Christensen Frihedsmand. Han brugte ikke skarpe Ytringer over for andres Særmeninger, men stillede sig velvillig, hensynsfuld og forstaaende overfor saadanne, og han var derfor en dygtig Forhandlingsleder, der ikke sjælden kunde lede modstridende Opfattelser ind i en brugelig Form. Ogsaa at den Grund, kan det viet tydes, at han var saa godt som Ven med alle og at Uven, havde han vist ingen. Da Christensen som 31 aarig flyttede til Sønderlev var det som gift Mand og Fader. Fru Christensen var Datter af Gaard-

51

ejer Laurits Østergaard i Jelstrup. Ægteparret og deres Hjem var skattet for jævnhed og Ligefremhed. Deres Børn var velbegavede og lærenemme. De tre ældste læste og tog smukke Examener. En som Ingeniør, en som Læge og en som Lærerinde, to tog Uddannelse i Gartnerfaget og optog dette til Næringsveje, en fik Virksomhed ved Landbruget og en ved Sygepleje.

Den 21 Juli 1916 holdt Ægteparret Sølvbryllup, ved hvilket Lejlighed der fra mange forskellige Sider blev vist dem opmærksomhed og Erkendelighed. Følgende Sang som var skrevet i den Anledning, bærer Vidne derom.

Mel: Vor Alderdoms Trøst og Støttstav.

Hvi møder der op i Flokketal
 i Dag i Skallerup Skole,
 mens Blomster og Flag i festlig Sal
 bestykker alle Borde?

"Det er vor agtede Skolemand
 der naaet har Ægteskabes Sølvrand
 med Bruden sin, den kære".

I Jelstrup oplevede de Elskovs Vaar,
 i Rubjerg Hvedebrødsdage.
 I Skallerup fik de Virkekaar
 vor Ungdom at opdrage,
 der drog de Furen i Grødemuld,
 i Barnesjælen saa underfuld
 den gode Sæd de saaede.

En Lærergærning er vankelig
 og svær paa mange Maader;
 men være den kan og stor og rig,

hvor Barnelykke den baader,
hvor Guddomsglansen i Barnesind
med Barneglæde blier sluttet ind,
som skal i Sønderlev Skole.

52

Saa sangen en Mor tit ængstet var
for ud at sende sin Pode,
i Løndom hun dog den Glæde bar:
Hun Christensen trygt dem betroede." Og mangan
Pa'er tit priste glad
den Kundekabefyldb, hans Barn besad
og bragte hjem fra Skole.

Vor Hyldest og Tak, Sølvbrudepar!
fra talrig Vennerskare,
Fra Børn og Ungdom, Mor og Far
for rige Skoledage.
For flittigt Virke i Ungdomslag,
for Hjælp og Støtte i mangan Sag,
samt og for Kirkegerning.

Saa give da Gud! at næste Kvart
maa skænke jer herlige Stunder,
at Kærlighedens stærke Magt
end stadig jer Livsvej grunder.
Med Rigdom af Roser og faatal Tjørn
gid eders begavede flinke Børn
maa Fremtidsbaner træde.

Den 7 November 1920 var det 25 Aar siden Lærer Christensen overtog Skolegærningen i Sønderlev, og Skoledistriktets Beboere havde i den Anledning indbudt Skolelærerparret med Børn til en Festlighed i Forsamlingshuset. Her blev der fra flere Sider udtalt takkende Ord til Christensen for hans 25 Aars Virksomhed, og som synlig Bevis af Beboernes Paaskønnelse overrakte Søren Pilgaard paa disses Vegne Christensen og Hustru hver et Gulduhr. Blandt andre talte ved denne Lejlighed Pastor Skovsgaard, Lærer Christiansen Lærer Larsen Vennebjerg. Der lød Ord som disse:
" Lærer Christensen anerkendes som en dygtig Lærer, der omfatter sin Gerning med Omhu og Kærlighed. Skolens Gerning har altid for ham været Nummer et, alt andet, som han interesserer sig for, er kommen i anden række, derfor er hans Skole en god skole, Børnene er glade ved at komme der, de faar en kærlig Omgang og

53

lærer godt. Derfor Beboernes Tak og gode ønsker for Fremtiden Christensen har en god Hjælp i sin Hustru, hun har været en god Moder, ogsaa for Skolebørnene er hun offervillig. Er der sket Uheld paa Legepladsen, har Fru Christensen taget sig moderligt af Sagen. Ogsaa udadtil er hun skattet for sin Hjælpsomhed. Hvor Sygdom Sorg eller Ulykke rammer et Hjem, kan man der træffe hende med Raad og Daad, og hun bedes modtage Beboernes Tak.
Et fælles ønske fra alle forsamlede er, at vore Lærerfolk maa i mange Aar fortsætte deres Skolegærning paa samme gode Maade som hidtil.
I følgende Sang, som blev sunget, var ogsaa Beboernes Paaskønnelse, Tak og Fremtidsønsker flettet ind:

Mel: Nu titte til hinanden.

Lyd højlydt Takketoner til Dagens Æresgæst, .
som nu i tototofem har Virke øvet.
Hans gode Skolegerning, den kendes allerbedst.
Af os, som hans Daad har set og prøvet.

Det herligt er at skue, naar glade Skolebørn.
om Morgenen med Lyst til. Skole haster,
de Tanken ledes kærlig til ham, som her har Tørn.
og Hjælp for de smaa sin Tid belaster.

Han tager vore Saaabørn med støt og rolig Haand.
og leder dem paa sikre gode Veje.
Han lodser dem san varlig i Herrens Ledebaand.
og gi'er dem Guds Lys og Kraft i Eje.

I Skolens Arbejdstimer, som flittig Skolemand,
han deler Kundskab ud til alle Sider.
Paa sund og kærlig Made, han vækker Barnets Trang,
saa Lærdom saa let i Hjørnen glider.

I Ungdomslag saa villig, han rækker hjælpsom Haand.
og støtter gerne sund og nyttig Virke,
og derfor er han bunden med mange Vennebaand.
fra Skole, fra Ungdomslag og Kirke.

54

Og derfor vil vi bringe dig, " Kære gode Ven"
en Tak for femogtyv Aars Flid og Møje .
og haaber, du fremdeles kan føre Ord og Pen, .
saa end du et Kvart kan hos os døje

Og Venners bedste ønsker, vi bringe for dit Hjem,
" for Hustru, Mor!" som med de rige Evner
i vanskelige Tider har hjulpet sin Ven
og altid med Omhu Hjemmet værnet.

Og ogsaa Børneflokket, vi held og Lykke spaar,
med Hjemmets Ballast de maa Livet stande,
og deres Fremtidsgerning, den altid bæres maa.
mod solrige, smukke, lyse Strande.

Christensens gerning i Skallerup blev dog efter den Tid ikke særlig langvarig. Efter knap 6 1/2 Aars Forløb indtraf hans Død i hans 63 sinstyvende Aar den 1ste April 1927. For os Beboere kom denne forholdsvis brat, men han selv havde nok en Tid kendelig mærket dens Komme. Der var Hjertesygdom der forvoldte Døden. I Dagbladene meddeltes samme Dag om hans Død med Tilføjelse: En dygtig og samvittighedsfuld Lærer har endt sin gerning. Et virksomt Menneskeliv er afsluttet". .
Begravelsen foregik den femte April. Skolens ældste Klasses Børn mødte ved Skolen og gik derfra til Kirken og strøede Blomster foran Baaren. Kirken blev fyldt til Trængsel. Fra den tætpakkede Forsamling lød Salmen: " Tænk naar en gang den Taage er forsvunden, hvorpaa Pastor Thomsen blandt andet udtalte: Lærer Christensen var, som Ægtemand og Fader, den til hvem Familien knyttede deres glæde og Forventninger. Hans Virksomhed i Skolen og Menighed var saadan, at vi alle vil savne ham, og derfor vil vi savne ham, og derfor vil vi sige Gud tak.
Provst Sevaldsen udtalte.. Christensen var for mig som en Ven, hans Skikkelse var med til at danne Skallerup Sogn. Naar jeg ser for mig Skallerup, stod hans Skikkelse skarpest tegnet for mig. Jeg siger ham Tak for Troskab i Skolens Gerning, han var

ansvarsfuld i sit Arbejde. Hans Troskab og Ansvarsfølelse svækkes ikke, men fulgte ham i. hans Gerning lige til det sidste.

55

Han var altid frisk og ungdommelig, bestandig paa Højden. Hans dygtige Gærning var at bringe Børnene Kundskaber og Hjælp til deres senere Gærning, og saa virkede han til at aabne en Hjerternes Verden, en Verden, hvori han selv var indsluttet, og derfor kunde meddele den til Eleverne, og den vil ogsaa nok sluttes inde ogsaa hos dem og blive deres Følge gennem Livet.

Pastor Sanne Tornby betonedes særlig hans Tjenersind, Christensen gik til Skolearbejdet i Skolen med det tjenende Sind. Han vilde gerne i Kærlighed være for Børnene en Tjener. Naar jeg tænker paa den unge Slægt, som voxer op om os, ser jeg hvor velsignet en Skolemands Tjenergærning kan være. En Gang, jeg mødte i hane Skole, og han sad og arbejdede med de smaa Børn, spurgte jeg, om han ikke blev træt at dette evendelige Arbejde med Tal og med at stave, svarede han: Nej det bliver jeg aldrig træt at. Jeg lærte at bøje mig for Tjenersindet, og jeg gik ud at Stuen i syb Ærbødighed for ham.

Vi ser ham gennem disse Minder, der altid vil leve. Han var Skolemanden, Ægtefællen og Faderen, der vilde tjene. Saml alt dette i en Tak til Gud for hvad, han har været for jer.

Lærer Finderup, Lærerforeningens Formand udtalte: Lærer Christensen var en stovt Vendelbo. Vi lærer strax, at der her i Skallerup var gode Raad at hente. Han fyldte sin Plads paa en enestaaende Maade. Han var noget at et Midtpunkt, som vi stræbte imod. Blandt Lærerne var han en samlende Kraft. Han havde et sikkert Maal og tabte det ikke at Syne, en fast Plan, og han fulgte den. Han nød megen Tillid i vor Kreds, var ofte vor Tillidsmand, og vi var stolte af ham.

Vi siger dig da Tak for det, du lærte os, for den fine og noble Maade du altid optraadte paa. Vi takker dig som den sjældne Kolega og gode Kammerat. Fred være med dit Minde.

Mejeribestyrer Olesen bragte ved Graven Skolekredsene Tak og overdrog fra denne til Familiens Varetægt en Mindesten, antydende en kærlig Ihukommelse og som et varigt Minde ogsaa for Efterslægten. Paa Stenen staar: "Tak for 32 Aars Virksomhed."

Som Lærer Christensens Efterfølger tiltraadte Nørlev Skoles mangeaarige Lærer H. Christiansen Lærergærningen i Sønderlev.

